

చెన్నపట్టణము మే ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ ప్రభవ సంవత్సరము వైశాఖమాసము సంఖ్య ౫

శివాజీ మహారాజు

సోమంచి వాసుదేవరావు గారు

ప్రబల మహారాష్ట్రరాష్ట్ర మెవ్వానిచే తొలుదొల్త బలిమిచే నిలుపఁబడియె
పాశ్చాత్య సంఘదౌర్బల్య మెవ్వానిచేఁ దొలుదొల్తఁ గడిమిచేఁ దెలుపఁబడియెఁ
ఢిల్లీమహారాజ్య కల్లోలినీపతి తొలుత నెవ్వానిచేఁ గలఁపఁబడియెఁ
కర్ణాటకాధీశు గర్వసంరంభంబు తొలుత నెవ్వానిచే నలఁపఁబడియె
నతఁడు పొగడొందు నభియాతి తతచమూస,మూహ విదళనఘనశౌర్య బాహుబలుఁడు
దశదిశాభ్యంతరవ్యాప్త ధవళకీర్తి, సత్ప్రవర్తి మహారాష్ట్రచక్రవర్తి.

గీ. శాలివాహనశకమున జలజజాత, వసధిభూతసోములఁ బ్రభవంబు నొందె
భోన్సలే వంశవనధి సంపూర్ణపూర్ణి,మాశశాంకుండు ఘనుఁ డగు శ్రీశివాజి.

గీ. ధైర్య శౌర్య సాహస ఘనౌదార్యలక్ష్మ, లెవ్వని వరించి చిరకీర్తి నొసఁగు నతఁడు
చనె శివాజీమహారాజు ఘనుఁడు యవన,సరసిజశశి మహారాష్ట్రచక్రవర్తి.

గీ. ఘనధనుర్వేదపారగుఁడును హయాది,రోహణకళావిదగ్ధుండు బాహుబల స
మంచితుండును వేదశాస్త్రార్థవేది, యై యొసఁగుచుండె నాభూతలాధినేత.

గీ. అతిభయంకరస్వీయమతావలంబ,నార్థమయి హిందువులను గష్టాలిపాలు
చేసి మించిన యౌరంగజేబు చక్ర,వర్తికి హృదయశల్యమై వఱలె శివుఁడు.

గీ. తోరణ పురంధరాదిక దుర్గములను, లీలగా ముట్టడించి లక్కిఁ జెలంగి
గోలకొండ విజాపురపాలకులకుఁ, దురకలకు మనశ్శల్యమై పరఁగె శివుఁడు.

గీ. సంగర కళాధురీణుఁడై సకలయవన, సైన్యనాశకుఁడై మహాసాహసమున
ఖలుని హాఫ్జలుఖానునిఁ గాలుపురికి, నంపి రాయగడంబున నడరె శివుఁడు.

గీ. అల మహమ్మదీయుల దుర్గములను ముట్ట,డించి వారిరాజ్యము లాక్రమించి "చౌతు"
పన్నుల విధించి కొంకణ భాగమెల్ల, వృద్ధి గావించి సితకీర్తి వెలసె శివుఁడు.

గీ. సింహగడదుర్గమున మహాసింహమట్లు, గర్జనారావవిదళిత ఖలమనోంత
రుండయి నిజప్రతాప ప్రచండసూర్య,కరముల నరిప్రకరములఁ గాల్చె శివుఁడు.

గీ. సింహగడదుర్గమునఁ జేతఁ జిక్కినట్టి, శత్రురాజుల ఘనధైర్య శౌర్యధనుల,
ఘనకృపావేశమున విడ్చెఁగా శివాజి, కలఁడె తాదృశవీరుఁ డీ క్ష్మాతలమున.

గీ. ఉద్ధతుండగు కర్ణాటకోర్వీపాలు,చేతఁ గారాగృహంబందుఁ జిక్కియున్న
కన్నతండ్రిని విడిపించెఁగా శివాజి, షాజహాను సాహాయ్యంబు చేఁ జెలంగి.

గీ. క్రూరకర్ణాటకాధీశు కూర్మి మంత్రి, శైస్తఖానుఁడు ఘనచమూసహితుఁడగుచు
నిజనగరమైన పునహాను విజనఁ జేయఁ, దంత్రమున వానిఁ బోఁదోలెఁ దా శివాజి.

గీ. ప్రబలతరమైన సూరతు పట్టణంబు, నాఱుదినములలోనఁ గొల్లాడి యాంగ్ల
పోర్చిగీసుల క్రొవ్వేర్చి పేర్చి వరధ,నంబులను రాయఘురుఁ జేర్చె సాంబశివుఁడు.

గీ. పిదప నౌకాదళము నొండు వెలయఁజేసి, యల్లమక్కాకుఁ బోయెడు యవనజనుల
నుండి పలుమాఱుఁ బన్నుల నొలిచి నిజమ,హోద్ధతిఁ బ్రకటించుచు నుండె శివుఁడు.

గీ. అలపురంధరస్థలముననైన యట్టి. యొప్పదల యోర్చి కొన్నినా ళ్లుండి తానుఁ
జక్రవర్తి వశుండయి నరవిఁ దంత్ర,బుద్ధిఁ గారాగృహము విడిపోయె శివుఁడు.

గీ. మఱియుఁ గర్ణాటకమునకు మరలి జోధ,పురపు "జస్వంతసింగు"ను "ముజము" మంత్రి
దానమను నుపాయంబునఁ దనకు వశులు, గాఁగ నొనరించి కర్ణాటకమును గోల
కొండను జయించి కప్పముల్ గొనె శివుండు.

గీ. మహిత చింతామణీపీఠ మధ్యమందు, వరసుధర్మాసభాంతరవర్తియైన
గోత్రరిపుకీతి రాయఘుర్కోటలోన, నిండుపేరోలగంబున నుండె శివుఁడు.

గీ. చెన్నపురికేగి "వెల్లూరు" "జింజి" యనెడు, దుర్గముల ముట్టడించి యాత్రోవ "జిల్న"
నాఁగఁ దనరెడు దుర్గంబు వేగఁగొని స్వకీయ నగరంబునకుఁ దాను బోయె శివుఁడు.

గీ. అల్లకల్యాణ దుర్గంబునందు యుద్ధ,సీమ సరిసరిపోరి చేఁ జిక్కినట్టి
యవన శుద్ధాంతమానిని శివుఁడు విడచెఁ, గలరె తాదృశేంద్రియనిగ్రహులు జగమున.

గీ. భారతీయుల మతమును బాడుచేసి, వారి దేవాలయంబులు నీరుచేసి
గోవధ మొనర్చుచును దదీయావమాన,ముగ బొనర్చెడు తురకల ముష్కరులను
ఖండఖండంబులుగఁ జేసెఁగా శివాజి!

గీ. యవనపరిపాలనంబున భువి నధర్మ,వృద్ధియును ధర్మనాశంబుఁ బెరిగెఁగాన
ధర్మసంస్థాపనార్థంబు ధరణి నీశ్వ,రాంశమున శివాజి జనించె నండ్రు జనులు.

గీ. పరమభక్తిని ధన్యతాగరిమఁ జేసి, గురుఁడయిన రామదాసుచే నెఱిఁగె శివుఁడు
కర్మయోగంబు వేదాంతమర్మములును, రాజనీతియు ధర్మశాస్త్రంబుఁ గడఁక.

గీ. స్వీయరాజ్యంబు సకలం బమేయభక్తిఁ, దాను గురుదక్షిణగ రామదాసునకు నొ
సంగె; మరలగ్రహించె రాజ్యంబు శివుఁడు, గురుఁడు కరుణార్ద్రహృదయుఁడై కొమ్మనంగ.

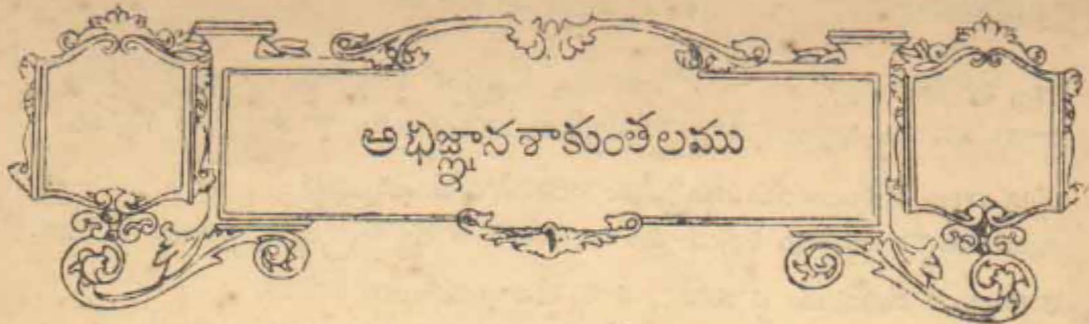
సీ. యవనసేవాలోలురై మరాటులు దేశ మతభక్తి విడచిన కతనఁ జేసి
కూటికి గుడ్డకుఁ గొఱమాలి "మావళే" లతికష్టములఁ బొందు కతనఁ జేసి
ప్రక్కబల్లెముల లా గుక్కుసూపెడు తురకల రాజులుండెడు కతనఁ జేసి
తన ప్రయత్నములకుఁ దండ్రియౌ "షాజీయుఁ" బ్రతికూలుఁడై యుండు కతనఁ జేసి
భారతీయుల స్వాతంత్ర్య సారమెల్లఁ, గొంచె మగుతఱిఁ బునరుద్ధరించె దాని
నఖలహారిదంత విశ్రాంతయశుఁడు శివుఁడు, దేవతాంశోద్భవుండు గీర్తిత చరితుఁడు.

సీ. తననిరంకుశతఁ గాంచిన శతారముగల్గువాఁడైనఁ దలవంపవలయుననినఁ
దనసంగర కళావిదగ్ధతఁ గన్న గాండీవియైనను జిన్నవోవుననినఁ
దనయుదారతఁ గన్న ఘన కర్ణ శిబి కల్పబలులైనఁ దలవూఁప వలయుననినఁ
దనవర్తనంబుఁ గాంచిన మనీషులకైన నడలవంకలు దీర్ప నడరుననిన
నతని నగ్గింపఁదరమె నీహారహార, హీరదేవతాహార పటీరశార
దాంబుద మరాళ ఘనసార తారకాశ, తారకాశవిరాజిత ధవళకీర్తి.

క. ఆతని నుతియింపందగు, మాతృపదారాధనుఁ సమగ్రబలప్ర
స్ఫీతు భవానీపద జల,జాత యుగాధీనమానసమధువ్రతునిఁ.

గీ. యవనపరిపాలనంబున మిపులదుఃఖ, వనధిమునుఁగుచు నుండు మాభరతమాత
చేతిసంకెల్లు విడిపించి స్వేచ్ఛఁగూర్చి,నట్టి శివునకు నర్పింతు నంజలులను.

[తారావళి]

అభిజ్ఞానశాకుంతలము

"కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాళిదాసా"

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు [శతావధాని]

మహాకవి కాళిదాసుఁ డీ నాటకమందుఁ దాను సాధింపఁదలఁచుకొనిన శృంగారరసమును, సముచితమై విచ్ఛేదమునందకుండ సిద్ధింపఁజేసికొనుచుఁ బాత్రములకునుఁ బ్రసంగములకును, సమగ్రమైన యౌచిత్యమును సంపాదించుకొనుచు నపేక్షితములుగాని వర్ణనలకుఁ బ్రసక్తి నిడక కథాసంవిధాన శిల్పమందగ్రగణ్యుఁడై రసికసంతతికి స్పృహణీయమహిముఁ డయ్యెను.

రసము

హాస్యభయానక శాంతాది రసములకు, వాత్సల్యము, భక్తి, మున్నగు భావములకు నచ్చటచ్చటఁ దగురీతిఁ బ్రవేశ మొసంగినను, మహాకవివర్యుని యవిచ్ఛిన్నప్రతిభాధారకు గోచరమై ధారావాహినిగా నాటకమం దాద్యంతవ్యాపియైనది శృంగారరసమే. వీరరసమో, శృంగారరసమో నాటకమునందుఁ బ్రధానరసమై యుండితీరవలయు నను లాక్షణిక సంప్రదాయనియమము సైతము మన శాకుంతలమునంటి లలితరచనలయందు శృంగారమునకును, అనర్ఘరాఘవ మహావీరచరితములవంటి యుద్ధతరచనలయందు వీరరసమునకును వస్తుసౌందర్యజ్ఞులైన మహాకవికాళిదాసాదు లిట్టి ప్రాధాన్యము నొసంగంబట్టియే యేర్పడెను.

ఆశృంగారమునసహిత మొక్కవిధముగాఁ బోషింపఁబడిన సహృదయ హృదయములకు విసువొడవునోకోయని ప్రయోగసూక్ష్మజ్ఞుఁడగు మహాకవి ప్రథమాంకమందుఁ బూర్వరాగవిప్రలంభశృంగారమును (అనగా నాయికానాయకులకుఁ బ్రప్రథమమందుఁ గలిగెడియనురాగముయొక్క నూతనావస్థ) బోషించి యంతట ద్వితీయాంకమున నయ్యదియే స్మర్యమాణమధురముగులాగునఁ బ్రయోగించె. పిదపఁ దృతీయాంకమున సంభోగశృంగారరసమయమైన భావసామగ్రిని వ్యక్తముఁ జేసె. చతుర్థాంకమున రసికహృదయముల సులభముగఁ దన్మయముఁ జేయఁజాలు వాత్సల్యమును, గణ్వమహర్షియందును, శకుంతలయందును, నొకచోనననేల- కణ్వాశ్రమమం దెల్లెడలను సహజశాంతిప్రసారమునకు సహిత మొఱపిడి కలుగునట్లు వెల్లివిరియఁజేయుచుఁ దత్తాదృశమై సమాతిగామి యగు నమ్మహావాత్సల్యప్రవాహమునకు సేతువై నిలిచి శృంగారరసమే నాటకమందుఁ బ్రధాన

నాయిక యగు శకుంతలయొక్క పతిగృహ ప్రయాత్రకు నిర్విఘ్న మొనఁగూర్చెనని వ్యక్త పఱచి తన ప్రధానరసపోషణమందలి జాగరూకతను వెల్లడించె. పంచమాంకమున దైవానుకూల్యము లేక రసకార్యములకుఁ బ్రతిబంధ మేర్పడినను, నాయికానాయకుల యంతరంగముల స్నిగ్ధతను బలపఱచు స్థిరమగు భావప్రతిష్ఠఁ దొలఁగింప శక్యముకాదని దుష్యంతుని యొక్కయు, శకుంతలయొక్కయు సంభాషణములయందు సూచించుచుఁ బ్రస్తుతమగు ప్రధానరసరాజమున కవిచ్ఛిత్తిని నెలకొల్పుకొనెను.

షష్ఠాంకమునఁ దనకుఁ బలువిధముల నభీష్టమైన విప్రలంభశృంగారమును పూర్వవిలక్షణముగ వివిధములగు పాత్రముల ముఖమునఁ బ్రస్ఫురింపఁజేసెను.

సప్తమాంకమునఁ బూర్వవర్ణితము లగు బహువిధములైన శృంగారరసమందలి యవాంతరావస్థల కెల్లఁ బరమావధి యనందగి ఫలభూతమైన సంభోగశృంగారరససమగ్రతను సువిశుద్ధప్రణయరసభరితులగు నాయికానాయకుల యాకస్మికసమాగమమున సద్భుతరసముతోఁ గూడఁ బ్రదర్శింపఁబోవుచుండెను. అందుఁ జిత్రముగఁ బ్రప్రథమమున శాస్త్రీయమగు సంతతి విచ్ఛేదదోషముఁ దలఁచుకొని పశ్చాత్తాపతప్తుఁడగుచున్న దుష్యంతుని స్నిగ్ధహృదయమున కౌరసపుత్రుని గాఢాలింగనమువలని సౌఖ్యము నొదవించె. ఇచ్చటఁ గవిహృదయ మగాధము. నిరపరాధ యగు సతీమణి సౌశీల్యమం దన్యథాభావముఁ గల్పించి పూర్వమొనరించిన శాస్త్రీయగాంధర్వవివాహముయొక్క వృత్తాంతమును మఱపించిన ముని శాపప్రభూతమగు తమస్సునకును, తదనంతర మతివేలమై పశ్చాత్తాపమిశ్రమయిన వియోగవేదనానుభవమువలని కాలుష్యమునకును, నిష్కృతిగాఁ బావనమై యగాధమగు పుత్రవాత్సల్యమను దివ్యగంగాప్రవాహమునఁ గథానాయకుని హృదయము నొకపరి మనమహాకవి తీర్థమాడించఁ దలఁచియుండెను. పదంపడి సువిశుద్ధప్రేమవల్లికలు మొలకలెత్త నేకాకారమైయున్న యనురూపదంపతుల హృదయదేశమున గంగా యమునా సరస్వతులకుంబలె నవనవవాత్సల్యానుగతములైన యనురాగములకు సంగము ఘటిల్లఁజేయుచు నిపుణముగ నిర్వహణసంధియందుఁ గథ నుపసంహరించెను. సత్యముగ నిట్టిసముచితరస సంపాదనధోరణి యనితరసాధారణమై యనాదృశమైన యతిశయమున రాజిల్లుచుండెడిని.

ధ్వని

కావ్యకర్తలెల్లరు నొక్కొక్కవిధమున నొక్కొక్కరు దమ కబ్బముల కందము దేఱ బ్రయత్నించుచునేయుందురు. కొందఱు శబ్దాలంకారములచేఁ గావ్యములఘనత నిలుపుకొందురు. కొంద ఱర్థాలంకారములుగుప్పి పైపని సాధింతురు. కొందఱు శబ్దశక్తిమూలధ్వనులు నింపి పద్యములశోభఁ బోషింతురు. మఱికొంద ఱర్థశక్తిమూలములై యనురణనాత్మకములైన వస్త్వలంకార ధ్వనులతోఁ గావ్యార్థమందలి యుదారతను సమగ్రముఁ జేయుదురు. కవికుల శిరోమణులగు మనమహాకవికాళిదాసుని వంటి

వారు కేవల మసంలక్ష్యక్రమ వ్యంగ్యసరణిపై దృష్టినిల్పి భావాధ్వముల విస్రబ్ధముగ విహరించుచుఁ బిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతముగల సకలప్రాణికోటుల హృదయరంగములయం దును బరమేశ్వరకళావిలాసముగ సర్వకాల సర్వావస్థలయందున్న దేశపరిచ్ఛేదము లేక యేకాకారముతోఁ దాండవము సల్పుచుండెడి యఖండబ్రహ్మానందరసరాజముయొక్క యవతారము లనందగిన నవరసముల మహాసామ్రాజ్యమునం దగ్రాసనము నధివసించి యానందామృతధారాపానమత్తంబులైన చిత్తంబుల పారవశ్యంబున నోకించుక ప్రణయగీతంబు లొనర్చుచు లోకంబుఁ దన్మయత్వంబునందించు చుందురు.

మాతృసందేశము

మొ. హనుమంతరావు గారు

వ్యావహారి కాంధ్రమని గ్రాంథికంబని
భేదభావములను వృద్ధిపఱచి
కలహభోక్తలైన గల్గునే లాభంబు
మాతృసేవ కదియె మార్గమగునె.

పండితులతోడ, సభలలోఁ బ్రభులమ్రోలఁ
బామరులతోడ బాంధవప్రతతితోడ
నాడుభాషయె గ్రంథములందు వాడఁ
దగినదని యొక్కతెగవారి తగవు వినుడు.

పలుకుబడిఁ జెల్లు భాష కావ్యములయందు
వాడఁదొడఁగిన భాషాప్రపంచమెల్ల
రాజులేనట్టి రాజ్యంబు నోజఁ జెడదె
తగదు తగదండ్రు భిన్నమతంబువారు.

శాస్త్రమే వధ్యశిలయైన శబ్దశాస
నుండు తలవరియందురే? నూర్లకొలఁది
వర్షములు నేటిదాఁక నేపగిదిభాష
బ్రదుకఁజాలెనో యిట్టిదుర్భ్రమలు తగునె.

విమలభారతశబ్దజాలమునుగాని
శబ్దశాసనుసూత్రంపు సరణిఁగాని
తప్పి రచియింపుమని చాటిచెప్ప ఘనులు
గలరె, యెంతటి ప్రజ్ఞాప్రకాండులైన.

నన్నపార్యుఁడు చెప్పిన నాఁటినుండి
భాష యొక్క విధంబునఁ బరగునయ్య!
ఎన్నఁదగు శాస్త్రములె చాలియున్న మఱియు
గొన్ని లక్షణగ్రంథముల్ గూర్పఁబడునె.

పెక్కు లక్షణగ్రంథముల్ వెలయుననుట
భాష నానాఁటి కభివృద్ధిఁ బడసెననుట
గాదె, యింతియెకాని తద్గ్రంథచయము
భాష బాధించునని రామ! పలుకఁదగునె.

లోకమే దిక్కు శబ్దస్వరూపసిద్ధి
కనిగదా తొంటియాచార్యుఁడనియె నదియె
నేటిదాఁక ప్రమాణమై నెగడుచుండ
జీవకళ మాటకైన నశించునయ్య!

పరగ నభివృద్ధి సంస్కారఫలము, నియమ
విరహితంబగు సంస్కారసరణి యున్న,
నియమపూర్వక సంస్కారనికషమునను
జీవకళ వన్నె మీఱక చేటుగనునె.

నియమములు, నెల్ల వారు గణించుచున్న
నొకతరమువారియట్టు లింకొకతరంబు
వారురచియింపఁ జాలరే, వారువీరు
భిన్నగతులౌట భాషాభివృద్ధి గాదె.

క్రొత్తపదములు దెచ్చుట, క్రొత్త తెలుఁగు
ప్రాతపదములు వాడుట, పాతిసూత్ర
ములకులొంగని కార్యముల్ సలుపుచుంట
భాష నభివృద్ధిఁ జాటవే పలువిధముల.

రజులపై నప్పకవి యెంత వ్రాసికొనిన
చుడులకై సూరిగారెంత శూరుఁడైన
ఫలముగల్గెనె, సిద్ధాంతములు సతములె,
కవుల స్వాతంత్ర్యమునకు భంగంబుగలదె?

కడు నిరంకుశముగఁ గవికార్మికాళి
లోకఖనినుండి పదమణుల్ స్వీకరింప
లాక్షణికశిల్పు లవ్వాని రమ్యములుగ
నల్పుదురుగాదె సంస్కారసాధనమున.

పరలు లక్షణగ్రంథముల్ గొఱఁత వడిన
లోపమెడలింపఁ దలఁపక, రోషమూని
వానిమూలముననె భాష పాడువడియె
ననుచువానిని విడనాడుమనుట తగవె.

లక్షణము లెన్నిచదివిన రాదె తప్పు
తప్పు తప్పనిదని చెప్పి తప్పిదముగ [స్వ
శాస్త్రముల ద్రోయుమంట మూషకములు
ననిగ్రహంబును ముట్టించు మనుటగాదె.

ధరణి నుత్తమ సారస్వతములలోన
వ్యావహారికమునకుఁ దా వరయఁగలదె
కవినిరంకుశుఁ డనుమాట గల ఫలంబు
వ్రాయమనుటయ్య, నోటికి వచ్చినటులు

సవనముఖదివ్య సత్క్రియాసరణిమొదలు
పసుపుకత్తెల పద్ధతివఱకు నున్న
నిఖిలకార్యవిధానముల్ నియమపరత
గావె నియమపరీతంబుగాదె స్వేచ్ఛ.

అరయ నోటికివచ్చినయటులు వ్రాయు
మనుటఁ నోటికివచ్చిన ట్లనుటగాదె.
తెరచి నిలుకుక్క చొచ్చిన తెలుఁగు బాస
నమిత దుష్కవితా ప్రచారములుచొరవె?

గ్రాంథికంబన నియమసంకలిత మనుచు
మతినెఱుంగక కాఁబోలు వితతమతులఁ
దిట్టుదురు దోసములె ప్రోగు వెట్టుచుంద్రు
ప్రబలవైదుష్య మంతయు వ్యర్థముగను.

లక్షణములకుఁ దద్గ్రంథరచయితలకు
నెఱిగి తమయొక్క పాండితీగరిమ వెలయు
లక్ష్యలక్షణమైత్రి వెలార్చునెడల
స్వచ్ఛతరకీర్తి గల్గదే శాశ్వతముగ.

ముక్తిచింతామణి

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

ఇదియొక పద్యకావ్యము. ఇది యింతకు మున్ను ముద్రితమైనట్లు కనఁబడదు. ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. నామిత్రునివలన నాకు లభించిన కొన్ని వ్రాఁతపత్రములందు రెండుమూఁడాశ్వాసములలోని కొన్ని పద్యములుమాత్రము కనవచ్చుచున్నవి. దీని సంపూర్ణప్రతి యేప్రాచీనపుస్తకభాండాగారములందైన నున్నదేమో తెలిసికొనవలసియున్నది. లభించినపద్యములనుబట్టి యీ గ్రంథము మనభాష కలంకారముగాఁ దగియున్నదని చెప్పఁగలను.

దొరకినపత్రములనుబట్టి యీ ముక్తిచింతామణి కావ్యమునురచించినయతఁడు, అండలూరి మల్లికార్జునకవియని తెలియుచున్నది. ఇతనితండ్రి శరభనార్యుఁడు. ఇతని గోత్రనివాసాదులు తెలియరావు. ఈవిషయము దెల్పు నిందలిగద్యము:

"ఇది శ్రీమదఖిల విద్వత్కవిజేగీయమాన సరసకవితావిచి త్రాండలూరి శరభనార్య పుత్ర సమధిగతవీరశైవాచారవిధాన మల్లికార్జునాభిధాన ప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామణి యను వేదాంతప్రబోధంబునందు రాజయోగ నిరూపణం బన్నది సర్వంబును ద్వితీయాశ్వాసము."

ఈకవి యీ గ్రంథమును, కాశీపతియను పేరుగల రాజునొద్ద మంత్రిగానున్న సృష్టికరణకులసంజాతుఁడైన కృష్ణమంత్రి కంకితమొనర్చిన ట్లీక్రిందిపద్యములు తెలుపుచున్నవి.

క. శ్రీముఖకాశీపతి పృ
థ్వీమండలరమణలబ్ధ విభవైశ్వర్యో
ద్దామ ముఖ......
స్వామిభృత్యశ్రీ కృష్ణమంత్రి సామంతమణీ!

చ. అతిబలభీమ సృష్టికర
ణాన్వయవారిధిసోమ కీర్తిగుం
భితకకుబంత బంధు కవి
మిత్ర వనాంతవసంత సాధువ
ర్ణితకృతధర్మ సద్గుణవి
నిర్జిత శాత్రవమర్మ మేరుప
ర్వతసమధైర్య కాశిపతి
రాజహితా ధృతకార్య ధీమణీ!

క. అనిశ నిజదానహర్షవ
దనఘతరానేక భూసురాశీర్వాదా!
దినదినవర్ధిత సంప
ద్ఘనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకులేంద్రా!

గ్రంథావతారికయం దేదయిన నాధారము కలదేమో కాని పైపద్యములనుబట్టి కాశీపతిరాజును కృతిపతియైన కృష్ణమంత్రియు

గూడ నెక్కడివారో యేకాలమువారో తెలి
యకున్నది. కాని కావ్యభాషనుబట్టి యీకవి
యును, కృతిపతియుఁ గూడఁ బ్రాచీనులు గార
నియు, నొకటి రెండువందల యేండ్లలోపువా
రేమో యనియుఁ దోఁచుచున్నది. గ్రంథాం
తమందున్న—

ఆ. మునుపు నైమిశాటవిని సూతుఁ డెఱింగింప
నఖిలమునులు హర్ష మందినట్లు
లనఘుఁడైన శంకరాచార్యుఁ డీతత్త్వ
పదవి తెలిపెఁ బద్మపాదుఁ డలరె.

అను పద్యమునుబట్టి తనశిష్యుఁడైన పద్మపా
దాచార్యునకు జగద్గురు శంకరాచార్యు లుప
దేశించినట్లుగా నీగ్రంథము వర్ణింపఁబడినదని
తెలియుచున్నది.

గ్రంథవిషయము పరమాత్మ వివేకము.
రెండవ యాశ్వాసమాత్మబోధమును, మూఁడ
వది రాజయోగమును దెల్పుచున్నవి. పద్య
ములు హృద్యములు. శైలి సులభము. భాష
చిన్నయసూరి వ్యాకరణమునకు లొంగక
పోతరాజాదుల భాష ననుకరించుచున్నది.

రుచిచూచుటకుఁ గొన్ని పద్యములు:

ఆ. అన్యసాధనంబు లన్నింటి కన్నను
బోధనంబు మోక్ష సాధనంబు
పాకమునకు వహ్నిపగిదిని జ్ఞానంబు
గలుగకున్న ముక్తి కలుగ దనఘ!

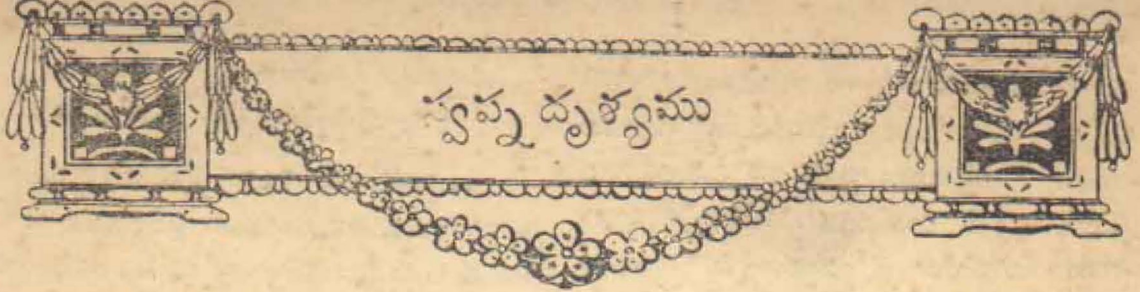
చ. వెలుచ ఘటాదులందుఁ బ్రతి
బింబితమైన నభంబుమాడ్కి లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి న
నేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
చెలఁగుశివుం డుపాధులు న
శించును గేవలుఁడై చిదాత్మయై
యలరుటఁ జేసి యాశివున
కన్యమొకించుక లేదు చూడఁగన్.

...వివేకునకు,ఉపనిషత్తను పత్నియందు
ప్రబోధంబను తనయుండును విద్యయను కూఁ
తురును బుట్టి మనఃకల్పితంబైన ప్రపంచంబును
తదీయకులంబును నశింపఁ జేతురఁట. కావున-

క. మనసేగిరులును తరులును
మనసే బ్రహ్మాండచయము మనసేసురలున్
మనసే మనుజులు తనుజులు
మనసునఁ గల్పింపఁబడు సమస్తం బనఘా!

మ. సరవిన్ వాయువుభంగిఁ గ్రుమ్మరుచు సం
సక్తుండుగా కెవ్వఁడన్
దఱుచైనట్టి యుపాధుల న్నిలిచి త
ద్ధర్మంబులుం బొందకన్
గరిమన్ వర్తిలు సర్వకాలముల నా
కాశంబు చందంబునన్
మఱియున్ మూఢునిరీతిఁ దోఁచఁబడు బ్ర
హ్మజ్ఞాని యూహింపఁగన్.

సీ. సద్భక్తిఁ దరణికి సాఁగిమ్రొక్కెడివారు
తిరిగి రావులచుట్టు తిరుగువారు
కొనరి తీర్థములలోఁ గ్రుంకు వెట్టెడివారు
పుణ్యభూముల కెల్లఁ బోవువారు
అఖిలకర్మంబుల నాచరించెడివారు
పాయక వ్రతములు చేయువారు
ధారుణీసురులకు దానమిచ్చెడివారు
సప్తసంతానముల్ సలుపువారు
ద్వైతమత ముత్తమంబని తలఁచువారు
చతురతను వేదశాస్త్రముల్ చదువువారు
పట్టి భజనంబుచే బొబ్బపెట్టువారు
వారు బ్రహ్మజ్ఞులకు సాటిరారు వినుము.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

కన్నులందేదో! ప్రాకాడుచున్నయట్లు
 చూడ్కి మూవులఁ, బరువెత్తు వేడ్కఁ బాపి
వెనుకకెవ్వండొ, పగ్గాల బిగుచుపోల్కి;
వెనుకఁ బొంచుండి యెవ్వఁడో కనఁగరాక
మోహజాలంబు విసరి నాబోధయుక్త
మానసము లాగుచుండినమాద్రి; నాదు
నయనగోళంబులను మూసి నాసమస్త
మింద్రియార్థంబు లెవఁడొ, హరించుకరణిఁ;
దోఁపఁజేసి క్రమంబుగాఁ దూతి నిద్ర
హృత్కవాటంబు బిగించె; నేనొకండఁ
గాని యన్యుండు లేఁడ; యొక్కరుఁడు నేని;
నేఁగితిని శాంతముగను మధ్యేగృహంబు.

శాంతిపాలిత మానంద కాంతిదీప్త
మైన ధామంబునందు నేనాడుకొంటి
నో? యపుడు పాడుకొంటినో? యోలలాడు
కొంటినో? విభజించి వాక్రువ్వఁజాల.

కొంతసేపటికొక దివ్యకాంత లలిత
మూర్తి చనుదెంచి కైదండఁ బూనె; మేము
పుష్పరథమునఁ గూర్చుండి పోవుచుంటి
మాకసంబున నానంద మతిశయింప
తారకలు రమ్యవేషముల్ దాల్చియొకట
జలదయవనికలెత్తంగ సరసగతుల
నాటపాటల మెప్పొంద నాటకంబు
నభినయించెను శాంతరసాత్మకంబు

చదలేటి దరులపచ్చనిపట్టులఁ దన
 మృగముతోఁ గ్రీడించు నిందుమూర్తి
మెఱుఁగుపిండుకు నాట్యపరికరంబుగ గాన
 మును నేర్పు కిన్నరీజనచయంబు
గిరిశృంగముల నిల్చి ధరియించి తనువులు
 ప్రకృతివ్యాఖ్యను జేయు రవికరములు
తమతమ తారతమ్యమునకై యన్యోన్య
 మాలంబొనర్చు సమస్తకళలు
పువ్వుల విమానములనెక్కి వ్యోమవీథిఁ
గెరల విహరించు సుకవులకీర్తిసతులు
మనసునకు వేడ్కఁ బుట్టింపఁ గనుచుఁ గనుచుఁ
జనితి మాస్వర్గమునకు ముచ్చటలు గొనుచు.
మలయమారుతముల గూఢమంత్రశక్తిఁ
జలివెలుఁగు వెల్గులందలి చలువపదును
నాపికాలాపములరహస్యార్థభంగి
నొకట వివరించుచుండిరి యువతు లచట.
అంత నాకాంత పులకించి యస్వహంబు
రథముపై నన్నుఁగొని యిట్టి రంగములను
నాకుఁ జూపింపఁ గదవోయి! నాథ! యనుచు
గాటముగ నొక్కి మోవి, నన్ గౌఁగిలించె.

స్వర్గమున నుండి పుడమిపైఁబడితిఁ; బుడమి
నుండి పాతాళమును జొచ్చియుంటి; నచటి
నుండి యత్యధోలోకంబు నొందినాఁడ
నొక్క ప్రేల్మిడి నాయభాగ్యోచ్చయమున.

భారతీయ కావ్యసృష్టి

౨

తపస్విరమణీయత-భారవి అర్జునుడు

అక్కిరాజు నిత్యానందశాస్త్రిగారు

చిర నియమకృశోఽపి శైలసారః
  శమనిరతోఽపి దురాసదః ప్రకృత్యా;
ససచివ ఇవ నిర్జనేఽపి తిష్ఠన్
మునిరపి తుల్యరుచి స్త్రిలోకభర్తుః.

శశధర ఇవ లోచనాభిరామై
ర్గగన విసారిభి రంశుభిః పరీతః;
శిఖరనిచయ మేకసానుసద్మా
సకలమివాపి ధరన్మహీధరస్య.

యమనియమకృశీకృతస్థిరాంగః
పరిదదృశే విధృతాయుధః స తాభిః;
అనుపమశమదీప్తితా గరీయాన్
కృతపదపంక్తి రథర్వణేవ వేదః.

(కిరాతార్జునీయమ్)

[చిరనియమమ్ముల కృశుడై వుండియు
  పర్వతబలయుతుడు
శమరతుడయ్యును నైసర్గికముగ
  చేరరానివాడు
నిర్జనమందును సచివయుతుడివలె
  నిల్చి వున్నవాడు
తాపసి అయ్యును త్రిభువనపతిసమ
  తేజుండగువాడు.

యేకసానువున వాసముచేసియు
  పర్వతమ్ము యొక్క-
శృంగసమూహం సకలం వయిలము
  ఆవరించి నటుల
హరిణాంకుడివలె కన్నులకింపై
  ఆకాశమునందు
ప్రసరణమొందెడు తేజస్సులచే
  పరివృతుడై వుండి
అసమానమ్మగు శమమును దీప్తిత
  పొందిగరీయమ్మై
అతడథర్వకృత మానుపూర్విగల
  వేదం విధమునను
యమనియమమ్ముల కృశతం చెందియు
  స్థిరదేహముగల్గి
శస్త్రముదాలిచి దీక్షితుడాయెను
  తత్కాంతల చేత.]

పాండవులందరిలో ప్రియదర్శనుడైన అర్జునుడు ఈశ్వరానుగ్రహం కోసం, తీవ్రతపశ్చరణకు ప్రేరితుడవుతాడు. అనివార్యమై తటస్థిస్తూవున్న జ్ఞాతియుద్ధంలో జయలక్ష్మిని ప్రసన్నం చేసుకొనడానికి వారికి వేరేమార్గం కన

బద్ధదికాదు. సోదరుల ఆదేశాన్ని అర్జునుడు హృదయపూర్వకంగా స్వీకరించి, బయలు దేరి పోతాడు. స్వల్పవయస్కుడైన ఆ భూలోక వాసి తపస్తీక్ష్ణతకు కొద్దికాలంలోనే స్వర్గ లోకవాసులందరు ఆశ్చర్యపడతారు.

అర్జునుడు ఆయుధాలను ధరించి, స్పష్టంగా క్షత్రియవీరుడై కనబడుతూవుంటాడు. కాని, ఆయన స్వరూపంలో తీవ్రమైన రక్తచలనంగాని ఉద్రేకం గల స్వభావంగాని, కనబడవు. ముఖం ఆత్మసంతుష్టిహేతువైన శాంతాన్ని కురుస్తూ, అంతస్థమై కిరణసహస్రంతో వెలువడుతూవున్న బ్రహ్మానందదీప్తితో కూడి వుంటుంది. నూతనజీవితం ప్రారంభమైంది మొదలు దినక్రమంగా ఆయన క్షుద్రమైన శరీరసుఖాలమీది ప్రేమను త్యజిస్తాడు. చిత్తాన్ని నిగ్రహించి జితేంద్రియు డవుతాడు. అధర్వకృత పదపంక్తి అయిన, వేదంవిధంగా ధ్యానపరవశుడై గంభీరమైనశాంతితో దీప్తితో నిలిచివుంటాడు. జిజ్ఞాసావిషయంలో గూడా తదంతస్సారమైన ఈశ్వరమహిమను అన్వేషిస్తుంటాడు.

ఆవిధంగా ధ్యానతన్మయుడైవున్న క్షత్రియతపస్విరూపం అతిరమణీయంగా వుంటుంది. పర్వతాగ్రప్రదేశంలో ఒంటరిగా వున్నా, ఆత్మీయమైన ప్రకాశంతో సర్వదాదీపిస్తూ, నిశానాథసదృశుడై మనోహరంగా ఉంటాడు. వాడుకగా కనబడే, తాపసులైన వనచరులకంటె భిన్నుడని వ్యక్తీకరిస్తూవున్న ఒకవిధపు సౌందర్యం ఆయనలోనుండి, బయలు దేరుతుంది. శరీరం ఆవిధంగా నిర్మితమై వుంటుంది. జన్మసిద్ధమైన ప్రభుత్వచిహ్నాలతో సమస్త వనప్రదేశానికి అధిపతియైవున్న దైవంవిధంగా కనబడుతూవుంటాడు. రూపంలో ఉగ్రత్వం లేశమైనా గోచరంకాదు. ప్రేక్షకునిదృష్టికి ప్రతివర్తనం కలిగించే లక్షణమేమీ కనబడదు.

కాని ఆయనలో అతిపరిచయవర్తనను దగ్గరకు చేరనియ్యని ఒకవిధమైన విశేషమేదో ఉంటుంది. సమీపానికి పోవడానికే జంకు పుట్టించే మహిమాతిశయం ఆయనను పరివేష్టిస్తుంది. దీర్ఘతపోనిష్ఠలతో కృశించినా పర్వతపటిమగలవాడై కనబడతాడు. నిశ్చలుడై ప్రశాంతంగావున్నా మహిమతో గూడి, భయగౌరవాలను ప్రతిపాదిస్తాడు. ఒంటరివాడై నాపరివారంతో కూడుకొన్నట్లు ప్రబలుడై వుంటాడు. తపోవృత్తిలోవున్నా త్రిలోకాధీశ్వరుడివిధంగా తేజస్వంతుడై శోభిస్తాడు.

ఇది నాయకుల్లో ఉచితస్థానం తీసుకొన్న ధీరోదాత్తుడివర్ణన. మన దృష్టిలో వున్నది భారతీయకవితాసృష్టిలో ఒక ఉత్కృష్టుడైన పురుషుడు. మొదటిశ్లోకం ఈక్షత్రియవీరుడి ప్రశాంతతను వర్ణిస్తున్నది. రెండవశ్లోకం ప్రతిలేని రమణీయతను తెలియజేస్తున్నది. మూడవశ్లోకం దుష్ప్రాపమైన మహిమవిశేషాన్ని వ్యక్తంచేస్తున్నది. ఇది భారతీయభావానికి అత్యంతం ప్రియమైన కవితాసర్గం. సుహృద్వశీకరణం చేసి తీవ్రమైన తపోనిష్ఠలతో ప్రశాంతనిశ్చలుడైన క్షత్రియవీరుణ్ని యీసృష్టి ప్రదర్శిస్తున్నది.

చలించని బాహుబలంతో ఇంద్రియ నిగ్రహసామ్యం సమ్మేళనమయినందున అత్యున్నతమైన ఆదర్శం యేర్పడుతున్నది.

అర్జునుడు భుజబలసమన్వితుడు, ధనుర్ధరులలో అగ్రేసరుడు, రణవిహారంలో నిస్తులుడు, అయినా, శౌర్యానికి ఆశ్రయమైన తన శరీరాన్ని ఇంద్రియనిగ్రహానికి సాధనంగా చేస్తాడు.

సౌందర్యంతోను ఔదార్యంతోను శోభిస్తూ పరమవిధేయుడై జ్యేష్ఠులఆదేశాన్ని శిరసావహించి, ఈప్సితార్థాన్ని జితేంద్రియత్వంతో సాధించడానికి యత్నించే వీరుణ్ణి కనబరుస్తూవున్న ఈసృష్టి అత్యంతమైన ఆత్మోన్నతిని ప్రసాదిస్తున్నది.

స్వల్పకాలంలోనే ఈ అర్జునుడి తపోమహాత్వం ఊర్ధ్వలోకవాసులకు తెలియవస్తుంది. మనుష్యకోటిలో వాడైనా పుత్రుడు చలించని చిత్తంతో అత్యుగ్రంగా మహాభీష్టసిద్ధికి, యత్నిస్తున్నాడని స్వర్గాధిపతి సంతోషంతో వింటాడు. ఐనా అర్జునుడి చిత్తస్థైర్యాన్ని పరీక్షించవలెనని ఇంద్రుడికి కోరికపుడుతుంది. ఏది దురతిక్రమమో, దేని ప్రతిరోధంవల్ల మనుష్యుడికి మానుషత్వ విమోచనం కలిగి, తనలోవున్న దేవత్వసాధనానికి యోగ్యతలభిస్తుందో అటువంటి ఇంద్రియప్రేరణాన్ని, ఆయనమీద ప్రయోగించడానికి సంకల్పిస్తాడు.

స్వర్గవాసినులైన అప్సరసలనందరినీ పిలువనంపి వారిలో ప్రతిలేని సౌందర్యంతో మనస్సును ఆకర్షిస్తూవున్న ప్రౌఢలను తమసమ్మోహనసామర్థ్యాన్ని అర్జునుడి మీద కనబరచడానికి పంపుతాడు. వాండ్లు ఆసందేశాన్ని చిరునవ్వులతో స్వీకరించి తమకు తమ వశీకరణశక్తి తెలిసివుండడంవల్ల, జయం అనాయాసలభ్యమని దృఢవిశ్వాసంతో బయలుదేరి పోతారు.

కాని వారు అర్జునుడి చిత్తస్థైర్యాన్ని గ్రహించడంలో పొరపడతారు. నిశాకరుడివిధంగా మనోహరుడై ప్రశాంతమైన లతాగృహంలో దురాసదుడైవున్న ఆయనను వాండ్లు చూస్తారు.

ప్రకృత మనుససార నాభినేయం
ప్రవికసదంగులిపాణి పల్లవంవా;
ప్రథమ ముపహితం విలాసిచక్షుః
సితతురగే నచచాల నర్తకీనామ్

—కిరాతార్జునీయమ్

[ప్రథమమ్మందున శ్వేతాశ్వుడిపై
 ఉపహితమైనట్టి
ఆటకత్తియల సొంపగుచక్షువు
 కదలజాలకుండె
ప్రక్రాంతమ్మగు అభినేతవ్యము
 ననుసరించ లేదు
ప్రవికసదంగుళికరకిసలమునే
 ననుసరించలేదు.]

ఆతపస్వియొక్క తేజస్సౌమ్యాలు వాండ్లకు తెలియకుండానే వాండ్లహృదయాలను అపహరించి వేస్తవి. దేవవేశ్యా బృందంలో నొక్కరైనా వుద్దేశించుకొన్న ఆకర్షణ గంగంలో స్వకార్యనిర్వహణం చెయ్యలేకపోతారు. ఆకర్షించబోయిన భామినులు తపస్వి రమణీయతచేత ఆకృష్టలవుతారు. తపస్వియందుపహితమైన వీక్షణం మరలలేక అతనియందే కదలకుండా నిలిచి అభినయానికి ఉపక్రమించిన వ్రేళ్ళవైపు తిరిగి రావడం మరిచిపోతుంది.

తుమ్మెదపాట

పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు

పాడుమమ్మా, తుమ్మెదా-పువ్వు-పైనవాలే తుమ్మెదా! పువ్వు,
పైనవాలే తుమ్మెదా-పూ-దేనెలోనే తుమ్మెదా!

౧. తేనెకొరకే యాటలనుచును-తేనెకొరకే పాటలనుచును
తేనెకే యారాటమని క్రొం-దేనెలొలికే తేటపాటలు   పాడుమమ్మా!

౨. ఆటలన్నియు నొక్క-యాటే-పాటలన్నియు నొక్క-పాటే
యాటపాటల కవలనున్నవి-తేటతేనియయాట లనుచును   పాడు.

౩. కరకుముండ్లను సరకుసేయక-పరిమళంబున మరగిపోవక
నిరకు తప్పకనిలచి తేనియ-కొరకె తిరుగుచునుందు నేనని   పాడు.

౪. పాటలన్నీ పారిపోగా-యాటలన్నీ అణగిపోగా
తేటతేనియ యూటలానుచు-మాటలేనీ మూగపాటలు   పాడు.

౫. తేనెతీపికి సొక్కి-యటుపై-మేనుసర్వము మరచి తేనియ
లానుటే మరపించునా య-జ్ఞానమునబడి మూగపాటలు   పాడు.

౬. యుగములెన్నో జరగిపోనీ-జగములెన్నో కరగిపోనీ
తగిలి తేనియ తీపిలోన ము-నుగుచు తేలుచు తేలిమునుగుచు   పాడు.

౭. దేహమంతయు తేనెకాగా-దాహమంతయు దీరిపోగా
మోహనంబగు రాగముల సం-దేహములు విడిపోవునట్లుగ   పాడు.

౮. పాటపాటకు తేనెలొలుకగ- ఆటయాటకు తేనె చిలుకగ
పాటప్రాకినజగము తేనియ-యూటలోబడి యూరిపోవగ   పాడు.

౯. జగము సర్వము తేనె నిండగ-జగముతానొక తేనెకుండగ
జగమె తేనగ తేనెజగముగ-జగము స్వర్గము క్రిందమారగ   పాడు.

౧౦. అణువులేదా తేనెకానిది-అణువుకాదా తేనెలేనిది
అణువు నణువున జేర్చుమధుర-ప్రణయమును, ప్రణవమున గూర్చుచు   పాడు

శ్రీ విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రి గారు

తిక్కనాదులు కవిస్తుతిసందర్భమున మూఁడుపర్వములను నన్నయయే రచించినట్లు చెప్పియుండుటచేతను, నన్నయభాగమునందలి కొన్ని పద్యములను పద్యపాదములును నెఱ్ఱన రచించెనను భాగమున నగపడుచుండుటచేతను, శైలియందును నంతగా భేదము గానరాకుండుటచేతను, రాజనరేంద్రుఁడే కృతిపతియైయుండుటచేతను నెఱ్ఱన యాంధ్రభారతారణ్యపర్వశేషమును దూచాతప్పకుండ నాంధ్రీకరింపలేదనియు నచ్చటచ్చటఁ గ్రిమిభ్రష్టములైన పద్యపాదపదపఙ్క్త్యేకదేశములనుమాత్రమే పూరించి యుండెననియు నిప్పుడొక వింతవాదము బయలువెడలినది.

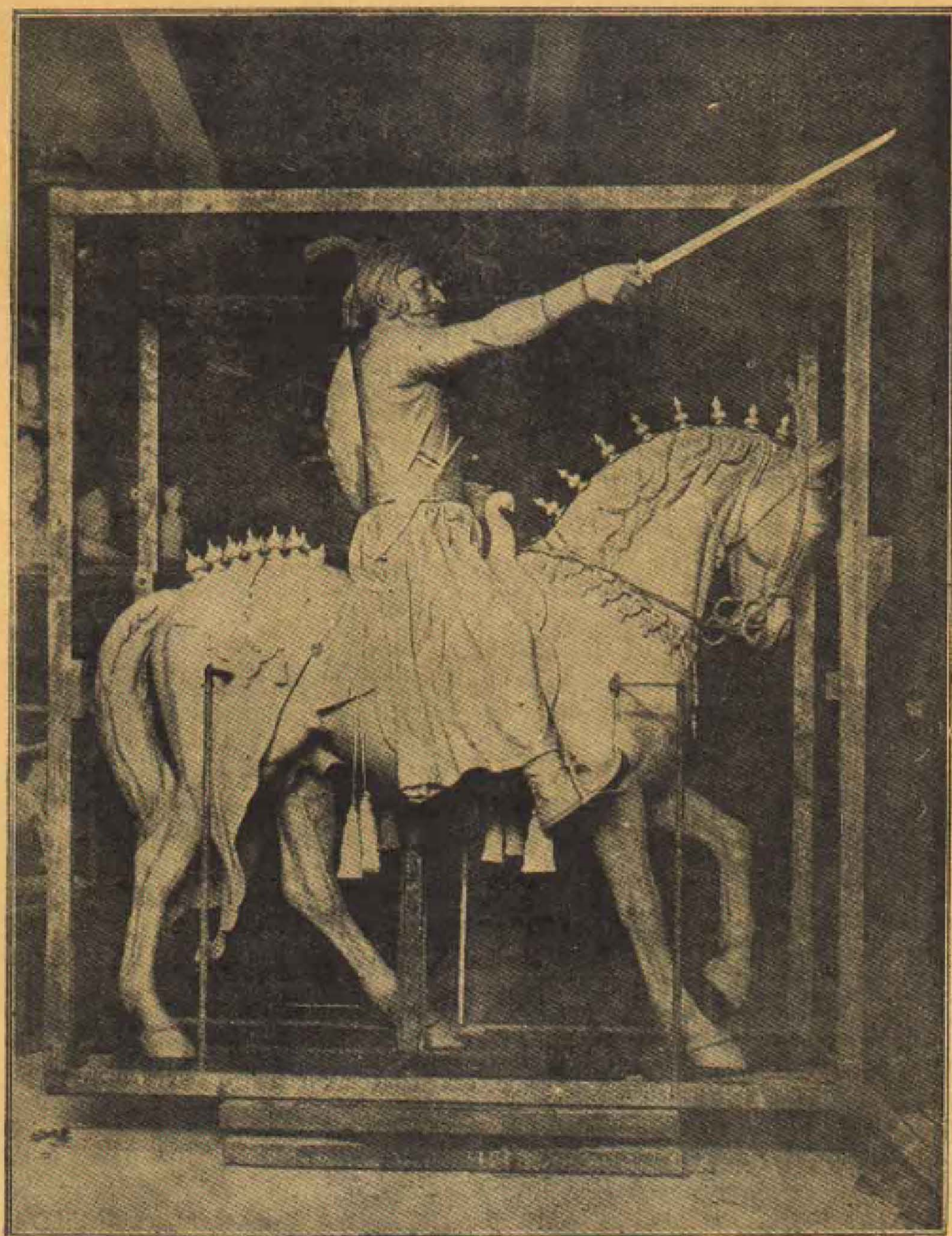
"ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రునికాలపువాఁడగు మారన గూడ నన్నయ మూఁడుపర్వముల వ్రాసెనని చెప్పియున్నాఁడు. పదునేడవశతాబ్దివాఁడగు నప్పకవియు నన్నయ మూఁడుపర్వముల వ్రాసెనని చెప్పియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యప్పకవికాలమునకుఁగూడ నన్నయవిరచితములగు మూఁడుపర్వములు సంపూర్ణముగా నున్నవని యనవలయును. కావునఁ గవులు రెండుపర్వముల మూఁడాశ్వాసముల నాటనలువదిపద్యములని చెప్పుటకు బదులుగా సామాన్యోక్తి నాశ్రయించి యట్లు చెప్పియుండురు. మఱియుఁ దిక్కనవరకువారి సుమా రేఁబదిసంవత్సరముల లోనే యెఱ్ఱన యున్నవాఁడు. అట్టి స్వల్పకాలములోఁ దిక్కనరచించిన పదునేనుపర్వములు నశింపకుండఁగా నన్నయరచిత భారతభాగమున నందును నరణ్యపర్వపు దుదిభాగముమాత్రమే యాంధ్రదేశమునగల యన్నిప్రతులలో నశించెననుట యుక్తిదూరమై యున్నది. ఇంతియే కాక యెఱ్ఱన ఆరణ్యపర్వాంతమున 'ధీరవిచారుఁడు' అను పద్యమునఁ దా నారణ్యపర్వశేషమును బూరించితినని చెప్పికొనియున్నాఁడు. మఱియు నెఱ్ఱనవిరచితనృసింహపురాణమున 'ఉన్నతసంస్కృతోక్తి' అనుపద్యమున దా నారణ్యపర్వశేషోన్నయన మొనర్చితి నని చెప్పికొని యున్నాఁడు. ఎఱ్ఱనవంశజుఁడును నాతనికి వరుసకు మనుమఁడును నగువిప్రనారాయణచరిత్రకర్త మల్లన విప్రనారాయణచరిత్రమునఁ దనతాత యెఱ్ఱన ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషమును జెప్పెనని వ్రాసియున్నాఁడు. ప్రాచీనతాళపత్రప్రతులలో నెల్ల నిక్కడనుండి యెఱ్ఱాప్రగడ కవిత్వమని వ్రాయఁబడియున్నది. కవీశ్వరులెల్లరు నెఱ్ఱనను నరణ్యపర్వశేషోన్నయనకర్తగాఁ జెప్పుటయే కాక నన్నయతిక్కనలతో నాతనిం జేర్చి కవిత్రయముగా లెక్కించి స్తుతించి యున్నారు." కాన నెఱ్ఱన తూచా తప్పక యరణ్యపర్వశేషమునుఁ బూరించెనని కీ. శే. వీరేశలింగము పంతులుగారు పైవాదమును ఖండించి సిద్ధాంతీకరించిరి.

పంతులుగా రారణ్యపర్వశేషమును నన్నయ రచింపనే లేదనువాదము ననుసరించి తమయభిప్రాయమును సవిమర్శముగాఁ దెలియఁజేసిరి. కాని యెఱ్ఱన క్రిమిభ్రష్ట పద్యపదభాగపూరణ మొనర్చెననువాదము నెత్తికొన లేదు. అయినను విషయమునఁ గొంతవరకైక్య మున్నందునఁ గ్రిమిభ్రష్టపద్యపదభాగపూరణవాదుల కయ్యవి యద్ధుతగులుమనే యున్నవి. "కాని 'ధీరవిచారుఁడు' అను నరణ్యపర్వాంతపద్యమునఁ గ్రియ 'పూరించితిని' అని యుత్తమపురుషలో నుండవలసియుండఁగా 'పూరించె' అని ప్రథమపురుషలో నుండుటచేతను నెఱ్ఱన నిజముగా దా నారణ్యపర్వశేషమును నాంధ్రీకరించియున్న భార

తిమునఁ దన పేరిటనే యాశ్వాసాంతగద్యలం జేసికొని యుండుననని చెప్పుట యుక్తిసారము గాకుండుటచేతను నై పద్యము ప్రక్షిప్తమవదగును. మఱియు రెండుభాగముల కవిత్వప్రకృతికిని భేద మగపరచి భిన్నకవికర్తృకత్వమును సమర్థింపఁజాలక 'తిక్కనితాకీతియుఁ గొంతదోఁప నద్రచనయుకాన్' అని కోమటియుక్తిని జమత్కారముగాఁ గల్పించి యిటీవల నెవరో పద్యమును నిమిడ్చియున్నారు. మఱియు దిక్కనితాకీతి గొంతయే తోఁచునపుడది తద్రచనయే యెట్లగును? ఇట్టి యుక్తిసారము లనుమాట లీపద్యమున నగపడుచుండుటంబట్టియే యీ పద్యము నిటీవలివారలు గల్పించి యెఱ్ఱనకు నరణ్యపర్వశేషసంపూర్ణకర్తృత్వమునొసంగ దలంచి యరణ్యపర్వాంతమునఁ జేర్చి యుందురనుటకు సందియము లేదు.

మఱియుఁ గొన్ని గాథలను వ్రాయుచు నన్నయ రాజనరేంద్రునిచే సత్కారము నందకుండుటంబట్టినన్నయ గతించినతరువాత రాజరాజు భారతమును పూర్తిచేయుటకు యత్నించెనని పంతులుగారు వ్రాసిరి. కాన నట్టి యత్నము జరుగుకాలములోనే నన్నయాంధ్రీకృతభారతమాతృక రాజనరేంద్రుని యాస్థానమున నొక మూలఁబడి యుండును. ఏదైన నొకపుస్తకమును పేటికలో నిముడ్చునపుడు ముఖపత్రమును మీఁదుగా నుంచుట యాచారము. అట్లే యవ్యదియు నెచటనో పడియుండును. క్రిందనుండి పురుగు లప్పటప్పటఁ దినియుండును. కావున నసలుప్రతియే (మూలభూతమాతృకయే) క్రిమిభ్రష్టమై యుండును. భ్రష్టభాగపూరణ మొకయసాధ్యకార్యము గాకుండుటచేతనో నన్నయకువలెఁ దన కేదైన నొకకీడు మూడునని భయపడుటచేతనో తిక్కన యాభ్రష్టపద్యపదభాగములను బూరింపక విరాటపర్వమునుండి యాంధ్రీకరించియుండును. కావుననే క్రిమిభ్రష్టభాగ మారణ్యపర్వమున గలదని విశేషించి చెప్పక పంతులుగా రంగీకరించినట్లు సామాన్యోక్తి నాశ్రయించి నిపుణముగాఁ దిక్కనసోమయాజులు నన్నయయే యరణ్యపర్వము నంతయు నాంధ్రీకరించెనని నిజమును వక్కాణించియుండిరి. దీనికనుగుణముగా శంభుదాసుఁడు నృసింహపురాణమున నరణ్యపర్వశేషోన్నయన మొనర్చితిననియే చెప్పికొనియున్నాఁడు. ఉన్నయనమనగా మీఁదికెత్తుట లేక లేవనెత్తుట. ఈశబ్దమున కీయర్థ మనేకకోశములందుఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. ఉన్నదానిని మీఁదికెత్తుట లేక లేవనెత్తుట సాధ్యముగాని లేనిదానిని లేవనెత్తుట సాధ్యము కాదుగదా! కావుననే యిదివఱ కప్పటప్పటఁ గ్రిమిభ్రష్టములగు స్థలములుగల యరణ్యపర్వశేషమునే తానున్నయన మొనర్చితినని యెఱ్ఱన యథార్థమును నున్నయనశబ్దమూలముగాఁ దెలియపరచియున్నాఁడు. అరణ్యపర్వభాగములోఁ గొన్ని స్థలములుమాత్రమే శిథిలములై తక్కినభాగమంతయుఁ జెక్కుచెదరక యుండునాయని విమర్శకులకు సందియము గలుగవచ్చును. ఆంధ్రభాగవతములోఁ గ్రమశూన్యముగ నెన్నోభాగములు శిథిలము లయినట్లును నందును నడుమనడుమఁ గొన్ని భాగములు మిగిలియున్నట్లును, పంతులుగారే కాక పెక్కురు విమర్శకు లంగీకరించియుండుటంబట్టియు నియ్యది యట్లు క్రమశూన్యముగ, యుక్తిరహితముగ శిథిలముగాక యుక్తియుక్తముగ శిథిలమగుటఁ బట్టియు నట్లు శంకింప నవకాశము లేదు. సత్యమును బరికింతము? నిజముగా నన్నయయే యారణ్యపర్వశేషమును రచింపకయున్నచో రాజనరేంద్రుఁడు కవులఁ బిలిపించి యగ్రహారాదుల నిచ్చి పూర్తిచేయింపకుండునా? ఒకవేళ తిక్కనాదులవంటి కవులు భయపడుటచే రాజరాజాభాగమును బూర్తిచేయింపలేకపోయెనని యెవరేని శంకింపవచ్చును. రాజరాజు పలుసంవత్సరములనిచ్చి యాభాగమును బూర్తిచేయించుటకు యత్నించియుండిన నెఱ్ఱనవలె నెవఁడైన నొకకవీశ్వరుఁడు నన్నయపేరిటనే రాజనరేంద్రునికే కృతియిచ్చి పూరించియుండును. మఱియు నన్నయ తిక్కనలమధ్యకాలమునఁ గలకవు లట్లాభాగము కొఱఁత పడియున్నచోఁ బూరింపక విడచియుందురా? అక్కాలముననే నన్నయతరువాత భారతమును దెనిఁగింప నారంభించిన యథర్వణుఁడు తిక్కన మున్నగువారు విరాటపర్వమునుండియే యాంధ్రీకరింప నారంభించిరి.

కాన రాజనరేంద్రుఁడు యత్నించుట తఱవాయి భాగమును బూరింపించుటకై కాని యరణ్యపర్వభాగమునకై కాదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పైని వ్రాసినకారణములనుబట్టి నన్నయ యాదిసభారణ్యపర్వముల మూఁటిని సంపూర్ణముగా రచించెననుటకు సందియము లేదు.

శ్రీ శివాజీమహారాజు

శివాజీమహారాజు భవానీపూజ

శివాజీమహారాజు అర్ధచిత్రము

మఱియు శంభుదాసునికాలపువిగాని తిక్కనకాలపువిగాని తాళపత్రప్రతులు లభింపమి నక్కాలమున నరణ్యపర్వశేషము లేకరే యయ్యది వ్రాయఁబడినదని చెప్పుటకు వలనుపడదుగదా! ఎఱ్ఱన యాక్రిమిభ్రష్టభాగములు పూరించి యాయరణ్యపర్వపుఁ దుదిభాగము సవృద్ధముతముగఁ జేసిననాఁటనుండి తాళపత్రప్రతులలో నిక్కడనుండి యెఱ్ఱాప్రగడ కవిత్వమని లేఖకులు వ్రాసియుందురు. 'గతానుగతికో లోకో న లోకః పారమార్థికః' అను న్యాయము ననుసరించి లోకము నామార్గముననే యనుసరించియుండును. కాన లోకమున నెఱ్ఱన యరణ్యపర్వశేషమును దూచాతప్పకుండ రచించెనను ప్రఖ్యాతి లోకమునఁ గలిగియుండును. ఇట్టిప్రసిద్ధి నాశ్రయించుటచేతనో, తనతాతయందలి యభిమానముచేతనో మల్లన తనతాతవరణ్యపర్వశేషనిర్మాణకర్తనుగాఁ జెప్పియుండును. ఇట్లే కవులెల్లరు జనశ్రుతి ననుసరించియుఁ దమకంటెఁ బూర్వమునందు తాళపత్రప్రతులలోఁ గల వ్రాతననుసరించియుఁ గవిత్రయములోఁ జేర్చి స్తుతించియుందురు. ఇప్పటికిని సత్యమును మఱచి లోకమును నద్దానినే యుగ్గడించుచున్నది. లేనికంటెఁ బ్రాచీనులగు కవులెల్లరు నవిమర్శముగ నెఱ్ఱనయందు నరణ్యపర్వశేషసంపూర్ణకర్తృత్వము నారోపించుచున్నను నద్దాని నిజమును పీఁకఁబెట్టుటకే యప్పకవి వారికెల్లరకు విరుద్ధముగా నన్నయకే త్రిపర్వసంపూర్ణకర్తృత్వము నొసఁగియున్నాఁడు. కానఁ గ్రిమిభ్రష్టపద్యపాదపఙ్క్త్యేకదేశములమాత్రమే యెఱ్ఱన పూరించెనని చెప్పుటకుఁ బ్రబలాధారము లగపడుచున్నవి." అని క్రిమిభ్రష్టపద్యపాదభాగపూరణవాదులు శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారి యుక్తులకుఁ బ్రతియుక్తులనుఁ బన్ని నేమవాదమును నిలబెట్టుకొనియున్నారు.

నన్నయ తాటియాకులప్రతి చెడినట్లొక కవియును వ్రాయకుండుటచేతను కేవల జనశ్రుతుల నాధారముగాఁ జేసికొని యనేకవిషయముల ననేకగాథలను వ్రాసిన యప్పకవ్యాదు లీగాథను వ్రాయకుండుటచేతను కేవల పద్యపాదపఙ్క్త్యేకదేశపూర్తిగామునఁ గవు లిట్టియనన్యసామాన్యమగు గౌరవము నెఱ్ఱన కిచ్చిరనుమాట యెంతమాత్రము నమ్మఁదగియుండమిచేతను, ఉన్నయనమునువది ప్రాసక్తి చేయఁబడినదగుటచేతను, 'పూరించె' అనునట్లు క్రియ ప్రథమపురుషలో నుండుట కనేకకవిప్రయోగములు ప్రమాణములుగా నగపడుచుండుటచేతను రాజనరేంద్రునికే యంకిత మిచ్చి నన్నయ పేరిటనే యెఱ్ఱన యాంధ్రీకరించుటం జేసి పద్యపాదైక్యముండుటయు విరుద్ధముగుటచేతనుఁ గవిజనశ్రుతితాళపత్రమాతృకా ప్రమాణములఁ దిరస్కరింపఁజాలినంతటి ప్రబలప్రమాణము లెవ్వియు నుపలబ్ధములు గాకుండుటచేతను నెఱ్ఱనయారణ్యపర్వక్రిమిభ్రష్టపద్యపాదపఙ్క్త్యేకదేశముల మాత్రమే పూరించెననుట మిగులసాహసోక్తియని తోఁచెడిని. విమర్శకు లీయంశము నింకోధికముగా విమర్శించి లోకమునకు సత్యమును వెల్లడింతురుగాక!

ఏమిసత్కవి బ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

విద్వాన్ శష్టీ సుబ్బారావు గారు

కల్పింతు వొకచోట, కనకవప్రావృత సౌవర్ణకీలిత సౌధములను
కల్పింతు నొకచోట కాలమేఘవినీల గాఢతమోరుద్ధ గతులనిశల
కల్పింతు నొకచోట గాఢభీతిప్రద కాలమృత్యుకరాళ కాననముల
కల్పింతు నొకచోట కామితార్థప్రదానాతిశాంబు ఋష్యాశ్రమంబు
ఇట్టిచిత్రవిచిత్రమౌ సృష్టిచేయ - నట్టిసాధనసంపద యెట్టిశక్తి
యెట్టిమేధావిశేష మిదేమిగలవో - యేమిసత్కవి బ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

గీ. కలదు నీచేత కవితయన్ ఖడ్గమొకటి - దానదండ్యుల దండింతు ధర్మమార్గ
రతుల మెప్పించి మనుతువు ప్రభుఁడవగుచు - నేమిసత్కవి బ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు పతిశాంతమైన సాయంతనంబు
తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు మలయపర్వతమందమారుతంబు
తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు విమలవాఃపూర్ణ జలాశయంబు
తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు పతిగంధకుసుమితోద్యానవనము
అచట యువతిని యువకు నాహ్లాదమొప్పఁ - గూర్చిప్రేమానుబంధంబు నేర్చియంత
నంతరాయంబుగూర్తు వటయ్య, చెపుము - ఏమిసత్కవి బ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. తూగుటుయ్యెలలందు నూఁగుచుండెడిముద్దు లొల్కు బాలునిఁజూపు నొక్కచోట
అనియతసంజాత హాసదుఃఖంబుల నుండెడిబాలకు నొక్కచోట
ఉరమునఁ బులిగోరు కరమునఁ గంకణా లొప్పుబాలకుఁజూపు నొక్కచోట
తోడిబాలురగూడి యాటలాడుచు కేరుచున్న బాలునిఁజూపు నొక్కచోట
చూపగల విట్టి చూపులే చూడ్కికలిగె - నేమి యెఱుఁగంగశక్తి యుం కేరికుండు
గహనమగుగాదె చూడగా కవిమనంబు - ఏమిసత్కవి బ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. మోము మీసము లేక మొలకనవ్వులఁ దేరు చిన్నారి చిఱుఁతని చిత్రమొకటి
నూనూఁగుమీసాల నూత్నయౌవనమునఁ జెన్నారుయువకుని చిత్రమొకటి
బవిరిమీసముగల్గి పరిపాకదశనొంది చెన్నారు కౌమారు చిత్రమొకటి
పండుమీసములొప్పి పలితమస్తముగల్గి చెలఁగఁజాలనివృద్ధు చిత్రమొకటి

అన్నిటిని వాక్యరీతిని యగుపడంగ-చేయఁగలశక్తి యెట్లు సంసిద్ధమయ్యె
నెఱుఁగ నింకేదిమార్గ మింకేమిసేతు-నేమిసత్యావిబ్రహ్మావో యెఱుఁగనైతి?

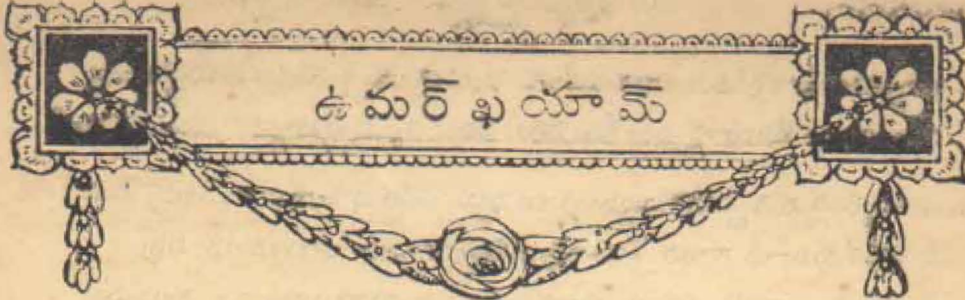
సీ. బొమ్మరిండ్లనుగట్టి బొయ్యిముగ్గులువెట్టు లలితబాలనుజూపఁగలవు నీవు
వీణచేతనుబూని గానరక్తినిజూపు కలితయౌవనఁ జూపఁగలవు నీవు
సెజ్జపైమెయివాల్చి చెలులయూరటవిని వలఁచుకామినిజూపఁ గలవునీవు
పతిదోషములనెంచి పదతాడనముఁజేయు కలితకోపనజూపఁ గలవునీవు
అన్నియైనను గోప మావంత లేక-యోర్మిభార్యను బ్రార్థించు యువకుఁ జూపఁ
గలవు నిన్నెన్నవారులకుఁ గాదువశము ఏమిసత్యావిబ్రహ్మావో యెఱుఁగనైతి?

సీ. శుకముఖధ్వజులైన చూడ్కికినెదురైన శ్యామావిహారంబు సలుపుటయును
అతిమానకామినీ తతియె సాహసమూని సకలసన్నాహంబు సలుపుటయును
అతిసత్త్వహీనులే యతిధైర్యవంతులై చండయుద్ధంబుల సలుపుటయును
అతిఘోరమృగములే యాదరంబులఁబూని సత్సహాయంబుల సలుపుటయును
అన్నియునునీవశంబున నలరుచుండు-అంతసృష్టికిఁ బ్రభుఁడ వీ వగుదువనుచు
నెఱుఁగనేరక మూర్ఖుఁడ నేనయైతి-నేమిసత్యావిబ్రహ్మావో యెఱుఁగనైతి?

సీ. లక్ష్మాధికారిచే భిక్షుంబునెత్తింతు సర్వశక్తుఁడవౌన సత్యపీంద్ర!
అపాత్రిశితులచే నాటలాడింతువు చాలమాయికుఁడవే సత్యపీంద్ర!
నిర్జనవనులను నెలవులఁగాఁజేతు నచ్చెల్పివాఁడువే సత్యపీంద్ర!
మేడగోడలనెల్ల మేలిమిత్రోఁజేతు స్వర్ణాగధన్వివే సత్యపీంద్ర!
ఇచ్ఛవొడమినఁ బుట్టింతు వేపుఁజూపి-సంహరింతువు బ్రహ్మవే సత్యపీంద్ర!
వేమి బ్రహ్మవో శివుఁడవో యెఱుఁగనైతి-సత్య మెఱుఁగంగనైతి నే సత్యపీంద్ర!

సీ. కమ్రామ్రపల్లవ ఖాదియైచొక్కుచు "కో"యని కూసెడి కోకిలొకటి
లేఁగలతోఁగూడి లేఁతపచ్చికమేసి హాయిగాఁదిరిగెడి హరిణియొకటి
కమలషండముఁజేరి కహులనాళమునాని యలసటనిద్రించు హంసయొకటి
పుష్పవాటికఁగల మిట్టి పుష్పవాసనఁబూని పరగుదక్షిణగంధవాహ మొకటి
రమ్యలావణ్యసీమయౌ రమణియొకతె-మారుగేరెడిసొగసుకుమారుఁడొకఁడు
తగును నీసృష్టిలోనఁ బ్రధానములుగ-నేమి సత్యావిబ్రహ్మావో యెఱుఁగనైతి.

ఉమర్ అలీషా కవి

"ఉమర్ ఖయాం" అనునతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడైన పారసీక కవి. క్రీస్తుశకము 1018 సం. పెరిషియా దేశమున నైషాపూర్ అను గ్రామమున జన్మించెను. ఈతని తల్లిదండ్రులు ఇస్లాము మతమునకు జేరిన వ్యవసాయదారులు. "నైష్" అనఁగా వెదురు. వెదురు చిటమును దొలగించి కట్టిన పల్లెయే 'నైషాపుర' మని ప్రసిద్ధి వహించినది. ఇది ఖురాసాను దేశపు చక్రవర్తుల కాలమున బల్ఖ్, హిరాత్, మాజహానులతో పాటు నైషాపురమును రాజప్రతినిధి నివసించు ముఖ్యస్థానమై యుండెను. ఇందెన్నియో కళాశాలలు నిర్మింపబడి యుండెను. బాగ్దాదులోని పెద్దపెద్ద విశ్వవిద్యాలయములకన్న నీనైషాపురమున పెక్కు విశ్వవిద్యాలయములు నిర్మింపబడినవి. అందు నిజామల్ ముల్కుతాసి "జేహాఖిసా" నిజామియా నైషాపూర్ మహామూద్ గజనీ సోదరుఁడు "సైదియా", ఇట్లే అబూసైన్ బగ్దాదీ, అబూ ఇసహాఖ్ మున్నగు ప్రసిద్ధపురుషులచే నెన్నియో కళాశాల లీనైషాపురమున నిర్మింపబడినవి. అందు అరబ్బీ మహావిద్వాంసు డగు "ఇమామెగజ్జాలి నైజామియా" విశ్వవిద్యాలయమునకు ప్రధానాచార్యుఁడు (Chancellor) గా కొన్నినాళ్లుండెను. ఉమర్ ఖయామ్ ఇంగుత్తీర్ణ డగుటయే కాక లోకమున నెన్నబెప్పుట గొప్ప విద్వాంసులున్నారని విన్నను అప్పటకు బోయి తర్కవ్యాకరణాది క్యలితములు సంపూర్ణముగ నేర్చుకొని యెనని "ఇబ్నెఖల్ కాన్" అను చరిత్రకారుఁడు వ్రాయుచున్నాడు. ఈతని సహాధ్యాయులు హసన్ బిన్‌సబా, నిజామల్ ముల్కు అను ప్రసిద్ధపురుషు లిరువు రుండిరి. వీరినిగూర్చి యొక విచిత్రకథ గలదు. వీరు చదువుకొను కాలమున హసన్‌బిన్‌సబా మన మువ్వురిలో నెవరి కదృష్టము పట్టినను తక్కినవారికి సమానముగా బంచవలెనని యొక ప్రమాణపత్రము వ్రాయించెను. కొంతకాలము గడచినతరువాత నిజామల్ ముల్కు బాగ్దాదు పరిపాలించుచున్న మలిక్షాసల్జూకీ చక్రవర్తులయొద్ద ప్రధానమంత్రిగా నేర్పడియెను. వానియొద్ద కొకనాఁడు ఎక్కడికో పోవుచు మార్గశ్రముడై ఉమర్ ఖయామ్ వెళ్లి దర్శించెను. నిజాముల్ముల్కు చూచి చాల గౌరవించి నీకేమి కావలెనని కోరెను. నాకేమియు నగత్యము లేదని చెప్పి వెళ్లిపోజాచెను. కాని నిజామల్ ముల్కు 'మనము చదువుకొను దినములలో నొక ప్రమాణపత్రము వ్రాసికొంటిమి. నీకు జ్ఞాపకము లేదా' యని యుగ్గడించి నీవు 'నావెంట రావలెను నాయేలికతో జెప్పి నిన్ను నాయంతవానిగ జేయుదును' అని మిక్కిలి ప్రార్థించెను. కాని ఉమర్ ఖయా మామాటలకు నవ్వె.

"ఎకనాసె బకోకోజ గరమనస్ హాసిలెమర్ద
బకహూజబికిస్తాదమె అకెసర్ద
మామూరికె నీదగర్ దరో బాయద్‌బూద్
తా ఖిద్మతె చూంఖుదీ దరా బాయద్ కర్ద.

అనఁగా,

ఉ. రెండుదినాలకైన నొక
రేయొక రొట్టె లభించెనేని నో
రెండినవేళ నింతజల
మిచ్చెడు పెంకు లభించెనేని నే
నొండొరు వేఁడివాని కొలు
వుండను నాగతి మానవుండె భూ
ఖుండకును వానిగొల్చి తన
పొట్టను నింపుకొనంగఁ బోడునే.

"ఎకకాగమె అకూర్యంనదారేంఖు షేం
గర్ చాస్త బునస్ మాంనదా రేంఖుషేం

దూష్యాన్తిత దెమాహెరసక్ అజవప్పఖియిమక్క-
అజకస్ రెమాశ్యావదారేం ఖుషేం.

అనఁగా,

చ. జగతిన్ దుఃఖమెంకింత నామనసులోఁ
జర్చింపఁగా లేదు కే
బగలం దప్పడొ గప్పెడన్నము లభిం
పన్ జాలు లేకున్న నో
వగ పే లేదు మహోన్నతగృహములోఁ
బక్వాన్న మే దిక్కుఁచుం
డఁగ నన్యుంగని వేఁడ నేఁటి కది మా
తత్వంబు గాకుండునే!

అని బహులు చెప్ప నాతనిని నేకమునకు, నిర్ణక్షణ్ము కంరయు సంతసించి సంవత్సరమునకు 1200 పదురెండువందల తో మానులు—తోమానఁగా ఇరువదిరూపాయలు; ఇరువది నాలుగువేలరూకలు(రు 24,000)—నై షాపురమున ఆదాయము వచ్చుభూమి దానపట్టా వ్రాసి యిచ్చివంపెను. ఇది గని యొక నిజాముష్ సేనకిని దేవురించినను నెవరును నాకొక కాసైన నియ్యరే నీకింతేసన మెట్లు వచ్చె నదీ? అని యడిగినాఁడు. వానితో,

మ. గనవాంఛన్ వ్యయియించి యేఁగ ప్రతిపా
దంబందు నేవేలుగా
గనరాదుల్ లభియింప లేనియెడ న
ర్థం బర్థి రాఁబోవ నే
పనియైనన్ సమకూడ లేదని మతిన్
భావింప కేదుఃఖముం
డిన దీర్ఘంబున నర్థదాయక మున్న
డిండించు నీజీవమున్.

శా. రాగద్వేషము లాశ్రయించి విషయ
భ్రాంతిన్ బ్రవర్తింప ను
ద్యోగింపన్ వలదా జగాన విధి సం
యోగంబుచే నెందటో
భోగాపేక్షను వచ్చిపోయి రిటు లే
ముందింక రానున్న వా
రేగన్ జాతురుగాని యొక్కఁడిలపై
యిష్టార్థముల్ పొందునే.

అని బహులు చెప్పి వానికేదో కొంతధనమిచ్చి పంపించెను.

ఈ "ఉమర్ ఖయ్యాం" యొక్క అసలు పేరు ఉమర్. కొందఱు ఉమరో అనికూడ చెప్పుదురు గాని అది శుద్ధ పేరు కానేరదు. ఖయ్యాం అనునది బిరుదు. ఈబిరుదు నామములే అరబ్బీ, పారసీకవులు తమ కావ్యములందు వాడుచుందురు. పూర్వసంస్కృతకవులకు గూడ నిదే ఆచారము. వ్యాస వాల్మీకి మయూర బాణవిద్యారణ్యభవభూతికాళిదాసులనునవన్నియు బిరుదులే కాని అసలు పేరులుగావు. అఫ్లె, ఫజు, సాది మౌలానా, రూమీ, గజ్జాలీ, ఖయ్యాం అనియును తెలుంగవలయును. ఉమర్ ఖయ్యాం కి అనఁగా ఉమర్ అనే ఖయ్యాం అనియర్థము. ఈతడు విద్యారణ్యునివలె పెక్కుగ్రంథములను వ్రాసిన ఋషి. (నా నృషిః కురుతే కావ్యమ్). అందీతని మరి సిద్ధాంత గ్రంథమునకు ఉమర్ ఖయ్యామని పేరిడినాఁడు. ఈతడు ఇస్లాము మతస్థుఁడైనను కపిలాది సాంఖ్యమతస్థులకును, విరోచనాది చార్వాక లోకాయతమతములకును సంబంధమైన యొక సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించినాఁడు. అది ముందు చర్చింపబడును. ఈతడు జ్యోతిషమునకు ప్రధానాచార్యుఁడు. "తక్వీమెజలాలీ" అను గొప్పజ్యోతిషసిద్ధాంతగ్రంథమును వ్రాసినాఁడు. ఇప్పటి ఇంగ్లీషు కేలండరీతని సిద్ధాంతములోనిదే యని గిబ్బన్ మున్నగు చరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. మఱియు నిట్టిదే "జీచ్ మలిక్-షాహి" అనునది జాతక సిద్ధాంత భాగములు వ్రాసినవాఁడీగ్రంథము.

"అరాయిజున్ నఫాయిస్" అను తత్త్వశాస్త్రము (Philosophy).

"అల్ జబర్"(Algebra). దీనిని అరబ్బీ భాషలో వ్రాసెను. ఇది ఇప్పుడు ఫ్రెంచిభాషలో బరివర్తింపబడినది.

"యూక్లిడస్" (Geometry) లోని కఠినతరమున వ్యాఖ్యల ప్రస్తరించి చూపించెను.

"ఇల్మె త బీయాత్" (Chemistry).

దర్బారియే "హుక్మురుల్ ఖాలిక్". ఇది వేదాంత శాస్త్రము.. పంచీకరణవిషయము గలదు.

"రిసాలా" శారీరఆర్థికశాస్త్రము.

“రిసాలయోవలాహిమా” తర్కశాస్త్రము.

ఇట్టివే యెన్నియో కలవు. ఇవి యన్నియు నిప్పటికిని ప్రమాణగ్రంథములుగ పండితులచే పరిగణింపబడు చున్నవి. పాశ్చాత్యులీ గ్రంథములన్నియు తమ భాషలలో తర్జుమా చేసికొనినారు.

ఈతని జీవితకాలములో గూడ నతనికి జగద్విఖ్యాతమైన యశస్సుండెడిదని, నాటిచక్రవర్తులలో పేరెన్నికగన్న మంషుల్ ముల్కు-ఖాఖాని సుల్తాన్ సంజీర్ మున్నగువా రీతని కర్ధసింహాసన మిచ్చి గౌరవించుచుండి రని, పల్లకి దండి చేతితో తాకి బోయీల కెత్తుకొనుట కనుజ్ఞ నిచ్చుచుండి రని నాటి ప్రసిద్ధచరిత్రకారు లగు దౌలిత్ షా, సమార్ ఖండి, తారీఖు ల్హుకమ్ర మొదలగు వారివలన తెలియుచున్నది. నాటిసమకాలికులగు కవుల చరిత్రకారులగు “నిజామీ, ఉరూజీ;” మున్నగువా రీతని పూజ్యపాదునిగ గ్రహించి పేర్కొనుచుండిరి. ఈతని కాగతానాగతజ్ఞానము గలదనుట కనేకనిదర్శనములు ప్రజల కగుపర్చుచుండెను. అవి యిం దుదాహరించుట గ్రంథవిస్తరమగును.

పంతొచెప్పుటయందును, అవధానము లొనరించుట యందును, తర్క-వ్యాకరణాదిశాస్త్రవిషయములే కాక యెన్నియో కళలయందును ప్రవేశమున్నట్లు చరిత్రలవలన తెలియుచున్నది; ఈ కమనీయగుణగరిష్ఠుడైన ఉమర్ ఖయ్యాం నూట తొమ్మిదియేండ్లు జీవించి తన జన్మభూమియగు నైషాపురమున క్రీస్తుశకము 1127 వ సంవత్సరమున తనభౌతికశరీరమును విడిచి దివి నలంకరించెను. ఈతనిగోరీ “హీరా” అను ప్రదేశమున గలదు. ఒకసారి ‘బలఖ్, పట్టణమున నేదో వేదాంతవివాదము వచ్చి తన గోరీపై ప్రళయకాల పర్యంతము పూలు కురియుచుండు నని కొన్నిపద్యములు చెప్పెను. అది నేటికిని ప్రత్యక్షముగ ప్రక్కనున్న మసీదులోని పూలతీవ లల్లుకొని పువ్వు లజస్రము కురియుచున్నవని తెలియుచున్నది. ఇట్టివే పెక్కువ్యాఖ్యానము లీతనిగూర్చి చరిత్రజ్ఞులు వ్రాసియున్నారు.

ఈతని మతసిద్ధాంతగ్రంథమునకు “ఉమర్ ఖయ్యాం” అని పేరిడినాడని పైన నుడివియుంటిమి. అసలు దాని పేరు “రూబాయాత్ ఉమర్ ఖయ్యామ్” అనగా ఉమర్ ఖయ్యాం వ్రాసిన రుబాయీలనియర్థము. “రుబాయీ”లన శార్దూలాదివృత్తములవంటి పారసీవృత్తములలో నొకదానికి పేరు. ఈ వృత్తములలో దనభావములను వెల్లడించెను. ధారాపాతమువంటి యీతనికవిత్వమును, లోకాతీతమైన భావగంభీరతను, అలోకసుందరమైన గుప మానవస్తువులను చూచి విమయమెట్టిదనను లోకము మోహించి రసపముద్రమున మునిగిపోయినది. ఇది తొలుత ఫిట్జిజెరల్ డను వాతడు 1858 వ సంవత్సరమున ఆంగ్లభాషలో 75 పద్యములలోని కనువదించి అచ్చొత్తించినాడు; కాని దానిపై తన పేరుకూడ వేసికొనలేదు. ఆప్రతులు అమ్ముడు కాకపోవుటచే 5 షిల్లింగులనుండి ఒక పెన్నివెలకు తగ్గించి బుక్కాడుకాణములవంటి దుకాణదార్లమ్ముచుండిరి. అది తొలుత సర్ రిచర్డు బర్టన్, స్విన్ బరన్, డాంటి, గబ్రియల్, రూస్టు మున్నగువారు కొని చదివి వ్యామోహితులై తమ ఆప్తులకు పంపి విమర్శనములు వ్రాసి దానిప్రాశస్త్యమును జేనోళ్ల గొనియాడుట కారంభించిరి. తిరిగి యీపుస్తకము 1868 వ సంవత్సరము రెండవసారి ముద్రింపబడినది. తరువాత 1872 లో మూడవముద్రణము జరిగినది. తరువాత 1879 లో రెండు మూడుసారులు ముద్రింపబడి యిట్లే యేటేట లెక్కలేనన్ని సార్లు వివిధములైన మాదిరులలో ముద్రింపబడుటయే కాక అనేకు లనేకానువాదములు చేసియు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసియు గౌరవింపజొచ్చిరి. ఒక్క యూరపుదేశమందే కాక అమెరికాలో నిదిలేనియిల్లే లేదనునంతవ్యాప్తిని గాంచినది. ఇప్పుడిప్పు డెల్లదేశములలోను, ఎల్లఖండములలోను, ఎల్లభాషలలోను ననువాదములు బయలుదేరుచున్నవి.

ఈ ఉమర్ ఖయ్యాం గ్రంథమంతయు నొకచోట లభించలేదు. ఖండఖండములుగ, దేశాంతరములయం దుండిపోయినవి. ఇప్పటికి దాదాపు 1200 పద్యములు లభించినవి. అసలు కవివ్రాసిన ప్రాతమెంతో తెలియదు. అది కాలగర్భమున మునిగిపోయినది. ఆసమకాలికులు వ్రాసిన ప్రతులును నిప్పు డగుపడవు. మిక్కిలి పురాతనమని చెప్పదగిన ప్రతి 1460 వ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. అది బోడ్లియన్ భాండాగారమున గలదు.

ఇందు 158 పద్యములు మాత్రమే కలవు. దానిని 1898వ సంవత్సరమున ఎడ్వర్డు హీరన్ అలెన్ అను వాడు లండనునగరమున ప్రకటించినాడు.

పేరిసునగరమున 1530 వ సంవత్సరమున వ్రాసిన ప్రతిగలదు. ఇందు 76 పద్యము లున్నవి.

బ్యాంకీపురమున నొకప్రతి లభించినది. అందు 604 పద్యము లగుపడుచున్నవి.

ఏషియాటిక్కుసొసైటీ (కలకత్తా) వారిగ్రంథాలయమున నొక ప్రతిగలదు. అందు 516 పద్యములున్నవి.

వాన్‌హామిర్ తనయొద్దప్రతిలో 200 పద్యములు మాత్రమే కలవని వ్రాయుచున్నాడు.

లఖనోప్రతిలో 770 పద్యములు వ్రాయబడియున్నవి.

జాన్ పేన్ అనువానిప్రతిలో 845 పద్యము లున్నవి.

ఏచ్. జే. సి. ఐ. కేసీ 1200 పద్యములు సేకరించెను. ఇంక నెన్నిపోయినవో తెలియదు. తొలుత ఇంగ్లీషులో భాషాంతరీకరించినవాడు ఎడ్వర్డు ఫిడ్జిజెరల్డు అనిగదా పైని వ్రాసియుంటిని. అతనికి లభించిన ప్రతి యిప్పుడెక్కడను అగుపడకున్నది. ఆపద్యము లిప్పుడచ్చగుచున్న పారసీప్రతులందు లేవు.

ఇతని తరువాత 1872 వ సంవత్సరమున ఐ. హెచ్. దన్‌ఫీల్డు అను వాడును, 1898 వ సంవత్సరమున రిచర్డులీగేలిన్ అనువాడును, 1913 వ సంవత్సరమున జాన్‌పన్‌పాషా అనువాడును 762 పద్యములును, 1915 వ సంవత్సరము జాన్‌పాలిన్ 158 పద్యములును, 1920 వ సంవత్సరము పరల్‌నూల్ 846 పద్యములను ఇక్లేప్రొఫెసర్ హెర్నిలిన్, మిగాకార్తిగారడ్ మున్నగు వెందరో పూర్తిగ అనువదించినారు; ఇంకను నను వదింపనున్నారు. కాని అసలులోగల ధారాప్రవాహ రూపకమైన, కాంతియుతమైన కవితాప్రభావము, రసపుష్టి, ధ్వని, వ్యంగ్యాలంకారము లొక్కరవంతయు రాలేదు. వచ్చుటగూడ సంభవము గాదు. కేవలము భావము మాత్రము వచ్చును. భావము శైలితో కూర్పబడినప్పు డున్నరసము ఇదమిత్థమని వచింప రాదు. అందుచే నొక ప్రసిద్ధుడైన ఇంగ్లీషుకవి. ఉమర్‌ఖయాంమాత్రక రొట్టుండునోయని యదుపదిరోండ్లు పారసీభాష చెన్నగ నేర్చి తరించినాడట. మొత్తమున నీగ్రంథరాజము చదువుచున్న నింక నేశాస్త్రముపైగూడ మనస్సు పోనేరదు. ఇందు 35 విషయములపై ప్రసంగముగలదు. అవి భగవద్గీతాధ్యాయములవలె వేరువేరు చేయబడినవి. అత్యంత ప్రాచీన మనదగిన చార్వాకుల శాస్త్రములు పోయినను ఇదియొక టగుపడుచున్నది. ఇందు వేదాంతము, జీవన్ముక్తి, ప్రపంచము, ధ్యానము, యోగము, తపస్సు, సమాధి, కాలము, మానవప్రవృత్తి నివృత్తిమార్గములు, ఈశ్వర జిజ్ఞాసరత్వము, మనువు, లోకదుఃఖము, వైరాగ్యము, వివేకము, ఆనందము, సృష్టి, జీవుడు, స్వర్గము, నరకము, సదసత్తులు, మాయ, భ్రాంతి మున్నగునవి ముఖ్యములు. మొత్త మన్నిటియందును, విశేషముగ ఆసవపానము, గానము, మానిని, ఏకాంతవాసము (సౌధారామములు) వీల గూర్చి పెక్కుభావము లలంకారములతో తర్కించి సాధించి సిద్ధాంతపూర్వపక్షములలోని నిగ్గును తేల్చి, పరమును దానిని మఱపించి, కైవల్యాదిపదవులు పొకులని యొప్పించి కేవలమైహికమే నిక్కమని పెక్కునిదర్శనము లగుపర్చి తనసిద్ధాంతమున నయఃపిండమువలె దృఢతరమును స్థిరతరమును గావించి లోకముచే పాడించి విడిచినాడు. అసంబంధమైన భావముల నిసుకతిప్పవలె చెప్పి నుచ్చిరొత్తినాడు. భూమ్యాకాశమధ్యమునమున్న యన్నివస్తువులను సోదాహరణముగ జూపించి, ఆస్తిక వాదమును చిందరవందర చేసి పటాపంచలు గావించినాడు. ఇది పాశ్చాత్యనాగరికుల కెంతయు సరిపోయినది. అందుచే నాతనిని వా రత్యంతము గౌరవించుటయేకాక నాతని యీగ్రంథమును వేదతుల్యముగ సమారాధించుచున్నారు. మొన్న నొకపాశ్చాత్యుడు జెరల్డు మొదటి కూర్పుప్రతిని 600 పౌనులకు కొన్నాడట. అదిగాక రెందరో పాశ్చాత్యులు నైషాపురముపోయి యీతనిగోరీకిసే అర్చించుచున్నారు. ప్రతిసంవత్సరము నచ్చట గొప్పఉత్సవము సాగుచున్నది.

ఇతడు నాస్తికుడని, వామమార్గావలంబుడని చెప్పుదురు. నాస్తికులగు పాషండులకును నీతనికిని యే విషయమునగూడ రవంతేనియు భేదముగపడదు. కాని యీతడు

శా. నైరుల్ వన్ను పదార్థమాదియని పం
భాషింతురే వారలే
టీరుక్ వన్నటులాడుచుందురో కా
యత్రిన్ శెప్ప రూహింప సాం
పారస్ ధాత్రి తులాయమందు సృజియిం
పన్ పట్టితిన్ జేను నా
జేయూపంబని చర్చచేయఁగలదా
యింకేమి తప్పున్నదో.

అనియును ఆస్తికులని చెప్పుకొనువారే వామమార్గావలంబు లనియు, మఱియొకచోట,

ఉ. కోవిదవర్య, శాంతినిప
గోరెద పాపలుం కీవు జేసినం
బోవునుగన్న మార్గ మొక
పోలికఁ గైకొను వామమార్గమం
దీ వొకదృష్టినిల్పితివి
యెప్పటికైన దిద్దుకొమ్ము నా
పైబిరుసోక్తులాడకు ఇ
వంబులు ఖీదుమ ఈశ్వరార్థమై.

అనియుఁ జెప్పుచున్నాడు. కాని యీతని ప్రధానోప దేశము:

ఉ. మానసభయమంచుఁ ద్రోసుడును
మంజులగానము పానపాత్రలే
భాసిలుచుండు కేంచు మను
పానప్రమత్తత నుండు మెప్డు నీ
వ్యాసము లిందు శెప్పను మ
శాంతచిత్తి, దురాత్మ, యింక మా
యాసవముల్ మృగాక్షి యెగ
రాసనముల్ మము చేర్చు కింపయుల్.

ఉ. తెమ్ము నిజానురాగభవ
లీలలఁబుమ్ముచు వర్తమానకా
లమ్ము విశాలవిశ్వము వి
లాసనిభాసవినూత్నచాతుస
స్యమ్ములఁ గుల్కుచున్నది ని
జంబుగ నీసమయమ్ము సందు మ
ద్యమ్మును పాత్రలో మనిచి
హాయిగ ద్రావుము నిర్విచారివై.

స. చెలఁగు వసంతకాలమున
శీధులసోమరసంబు పాత్రలో
పల నిడి మా క్రొసంగఁగల
భామినియున్న నిజంబు స్వర్గమే
దలఁపఁ దలంచిలేని శపథం
బిది ధ్యానకేతంబుకంటె వ
ల్లులఁతినిఁ జూడుమా ఘటము
నందు రహస్యములే దొరింకెదయుక

ఉ. చీకులు, రొట్టెముక్కలును,
సీధువు, నొక్కరహస్యమందిరం
బోకమలాక్షి, యున్న నిఁక
నుజ్వలరాజ్యపదంబు నొల్ల నా
నాకలుపావహాంబయియ
నంతెదుకంత విచారభూరికు
రాజ్యములపై రసకృపు ప్ర
పంచము నీగతి నేఁ దలింపెదన్.

ఉ. ఓచెలి, మమ్ము ద్రింపటుకు
నొక్కెడ కాలముచేటిచేయుంచు నీ
పాలి జగంబు మా కొకప్ర
వాసనికేతనమట్లు లున్న దం
గే చుమకంబు ద్రాక్షరస
మీయెడఁ గైకొని ద్రావమన్న పం
కోచము నొందనేల యిది
కూడని కార్యమె యెట్టివారికిన్.

మ. మనువున్ ద్రావుము నిత్యతోషమునకున్
మార్గంబుగా నొప్పు నీ
మనువే ప్రాణ హృదార్తులన్ కుటిలులన్
మాయించు సల్వంకలన్
వ్యథజంఝానిలమావరింపఁ దలక్రిం
దై పోయిడుఃఖావిలాం
బుధిలో ముగ్గిన నూహనౌకవలె నిన్
బోషించు సంభావ్యమై.

ఏల మీరు కామినియా తైలమును మాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిష్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా:

కామినియా తైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది.

కామినియా తైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియా తైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళముగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.

కామినియా తైలము సువాసనతైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఓషధులు ఇందులో కలవు.

కామినియా తైలము పుర్రెకు చల్లదనమును కలిగించి మెదడుకు విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు, ఆలోచింపుడు, ఆర్డరును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డుపత్రిక తెలిపినది:—"ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే పంపబడిన అత్తరులు, వాసనతైలములు విశ్లేషింపబడి, పరీక్ష చేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేవని ఋజువుపరచబడినది. కామినీయా వాసనతైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మెదడుకు చలువను గలిగించును."

పి. యు. ఆర్. కార్వెల్లో, ఎస్. ఏ. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:— "కామినియా తైలము మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుర్రెకు త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిఫార్సుచేసితిని."

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1-0-0	వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0-6-0
బుడ్లు 3 కి ధర రూ. 2-10-0	,, ,, ,, 0-12-0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియా తైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతని పేరును మాకు తెలుపుము, ఆర్డరును మాకు నేరుగా పంపుము. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి పేరులేని వర్తకుగుణములు గలవి, తక్కువరకముది "శ్రేష్ఠమైనదని" తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోసపోకుడు. ఎల్లప్పుడును కామినియా తైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుము. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ,

285, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

అటులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు **ఆటో దిల్ బహార్‌ను** వుపయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేరుమాలుపై చిలికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన నీ చుట్టుపట్లవ్యాపించును.

ఇంకెటేరమ్యమైన, మనోహరమైన వాసనను నీవు బజారులోకొను యితర అత్తరులలో పొందజాలవు.

'ఆటో దిల్ బహార్' అను పేరును యిపుడే జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమారుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనకు లెన్నడయ్యగును చెందుదువు.

½ ఔన్సు బుడ్డి	వెల	రు.	[illegible]-0-0
¼ ,,	,,	,,	రు.	1-4-0
1 డ్రాము ,,	,,	,,	రు.	0-12-0
మాదిరిసీసా		,,	రు.	0-2-0
సువాసనగలకార్డులు			రు.	0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

కొనునపుడు దయచేసి 'ఆటో దిల్ బహార్' అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్ని చోట్లను అమ్మబడును.

సోల్ ఏజంట్లు:—

అంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,
285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైననుసరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైననుసరే, దేహమున యితరచోట్లనైననుసరియే, నడుమునొప్పి, వాతపునొప్పులు, పడిశెము, గొంతురాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడినొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

'అడమేన్స్ సైప్రెస్ సాల్వ్'

అనుదానిచే మాన్పవచ్చును. ఇది వుపశాంతికరమగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులు మొదలంటపోయి తత్క్షణమే నిన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలగించును. వేలకువేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

వెల బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0. వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అత్యద్భుతమగు బాధనివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద పేర్కొనిన అంగడినుండి 2 అణాలకు శాంపిలుడబ్బి తెప్పించుకొనవచ్చును.

మెస్సర్సు:—ఎ. బి. పారెక్, 259, తైబాబజారు, మద్రాసు.

సోల్ ఏజంట్లు:—అంగ్లో యిండియన్ డ్రగు అండు కెమికల్ కంపెని,
285, జుమ్మామసీదుబజారు, బొంబాయి.

ఉ. నీనువు పాత్రమందిడి
   చేయుగల్గ్వని వేణుగానపుఖ్
మాధురి యెంతపోయినిదొ
   మానినికౌఁగిట సద్దిహారసం
భోగనలక్ వెలార్పునిజ
   భోగపరంపర నాసనాస్తి సం
బోధను లాహహో యెటులు ప్ర
   పంచనిచారము మోక్షమేలఁదిరే.

ఉ. ఆసనమున్ వసూటిరము వ
   చాంతనివాసము మాపుఁ గార్చి నీ
కోసము స్వర్గమున్నదను
   కొ ముక్తులైనను బంధమోక్షమన్
వ్యాసము లాలకింపఁగదు
   స్వర్గము నుండి యెవండునచ్చి రా
కాసి నిశాంతవేళ నరి
   కంబున కెవ్వఁడు పోయెఁ జెప్పుమా.

శా. ఏసౌధావళి విశ్రమించి విహరిం
   పెంతే సురన్ ద్రాక్షతో
ఆసౌధాళి సురంగశాబకము సం
   హ్రాతముల్ నిండి యెం
తే సుప్తింగను నాతఁ డీప్సగములన్
   హింసించెనో నేఁడనే
గాసిన్ ద్రొక్కఁగ నోరి కిష్టబలిసై
   నైపాచె కాలాహతిన్.

ఉ. పోయినవారు బూడిదయి
   పోయిరి వారికరీరలేశమం
దేయణువైనఁ గానఁబడ
   దెట్టిసురన్ గొని మార్పుపోయి యా
కాయమువాసిరో ప్రళయ
   కాలము దాఁక సుషుప్తిఁ జెందిరా
రా యెను కర్మవాంఛఁ జన
   రాయెను నేనికి లెక్కఁ జేయకన్.

ఉ. అంబరదుం దిదింబులన్ను
   శాఖము లీషసోంబులైన స్తా
ధంబుల నేలనే స్వపుప
   దంబులపై భువనాధిపుల్ నిక
టంటలు వెసి ప్రొక్కిరొక
   కా యమకింకరులని పల్కుచున్ గపా
లంబుహహాహహాకలరు
   లంబులు నేయఁగ వింటి నేనటన్.

ఇట్లేచార్వాకులును వామమతస్థులును.

"పీత్వా పీత్వా పునః పీత్వా యావత్పతతి భూతలే,
పునరుత్థాయ వై పీత్వా పునర్జన్మ నవిద్యతే.
మద్యం మాంసంచ మీనంచ ముద్రా మైథునమేవచ,
ఏతే పంచమకారాః స్యుర్మోక్షదాహి యుగే యుగే."

అని పెక్కువిషయములు వ్రాసినారు. మఱియు ఈచార్వాకమతస్థాపనాచార్యుడు "విరోచనుడు." ఈవిరోచనుడు ప్రహ్లాదుని మనుమఁడును, బలిచక్రవర్తితండ్రియు ననువిరోచనుఁడని కొందరును, కలియుగములోనివాఁడగు నొకసన్యాసియని కొందఱును వాదించుచున్నారు. ఎవరైనను, ఆతఁడు ఈయుగారంభంకన్న చాలపూర్వుడు. ప్రాచీనకాలమందే భారతదేశమున అనఁగా కపిలాదిసాంఖ్యమతముల కన్న పూర్వమే యీనాస్తికమతము గలదని తెలియుచున్నది. వీరిసిద్ధాంతము వేదబాహ్యముగాదని శ్రు. "సవా ఏష పురుషోఽన్నరసమయః" అను శ్రుతులును పురాణములన్నియుఁ దమకుఁ బ్రమాణము లని చెప్పుదురు. మఱియు ఆస్తికులకు పరమప్రమాణములైన యుద్గ్రంథములయందు నైత మీనాస్తికసిద్ధాంతములే యగుపడుచున్నవి.

శ్రు. మాయాంతరస్థే సదహం శివోఽహం
   శక్త్యంతరస్థే చిదహం శివోఽహమ్;
   శివాంతరస్థే శివరూపకోఽహం
   అనేకతం పూర్ణచిదుత్తరోఽహమ్.

పైనసకలంటే అన్యము లేదని;

శ్రు. "నమాతృవధేన పితృవధేన, నస్తేయేన
   నభ్రూణహత్యయా" హత్యలుచేసినపాపము లేదని;

భగవద్గీత—

శ్లో. నాదత్తే కస్యచిత్పాపం నచైవ సుకృతం విభుః;
   అజ్ఞానే నావృతంపాపం తేన ముహ్యంతి జంతవః.
   —పాపపుణ్యాలు లేవని;

నకర్తృత్వం నకర్మాణి లోకస్యసృజతిప్రభుః;
నకర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే.
   —ఈశ్వరుఁడు కర్తగాఁడని;

"అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత!
అవ్యక్తనిధనా న్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా."

చనిపోయినతరువాత పుట్టుకపూర్వము మానవుఁడు కాఁడని;

క్షేయం యత్తత్ప్రవక్ష్యామి
యద్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే
అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ
నసత్తన్నాసదుచ్యతే.
—ఈశ్వరుఁడు లేఁడని;

శ్రుతి. అసదేవేదంపురాసీత్

అనియును;

"లాయిలాహ ఇల్లల్లా.
—అని ఖురానులోను, ఇట్లే మఱికొన్నియు గలవు.

"నమాంసభక్షణే దోషో నమద్యే నచమైథునే
ప్రవృత్తి రేషా భూతానాం నివృత్తి స్తు మహాఫలః."
"శ్రోత్రామణ్యాం సురాం పిబేత్ ప్రోక్షితం
భక్షయే న్మాంసం వైదికీ హింసాహింసా నభవతి."
—అని మనువును,

"ఉష్ణా మధ్యాసవం పీత్వా ఉష్ణా దంపనబర్జితా,
ఏకపర్యంకశయితౌ దృష్ట్వా మే కేశవార్జునౌ.
—అనిపరాశరుఁడును.

* మద్యసేవన మాంసభక్షణాదిదోషములవలన పాపము రానేరదని వ్రాయుచున్నారు.

ఈ ఉమరుఖయాముడు, చార్వాకులును పాపపుణ్యములను వని లేవనియు

తే.గీ. ఎంతకాలంబు నదిలోన నీవిధాన
రాళ్లు విసురుదు రాళ్లను గుళ్లయందు
పూజచేసి హితాకునీఁ బోలెఁ బోదు
తెమ్ము మద్యమ్ము చెలువ, ముద్దిమ్ము రమ్ము
నరకమేమిటి స్వర్గంబు నాఁగనేమి.
ఉసురునిడిచి యాలోకమున్ మునుఁగునందు
మాయమై పోయెదవుగాన మధువు త్రావి
కలదినంబు లానందాన గడుపుమెచట
కేఁగెదో వచ్చితెటనుండి యెఱుఁగ వీవు.

వ. శతధినిఁబోలువిద్యయును
జ్వాలనుబోలినజ్ఞానదీప్తియున్
బరఁగినవారు లీరితర
భాసురగాఢమహాంధకారబం
ధురతరమార్గముఁ గడచు
త్రోవ తెలుంగక కల్పనాకథా
భరితవిచిత్రవాక్యములఁ
బల్కుచుఁ నిద్దురఁబోయి రెంతయున్.

ఇట్లే ధర్మాధర్మములు, పూర్వాపరములు, స్వర్గనరకములు లేవు. ఇసుకనుండి తీసినబంగారమునకు దగ్ధకాష్ఠన్యాయమునుబట్టించి చూచినలయును. మానవులు తృణయవవ్రీహ్యాదులనుండి రేతోరూపమున మాతృగర్భమునఁ బ్రవేశించి వెలువడుచున్నారు. నిన్న నాకులతోపచ్చగనున్న బంతిమొక్క నేఁడెఱ్ఱని పువ్వుచే నొప్పుచున్నది. అట్లే పరిణామమే మూలకారణము. అవాఙ్మనసములగు పదార్థములపై నమ్మకముంచి భూతికి, సౌఖ్యమునకు భంగముగలిగించుకొనరాదు. చిన్నచిన్న గుంటలలోనినీళ్లు కప్పలేదప్పుచున్నను పశువులు త్రాగిపోవును. అట్లే తనసుఖమేకాని యెదుటివారియిబ్బందికై విచారింపనక్కఱలేదు. ఎల్లవారు స్వార్థపరులైనను పైకి పరోపకారులవలె దోచుచుందురు. అదిమోహము. దానముకూడ స్వార్థమే. గడ్డిమై కొఱుకబతుకంటె పస్తైకొనుట మంచిది. ఒకరు నిన్నువలచితే నీవు వారిని వలచుచున్నావు. ఆనందమేకాని దుఃఖమనేది లేదు. దుఃఖము నీవు కొనితెచ్చుకొనుచున్నావు. రాగమేకాని రోగము లేదు. వేడుకయేకాని వేడికోలులేదు. నిన్నటికి నేఁడొకదినము ముదిమిఆవహించినది. ముదిమి మేనిపై ముసుగువలె మూయకముందే యిష్టోపభోగముల నందుము. నీవు కన్నులు మూయగనే నీసమాధిత్రవ్వవచ్చువాఁడే, గడ్డపార చేతధరించి నిలిచినవాఁడే దండధరుఁడగు యముఁడు. వానిపారయే పాపపుణ్యములను తూఁచుత్రాసు. ఆబలిపీఠమే అన్నిటికి స్వస్తిచెప్పుమంత్రపేటిక ఏసును బలియిచ్చినారు. ఆరుధిరావలిప్తమైన బలివేదికయే యమధర్మరాజు సింహాసనము. అందు బలియయ్యె

* ఖురాను మిక్కిలిదోషమని చెప్పుచున్నది.

బడినవాడు వృత్తికారేణుసముదాయముచే పరిణమిం
చిన ఎముకలు రక్తమిశ్రితమైన మాంసవసాస్వరూపమగు
వ్యక్తి. అది శరీరమును వదలి ఒకగంతువేసి వాయువులో
గలిసిపోవును. దాని నెవరు పట్టుకొనగలరు? ఎవరికి కావ
లెను? అంతామిథ్య. ఈశ్వరభక్తిని గూర్చి చెప్పినవన్ని
యు ముసలమ్మకథలు. అవి నిర్వ్యాపారముగ గూర్చుం
డుపోమరులచే కల్పింపబడినవే. వేదాంతములు (మారి
ఫత్), సూఫీలు (బ్రహ్మసూత్రములు), తసవ్వుఫు వ్రాసి
నారేకాని ఆత్మస్వరూప మిదమిత్థమని నిర్ణయింపలేక
సర్వాంతర్యామియని యథోచిత నాస్తికవాదములోనికి
లాగి మఱింత యంధకారములోనికి దింపివిడిచినారు.
ఇవియేమియు యథార్థములు గావు. జీవించినన్నాళ్లు
భోగించుటయే దారి. అదే జీవపరమావధి. అని పెక్కు
విషయములచే సమగ్రమైన నాస్తికవాదము నిందుపూర్వ
పక్ష సిద్ధాంతములచే వ్రాసి అందందు శృంగారరసస్వరూ
పములను భావములచే పాఠకులహృదయములను మిక్కిలి
ఆకర్షించినాడు.

ఉ. ఆరమణీమనోహరము
ఖాబ్జము ముంగురు లుంగరాలసిం
గారము పెట్టి దిద్దితి వి
కాసముగుల్కెడు ముద్దరాల, సొం
పారఁగఁ బొందరా దనెద
వక్కట, నిండినాఁటి పాత్రముఁ
బోరలవేసి నేలపడఁ
బోలదు నీరునునట్టులుండదే!

ఇట్టివే పెక్కులు గలవు. గ్రంథవిస్తరమని వ్రా
యలేదు. ప్రతిపద్యమును భావపూరితమైన ప్రస్తావన
మున కనుకూలించునట్లుండును. ఇట్లే రాజులను గూడ
నిందించినాఁడు.

ఉ. గాడిదవంటి యీనృపుల
కైవస మేమిఫలంబుగూర్చు నీ
తోడను నేలపాండితినిఁ
దోడ్కొనిపోయెదు నీరు విద్యకుఁ
బోడిమికిఁ జెలఁ బసఁగఁ
బోనరు వత్సరమేడిపించి యే
నాఁడును చేరఁడంబువుల
వర్తిలిఁ బోయరు దాహ మారఁగన్.

అన లీతఁడు విషయాసక్తుఁడే కాఁడని, ఈతని వేదాంతము
లోని మధువు ధ్యానామృతమని, కాంత ముక్తికాంత
యని, విషయోపభోగములు సమాధినిష్ఠావిధానము లని
తాబలు పొల్లు పోకుండ అర్థములు చెప్పువారునుకలరు.
వారీతని గ్రంథమునందిరో అనేకోదాహరణములు చూ
పించెదరు. అవి:

శా. రాగద్వేషము లాశ్రయించి విషయ
భ్రాంతిఁ బ్రవర్తింప మ
ద్యోగింపఁ దగునా జగాన విధిసం
యోగంబుచే నింపితో
భోగాపేక్షను వచ్చిపోయి రిటులే
ముందింక రానున్న వా
రేగఁ జూతురొ కాని యొక్కఁ డిలపై
యిష్టార్థముల్ పొందఁడే.

ఉ. నీవు ధరిత్రి కామవిష
యేచ్ఛలకై జనియించితందు నీ
భావమునన్ దలంపకుము
వ్యర్థుఁడవై నశియించిపోదు వే
తావునుండి వచ్చితివొ
తథ్యము నీవన నేమివస్తువో
నీవిపు డేమొనర్పుటకు
నెంచితివో పరికింపు మింతయున్.

మ. విషయాసక్తికి లొంగిపోవక మహా
వేగంబుతోఁ బోవు నా
విషరాశింబలె తీవ్రవహ్నివిలసత్
విస్ఫూర్తిపై దాఁచి పౌ
రుషలీలన్ మనఁజెల్లుఁ గాని రజమై
శోకాంతరాళంబునన్
దృష్ణాతాపాహతిఁ బోవునట్టి బ్రతుకిం
కేలా విచారింపఁగన్.

అని యిన్నియో జితేంద్రియత్వమును గూర్చిన మహా
విజ్ఞానవిషయములను గూడ వ్రాసినాడు. ఈతఁడెప్పు
డును ఆసవపానాది దుర్విషయములుగాని కామినీప్రక్కం

షనాది విషయలంపటులకుగాని కాదని చరిత్రజ్ఞులు వ్రాయుచున్నారు. ఔరంగజేబు నీతిని గ్రంథమును, హాఫీజు (షీరాజు దేశ సుప్రసిద్ధుడైన పారసీకవి.) ప్రబంధమును దేశస్థు లెవరును చదువరాదని నిషేధించినాడు. జేబున్నిసా (ఔరంగజేబుకుమార్తె) ఈగ్రంథముల నిరంతరము పారాయణము సేయుచుండెడిది. ఈవిషయమునుగూర్చి ప్రజ లౌరంగజేబునకుఁ దెలుపఁగ వీనిని యర్థముచేసికొనఁ గలిగితేని చదువవచ్చునని చెప్పిపంపినాడు. దీనినిగూర్చి అగ్బరు నిక్రమత్తితనఅయినఅగ్బరు అనుగ్రంథములో మిగుల ప్రశంసించి యీ మహాగ్రంథములోని యుద్దేశములు లనన్యసామాన్యములు; ఎల్లవారు గ్రహించుటకు సాధ్యముగావు; వ్రాసినాడు. మొత్తముపై నీ స్తోత్రము చదువుచున్నంతసేపు మనస్సును చాల ఆకర్షించుచుండును. రహస్యరూపమెరుగు శాంతమగుచున్నదాయని తోచకపోవదు. ఇట్టిపరివర్తన మింకొకగ్రంథమువలన రానేరదు.

కీరమా!

నాళము కృష్ణారావుగారు

"ఎచటి కేగెదు? కీరమా! యిందు రమ్ము
ఏటి కాయాసపడెదవు ఎగిరి యెగిరి?
పసిడితీఁగలఁ గూర్చిన పంజరంబు
వ్రేలఁగట్టితి, నల్లదే! వ్రాలు మందు.

దోరపండిన నునుపారుదొండపండ్లు
పరువమొందిన తీయని పనసతొనలు
కుడువఁబెట్టెద నిచ్చలు కడుపునిండ
ఆరగింపుము కీరమా! హాయి మీఱ"

"మోదమందితి బాలరో నీదుదయకు
డంబు మీఱిన నీపంజరంబుకంటె
మఱ్ఱిమ్రాకున పలుబారు తొఱ్ఱలోని
నాదువెచ్చనిబిగిగూడె నాకు హితము

తళుకువెన్నెలలందలి తళతళలును
మించునునుమంచుబిందుల మిలమిలలును,
కమ్మతెమ్మెరలందలి గమగమలును
విడిచి, నీయింట కడగండ్లు బడఁగ నేల?"

"మంచుకొండల మూలమూల మాఁడిమాఁడి,
వానసోనలఁ బలుమాఱు నాని నాని,
మంచుబిందుల మాటికి మాఁగి మాఁగి
కఠినశీతమున వడవడ వడఁకి వడఁకి

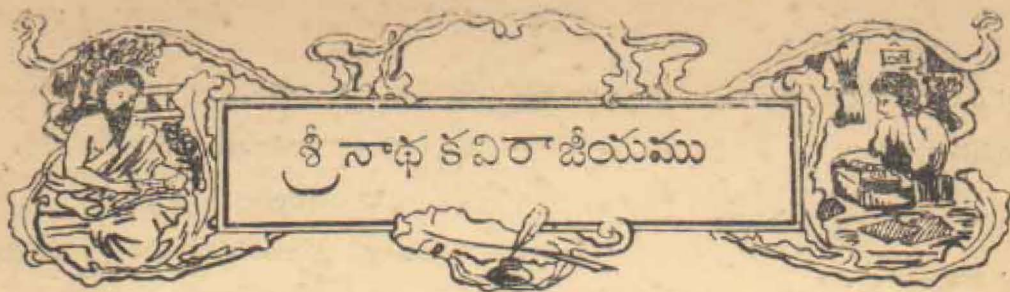
గాసి నొందఁగ నేటికే గండుచిలుక?
మంజులంబగు నాపైఁడిపంజరమున
కొంతకాలము తల దాచికొనఁగ రాదె?
ఇచ్చగలదేని పిదప పోయెదవు కాని."

"మంచుకొండలు వానయు మంచు నీతు
మీకు మనుజులకే కాని మాకుఁ గలవె"
స్వేచ్ఛతర మగు నిర్మలవాయువులను
స్వేచ్ఛమీఱ విహారంబు సేయుచుందు.

మంచుమలలందు నొకసారి మలయుచుందు
జలదపంక్తుల నొకమాఱు చొక్కళింతు
సాగరముమీఁద నొకపరి సంచరింతు;
పులుఁగులగుమాకుఁబుతుభేదములును గలవె"

"గిరుల, మబ్బుల, నంబుధిఁ దిరుగునపుడు
త్రోవ తప్పి భ్రమింపవే తోడు లేక?
చిన్నచిలుకరో! నీకిట్టి సలుగు లేల?
చెలఁగి నాయుండ నెపుడు వసింపరావె?"

నోరు లేనిట్టి పసులకే వారముకుఁ
దోడుపడు నెవ్వఁ డాతండె త్రోవ సూపు;
కిరణములఁ జిమ్మ, జిగిమబ్బుపొరలఁ జించి
లీల విహరింతు నిచ్చమై గాలి వోలె.

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

వీరభద్రారెడ్డి

ఇదిగో నిటఁ దమలపాకు లమ్ముచున్నది; దీనిం జూచి తమలపాకులు బేర మాడి రమ్ము.

(శ్రీనాథుఁడు పోయి వచ్చును.)

వీరభద్రారెడ్డి

రసికాగ్రగణ్యా! తమలపాకులదానిం జూచి వలచితివా యేమి? పెక్కుమాటలు సాగించితివి.

శ్రీనాథుఁడు

(నవ్వుచు)

"చ. తొలకరిమించుఁదీవ గతి
 దోఁప దుకాణముమీఁద నున్న యి
య్యలికులవేణితోఁ దమల
 పాకుల బేరము లాడఁ బోయి నే
వలచుట కేమి శంకరుని
 వంటిమహాత్ముఁడు లింగరూపియై
కులుకుమిటారిబొమ్మపయిఁ
 గోరిక లీరిక లెత్త నాడఁగన్."

వీరభద్రారెడ్డి

శ్రీనాథా! నీకెంతసాహసమున్నదో చూచితిము! చెంగావిచీర గట్టుకొని పోవునీప్రావుఁబోడిం నిలిచి మాటాడుము.

శ్రీనాథుఁడు

"సీ. సొగసు కీల్జడదాన! సోగకన్నుల దాన
 వజ్రాలవంటి పల్వరుసదాన!
బంగారు జిగిదాన! బటువుబొమ్మలదాన!
 నయమైన యొయ్యారి నడలదాన!
తోరంపుఁగటిదాన! తొడల నిగ్గులదాన!
 పిడికిట నడఁగు నెన్నడుము దాన!
తళుకుఁజెక్కులదాన! బెళుకుముక్కరదాన!
 సింగారి కనుబొమ చెలువు దాన!
మేలిమి పసిండి రవకడియాలదాన!
మించి పోనేల రత్నాల మించుదాన!
తిరిగి చూడవె ముత్యాల సరులదాన!
చేరి మాటాడు చెంగావి చీరదాన!"

వీరభద్రారెడ్డి

కవిరాజా! కవులు తమ స్వభావమెట్టిదయ్యును సమయానుకూలముగఁ బ్రవర్తింపనేర్తు రనుటకు నీయిప్పటి శృంగారవర్ణనమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. నీవు మహానుభావుఁడవు, సకలవిద్యాపారంగతుఁడవు. బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠాగరిష్ఠుఁడవు. నిన్నవశేవిధంబునఁ దలంచిన నేమిలోపము! మహాకవీ! మన మింట వచ్చి చాలకాల మయినది. గంగాదర్శనము చేసి

మార్కండేయేశ్వరు నారాధించి నగరునకుం బోవుదము రమ్ము.

శ్రీనాథుడు

దేవరవారియాజ్ఞ.

(ఇద్దఱు నడచుచున్నారు.)

(అటవీక్షేపంబునఁ బుష్పగిరిక్షేత్రంబును, గౌతమీనదియు, మార్కండేయేశ్వరాలయంబును గానిపించును).

శ్రీనాథుడు

(గంగదిక్కు మొగంబై చేతులు జోడించి)

శా. శైవాగ్రీయజటానవస్కరమహా
స్థానంబునం బొల్చి వే
ధోవిద్ధోరుకమండలూదరమునం
దు న్నిల్చి విష్ణ్వంఘ్రిరా
జీవంబందుఁ దలిర్చి భూమిగతవై
చెన్నారు నో గౌతమీ
దేవీ! సేవ యొనర్తు దీనుని ననుం
దీపింపఁగాఁ జేయవే.

(రాజదిక్కు మొగంబై) రాజా! యిప్పద్మాద్రిం దిలకింపుము.

మ. కల దిచ్చోటఁ గృతాదికాలమున లో
కప్రస్తుతంబై మునీ
ట్కాలితంబై యమృతంపుఁగుండము మహా
కల్పంబునం దైనఁ ద
జ్జల మానన్ మృతి లేక జంతుతతి హె
చ్చన్ దానిపైఁ దమ్మిపూ
పొలుపుం గాంచినకొండఁ బెట్టి రమరుల్
ప్రోలింతె భూపాలకా!

ఈ పుష్పగిరి వరంబు—

మ. అవలన్ నాశికనుండి సాగరమునం
దాంతర్గతం బొందుదా
కివలన్ వ్రేలుచు భూపురంధ్రిగళమం
దింపారుముత్యాలపే
రవు నా గౌతమి వొల్చుదాని తరళం
బై పద్మభూభృద్వరం
బవిత్రబ్రాహ్మణలోకమై వెలయు లో
కాధీశునాస్థానమై.

(రాజుతో నించుక నడిచి మార్కండేయేశ్వరుం దర్శించి చేతులు జోడించుకొని)

మ. ఉదితక్రోధముతోడఁ బ్రాణహననం
బుఱ్ఱాఁతలూఁగింప ను
న్మదుఁడై వచ్చినదండపాణి నెదురన్
దర్శించి దైన్యంబునన్
బదియాఱేఁడులబాలుఁ డయ్యొ నెడఁదం
బ్రార్థింపఁ దజ్జీవన
ప్రదుఁడై పొల్చినశర్వునిం గొలుతు మా
ర్కండేయనామేశ్వరున్.

వీరభద్రారెడ్డి

(స్వామికి నమస్కరించి కవిరాజుం గాంచి) కవీంద్రచంద్రమా! నేఁడు మన రాజమహేంద్రపట్టణము చుట్టి చూచితిమి గదా! ఇది నీకెట్టిమనోరథంబు పుట్టించినది? ఇదియెట్టి ప్రభావము గల దని తోఁచినది? చెప్పుము.

శ్రీనాథుడు

రాజేంద్రా! చెప్పెద నవధరింపుము.

ఉ. రాజమహేంద్రుకాలమున
వ్రాసెను నన్నయభట్టు భారతం

భోజమెయిం దదాదిగ
మహోన్నతిఁ దెల్గది జన్మభూమికా
రాజిలు నిష్పదుల్ సుకవి
రాజసమంచితమై తలిర్చుటల్
రాజమహేంద్ర మొప్పెసఁగు
నాఁటికి నేఁటికి సాటి లేనిదై.

వీరభద్రారెడ్డి

నీ కానందసంధాయక మగుటయే మా కానందము కవీంద్రా! మన మింక నగరునకుం బోవుదము రమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు. తెరపడును).

అంకాంతము

స్థలము—ఆస్థానము

[వేమారెడ్డి, వీరభద్రారెడ్డి, అన్నామాత్యుఁడు, శ్రీనాథుఁడు, పురోహితుఁడు, ప్రవేశము.]

వేమభూపాలుఁడు

కవిరాజా! కృతిగ్రహణంబునకు ఋషిప్రోక్త కల్పంబు గలదా? తద్విధాన మెట్లు?

శ్రీనాథుఁడు

కృతిగ్రహణంబునకు ఋషిప్రోక్తకల్పంబుగలదు. "ఆదౌ పూజ్యో గణాధిపః" అనుటం జేసి గణపతిపూజం గావించి, పిదప నవగ్రహారాధనంబును, అష్టదిక్పాలకపూజయుం గావించి, యనంతరంబ కలశస్థాపనంబుచేసి, యందు గ్రంథముం బ్రతిష్ఠించి, సరస్వతింబూజించి, మంగళతూర్యంబులు మొఱయుచుండ నా గ్రంథము కృతికర్త కృతిభర్త హస్తయుగంబునం బెట్టుటయు నందలి కృతిపద్యము లొండు రెండు చదువుటయు దానివిధానము.

పురోహితుఁడు

ప్రభువర్యులారా! సుముహూర్తము సమీపించినది. ఆజ్ఞకుఁ బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడ.

(వేమభూపాలుఁడు అన్నామాత్యునిం దిలకించును).

అన్నామాత్యుఁడు

బ్రాహ్మణోత్తమా! కల్పోక్తక్రమంబునఁ బూజం గావింపుము.

(పురోహితుఁడు శ్రీనాథునిచేతినుండి పుస్తకముం బుచ్చుకొని మంటపముపైఁ బెట్టి పూజించును).

(శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమును బూజాస్థానముఁ నుండి పుచ్చుకొని వేమారెడ్డిదిక్కు మొగంబగును).

వేమభూపాలుఁడు

సార్వభౌమా! ఆంధ్రమహీమండలాఖండలుండైన వీరభద్రభూపాలునకుఁ గృతి సమర్పించి కృతార్థుండ వగుము.

(శ్రీనాథుఁడు వీరభద్రారెడ్డి సమ్ముఖమ్మునకుం జని వాని హస్తయుగంబున గ్రంథముం బెట్టును. కరతాళధ్వనులు మంగళతూర్యములు మొఱయును).

అన్నామాత్యుఁడు

కమలనాథపౌత్రా! నీవు ధన్యుఁడవు. శ్రీమహావిష్ణుతుల్యుం డయిన మా రాజేంద్రునకుఁ గృతి సమర్పింపఁ గలిగితివి.

వేమభూపాలుఁడు (శ్రీనాథునకు రత్నాంబరంబు లర్పించును).

అన్నామాత్యుఁడు

కవీంద్రా! కృతిసమర్పణ పద్యములు చదువు దువా?

శ్రీనాథుఁడు

చిత్తము. మహామాత్యుల యాజ్ఞ!
(రాజుచేతిలోని పుస్తకమును బుచ్చుకొని వాగ్దేవిం బ్రార్థించి)

"శా. శ్రీకాశీనగరాధిరాజ్యపదవీ
సింహాసనాధ్యాసి లో
కైకగ్రామణి విశ్వనాథుఁడు విశా
లాక్షీ మనోభర్త సు
శ్లోకుం దొడ్డయయల్లభూవరు తనూ
జున్ వీరభద్రేశ్వర
క్ష్మాకాంతుం జగనొబ్బగండని మహైశ్వ
ర్యాన్వితుం జేయుతన్."

"క. గజదళ విభాళబిరుదున
కజగవధరభక్తి భావితాత్మునకు సభా
ద్విజయునకు రాయవేశ్యా
భుజగునకును వీరభద్ర భూపాలునకున్."

"వ. అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొన
ర్పం బూనిన కాశీఖండంబు."

"మాలిని. వికచకమలనేత్రా! వేమమాంబాసు
పుత్రా!
సకలనృపశరణ్యా! సంశ్రితాశేషపుణ్యా!
మకరనిధిగభీరా! మానినీచిత్తచోరా!
ప్రకటగుణతరంగా! రాయవేశ్యాభుజంగా!"

"స్వస్తి"

(చదివి మరల పుస్తకము రాజు హస్తములం దుంచును).

వీరభద్రారెడ్డి

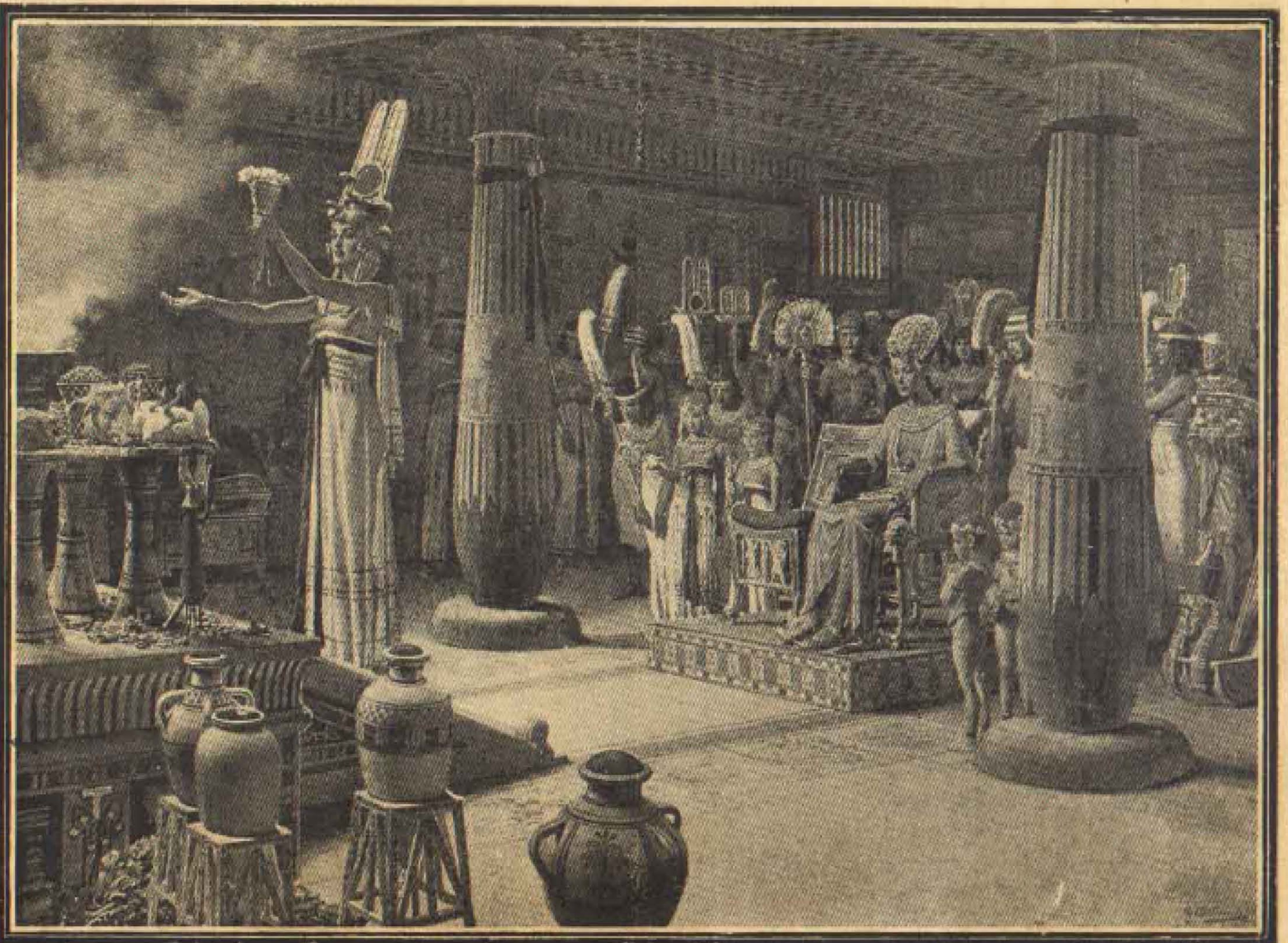
(పుస్తకము మరల శ్రీనాథున కిచ్చి) అగస్త్యులు కాశిం బెడఁబాయునట్లు రెండు పద్యములు చదువుము.

శ్రీనాథుఁడు

"సీ. పరమకళ్యాణి! యోభాగీరథీ! గంగ!
వార్ధిభామిని; పోయివత్తు నమ్మ!
యమరేంద్రులార! లోలార్క-కేశవులార!
వనజసంభవ! పోయివత్తు నయ్య!
శ్రీవిశాలాక్షి! దాక్షిణ్య పుణ్యకటాక్ష!
వాసవార్చిత! పోయివత్తు నమ్మ!
శ్రీపూర్ణభద్ర పారిషదనాయకులార!
వటుకభైరవ! పోయివత్తు నయ్య!
తీర్థసంవాసులార! కృతార్థులార!
పాశుపతులార! భాగ్యసంపన్నులార!
మందిరోద్యానవాటికామఠములార!
పోయివత్తును మీ కాశిపురము విడిచి"

"సీ.కలహంసి రారాదె కదలి నాతోఁ గూడి
నీ వేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి
కదలీకాకాంతార! కదలి రా నమఁ గూడి,
నీవేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి
శ్రీవిశాలాక్షి! విచ్చేయు నాతోఁ గూడి
నీ వేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి
నాతోడఁ గూడి యంత స్నేహ! నేఁ బెమ్మ
నీ వేల వత్తమ్మ నెయ్య నుండి
రండు నన్నఁ గూడి యోహరిన్మాట్టులార!
వత్సలత గల్గి మీ రేల వత్తు రయ్య!
పరమనిర్భాగ్యుఁ డైననాప్రజ్ఞ పట్టి
కటకటా! సౌఖ్యజలరాశిఁ గాశిఁ బాసి."

ప్రాచీనమహారాజుల చిత్రములు

చిత్రము ౧

'నెఫర్ టిటి' రాణి

వీరభద్రారెడ్డి

ఆహా! నీకవిత్వ మనన్యసులభ మమృతప్రవాహము. నన్నయతిక్కనాదులును నీకుఁ దక్కువ యనియే నాయభిప్రాయము.

అన్నామాత్యుఁడు

మేలు మేలు. మహారాజా! మేలు మేలు. మనుబోంట్లమాట మాట కాదు. విద్వత్ప్రభువులమాట మాట. మీరు మెచ్చుట లోకత్రయంబు మెచ్చుట యని నాసిద్ధాంతము.

వేమభూపాలుఁడు

గౌడడిండిమభట్టు నోడించిన వీనిపాండిత్యమును, నైషధకాశీఖండంబులం దెలిఁగించిన వీని కవిత్వమును మెచ్చుకొననివాఁ డెచ్చట నైన నుండునా?

శ్రీనాథుఁడు

ప్రభువర్యులయనుగ్రహము కాని నేను సామాన్యుఁడను.

వేమభూపాలుఁడు

శ్రీనాథా! గాంధర్వకవిత్వములు పుట్టుకతోడం బుట్టునవి యందురు. చదువుకొనినఁ గవిత్వము చెప్ప లేనివాఁ డుండునా? పాడ లేనివాఁ డుండునా?

శ్రీనాథుఁడు

దాని కర్థ మిట్లు కాదు. రెండు కూనిరాగములు తీయుట సంగీత మనియు, గురులఘుజ్ఞానము గలిగి రెండు గీతలు గీయుట కవిత్వ మనియుఁ దలంపరాదు. ఆపాతమధురమైన సంగీతమును, ఆలోచనామృతమైన కవిత్వమును బహుప్రాక్కృత కర్మపరిపాకంబునం గలుగునవి కాని సామాన్యములు కావు.

వేమభూపాలుఁడు

చతుర్విధాంధ్రమున గ్రామ్య ముపయోగించుకొన నొప్పదా? అది వ్యవహారబద్ధము కాదా?

శ్రీనాథుఁడు

వ్యవహారము దేశమునకు గ్రామమున కొక విధము. శాసనము లేనిభాష సర్వజనైకవేద్యము కాదు. కావున గ్రామ్యము నింద్య మనియే మహాకవులసిద్ధాంతము.

వేమభూపాలుఁడు

గ్రామ్యకవిత్వ మెట్టిదనో విన నభిలషించుచున్నవాఁడ.

వీరభద్రారెడ్డి

(శ్రీనాథుం జూచి) నిన్న మనము వీథినాటకమునఁ జూచియున్నకవులం బిలువ నంపి తెప్పించినవా రీమహారాజునభిలాషం దీర్పఁ గల రని తలంచెదను, (అన్నామాత్యునిం జూచును).

అన్నామాత్యుఁడు

ఎవ రక్కడ?

భటుఁడు

(ప్రవేశించి) అమాత్యశిఖామణీ! ముదల యేమి?

అన్నామాత్యుఁడు

నీవు పోయి ధర్మశాలలో నున్నవైదేశికులం దీసికొని రమ్ము. పొమ్ము.

భటుఁడు

చిత్తము.

(నిష్క్రమించును)

శ్రీనాథుఁడు

వేమభూమీశ్వరా! గ్రామ్యకవులు మూఁడు తెఱంగులై యున్నవారు. లోకములో జనులు

వ్యవహరించునట్లు గద్యపద్యము లల్లువారు. భావకవిత్వము లని కొంతవ్యావహారికభాషం జేర్చి కవిత్వము చెప్పెదు మనువారు. నీచాతి నీచభాషతోఁ బాటలు పదములు నల్లువారును.

వేమభూపాలుఁడు

ఇందు భావకవిత్వ మను నర్థ మేమో నాకుఁ దెలిసినది కాదు. భావము లేనికవిత్వ ముండు నా? ఉన్న నది కవిత్వమా? భావకవిత్వ మని యొకతెగకుం బేరు పెట్టుట యేమి?

శ్రీనాథుఁడు

ఈభావము దేవర యూహించెడుభావము కాదు. ఈభాష మెట్టిదో యిప్పుడే విందురు గాక.

(అంత బైఁ జెప్పినముగ్గురు కవులును బ్రవేశ పెట్టఁబడుదురు).

(అన్నామాత్యుఁడు వారిని విశ్రమింప నియోగించును).

గ్రామ్యకవి

దేశభాషల్లో కవిత్వం చెబితే దేశీయులకి తెలుస్తుం దని చెప్పి అట్లు వ్యావహారికభాషలో గ్రంథా లుంటే సర్వజనులకీ సుబోధకంగా వుంటుం దనిన్నీ చచ్చి కుళ్లినడొక్కల్లా గున్న మృతభాష పనికి రాదనిన్నీ, దాంతో గ్రంథాలు చెయ్యడం పాప మనిన్నీ, ఆపాత్తెనుగుతో గ్రంథాలు రాస్తే పిల్లాళ్లుఅర్థం చేసుకో లేక నానాచిక్కులూ పడి వ్యర్థులై పోతా రని, అల్లా శాసనాలు పుట్టా లని నేను పదిపదిహేను సంవత్సరాలనుంచి భగీరథప్రయత్నం చేస్తూ వున్నాను. నామానప్రాణధనాలు దీనికే విని యోగిస్తున్నాను. ఏలినవా రనుగ్రహానికి ప్రతీక్షిస్తున్నాను. నేను కోరేది శాసనాల్లో వుండే మాటలు పాత్తాటాకుపుస్తకాల్లో వుండేమాటలే కాని మరోటి కావు. ఇంతే నావిన్నపం.

వేమభూపాలుఁడు

గ్రామ్యవాదీ! పద్యము కూడ గ్రామ్యములో నుండవలయు నందువా? వచనములో మాత్రమా?

గ్రామ్యకవి

రెంటియందున్నూ.

వేమభూపాలుఁడు

ఏదీ చూతము. గ్రామ్యముతో నొక్కపద్యము చెప్పుము.

గ్రామ్యకవి

క. చెబితే గ్రామ్యకవిత్వం
పెబు లందరు మెచ్చఁ జెప్ప వాలది కాదా
ఊబు సెందుకు పూరోక్క వలె
సబలోపల మెచ్చు మెంచు సత్కవివైతే.

అందఱు

(నవ్వుచుఁ గరతాళధ్వనులు చేయుదురు).

వేమభూపాలుఁడు

మేలు మేలు గ్రామ్యవాదీ! మాపండితు లందఱు నిన్నుఁ జూచి కవిత్వము నేర్చుకోవలసిన వా రగుచున్నారు.

అన్నామాత్యుఁడు

నీగ్రామ్యకవిత్వలక్షణము తెలిసినది. నీవు విశ్రమింపుము. (భావకవిదిక్కు మొగంబై) ఓయీ నీభావకవిత్వప్రభావ మొక్కసారి వినిపింపుము.

భావకవి

భావకవిత్వ మన్న సామాన్యము కాదు. సామాన్యులకు మాకవిత్వములోని భావము తెలియుట దుర్లభం. అది యిప్పటివారికి తెలియక పోయినా ముందువచ్చేవారికి తెలియక పోదు. ఆఫల మపేక్షించే మే మిట్లుద్యమించినాము.

వీరభద్రారెడ్డి

ఒక్కపద్యము చెప్పుము. విని యానందించెదము. దానిభావము మాకుఁ దెలియకున్న మాపండితులకైనం దెలియకుండునా? అట్లు తెలియకున్న నీవే చెప్పి నీభావము వెల్లడింతువు గాక.

భావకవి

చిత్తము, చిత్తము, చిత్తగింపుఁడు.

చ. చిలుకలు చెట్లకొమ్మలన
    సించి కుహూ యని యాటలాడు కో
కిలములు కావు కావు మని
    కేకలు వైచెడు కొండ లెక్క కో
తులు కయిసేసి సింగములతో
    సరసంబులు సంతరించు ని
క్కలియుగరాజుకుణ్ సకల
    కాలము జాలిని గోరి దీర్ఘతణ్.

వేమభూపాలుఁడు

భేషు! భేషు! భావకవీ! భేషు! భేషు! నీవు చెప్పినట్లే నీభావము మాకు స్ఫురించినది కాదు. నీవే చెప్పి మమ్మానందింపఁ జేయుము.

భావకవి

తనకవిత్వమునకు తానే వ్యాఖ్యానముచేయుట తప్పని చెప్పుదురు. అట్లే నాకవిత్వమునకు నేనే భావము చెప్పుట తప్పే యగును. కావున నేఁ జెప్ప రాదు.

వేమభూపాలుఁడు

కవిసార్వభౌమా! దీనిభావము నీవుచెప్పగలవా? ఇందు భావమున కభావమే యని నాభావము

శ్రీనాథుఁడు

అట్లనుట న్యాయ్యము కాదు. ఇట్టి భావార్థంబులు తొల్లియుం గలవు. ధారా నగరాధీశ్వరుం డగు భోజరాజు రాజ్యము సేయుకాలమున నొక్కనాఁ డొక్క తిలఘాతుకు నలంకరించి కాళిదాసుఁడు రాజదర్శనంబు సేయించె. రాజు నమస్కరింపఁగా వాఁడు అశ్వనీ, పునర్వసూ, కృత్తికా, రేవతీ, యని యాశీర్వదించినాఁడు. రాజు వాఁడు మూర్ఖుఁ డని గర్హించుచుండఁగాఁ గాళిదాసుఁడు రాజా! దీనిభావ మతిగంభీరము. ఆలకింపుము. "శ్లో. అశ్వనీ భవతు భూప మందురా, మందిరే భవతు తే పునర్వసూ; కృత్తికాతనయవిక్రమోస్తు తే, రేవతీపతికనిష్ఠ సేవయా" అని వీని యభిప్రాయము. అని చెప్పినాఁడఁట! అట్లే యీ భావకవియును. దీనిభావం బాలకింపుఁడు.

కలియుగరాజుకుణ్ =కలియుగములో రాజైన వీరభద్రరాజునకు, సకలకాలము=ఎల్లకాలము జాలినిగోరి = కరుణతోఁ డనని యర్థము ధ్వని; దీర్ఘతణ్=దీర్ఘత్వముగా; అనఁగా దీర్ఘాయుర్దాయమును జెప్పకో వలయును; మఱియు నిందు కలి; యుగ, రాజ, కల, కాల, జాలి, గోరి, వీనికి నానార్థములు కలవు. ఏయర్థము కావలయు నన్న నా యర్థము చెప్పుకొన వచ్చును.

చిలుకలు=చిలుకలవంటి స్త్రీలు, చెట్ల=వండల యందు; వసించి=ఉండి; కుహూ యని పలుకరించుచు నాడుదురు; అనఁగా సుందర స్త్రీల పొందిక కలుగుఁ గాక యనియు, కోకిలములు=పరభృతములు, పగులు శత్రువులు; కొండ లెక్క యనఁగా నిలిచి యని యర్థము. కావు కావుము = రక్షించుమని మొఱ్ఱ వెట్టుదురు. అనఁగా శత్రువులు వశు లగుదు రనియు; కోతులు=కోతిపనులు చేయువాండ్రు పిల్లవాండ్రు; కయి నేసి = అలంకరించుకొని లేక చేతులలో నాడుకొనువారై సింగములతోఁ=ప్రభువులతో; సరసనల్లాపము లాడుదురు. అనఁగాఁ బుత్త్రపుత్త్రికాసంతానము కలుగుఁ గాక యనియు నాశీర్వాదము.

అందఱు

బళిబళీ! బళిబళీ! (అని కోలాహలము)

వేమభూపాలుఁడు

ఇక్కడికి భావకవిత్వభావము తెలిసినది. ఇంక మూఁడవది తరువాయి యున్నది. తత్ప్రభావముగూడ వినఁ దలంచితిమి.

పదకవి

(సంగీతముతో)

౧ ఎల్లి! రావే జాజిమల్లి రావే; మల్లీ మల్లీ
(వొచ్చి) వొళ్లోనూ గూకుండ॥ ఎల్లి
౨ నీతోనే గూకుంటే నిన్నే సూసూసుంటే,
నాపానా మింతాలో లేసీ వస్తా దోసి॥ ఎల్లి
3 సంతాకీ నువ్వోయి సనములో వచ్చీనా,
యింతాలో నామడుసు యిం కొక్కయిద
[మూద్దీ॥ ఎల్లి
ర నువ్వే నేనూ నేనే నువ్వూ నీపానాము,
నాపానా మొక్కొకే సూపేరు లే కాని॥
[ఎల్లి! రావే॥

అందఱు

మేలు. మేలు! బళిబళీ! (అని కరతాళధ్వనులు)

వేమభూపాలుఁడు

ఇక్కడికి మాకు ముత్తెలంగుల గ్రామ్యమును దెలియవచ్చినది. ఇట్టియపాత్రపు గ్రామ్యమునకుఁ బాత్రత గలిగించి విద్యాధికారు లగు వారే కొందఱు మందమతులై గ్రామ్యవాదుల గౌరవించుచున్నారు. ఈ గౌరవించుట కటికుక్కను గంగిగోవుం జేయుటయే. గ్రామ్యవాదీ! నీకవిత్వ మెత్తుకోలు మొత్తికో లను నట్లున్నది. నీవాదము దుర్వివాదము. భావకవీ! నీభావకవిత్వము నేతిబీరకాయ వంటిది. నీకవిత్వములో భావమే లేదు. నీకు గణయతిప్రాస లక్షణము కొంచెము తెలియునేకాని నీవు పండితుఁడవు, కవివింగావు. నీ కవిత్వము పైత్యము. గీతకవీ! లోకములో నీపాడు కవిత్వము ప్రసక్తికిఁ దెచ్చుటకన్న దరిద్రము మఱియొక్కటి లేదు. ఇది బూతుబూఁతైన జావళీ కవిత్వముకన్న నధమము. అధమాధమము. (మంత్రి దిక్కు మొగంబై) మంత్రివర్యా! ఇట్టి గ్రామ్యము దేశమునఁ బ్రబలఁగూడ దనియు దీనిం బ్రసక్తిం దెచ్చినవారెల్ల శిక్షార్హు లనియు నొక్కశాసనము సృష్టించి, ఇప్పుడున్నట్టి గ్రామ్యగ్రంథము లన్నియు నశింపఁ జేయవలయునని శాసించుచున్నవాఁడ.

అన్నామాత్యుఁడు

(గ్రామ్యవాదులం జూచి) మీరు భాషాద్రోహులు. భాషాద్రోహి దేశద్రోహి నాఁబడు. మీరు శిక్షార్హులు. మిమ్ము శిక్షించుట న్యాయశాస్త్ర సమ్మతమే.

అయినను మీరు బ్రాహ్మణులు కావున నిది మొదటితప్పుగా నెంచి మిమ్ముఁ గరుణించి పుచ్చినారము. మీ రింక నిట్టి కవిత్వమును బ్రసక్తికిం దెచ్చితిరేని రాజశాసనం బెట్లు చేయవలయునో మీరే తెలిసికొనుఁడు. పొండు, బుద్ధిగలిగి మెలఁగుఁడు.

గ్రామ్యవాదులు

(అధోముఖులై లేచి నిష్క్రమింతురు).

(తెరలో ఘంటలు)

వేమభూపాలుఁడు

మధ్యాహ్నకాల మయినట్లు ఘంటలు మ్రోయుచున్నవి. నేఁటి కీకొలువు చాలింతము.

(అని లేచును).

[అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు]

అంకాంతము

ఆనవాలు

పల్లెపూర్ణ ప్రజ్ఞాచార్యులు గారు

ద్విపద

౧

స్వీయాధికారంబు చేమత్తుఁ డగుచు
న్యాయంబు విడి యక్షనాయకుచేత
ఏడాది, ప్రియురాలి నెడఁబాయు మనుచు
వాడియౌ శాపంబు వడసి యద్దాన
తనదు సామర్థ్యమంతయుఁ గోలుపోయి
వనట యక్షుండు ప్రవాసియై యొకఁడు
శ్రావణమాసంబు సన్నిధియగుడు
జీవితేశ్వరిని సజీవఁగాఁ జేయ
క్షేమంపు వార్తను జీమూతువలనఁ
గోమలికింబంప గోరి యీరీతి
అలకాపురంబునం దలరారు తనదు
నిలయంబు నెఱుఁగ వర్ణింపంగఁ దొడఁగె.

౨

ధనపతి మందిరోత్తర భాగమందు
అనతిదూరముననే యలరు మద్గృహము
దానిచుట్టును శక్రధనువు నాఁగోట
కానవో మఱినీకుఁ గనులఁపండువుగ,
చేతికందెడు పూలచెండ్లచే వంగి
నాతన్వి పుత్త్రి మన్ననఁ బెంపఁ బెరిఁగి
దీపించు నీకు గుర్తింప నాకోట
దాపున బాలమందార వృక్షంబు.

మసృణ వైదూర్య సమంచితనాళ
విస్ఫుమర హేమాబ్జ వికసితం బగుచు.
వాపి యొక్కటి యందు వరలు మారకత
సోపానపంక్తులఁ జూడనై యొప్పి
అందు వసించు రాయంచను నిన్ను
ముందు వీక్షించియు, మోసాలనున్న
మానసంబున కేఁగి మనవచ్చు నంచు
మానసంబున నేని మఱియొంచ వెపుడు.

3

రుచిరేంద్ర నీలోరు రోచిరింఛోళి
విచికిల శిఖరమై వింతగొల్పెచును.
కనకరం భావనాక్రాంతమై జలద!
తనరుఁ గ్రీడా పర్వతంబు తత్తటిని.
మిత్రమా! నాదు భామిని కదిప్రేమ
పాత్రమాటను "బదేపదె" చెప్ప నేల?
నినుఁ దటి త్సందర్శనీయుఁ జూచుడును
మనసున కది మఱిమఱి జ్ఞప్తివచ్చు
జలద! యాక్క్రతిమ శైలంబునందు
విలసిల్లు నొకమాధవీ మండపంబు
దానిచెంగటఁ జలద్దళ మశోకంబు
మానైన పొగడయు మఱికానిపించు

ఆ రెండు నెపుడు దోహదకైతవమునఁ
గోరెదు, ననుఁబోలెఁ గోమలికార్కి
ఒకటి తద్వామపాదోరుతాడనము
ఒకటి తన్ముఖమదిరా పానసంబు.

౪

రవ్వల పీటతో రాజిల్లు పైఁడి
మవ్వంపు గడ,వాని మధ్యఁ జెన్నారు
పచ్చి వెదుళ్లతోఁ బల్లటీలాడు
పచ్చరా యరుగు కన్పడు దానిక్రింద
ఘలుఘల్లుమని పైఁడి గాజులు మ్రోగ
లలిఁదాళములను మల్లలన యాడింప
ముదమొందు నీమిత్ర ముఖ్య మానెమలి
నిదురించు రజనుల నిత్యమాఁగడను.
గుఱుతు వేరొక్కటి గూడఁ జెప్పెదను
మఱిపీని మదిలోన మఱవకు మయ్య,
కలవు వాకిట నిరుగడలఁ గుడ్యముల
సలలితగతి వ్రాసి శంఖపద్మములు
నామెడఁబాసిన నాఁటనుండియును
ఏయుత్సవము లేక మెసఁగుట కతన,
దేజంబు చెడి యిల్లు దీపింపకుండు
రాజిల్లునే తమ్మి రవి నెడఁబాసి.

నా జీవితనాటకము

బసవరాజు వెంకటప్పారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

తే. కపటనాటకాల నే నింకనాడ, లేను, తెరదించుడీ, కొరగాని నాలి
వేసముల వేసి పొట్టకై మోసగించి, పరుల లాలించి యాచించి బ్రతుకలేను!
గీ. పుట్టినట్టి పౌరుషమైన పుటక మరిచి, పరుని కృతికి వేసముగట్టు పాపమేల?
నా విధురజీవితమ్మునే నాటకమ్ము, జేసి, ఆడించి, జగతి రంజింపలేనా?

కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఏడవయంకురము

వివాహమువంటి సంతోషసమయ మేదియు లేదని స్థూలదృష్టికిఁదోఁచి నలువురు నానందింతురుగాని సూక్ష్మదృష్టిని విచారించిన నంతటి పెద్దవిచార మేసమయములో నెన్నఁడును గలుగదు. మగవానికి నాఁడుదానికి నిదియొక్క పెద్దకొడనవచ్చి మీఁదఁబడుటయే—దశాంతరమునను మాఱుటయే—బాల్యాదిదశలుమాఱి గృహస్థాశ్రమమునకుఁ దిగుట మాటలతో మన్నదా! సంసారము మానవలకోయితండ్రీ! యని యొక్క నమస్కారముచేసి, శాస్త్రవేత్తలు గృహ్యసూత్రములు రచియించి మనుష్యులకు ద్వంద్వామరాగమునకు దారిమాపిన సర్వజ్ఞులు, మానవులై యనవులఁబడిపోవుట— దీనికర్థమేమో యాలోచింపవలసినదే. సంసారమును ధరించుటయనఁగా మీఁద నుండి పడుచున్న యాకాశమును బ్రహ్మాండముయొక్క పైడిప్పను దలఁపైఁబెట్టుకొని మోయుచుఁ గష్టభారమును లక్ష్యముచేయక— తల కిందునగులుట లేదు. వానచినుకులు మీఁదఁబడుట లే—దని సంతోషించుటవంటిదే కాదా! ఇప్పటికి మనవారిలో నెంతతో పండలు గడించుచున్నవారు కూడ నెట్లు సంసారమును ధరింతురు — సంసారమనఁగా భార్యయే పరమార్థము— భర్తయనునామమును మేమభరింపలేము. భార్యనెట్లు భరింతుమని చివరి విధిలేక యున్నజంజాటమునువిడిచి యదాయనలు చేయలేక వృద్ధులగుజనకులఁ బోషింపను మాత్రము పనిపూని కుమ్మరిపురుగులవలె సంచరించుచున్నారు. 'పెండ్లి, నాకుఁబెండ్లి, నాకు భార్యవచ్చును, నాకుమగఁడు, నగలు వచ్చునను సంబరముతో, బిడ్డలఁగందు'మను పెద్దయుత్సాహము— వెఱ్ఱిసంతోషము — ఇందుకనియే, జ్ఞానముచ్చినపిమ్మట, నొక్కమాఱనుభవించుసంసారులంగాంచి యేమని మతిమాలుదురో, యీలోకయాత్ర యెట్లుజరుగునో – యెంతో యీసంసారము నాకునలవనిన గ్రామములన్నియు మునిపల్లియలగునేమో యనియే పెద్దలు, 'మామాటలు చిన్నలువినవలయును. మేము చెప్పినట్లుచేసి మెలఁగవలయును. మాయాజ్ఞలవలన మీకుఁ గష్టమువచ్చినను మీరనుభవింపవలసినదియే' యని బంధించివైచినారు. ఎదిగినకొలఁది స్వాతంత్ర్యమెదిగి 'నాకిది వలదు వీఁడు నాకు వల'దనియందురేని— ఎవ్వని నెవ్వతె యెవ్వతె నెవ్వఁడు నిల్పఁగలుగుదురు? అపుడు కానలలో మున్కలలో—పశుమర్యాదలకు దిగుదురు. సంసారమును భరించుట మాటలా? దానికొఱకే శాస్త్రములు చదువుట, రాజ్యము లేలుట, "తెప్పానాం తేలానాం." పరదేశములు ద్వీపములు గుండెలు చేతఁబట్టుకొని తిరుగుట, సముద్రములు దాఁటుట, యీపొట్టలు రెంటికినీఁదవలచాలదు. భూమిలోనుండినిక్షేపములు త్రైలు తేలినఁగాని యేమునఁగు దాహము చూరునీళ్లతోఁ దీఱదని భూములు పెల్లగించి యొలుకఁబోసి యెత్తికొనుట—సంసారమును భరించుట మాటలా? తాను గోఁచిపెట్టుకొని

తిరిగిరాయైనను భార్యను సుమ్మముడిగి రానీయక, దొమరుల కంటఁ బడనీయక, యింటిగుట్టొకరికిఁ జెప్పక, 'నలువురితో నారాయణా'యని సంచరించుట సంతోషమునుచేతనేనా! మోసముచేసి పెద్ద లిట్టికష్టములలోఁ బడఁద్రోయుచున్నారు. తప్పదు సగమునగములో విడువరాదు. దీనియంతేమ చూడవలయునని నడితికుండలోఁ జేబారలువేయుట యూపందముచేతనా! సంసారమును భరించుట మాటలా–రోగములతో రొట్టులు, బిడ్డలను బెంచుట, పెద్దవారిం జేయుట–ఈ పెద్దవారిం జేయుటలో నెంత యర్థమైన నిమిడియున్నది. ఓసక్కా! ఏదీ, పెద్దవారిం జేయుట యన నెంతగంభీరాభిప్రాయమున్నదో వర్ణింపుము! వారికిఁ బెండ్లిండ్లు, వారికి సంసారములు, మన వేమ మే వారికివేసి మెండిపెక్కువలె, మనము కష్టపడుచున్నపుడు వీరేల యూరకుండవలయునని యమాయచేత నవలె–నోతిలోఁ బడఁద్రోయుటయే–అబ్బబ్బ! సంసారమును భరించుట యనిన మాటలా? మగఁడు లోకాంతరగతుఁడైన, మగువ నడుము నాయఁగట్టుకొని బిడ్డలం బెంచుట–దైవమా! సోమలేశ్వరా! ఉమారమణా! నలుమనలును; మగువ కీకష్టము వలదు, తెచ్చిపెట్టకుము. మగువ ముందే లోకాంతరము చేరెనా మగవానికష్టము చెప్పఁ దరమా! అపుడు మగవాఁ డాఁడుదిగా మాఱవలయును. చేతఁగానిపై యీరెండువిషయములం దలంచుకొంటిమా, వారువారు నలవాటు లేనిపనులలోఁబడు కష్టములం జూచితిమా, స్వామీ! ఒడలు గగుర్పొడుచును. వెంటనే సన్న్యాసాశ్రమము స్వీకరింపవలయుననినంత వైరాగ్యము గడుంగష్టమనకైనఁ బుట్టును. పెండ్లియనఁగా నొక్కసారి యాఁడుదానికి–అనుకొనుచున్న దానికి–ఈప్రపంచము తలక్రిందుచేసి భూలోకములోని దానినిదీసికొనిపోయి యంతరాళమున వ్రేలాడఁదీయుటయో! ఇంతెకంటె వేఱొకటియని యనుభవశాలులును మఱెవ్వక్క దానిం జెప్పఁజాలరని చెప్పవచ్చును. బాలికకుఁ బెండ్లియైనదనిన వెంటనే రెండవ పనిలేదు. 'నాపెనిమిటికి దీర్ఘాయువిమ్ము. నాభర్తకు సుజ్ఞాన మొసఁగుము. నావానినను నాయందుఁ గరుణపుట్టునట్లు చేయుము. నా పతికి సంసార ప్రభుత్వ మిమ్ము. నా పతికి, ధనధాన్యములు ప్రసాదింపుము'—అని దేవుళ్ళకుచెప్ప పెద్దలు వేఱొకదారి చూపింపలేదు. అంతయు నింతికిఁ గాంతునితో నున్నది. పెండ్లియన నొక్కపందెమునంటిది. రామరావణయుద్ధమునంటిది. ఎవ్వరు గెల్తురో, యెవ్వరోడుదురో, పందెముగాదు, యుద్ధముగాదు– గెలుపుఓటములునైచికొనుటవంటిది. అదృష్టమెవ్వరివంకఁ దిరుగునో, పదికాలములు తిన్నగా నడువవలసినదేకాని– నడుమనే యవాంతరమువచ్చునో, శివా! వద్దువద్దు, తండ్రీ! జ్ఞాపకముచేసికొనరాదు. ఆఁడుదానికి మగవానితో నున్నది. మగఁడుతప్ప దానికి నేఱుదైవము, పూజలు, వ్రతములు, యాత్రలు లేవందురు. అర్థమేమి? బాగుగా నాలోచించితిమా– ఆఁడుదానిగతి యధోగతి! ఆఁడుదానికిఁ బెండ్లియైనదనినమాట గుండెలు గుభేలున వ్రక్కలించు పిడుగుగాని మాటయనవచ్చునా– ఎందుకనో చూచుచున్నాము. ఎన్నికష్టములో పడుచున్నాము. దానిపైఁగల యాశ–ఛీ ఛీ!

"అన్నమైన నదేమిరా, సున్నమైన నదేమిరా" యని వేదాంతి– అన్నము సున్నము నొక్కటిగా కనుక యన్నమే తినవగునురో యని– పాడునట. అట్లే సుఖదుఃఖములలోఁబడిన సంసారియును బాడును. దానిలోని రుచియెట్టిదో – దానిసున్నరుచి యితరవస్తువులకు లేదు. అజీర్ణముం జేయు తియనిలడ్డువముందిన బుద్ధి పుట్టునుగాని యారోగ్యమునిచ్చు మిరియములకషాయముఁ ద్రావ బుద్ధిపుట్టదు. నేను గవినిగాను గాని వేదాంతిని– నేను సంసారమునుగూర్చి వర్ణించిన భ్రమరకీటన్యాయము పట్టునేమో–పట్టకేమి? నేనెందున్నదానను? సంసారమను పెద్దవెనలు పైన తేనె బాలియందు మీఁదఁ వ్రాలినయీగను; పడుచున్నదానను, బానిసలోఁబడి కొక్కఱడడివి కాలుచేతులంటుకొనిపో విలవిలలాడు నవస్థ మేయింక. నేనొక్కరినిదూషించిన నూషించిన 'నీచప్రపంచమునుండి యూడిపడితి'వని నలువురు నవ్వుదురు.

ఆభగవంతుఁడు మమ్ము మఱచిపోవలసినదే. కాని, మాలోనేమున్నది? మాపై నాతనికిఁ దలంపులేకుండ నుండవలయును. అట్లయిన మేము మువ్వురము నొకరీతిగా నుందుము. మీల తలంపకుండ నుండుము? అంతటి తొందర పనివాఁడు జగత్తులో నెంకొక్కఁడు లేఁడు. ఆభగవంతుని దేనిజీఁగలోఁ బోల్చవచ్చును. ఇది హీనోపమయందు

లేమో కాని యూతనిపట్లఁ బూర్ణోపమరే - ఒక్కక్షణ మూరకుండఁడు. ఏకకాలమునందే రెండుమూఁడు లక్షల కోట్లు పనులుచేయ మొదలు పెట్టును. పట్టణములోని రాజకిరీటములోనికి మణినికల్పించుటకును, గుహాలలో నిద్రించు సింహాము చెవిలోనో, రోమములమీఁదనో దూఁకుచుండు మిడినల్లితో నీడపేనుతో కాలువిఱుగఁ గొట్టి బాధించుటకు, మహాసముద్రములోని తిమింగిలమును గడుపుమూడ్చి, తిండికొరకై చిఱుచేఁపకై పరుగులిడుచున్న దానిని వేఁటాడుటకై వేఁటకాండ్రను సహాయము చేయను,-ఒక్కడాని కేమి-యన్నింటికిఁ దానేపో వలయును. ఒక్కచెట్టు నెండింప, నొక్కచెట్టు (బండింప) నొక్కయూకరాల్ప, నొక్కకొమ్మ చిగిరింప-నెక్కడనో పడగొట్టి దారిలోఁ బడిపోయిన బాటసారి ముసలివానికి గంజినీళ్లు పంపుటకై సంసారి నొక్కని లేపను, మునిఁగిపోవుచున్న ద్వీపాంతరములోని రెయోడలోని బాలు నుద్ధరింప నొక్కపలక నమరించుటకు-'ఇంతుఁగల దెందు లేఁ'డని సందేహములోఁ బనిలేని యీశ్వరుఁడు-కునలను మఱచి యుందునా! పాపము మఱచియే యున్నాఁడు. మేమెన్నిపాట్లు పడుచున్నామో కనుఁగొనుటలేదు. మా కర్మమున మేమున్నాము. అడిగోఁగర్మమనఁగా నెవ్వరు? అట్టే దూరము పోవలదు. వేదాంతము ముదురవీయ రాదు.

లక్ష్మీనారాయణునకుఁ దల్లి లేదు; తండ్రి యున్నాఁడు. శంకరదీక్షితునికిఁ దండ్రి లేఁడు, తల్లి గలదు. 'వారములు చేసికొని నాలుగు ముక్కలు నేర్చికొనుటకై నన్నుఁగూడ విడిచిపెట్టి స్థలాంతరవాసము చేసి కష్టార్జితముగా సరస్వతితోపాటు లక్ష్మిని సంపాదించుకొన్నాఁడా మాలక్ష్మీనారాయణమూర్తి'యని యూతండ్రిపడిన సంతోషమునకు మేరలేదు. 'ఎన్నిదినములైనది! నాకిప్పటికీశ్వరుఁడు సుఖముం గూర్చినాఁడా! నాకొడుకు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించాఁడా! నాకు వట్టింట నాకు నైచి వడ్డించుటకు నాభార్య యీకోడలిని బంపించినదా!' అని, చెప్పనలవిగాని సంతోసము. మాయమ్మ, 'కొండంతవలె. వడుగువెట్టఁగానే పిడుగు పడినదన్నట్లు-అత్తవారియిల్లు చేరఁగానే కుండ చేతికి వచ్చినదని విచారింపలేదు. పోనిమ్ము, సంతెగుమ్మ మూడ్చి నీళ్లుచల్లి, నాలుగుముగ్గుకఱ్ఱల వెట్టుటకుఁగాని, దీపము వెలిగించుటకుఁగాని 'లేక, పాడుపడియున్న సంసారమును నాలక్ష్మి మరలఁ బొత్తుచేయుచున్న'దని యానందించినది. అలవాటు చేత-'అమ్మా నే నదికికొందునే; నేను మంచినీళ్లు తెచ్చెదను; బింది యిట్లిమ్మని మామగారు దయచేసనే పల్కనాఁడు. "మీకేలకష్టము నేనుండగా"నని లక్ష్మి పల్కును. "నేను తేపిచేసి మెలఁకువలు నేర్చియున్నవాఁడను, నీవు క్రొత్తదానవు-నీవుండు"మనువాఁడు-"నేర్చినవారు మీరు నేరని దానికి నాకు నేర్పుఁ" డను నది లక్ష్మి-ఒక్కపని చేయనిచ్చునదికాదు. లక్ష్మీనారాయణునకు వేఱుపని లేదు. ఏఁడాదికొక్కసారి బల్లిపాడు వెళ్లి దస్తుపిస్తులు తెచ్చికొనుట, తండ్రిని బువ్వలలోఁ బెట్టి పూజించుట-'ఆహా! శంకరా నాపై దయవచ్చినదా! దయవచ్చినదానికా మరల సంసారములోఁ బడవైచుచున్నాఁడవు.' అని యాయపలాయన రాత్రిందివము లాకోడలిని గొడుకును ముద్దుసేయుటకప్ప వేఱుపని లేకుండెను. గౌరియత్తగారు-'భగవంతుఁ డెక్కడ లేఁడు; దిక్కులేనిదానను; ఒక్కగా నొక్కకొడుకు; ఆపూటకు గతిలేదు; దేవుఁడా రొట్లురాయని బెంగపెట్టుకొన్నదానను. నాకొడుకుపై దయవచ్చినదా! తిండిలేనివాని కైశ్వర్యమిచ్చి, భార్యనిచ్చి, దీర్ఘాయుష్యమిచ్చి నాకన్నులు చల్లఁబఱిచి నన్నుఁ జలికాలదన్నినాఁడా! అమ్మతరామయ్యగారు పెట్టినదీపముగదా యిది. దివ్వెపెట్టి యూమహాత్మునకు మ్రొక్కవలయును. 'ఏతికొనితిను కష్టవాఁడే, వీనికేమి మనబిడ్డనేమి, యిమ్ముటరే'మని తలఁచినాఁడా; అగును, మాటికిఁదిక్కువగాని కులమునకుఁ దిక్కుగాదుగదా; ఏతంతస్తులమేడమీఁద నింకొక్కయంతస్తు లేవఁదీయుట మంచిదా పడిపోవుచున్న ధర్మసత్రము నడికొప్పు బాగుచేయుటమంచిదాయని యాలోచించినాఁడు.' అని సాంతపోయినది. మాయమ్మ, 'అయ్యో! అత్త కోడలికను కత్తిమీఁది సాముగదా! ఆముసలిదానిచేతిలో నీకసుగందు, బ్రతుకుటయెట్లని కొండంతవలెఁ దలంచినదా! మఱి కొండంతవలె 'నా ముసలిమంచమువచ్చిన మాపాండ్రిద్దఱుపోయిగానుందురుగదా'యని దురూహాలు పెట్టుకొన్నదా! లేదు 'బిడ్డయదుగుపెట్టినవేళ మంచిదైనఁ బదిమందిచుట్టములు వత్తురుపోదురు. అల్లవారిపిల్ల మంచిది; చుట్టాల ను

రఖీ యని పొగడుదురు. అత్తయింటఁ గొంతచేయూఁత యున్నది. మగఁడు చిన్నతనమునుండి సుపరిచితుఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు- యేమోయేఁలుకొని తిందురని విడిచి నామా, కంచము, ముంత, కూడు, నుడ్డ, యిచ్చి బ్రదుకుమని పంపితిమి- ఈవిసువుల చుట్టలీకమున నా కన్నిసఫుల బంధుజాలము పెరుఁగునుగాక! నాకేమికొదవ-'అని కొదవయేదో జ్ఞప్తికిరాఁగాఁ గొంతసేపు కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచు ననుదినముగాలక్షేపముచేయుచున్నది.ఆకొదవ భగవంతుఁడు తీర్పవలసినది; తీర్చువాఁడుకాఁడు; మింద లేదు. తీర్పవచ్చును. ఎంతమంది కొదవలు తీరినవికావు.

మాయమ్మకు మాకుటుంబముపై బెంగయొన్నఁడును లేదు. నిర్విచారము, విచారములేకేమిగాని- ఇది యొక వి చా ర మా - 'దేశముగాని దే శ ము లో ను న్న ది. మనమాట మనవుంతి లేదు. బిక్కు-బిక్కు-మనుచు నున్నది. మగవాఁడు పనిలోనికిఁ బోవును. ఇరుగా పొరుగా;ఏదో భాష యఁట. దీనికేమి తెలియును.' అని తలపోయుట మాయమ్మ కొక్క విచారమేమో కాని నాకు విచారము లేదు. మేము కైలులోని పనివారమగుటచేఁ గాశీ యాత్రకుఁబోవు తెనుఁగువారందఱు మాకుఁ బ్రతినిత్యము కనఁబడుచుందురు. దేశక్షేమము,గ్రామారోగ్యము, బంధువార్తలు తెలియుట కెవ్వరో యొక రొకరువచ్చుచునే యున్నారు. ఎఱిఁగినవారు కైలులోఁ గనఁబడిన 'రేపు వెళ్లవచ్చును రండ'ని దింపి యింటికిఁదీసికొనివత్తురు. మా కావాఁడు వారితోఁ గిల్లుబొల్లుమనుచుఁ గడచిపోవుచున్నది. లచ్చికిఁ జీరయని, నాన్నకుధావళియని, గౌరికిఁ బట్టురవికలని, అమ్మకు మహాలక్ష్మిపీటయనిఁ గారి యత్తకుఁ దులసికోటయని, లచ్చిమామగారికి నాగరాక్షరముల పుస్తకములని యేవో యెవ్వరిచేతనో మేమిక్కడి నుండి పంపుచున్నాము. మాకే బెంగయును లేదు. అందఱ క్షేమవార్తలు తెలియుచున్నవి. కనుక, నిరాలోచనముగ నున్నారము. జీతమంత యెక్కువదిగాదు. అత్తమామలకు మాదానిలోనుండి వారికిఁ జలినీళ్లకు నేఁడినీళ్లతోడని పంపుచుందుమే కాని వారినిద్దఱి నిక్కడఁ బెట్టుకొనుటకుఁ జాలినంత లేదు. వారికక్కడ, మాకిక్కడఁ గడచుచున్నదని సంతోషము. అందఱవంటి గుణముగల వారైన నింక రెండుకుటుంబములను బోషింపవచ్చును.గడి పఱకకఁ-కేఁకగాలాడునిప్పువలెఁ జూతురు. తామేయున్న వారిలో నక్కడఁ బెద్ద. చేతిక్రిందఁ బదిమందియున్నారు. తీఁగటపాలో నొక్కరు, చీటిచ్చువా రొక్కరు, రాత్రిపనివారు కొందఱు, దీపములుచూపుటకు, దారులు మరలించుటకు, మూటలెత్తుటకు దింపుటకు, గుడుచుటకు నెండలోయున్నారు. అందఱ నొక్కత్రాటిమీఁద నడిపింతురు. 'కక్కుఱితిపని పనికిరాదు. అడిగి పుచ్చుకొనుఁడు. దారులు కొట్టకుఁడు. మనజీతము మన కన్నుతము. అన్యాయవిత్తము విషము. మనసు కుదిరియిచ్చినది పుచ్చుకొనుటలోఁ దప్పులేదు. అది మనకరుగుమ' అని బోధించి వచ్చి నెట్టులుపడియున్న మూటలలో నుండి కోసి యపహరింపకుండ నేతి డబ్బాలకుఁ జిల్లులుపొడువకుండఁ గట్టడచేసిరి. వచ్చుదుమ రథములు,బాటసారులు,'స్టేషను మేష్టరుగారు-బహుమంచివారు,అక్కడివారును సజ్జను'లని పొగడుచుండిరి. కూర, కాయ, గింజ, గిద్ద, నూనె, నేయి, పండు ఫలము స్టేషనులో నెగుమతికి వచ్చినవి దిగిచి మాపదిమందికి దొరకుచున్నవి. న్యాయముగా మంచిచేసికొని తినినది లోపకార్యము కారాదు. అట్టివారుకానిరెండుఁల 'వీరు తీసికొనితినుచు నేయున్నారు; మరల మన మేల?' అని నిరాదరమునహింతురు. పనివాండ్రందఱును మహారాజ్ మహారాజని యడుగులకుమడుగులొత్తుదురు. ఈ మహారాజమూలమున మనకింతయున్నము దొరకుచున్నదని సంతోషపడువారు. విశేషమేమనఁగా నీస్టేషను, మాఊరుమూల జేకొండలలోనో లేదు. పట్టనము సమీపమునఁగలదు. కావలసినంత బయలుఁగలదు. నలువురివలెనే మేమును జిన్న యూవును సంపాదించికొన్నారము. చిన్న మేష్టరుగారు మాకంటెముందు వచ్చియున్నవారు, గావున,వారొక్క యావును సంపాదించుకొనియున్నారు. రెంటిని మేఁపలేక 'సంప్రదాయము మంచిది. మాయింటఁబుట్టినది, పాలుకుడిచినది, ప్రక్కకు కేరుపాలిచ్చు దానిబిడ్డ, మీరు పుచ్చుకొనుం'డని యేకోరూపము పేరు పెట్టి మాకిచ్చినారు. నెలనెలకుఁ గొంచెము కొంచెముగా దానివిల మారొద్దనుండి పుచ్చుకొనుపద్ధతిమీఁద గ్రహించినారము. నాకుఁబుట్టినింటఁగూడ దూడలపరిచయము గలదు. ఏకాఁపో బండేఁడు గడ్డిపంపుచున్నాఁడు. పనివాండ్రు చేతిలోనున్నారు. ఆవీని పెయ్యదూడను బెట్టి

నది. నాకింటిముద్ద నొకరితోఁబని లేదు. మాడలేమో, నేనేమో పొట్టనిచ్చితిని- కట్టుఁగట్టుయొద్దఁ దుడిచిపాడి గానుండుట, యంటులు నానవేయుట-చెప్పవలదా? ఒక్క పనివానియిల్లాలుదొడ్డది. 'మాయీ, మాయీ' యని నన్నెప్పుడుపలుకు. దానిమాటలు అమ్మాయీ! అమ్మాయి! యని నాయమ్మపిలుపువలె నొక్కొక్కప్పుడు తోచుచుండును. తల యంటుకొనునప్పుడువచ్చి శీకాయనూఱిపెట్టును, వీఁపు తోముచు. నా తెనుఁగునంత ఆమె కెంతో యిష్టము. వీరొ పంతెనలు కట్టునప్పుడు చిన్నతనములోఁ దండ్రితో మన దేశమువచ్చినదట- ఆపరిచయముచేత, నన్నాపె కూర గాయపాటలతో నన్నునసరించుచుండును. ఆమె సావాసమే నాకుహిందీ నేర్చుకొనుటకుఁబనికివచ్చినది. పొద్దెనుచు వానికొడుకే మాయావును బగలంతయు నెక్కడనో మరలించి మేఁపుకొనివచ్చును. ఎప్పుడైన నేను, తోఁటే యనిపిలిచిన, 'హా! మాయి!' యని యంతలోనేవచ్చి పడుచుండు. చిన్న మేష్టరుగారు బాబూలు; వారిభాష యిది కాదు. కానిదేశభాష హిందీ వారికివచ్చును. ఓహో యనుచుఁ, గనులు కార్యము లపుడేకాని వారియాఁడువారితో గట్టిపరిచయము నాకుదొరకలేదు. నీళ్ల గొట్టముకడకు వారురారు. ఏపనివాఁడో తెచ్చియిచ్చును. మఱియు వారియింటికి మాయిల్లు కొంచెముదూరము.

కొన్నినాళ్లకుఁగాని తెచ్చుకొనవలసినది బియ్యమును వస్త్రములునే. తక్కినవన్నియు యథేష్టముగా నింటికి వచ్చుచుండు నంతటి సమయము వచ్చినది. తల్లిదండ్రులను రప్పింపవలయునని తలంచిరి. రైలులోఁ బెద్ద యధికారుల మూలమున వారినిద్దఱను రప్పించుటకు ధారాళముగా మార్గపత్రము సంపాదింప గట్టి యత్నముచేసిరి. ఇంతలో సామ్యము చెప్పినట్లు - ఒక్కరాజునకు బీదవానిపైఁ గరుణవచ్చి రేనుఁగు నిచ్చినాఁడట-ఏనుఁగును బుచ్చుకొన్నామన్న సంతోషమేనా - పెంచుటలోఁ గష్టముమాట! ఈరీతిగానే జీతమెక్కువ చేసినామని యధికారులు కలకత్తాకు మమ్ము మార్చినారు. చీపురు పుడకయొద్దినుండి యిక్కడి యిక్కడనే విడిచి, యాపద్ధతి మీఁదనే యావును గూడ నొకరికిచ్చివేసి-జీతమెచ్చునకు నగరములో రట్టింపు సెలవులకు - సమానమాసములతో నధికారులయాజ్ఞ ననుసరించి కలకత్తా చేరితిమి. ఇంక వారిని దీసికొనివచ్చుట యెక్కడ? కొంచెము గొప్ప? చేతిలోనిది కూడ జాఱిపోవు నవస్థవచ్చినది.

"మహారాజ్ కో బదిలీ హోగయా హై" అని యక్కడి పనివాండ్రే కాదు- చుట్టుప్రక్కల వర్తకులు మొదలగువారు మేము రైలుదేఱునాఁడు రైలుకడకు మమ్మంపవచ్చిరి. ఇదియును జెప్పవలసినదే. రైలుకదలు నప్పుడొక్క వర్తకుఁడు ప్రీతిపూర్వకముగాఁ దాంబూల మిచ్చినాఁడు. అది మేమెంకటి రెండు నెలలు లేదవు కొనసుంటఁ గలకత్తాలో చక్కఁగా స్థిరపడుట కుపకరించినది. ఆతావు విడుచుట మాకును గష్టమే యనిపించినది. అత్తవారింటికిఁ గ్రొత్తకోడండ్రు వెళ్లునట్లు దిగులుదిగులు మనుచునే వెళ్లినారము. అక్కడమాత్రము మనుష్యులు లేరా? ఇదియేనా మనము పుట్టినప్పటినుండి నివసించుచున్నది? నేను రాక మునుపు రెండు తావులకు మాఱితి. ఎక్కడనున్నను నోరుమంచిది కావలయును. మనదేశస్థులు కలకత్తాలోను బెక్కురుందియున్నారు. కాశికి వెళ్లువారందఱు నక్కడ దిగుదురు. కాళికాదేవి సాన్నిధ్యము చేరితిమి.

ఎనిమిదవయంకురము

విద్యయందాశలేనివారును, గతించిన వ్యర్థకాలమునకై పశ్చాత్తాపపడనివారును, జేరుగడింపవలయునను నభిప్రాయము లేనివారును, ధనమున్నదే చాలును-మఱి యొక్కఁడు లేదనువారును, బీదరైనను సంసారభారమునకు విసిగినవారును సాధారణముగా నుండరు. పెండ్లి కాకమునుపే- 'యింటనున్న విద్య యబ్బినదికాదు. అది నాలోపముగాదు. నాయదృష్టదేవతచేసిన లోపము. ఊరిలో మేలు విద్య నేర్చుకొనుట కుపపత్తులు లేవు. అది నావంటి బాలురు చేసిన సంఘదుష్కృతము. ఇంటఁ గావలసినంత ధనమున్న నేపట్టినమాచేరి యేదో చూడవచ్చును. అది మాకుటుంబము చేసికొనిన దౌర్భాగ్యము. వారితో వారితోఁ జేసిన కృషి యింటిలోఁ దండ్రితోనే చేయక పోయితినే - దృష్టి మేలుగానుండుటచేఁ దండ్రిమాటలు చెవి కెక్కలేదు. "కలవిద్యలెన్నియైనను గలవిద్యకు సాటి రావు-' దానివలన ధనము రానీ మానసీ, యది యలవడినది గాదు. ఇహపరసాధనములైన వేదాదివిద్యలు నా కబ్బునా! పొట్టకూటి విద్యయైన నొక్కటి యలవడినదా!

ఈకాలకులు, నీరుప్పోసివారు, వడ్డివారును నాపు సహ వాసము చేయుచుండియు నొక విద్యయేనా! దానిపై నేనొ కొంత యభిమానము గలిగినది. 'చదువునకిద్దఱు జపమున కొక్కఁడు'నని సామెత-తండ్రిగారు చెప్పఁబోవు చదువు నకు సహాధ్యాయుఁడు లేకపోయెను. ఎవ్వరో కొలఁదిల యుద్యోగితోఁ దిరిగిన నాకేమి ప్రయోజనము? నా కాతఁ డేదైన పనిచెప్పునా, యీతఁడు స్వాతంత్ర్యము గలవాఁడు కాఁడు. వెనుక నొక్క చిన్నవానికి సమయ మట్లు వచ్చినది. దొరతోఁ జెప్పినాఁడు. రెండుకోసుల దూరము తిరిగి మార్గములోఁ జెట్లు చేమలు, తూములు, మార్గము మెఱక పల్లములు సదునుచేయించుట-ప్రయాణికుల సౌకర్యమునకు రాదారిని గాపాడుటయే యాతని పనియై యుండెను. ఆపనిలోనుండి యాబాలుఁడు చేసిన గర్వపు దుశ్చేష్టలు - పనియిప్పించిన వానిమర్యాద మాసఁ బొగ్గుటకు హేతువైనది. తనకు పదిరూపాయల జీతమా? తనక్రింద నొక్క మూడురూపాయల జీతపు సేవకుఁడా? తన యుద్యోగ మిప్పించిన పెద్దయుద్యోగి యామడల కొలఁది కాలినడకను దారులుచూచుకొను వచ్చుచుండ నీచిన్నవాఁడు తట్టుగుఱ్ఱము నెక్కి వచ్చుటయు - నేన పని జూచిరమ్మని తానింటఁ గూర్చుండుట - నలువు రచేఁ బనిచేయించి యాద్యాతను బద్దప్రాయుట-ఇట్లుండ "విషవృక్షోపి సంవర్ధ్య స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతం" మన్మని యుండుటచేఁ గొంచెము సంశయించి వినకున్న మిన్న కుండె, పాపమాయన చిన్నవానినేమియు ననకుండఁగనే లోపములు తానే సవరించుకొనునుఁ గాపాడి కొన్ని దిన ములలో జెలోకలావునకు మార్పఁబడిన తర్వాత వచ్చిన యొక్కరు విషయముఁ దెలిసికొని యధికారమును నూడఁ దీయించిరి. "అధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా యా యయ్య సౌభాగ్యముల్" మన్నాన్ట్లు యాలోపద్యోగము నకై రెపరెపలాడి గజాంతైశ్వర్యము బ్బి నట్లుబ్బిన వాఁడన్యుని యాచించుటకు మతియొకపని చేయుటకు నభిమానము కల్గెను. కులము పెద్దది; బలుమొక్కనే? చెప్పవలసిన దేమి? ఆ బాలుఁడు చివరకు- 'అప్పాలు తెన్నులు- మప్పాలు తెన్నులు'చేసినాఁడు. ఇట్టియాళ్లలోని యుద్యోగమొక యుద్యోగమా? ఇంతకంటెఁ బనులకెంటఁ దిరుగుటే? చదు ద్యోగము' అనిమనస్సులోనుండెను. 'పరులనుఁ జెప్పక-లోలోన-తల్లిదండ్రులను విడుచుటయెట్లు? తానొంటిగా నింకొకస్థలమున నివసించుటయెట్లు?' అని చింతమనస్సులో మెండుకొనినది. సింహాచల క్షేత్రమునుండి యింటికి రాకుండఁగనే మార్గములోఁ దెండ్లికటసించినది. ఏదియైనొక్కయుపాయము చూచికొని- తండ్రి తనకుఁగకుండఁ బెండ్లిమున కొక్క యిక సుడ్డుకొనుటకు రెండకాలైన స్వతంత్రముగా సంపాదింప లేకుండ నింటఁబడియుండుట యొక్క పౌరుషమాయని పుట్టినతిరకాఁబోలును దిగులుపడుచు నేకాంతవిచారమునకు మొదలు పెట్టెరి.

పద్యకాలపు తల్లిదండ్రులు గ్రహింపలేదు. అపుడపుడునవ్వు "ఓచరుపిరు" గా ను కని పెట్టినారు. 'అబ్బాయి! ఏలనీవు మునుపటివలె లేవు? విచారముగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడవు, కారణము నాతో జెప్పు'మని యడిగిరి. 'నాకీయూరఁ దోఁచుట లేదు. ఏపట్టనమునకైనఁ బోయి యొక్కకాలక్షేపవిద్య నేర్చికొనవలయుననియున్నది. మావారొడఁబడరు. నేను స్వతంత్రింపఁజాలను. నాకేదియు నుపాయము తోఁచుటలేదు' అని రామానుసీయగారితో విన్నవించిరి. 'దీనికింత రయోజనమేమిటికి? మాబంధువులే, స్నానథుల్యులు, వ్యాపారులు, నొక్క పట్టనములోనున్నారు. వీఁడు మిక్కిలి విద్యార్థిసలు- నీకేదిగని ద్యయందభిరుచికలదో దానిని నేర్పించెదరు. నేను నిన్ను వారికొప్పగించెదను పోయెదవా యనిరి. కెవ్వనగంతులై చిపోయెద'ననిరి. 'వారి పేరను త్తరము చెప్పెదను నీవే వ్రాయుము.' అని కాగితముగలము నిచ్చి'అన్నగారికి-నమస్కారములు, ఈ యుత్తరము తెచ్చిన బాలుఁడు నా కిష్టుఁడు. పల్లెటూరిలోనుండి కాలముప్వర్థ మగుచున్నదని పశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁడు. వీనికేదేని వీరొక యుపాధి కల్పించెదరా నాకుఁగల్పించినట్లు సంతోషించెదను' అని వ్రాసి తాము చేవ్రాలుచేసి యాపట్టనమునకుదారి యాన వాళ్లఁజెప్పి తండ్రిగారియనుమతియిప్పించి పంపించిరి. మాడఁగనేయామహారాజు-వీరు తెచ్చినయుత్తరము పుచ్చుకొని చదివికొని-'దీనిని వ్రాసినవారెవ్వరు? నీపేరెవ్వరు, గ్రామమేది' యని కుశలప్రశ్న చేసి తమగిడ్డంగిలో సాయంకాలమువఱకుఁ గూర్చుండుమని- రాత్రి యింటికిఁ దనతోఁ దీసికొనివెళ్లి, తమప్రక్కనే భోజనము పెట్టించి, మేడమీఁ

డికిఁ దీసికొనిపోయి కూర్చుండి- 'మరల నీవే యుత్తరము మీయోవరుసీరుగారికి వ్రాయుము' మని__'మీరు పంపినవి న్నవాఁడు వచ్చినాఁడు. ఇతని కభిమానముగలవిద్య యేదియో యది మేము నేర్పించుటకు మాకు నేక సౌకర్యములున్నవి. మేము నేక వ్యాపారములలో నుందుము. దేనిలోనైన ప్రవేశపెట్టవచ్చును గాని, ఈతని తల్లిదండ్రుల సమ్మతిని మీరు కనుఁగొని రెండు మూఁడు కట్టుబట్టలిచ్చి పంపవలయును' అని వ్రాయించి చేవ్రాలు చేసి, 'అబ్బాయి! నాకు కొంచెము స్వస్థతగా నున్నది. ఈ సమయమున నేను లేచువఱకుఁ గాచుకొనియుండవలెను. నీవు మరల నన్నుఁ జూడనక్కఱ లేదు. ఒడ్డెమునఁగల నీకుఁ గ్రింద మండపమునమీఁదఁ బ్రక్క వేయుము పండుకొని తెల్లవాఱఁగనె లేచి వెళ్లిరమ్ము. భయము లేదు. నేను నీకుఁ గావలసిన విద్య నేర్పించెదను.' అని ధైర్యము చెప్పిపంపించిరి.

తల్లిదండ్రులకేమి, మన ఓవరుసీరుగారికేమి యీ ప్రత్యుత్తరము సంపూర్ణానందము గలిగించినది. మంచి దినముఁ జూచి కొండ్రిగారే దిగవిడిచి వచ్చినారు. నడుమ నడుమఁ గార్యాంతరములమీఁద వచ్చుచుండు ఓవరుసీరుగారు క్షేమసమాచారములు కనుఁగొనుచుండిరి. 'ఏ విద్య వచ్చినను రాకపోయినను వ్యవహారమునకు మాకు ముఖ్యముగాఁ జెప్పినదానిని చక్కఁగా వ్రాయువాఁడు లేక చిక్కుపడుచున్నారము. వీరు మాకుఁ జక్కని కుఱ్ఱవాని నప్పగించినారు'- అని వారోవరుసీరుగారిని స్తుతించుచుండువారు. పుత్రసంతానము లేని యీ మహాత్ముఁడు - వీరిని బిడ్డకొడుకువలెఁ బెంచి విద్యాబుద్ధులు నేర్పెను. ఒక్కప్రొద్దైన నొంటిగా విస్తరివేయ లేదట. ఆతల్లి కన్నతల్లికంటె మంచిదట - తనతోపాటు సమస్తసదుపాయములు చేసిరట-తనకూఁతుండ్రెవరుసలో మెలఁగు- వీరు నిలువఁబడినచో వంటలు నేక గర్భజనితులవలెనో యలు భావించునంతటి సమానవయస్కులగు నా బాలికా సంఘమును వీరియం దన్నగారియందువలె భక్తివిశ్వాసములు గల్గియుండెనట-ఆసదాత్ముఁడు, సజ్జనుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, దేవభాష, రాజభాష, మాతృభాష చక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడు. లక్ష్మీసరస్వతులు వైరము మాని వారి యింట మెలఁగుచుండిరి. మహాబుద్ధిశాలి, బ్రహ్మవేత్త, తపోనిధి, నేర్పరి, తీర్పరి, ఎక్కడికిఁ జనుమన్నను, సొంతపుబండిలోఁ గొమారునివలెఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని పురమంతట సంచరించువారట. కొన్ని నెలలు గడచినవి. శీతోష్ణాదిస్థితులు కొంత వికటించినవి. జ్వరము వచ్చినది. మొగమునఁ బాదములఁ గొంచెము మెఱుఁగు మాసెను. ఇంట సమస్తమును గలవు. స్వయముగా నామహారాజును వైద్యుఁడు. మేనమామ ప్రసిద్ధవైద్యుఁడు. మందులిచ్చుచునే యుండఁగా గిల్లనొప్పులు వచ్చినవి- బెంగ జబ్బేమో యని బండి చేసి తల్లిదండ్రులయొద్దికిఁ బంపివైచిరి. ఏలు దీసిపోయినట్లు నాలుగురోజులలో నన్ని జబ్బులును బోయినవి. మఱిపదినాళ్లుండి క్రమ్మరఁ బట్టనము జేరెను. నాఁడు నాఁటికి వ్యాపారములోని విషయములు బోధపడఁ జొచ్చెను. ఒక్కొక్కప్రొద్దుఁ దాము రాక 'అబ్బాయి! నీవు వెళ్లి యీపని యట్లు లీపని యిట్లు చేయించి తలుపులు జాగ్రత్తగా మూసికొని, యెంతమంది పనివాండ్రు పనిచేసిరో, యెవ్వరేపని చేసిరో వ్రాసికొని రమ్మని స్వతంత్రుని జేసి పంపుతారు. చెప్పినట్లు చేసికొని వచ్చుటయే కాక మఱునాఁటికిఁ గావలసిన యేర్పాటులు గూడఁ జేసి వచ్చుచుండుటచే వారిమనస్సునకెక్కెను. కొంచెమో గొప్పయో రాజవిద్య యలవడినది. వ్యవహారకాండము కొంత నేర్చిరి. పదిమూఁడిటికిఁ బరిణయము చేసిరి. ఇట్లు మూఁడేండ్లయిన జరుగకుండఁగనే పదునెనిమిదేండ్లయిన వయసు రాకుండఁగనే యీ మహారాజు స్వర్గస్థులైరి. ముసలితల్లిని, తపస్వినియైన యిల్లాలిని యజ్ఞానము సంతానమును విడిచి చనినారు- ఆయనయం దంతకంటె నెక్కుడు ప్రేమ కనఁబఱుచుట కనకాళి మెక్కెడిది. వృద్ధమాత మాత్రము వదిలెనా! 'అబ్బాయి! అబ్బాయి!' యనికూడఁ ద్రిప్పుకొనుచుఁ గొన్నాళ్లు వ్యవహారములలోఁ ద్రిప్పుకొనిరెం గాని యామెకేకపుత్రుఁడేమి భూలోకమునం దసహ్యము పుట్టించెను.

తర్వాతను బహుక్రాంతమైన యీ వ్యాపారములలోఁ గొన్ని సంవత్సరములు పనిచేయఁ జేసియున్న వారగుటచే నుండవలసివచ్చెను. ఇతరులయొద్దఁ బనిచేయుచున్నను భోజనము, బసవారియింటనుండి మార్చుటకు వలనుగాకపోయెను. మరల నొక జబ్బు వచ్చినది. అది, యెంతమంది వైద్యులకును దొరక లేదు - ఎఱిఁగియున్న వైద్యు

లందఱు శ్రమపడిరి. ఒక్కనాఁ డావ్యాపారశాలలలో నుండె నొకసేవకునిచేత 'నేఁడు నే నింటికి రాఁజాలను. రాత్రి యిందే పండుకొందును. ఉదయమున లేచి వత్తు'నని వార్త యంపినాఁడు. అదివిని యాతల్లి పడినదుఃఖము చెప్పనలవికాదు. 'ఈమాటచెప్పినంతనే వారు దుఃఖించుచున్నా'రని సేవకుఁడు వచ్చి చెప్పెను. 'అయ్యో'యని వానిబుజమున నానుకొని మెల్లగ నడచి యింటికి వచ్చిరి. అప్పటి కాయమ్మ 'బిడ్డల నింటిలో నుండుఁ' డని లాంతరువేయించుకొని సేవకునితోఁగూడ బంధువగు వైద్యునింటికిఁ జని 'బాబు! పిల్లవానికేమియును గుణము కనఁబడుటలేదు. నేఁడింటికి రానని చెప్పి పంపినాఁ'డని విచారించుచుఁ జెప్పెను. 'అమ్మాయి, నీకి మమకార మెందుకు- వానికిక్కడఁ గుదురదు, పదిదినములకుఁ గొన్ని పొట్లము లిచ్చెదను తల్లిదండ్రుల దగ్గఱకుఁ బంపివేయుము. నీవిటువంటి వెఱ్ఱిఁబెట్టుకొనకు'మని నిస్పృహను వెల్లడించిరి. ఆతల్లి యేమియు ననఁజాలక చీకటిలోఁ గన్నీరు విడుచుచు నింటికివచ్చినది. అప్పటికే వచ్చి- దొడ్డిలో బైటమంచముమీఁద మూల్గుచుఁ బండుకొనిరి. చూచి నంతనే దుఃఖమును మరుఁగుపఱచుకొని 'అబ్బాయి! రొట్టెలున్నవి. పోనీ, యక్కడఁ బండుకొనిన మంచినీరే కావలయునో యేమి కావలయునో యెవ్వరక్కడనని కలఁతపడితిని. బాబునడిగివచ్చితిని, రేపు పొట్లములిచ్చెదనని చెప్పె'నని యౌదార్యపుమాటలాడెను. ఆరాత్రి యాఁకలిలేక యన్నము తినలేదు. 'అయ్యో యిఁక నేమిదారి? తింపవలసిపోయినదే' యని యామె గట్టిగాఁ బలికెను. 'ఈయనకుఁ దోఁపలేదు. నన్నింటికిఁ బంపివేయుఁడు. రాముని నాతోనిచ్చిన నేను పోఁగలను. ఒక్కమాసమునే నందుంటినా దురును- మరల వచ్చెద'ననిరి.

'అక్కడ మందెవ్వరిచ్చెదరు. పల్లెటూరు-'

'ఇక్కడఁ బట్టణములో మందిచ్చిన గుణముకనఁబడినదా.'

'ఇతఁడుగాక నింకొకవైద్యుఁడున్నాఁడిక్కడ-'

'ఎవ్వరైననింతే. నాకు ధైర్యము లేదు, మీకుఁగష్టము గలుగకుండవలయునని చూచుచున్నాఁడను.'

'మాకేమికష్టము, మాకేమియుఁ గష్టము లేదు. నీకేమియుఁ భయము లేదు.'

'నాకొక్కటేయే భయము. మీకుఁ గష్టముకలిగించుచున్నాఁడనని-'

'నీవేమియు సందేహింపవలదు. నీకేమికావలసినను రాముఁడున్నాఁడు. వదినమ్మయున్నది. వారు నీకు సమస్తోపచారములు చేసెదరు. మేమేమియుఁ గష్టపడము.'

'నేనిక్కడ నుండఁజాలను- కొన్నిదినములు నన్నింటికిఁ బంపివేయుఁడు.'

'నామాటవినుము; నీవక్కడకుఁబోయిన గష్టపడెదవు.'

'నన్నింటికిఁ బంపి వేయుఁడు - మీకన్నివిధముల నావలనఁ గష్టము వచ్చును.'

'చూచుకొందము గాని రాత్రియైనది. పండుకొనుము. నీవు సందేహింపవలదు.'

'నీకేమైనఁ గావలసి నన్నడుగ నిష్టములేనియెడల చెల్లె లున్నది. దాని నడుగుము, నీవలన మాకేమియుఁ గష్టము లేదు.'

'నాకేమియు వలదు. నన్నూరికిఁ బంపుఁడు.'

ఈమాటల కాతఁడు మాఱుమాట యాడఁజాలక కన్నీటితో లోనికిఁ బోయి సతితో 'ఇదియేమే యింటికిఁ బోదువా యని పట్టుపట్టినాఁడు. నీవేమైనఁ జెప్పి మరలింపఁగలవా' యని ప్రసంగించెను. ఆముద్దుచెల్లెలువచ్చి తనమంచము నామంచము ప్రక్కనే వేయించుకొన్నది. నడుమ నడుమఁ బేరుపెట్టి - బిలుచుచు, 'ఏమి మూలుగుచున్నాఁడవు. మంచినీరు కావలయునా?' యని యడుగుచుండెను.

ఆబిడ్డతో నీయన-

'నాకేమియు వలదు. నన్నూరికిఁ బంపి వేయరాదా!'

'అదిగో నీవామాటఁ బట్టుకొని వదలకుండుట చేతనే యమ్మ వసారాలో విచారించుచున్నది.'

'అట్లయిన నన్నిఁకఁ దప్పక పంపివేయవలసినదే. నాకదేభయము-నావలన మీకుఁ గష్టము.'

'మాకేమి కష్టము! సుఖముగా నున్నపు డుండనిచ్చి జబ్బుగా నున్నపుడు పంపివేయుదుమా?'

'నన్ను గురించి మీరు మిక్కిలి శ్రమపడియున్నారు. ఔషధములు పనిచేయనపు డిక్కడనే యేల-'

'రేపు మఱియొక మందు మార్పవచ్చును. అది కొన్ని నాళ్లు చూడరాదా.'

'నాకు ధైర్యము లేదు. నన్నూరికిఁ బంపివేయుఁడు.'

'అగును, నిజమే, మేమెంత జాగ్రత్తగాఁ జూచినను మేము మేమే. మీతల్లిదండ్రు లిక్కడ లేరు.' (అని యొడంబడుటకై నిష్ఠురముగాఁ), 'మాయమ్మ నీకమ్మ యగునా? మేము నీచెల్లెండ్రము గాఁదుమా? నీ వనారోగ్యముగా నున్నవాఁడవు. నిన్నింతకంటె నిష్ఠురము లాడఁజాలను.'

ఈమాటతో నాయనకుఁ గొంతమనసు మరలి- 'అమ్మాయి! మీ రేమనుకొన్నను మంచిదిరే.'

'మే మేమియును ననుకొనుటయు లేదు- నీవే యన్నియు ననుకొను చున్నాఁడవు.'

'నా కీజబ్బు కుదురదను నధైర్యముతో నట్లూరికిఁ బోఁదలఁచి యంటినిగాని వేఱుకాదు.'

'నీవు పల్లెటూరిలో మందు ప్రాఁపులు దొరకక యెట్లఁగుదువో యని మే మిట్లనుచున్నాము.'

అని యాచెల్లెలు లేచివచ్చి మంచముఁ బట్టెమీఁదఁ గూర్చుండి - చేయిపట్టుకొని- 'నీవమ్మను మఱింత దుఃఖ పెట్టెదవు. రాత్రియన్నము తిన్నఁగాఁ దినలేదు. నే నిక్కడ నుండను, నన్నూరికిఁ బంపివేయుమని పెంకి పట్టు పట్టితివా యిఁకపూర్తిగా నన్నమే తినదు.'

'అయ్యో, చూచినావుగదా నావలన మీకువచ్చు కష్టములు!'

'మా కేమియుఁ గష్టములు లేవు. పోనీకాని, మమ్ము కష్టపెట్టవలదు. నీకీయూరనుండుట కిష్టము లేకున్న- అక్కయ్యదగ్గఱకు వెళ్లెదవా? అక్కడ బావ వైద్యుఁడు, మనమంచియు నెఱిఁగిన రావుగా రున్నారు. మంచివైద్యులు- అమృతహస్తమువారిది. రామునిగూడఁ బంపెదను. నీ వక్కడకు వెళ్లెదవా.'

'ఈమాటవినఁగనే, మేమిదియన్నియుఁ గలలవలెఁ జెప్పుకొనవలసిన యోగముండఁబట్టి కాఁబోలును- 'అట్లే వెళ్లెద' నని సమ్మతించిరి. చెల్లెలొక్క- యుఱుకలోఁ బోయి - అమ్మా! 'అక్కయ్యగారి యింటికి వెళ్లెదనని యొప్పుకొన్నాఁడే' యన్నది. ఆతల్లి చివాలున లేచివచ్చి 'అబ్బాయి! అబ్బాయి! నీకుభయము లేదు. మీయూరు కెళ్లనంటివా. నీవు బ్రదికినవాఁడవే-'

ఈయన, 'మాయూరు వెళ్లెదనని నే ననలేదు. మాయూరు మాయిల్లు నాకింతకంటె వేఱు లేదు. మిమ్ము కష్టపెట్టుట నాకిష్టము లేక-'

'ఇంక నీవు బ్రదికినాఁడవనియే నాకు ధైర్యము. రేపు ప్రొద్దుననే రైలులో నెక్కించెదను పోయిరా' మ్మని దగ్గఱఁగూర్చుండి సమాధానపఱిచి యాతల్లి తాను సమాధానపడి- కొంతసేపుండి నిద్రించెను.

'దైవమా! ఈయమ్మకంటె నీచెల్లెలికంటెనా క్రొత్తచుట్టలెవరు? అక్కయ్యనుబట్టి బావవైద్యుఁడని- అక్కయ్య యత్తవారియింట రోగముతోఁ బోయి యెట్లుందు'నని యేమైన సందేహపడితివా? లేదు. ఈయిల్లే మాయిల్లని భావించెను. ఉదయమున రైలెక్కించినారు. ఆయూరిలోఁ దిగి వారియింటికి మోటరుఁ జేర్చిరి. అక్కయ్య, బావ చూచినారు; ఏమియిట్లున్నావని యడిగినారు. వృత్తాంతము సమస్తముం జెప్పి, 'యింటికిఁ బంపివేయుమంటిని, నన్నిక్కడికిఁ బంపినా' రని చెప్పిరి. బావగారు, వదినెగారును 'మంచిపనిజరిగినది. అక్కడకుఁ బోయిన నీపాటికి-నేం చేసియుందువు. (అబ్బ! యీమాట యిప్పుడనుచున్నను భయముగానున్నది.) చాల సంతోషముగానున్న'దని యాదరించి కొన్నినాళ్లు వైద్యముచేయించి పూర్ణారోగ్యుని గావించిరి: ఏనాఁ డెవ్వరికెవ్వ రెంత యప్పుపడిరో యెఱుఁగరాదుగద! తల్లిదండ్రులీ సమయములో నేమిచేసినారు.? ఏమియుఁ జేయలేదు. సంగతి తెలిసివచ్చినవారిని 'సరిసరి, మీరంపఁబడువచ్చి మఱింత బెంగకలిగించెదరు. మీరుండవక్కఱలేదు. మేమున్నాము; పొమ్మ'ని బావగారు వదినెగారును వచ్చినవారి నిల్లఁ బంపించిరి. వారియాదరణము దైవకటాక్షమువలె వ్యాధిని వారణముగావించినది.

"ఘనముగఁ బ్రాణము రక్షించిన యుపకారికి నప్రియంబు సేయుఁడు" నన నేర్తురె యెవ్వరైన - ఆనాఁడు మొదలు వదినెగారు వారియూరికి వచ్చినప్పుడెల్ల- ఏమయ్యా 'యెన్నిసీసాలకందికట్టు త్రాగినావు. రైలు సంచి చిలుకకొయ్యకుఁ దగిలించినావా'యని హాస్యముచేయుచుండెడువారు.

ఏసునాథ స్తవము

రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు గారు

క్షమసర్వవిషయ సూక్ష్మగ్రహణంబును సకలపండిత తిరస్కరణ మహిమ
మించిలోకమును శాసించెడుశక్తియు ఘనకార్యనిర్వాహకత్వలఘుత
స్వీయసంకల్ప వశీకరణప్రౌఢి స్వేచ్ఛావిహార నిర్విఘ్నసరణి
యనుపమాన భగవదవతారపురుషత సర్వేంద్రియజయత్వసంపదయును
గలిగియణిమయు మహిమయు గరిమ లఘిమ-ప్రాప్తి ప్రాకామ్య మీశత్వవశిత యనెడు
నెనిమిదైశ్వర్యముల నొప్పు నేసువిభుఁడు-తలఁప సామాన్యుఁడే మహీతలమునందు.

సీ. వీక లాజరు విధవాకుమారాదుల మృతుల వేగంబున బ్రతుకఁజేసె;
బంగ్వంధవిజ్వర పక్షవాతాదిరోగంబులఁ గడఁకతోఁ గడకుఁద్రోచె;
దరిలేనిబాధలఁ దవిలి కుందెడి పలువురిదయ్యములఁ బారఁదరిమివైచె;
జారచోరాది దుష్టప్రవర్తకుల పాపంబులనెల్ల దూరంబొనర్చె;
నిట్టి సద్గుణసంపన్నుఁ డిట్టి లోక-కష్టహారణుండుఁ బ్రశమితకల్మషుండు
ఘనకృపాశాలి యేసునాథుని ధరిత్రి-భగవదవతారమూర్తిగాఁ బాడిగాదె!

సీ. తనశిష్యులు భయాద్భుతంబులు చెందంగ నీటనడచి యోడనెక్కఁజేరె;
గంగాళముల నుదకంబునుగడునింపి దానిఁ జక్కనగు మద్యముగమార్చె;
నైదురొట్టెలతోడ నైదువేలజనమ్మునకుఁ దృప్తిగా భోజనమ్ము వెట్టెఁ;
దనుజసంపాతిపెట్టిన మూఁడునాళ్లకు నలమృతులసజీవుఁ డగుచులేచె;
మీనముఖమునఁ బన్నియ మేటినాణె-మును ముదమునరప్పించెఁ; దెగినభటుచెవిఁ
బరగ నంటించెఁ; గాలితుఫానునడఁచె;-స్వామి యేసు పను లమానుషములుగావె!

సీ. సృజియించు పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే యనియన్యదైవముల నిరసించె;
నఖిలంబులగు నైతికాదర్శములఁ జేయఁ బూనుఁడంచుఁ బ్రజకు బోధఁజేసె;
స్వచ్ఛందవర్తన నల్పువారే నిర్మలుని దేవునిం గందురని వచించె;
సత్ప్రవర్తనలేని సకలయాగాదికర్మలు వ్యర్థములటంచుఁ దెలియఁబలికెఁ;
దనర మానవసౌభ్రాతృత భగవత్పి-తృత్వమును విశ్వసించి వర్తించువారె
ఘనులనుచు నట్లు నడచిచూపినమహాత్ము-నేసు మానవమాత్రుఁగా నెన్నఁదగునె!

సీ. తనయందు నహితవర్తనులైనజనులందు మిత్రభావముతోడ మెలఁగుటొకటి
ప్రభువులయందైనఁ బ్రజలయందైన నక్రమచర్యలున్నఁ బోకార్చుటొకటి
ఇతరులు తన్నెంత హింసించుచుండిన రెచ్చిపైబడక సైరించుటొకటి
అతులిత దుస్తరోద్యమములనైన సాత్త్వికనిరోధమున సాధించుటొకటి
శత్రుదౌర్జన్య మధ్యాత్మశక్తి సమయఁ-జేసి వారల లంఘింపఁ జేయుటొకటి
దూరదర్శన మొకటి క్రీస్తునకుఁ జూడ-ఘనతరములగు నైసర్గికములుగావె!

అనాథ బాలిక

తోలేటి పేర్రాజు గారు

మురళీధరుడు గొప్ప సంఘసంస్కర్తయని ఒప్పుకొనక తప్పదు. అతనితో పరిచయమున్న వాళ్లంతా "మురళీ ధరుడు చాలా ఉదార స్వభావుడు, దయాపరిపూర్ణ హృదయుడు" అనేవారు. మురళీధరుడు కుశాగ్రబుద్ధి గలవాడు గనుక బాల్యంలోనే యం. బీ., సి. యం. క్లాసు చదువుచున్నాడు చెన్నపట్నంలో.

సాయంకాలం అయిదు గంట లైంది. మురళీధరుడు తెల్లని ఖద్దరు ధరించి భారతీ మాసపత్రిక చూస్తూ కూర్చున్నాడు పడక కుర్చీలో. అంత పన్నెండుసంవత్సరముల బాలుడొకడు పరుగుపరుగున వచ్చి "మురళీధరులు మీరేనా" అంటూ ఒకఉత్తరమిచ్చిపోయాడు.

ఆలేఖ పఠించుచుండగనే మోము వికాసం వాడి వెలవెల పోదొడగింది. నీరవుడై, నిశ్చితుడై "ఉశ్శో" అని ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచాడు పాపం మురళీధరుడు. అప్రయత్నంగా బొటబొటమని కన్నీరు పిల్లకాలవలా ప్రవహించడం మొదలుపెట్టింది. భగవాను డగు భానుడు చూడలేక కాబోలును పశ్చిమాంబుధి క్రుంగిపోయాడు.

"పరాత్పరా! అప్రతిహతమాయా ప్రభావా! నీమాయ లెరుగ నేరితరము! ఆ అనాథ బాలికకు ఇంక ఎట్టిఎట్టికష్టములు పెట్టనెంచితివో కదా!" అంటూ మళ్లావుత్తరం చదవడం మొదలుపెట్టాడు మురళీధరుడు.

"నవమాసములు మోసి నినుకన్న పదియవదినముననే అపారకృపావతి యగు మీ తల్లి పరమపదం బలంకరించుటచేతను, నీవు తదుపరి మాయింటనే పెంపబడుటచేతను, రక్తస్పర్శ కలియుటచేతను, ఇరువురము ఒక్కవక్షస్థలమున క్షీరము గ్రోలుటచేతను విచారము మానుదమన్నను పొంగి పొరలివచ్చుచున్నదే. ఆడిన ఒక్కచోట, కుడిచిననొక్క పాత్రలో, శయనించిన నొక్కశయ్యగదా! కఠినుడై నీజనకుడు నిన్ను తీసుకొనిపోవుతరి నే పొందిన విషాద మపారముకదా! నీ కొరకై అహర్నిశము పరితపించుచు, పలవించుచు నేనొక మాసమువరకు పొందినవిచారము తలచుకొన్న ఇప్పటికిని గుండె నీరైపోవుచున్నదే! ప్రత్యక్షమందు కాకపోయినను పరోక్షమందైనను, ఎచటనో ఒకచోట సుఖులై యున్నారని విని సంతసించి యూరకొంటిమి. గోరుచుట్టుమీద రోకటిపో టన్నట్లు, మాయదైవమా, ఆమె కెట్టికష్టము తెచ్చిపెట్టితివోయి!" అంటూ కుర్చీలోంచి లేచాడు మురళీధరుడు. తారకాకాంతలు అంబరమునుండి వాని కష్టములు

కాంచి బాష్పభరితలోచన లైరా యనునట్లు బొటబొటమని చినుకులు పడ్డం ప్రారంభించాయి.

అంత మురళీధరుడు తన సైకిలెక్కి సముద్రతీరాన్నుంచి పూర్వసువాసినీగృహం దాటి మైలాపురం చేరుకొన్నాడు. అచ్చట నాలుగు వీథులు పరికించేటప్పటికి "పి.టి. స్టోర్సు, బేప్టిస్టు మిష" అని కనపడింది. తిన్నగా లోపలి కెళ్లాడు మురళీధరుడు. ఒకవైపున చిన్న కుటీర మొక టుంది. అందులో "ఉ, ఉ, ఉ" అని మూల్గులు వినబడుతోంది. నోట మాట లేదు. మురళీధరునకు ఏదో గొప్పతప్పు చేసినట్టు గుండెలు దడదడ కొట్టుకోడం మొదలు పెట్టాయి. ఎట్లాగైతే ఏం, గుండె నిబ్బరం చేసుకొని తలుపు తట్టాడు మురళీధరుడు. అంత "ఎవరు వా" రని గద్గదస్వరంతో అంటూ "గబ్బున" గడియ తీసారు.

తోడనే లోన ప్రవేశించాడు మురళీధరుడు. కట్టెదుట మంచముమీద మూల్గుచున్న వ్యక్తివంక తనదృష్టి సారించి నిశ్చేష్టితుడై విగ్రహంలా నిలబడిపోయాడు పాపం మురళీధరుడు. అంత పన్నెండువత్సరముల బాల నివురుకప్పిన నిప్పువోలె జీర్ణవస్త్రధారియై తలుపు వెనుకనుంచి నిమేషకాలము ఆ పాదమస్తకము పరికించి "బావా! వచ్చితివా" అని పెద్దపెట్టున ఏడ్చుచు వచ్చి కౌగలించుకొనెను. మురళీధరుడు ఆమెను వారించ ప్రయత్నంచేసాడు కాని విచారం తనకే పొంగి పొరలి వచ్చేసింది. తన జేబురుమాలుతో ఆమె కళ్లనీళ్లు తుడుస్తూ "అమ్మడు! ఎందుకే ఏడ్పు? జబ్బన్నది మనుష్యులకురాక మానులకొస్తుందా వెర్రిదానా! మనమీదేం పగవాడా, రేపోఎల్లుండో నాన్నకు కాస్త నింపాదిగా ఉంటుంది. మరి ఊరుకో" అంటూ మంచం సమీపాన కెళ్లాడు మురళీధరుడు.

"ఉ-ఉ-ఉ-" అన్న మూలుక్కి పరిమితి లేదు. ఆయాసం అధికంగా ఉంది. నోటినుండి నురగనురగల్లా వచ్చేకఫానికి విసుగు విరామం లేదు. మురళీధరుడు మెల్లగా మంచం పట్టీమీద కూర్చొని "మామ, మామ, మామ," అని ముమ్మార్లు మెల్లిగా పిల్చాడు. పాపం మాటాడలేక కాబోలును "ఊ" అని ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడుస్తూ కనులువిచ్చి మురళీధరునివైపు చూస్తూ బొటబొటమని కన్నీరు విడిచాడు. మురళీధరునకు ఆవ్యక్తి జీవించునని ఆశ లేదు. తన కొంగుతో కన్నీళ్లు తుడుస్తూ విచారించవలదని చేసన్న చేశాడు.

అంత రాధ వెక్కి వెక్కి ఏడవడం మొదలుపెట్టింది. "రాధారాధా, ఎందుకే ఏడ్పు? మామమనస్సు కలత చెందుతుంది— చూడు నాన్న మాట్లాడలేక ఊరుకోమని చేసన్న చేస్తున్నాడు" అంటూ దగ్గరకు తీసుకొని కన్నీళ్లు తుడిచాడు మురళీధరుడు.

" ము-ర-ళీ-ధ-రా, హు-హు- మురళీ-ధరా-హా- నేను మిక్కిలి పాపాత్ముడనోయి. మతద్రోహిని-దేశ-ద్రోహినోయి; నా మొఖం చూస్తే ఆరోజు-నాకు- దుర్దిన మెటు—" అన్నాడు ఆవ్యక్తి.

"మామ! ఇప్పుడు అనవసరంగా మనస్సు కలత పెట్టుకోకండి. మారునుంచి నీళ్లు కారు తుంటాయి. అదివర్వ పునీళ్లుగాని చూర్కోళ్లా?

'రాధారాధా, ఎందుకే......ఊరుకోమని చేసన్న చేస్తున్నాడు'

మామా! అంతా దైవయత్న మండి. తప్పు చెయ్యడం, చూశారు, మానవ లక్షణం. అది తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపపడ్డం మహాత్ముల లక్షణం" అన్నాడు మురళీధరుడు.

"మురళీధర! ఒక గొప్పరహస్యాన్ని వెలి పుచ్చేటందుకు రావించానోయి! మీ అత్త రాధను కన్న పదియవదినమున నే ప్రసూతిచే మరణించినదోయి! అంత నీలోకము అంధకారముగ కాన్పించినదోయి, మురళీధరా! కామాంధుడనై మతభ్రష్టుడ నైతినోయి. మీ అత్త అవసానకాలమందు పసికూనయగు రాధను చూపుచు 'జాగ్రత్త, జాగ్రత్త,' అని ముమ్మారు చెప్పినది. మురళీధరా! నే నొంటిగానున్న సమయమున పిలిచి కంటనీరు గ్రుక్కొనుచు 'నే జీవించను. రాధ దైవవశంబున బ్రతికి బట్ట కట్టినయెడల నాముద్దుమురళీధరున కిచ్చి వివాహం చేయవలయును. అదియే నాకడసారి కోరిక' అనెను. నే సమ్మతించినను 'నా కభయ మియ్య' మని తనచేతిలో చేయివేయించుకొని మరీ మరణించినదోయి! చెప్పిన సమ్మదుమో లేదో కాని, మురళీధరా! మీ అత్తగారి పదియవరోజున పిండములు కాకులు ముట్టినవి కావు. అంత మీ అమ్మొచ్చి 'ఒదినా మీరు సంశయము పెట్టుకోవద్దు. రాధను మా మురళికి చేసుకొంటాము' అనేటప్పటికి ఎక్కడనుం డొచ్చాయో, ఒక కణమైన లేకుండా తినేశాయోయి. మాయిూకోర్కె నెరవేర్చవలసిందని నా ప్రార్థన. అయ్యో! మురళీధర, అందుకని ఇంకా నాప్రాణము లున్నవోయి! ఇంకా రాధకు మత మిన్వలేదు. హానికైన పళ్లు, పాలు తిని ఉంటోంది. కాబట్టి ప్రాయశ్చిత్తం చేయించి హిందూమతంలోకి తీసుకోవలసిందని నాకోరిక !!"

అంత ఆయాసము హెచ్చుగాదొడంగె. రాధ "నాన్నా" అని హోరున యేడువదొడంగె. "రాధా! విచారించకు" మనుచు మురళీధరుడు తనఒడిలో కూర్చొన బెట్టుకొని కన్నీళ్లు తుడుస్తున్నాడు.

"మురళీధరా! నే ధన్యుడనోయి; బ్రాహ్మణోత్తములు స్వస్తివాచకములు చదువ, అగ్నిసాక్షిగ నీకాళ్లు కడిగి, ఆజలంబు శిరంబున

జల్లుకొని రాధను నాచేతులార నీఒడియందు కూర్చొనబెట్టు భాగ్యము లభించకపోయినను, నాఅవసానకాలమున రాధ విచారించుచుండ నీ ఒడిలో కూర్చున బెట్టుకొని ఊరడించుట కాంచితినోయి! ఇదియే నాకు పదివేలు. నే నిక నిష్కాముడనై నిశ్చింతతో మరణించెద నోయి! ఇట్టిసంతసము కాంచిన యీకన్నులతో యిక నే నేమియు చూడలేనోయి." అని కళ్లు మూసుకొనెను. "మురళీధర-మురళీ-ధర ము-ర-ళీ-ధర-కృ-ష్ణా-కృష్ణా-కృ." అని శ్వాస విడిచె.

అట్టితరి రాధ విచారము వర్ణించుట కంటె చదువరులు ఊహించుట ఉత్తమము. మరునటిఉదయమున క్రైస్తవమతాచారవిధిని తీసుకొనిపోయిరి. రాధ మురళీధరుని వెంబడించ ప్రయత్నించెను గాని దొరగారు పోనియ్యలేదు. మురళీధరుడు పీడలేక పీకలేక గృహోన్ముఖు డాయె.

౨

అది వైశాఖమాసము. ఆచెవి గాడ్పులు ఈచెవికి కొడుతున్నాయి. కాకులు నీడపట్టున చేరి "కావు, కావు" అని అరుస్తున్నాయి. ఎక్కడా వీథిలో జనసంచారం లేదు. అట్టిసమయంలో సన్నిధివీధి 56 నెంబరు గృహంలోకి పన్నెండేళ్ల బాల చెమటలు కక్కుచు, ఒగరుస్తు వచ్చింది. ఆ అరుగుమీద సేద తీర్చుకొనిసౌధోపరిభాగాని కెళ్లింది. అదివిశాలమైన హాలు. అందులో మురళీధరుడు 'యంగిండియా' అనే వార్తాపత్రికను చేతిలో నిడుకొని తెల్లని పాన్పుపై పవళించియున్నాడు. ఆ విగ్రహాన్ని చూచేటప్పటికి మనరాధ కళ్లు మిరుమిట్లు గొలిపాయి. ఆమెకంటికి శేషశాయిలా కనిపించా డతడు. రాధ రెండడుగులేసి ఇటుఅటు పరికించింది. చూపుమేర దూరంలో ఆమెకెవరూ కనపళ్లేదు. నిశ్శబ్దంగా చెవొగ్గి రెండు నిముషాలు నిలబడ్డదిరాధ. మనుష్యుల అలికిడి కూడా వినబళ్లేదు.

పాన్పుకి ఎడమప్రక్క నొకమేజాబల్లుంది. దానిమీద ఏవో అనేకపుస్తకా లున్నాయి. గోడలకు గాంధి, రామకృష్ణపరమహంస మొదలగు పటాలు వ్రేలాడుతున్నాయి. ఎలుకను పట్టే పిల్లిలాగ చప్పుడు కాకుండా రాధ మెల్లిగా బల్లను సమీపించింది. అచ్చట ఏదో ఒక అమూల్యవస్తువు చూసింది రాధ. వెంటనే అపరమితానందపడి కళ్ల నద్దుకొంది దాన్ని. దానిమీద వస్తువులన్ని చప్పుడు కాకుండా క్రింద పెట్టింది. తన సంచీలోంచి ఒక అల్లినగుడ్డ ఒకటి తీసింది రాధ. దాన్ని బల్లమీద పరిచింది. ఆగుడ్డమీద నెమలొకటి అల్లిఉంది. ఒకమూల "రాధ" అని వ్రాసుంది. మళ్లా యథాప్రకారంగా అన్ని సర్దేసింది రాధ.

మళ్లా యిటుఅటు పరికించింది. మెల్లిగా పాన్పుదగ్గర కొచ్చింది. కాళ్లు గజగజ లాడాయి, ఒళ్లు చెమట్లు కమ్మాయి, నోరు తడారింది పాపం రాధకు. అట్లా చూస్తూ నిలబడ్డది రెండు నిముషాలు. ఎలాగయితే నేం మనస్సు నిబ్బరం చేసుకొంది రాధ. సంచిలో చెయ్యొట్టింది. చక్కని ఒక మల్లిదండ తీసింది. పాపం, ఆదండ మురళీధరుని మెళ్లో వెయ్యా

లని ఊహ. అట్లాగే పరకాయించి చూచింది అతనికేసి. ముత్యాల్లా చెమటబిందువులు మోమంతా అలంకరించాయి. ఎట్లాగయితేనేం

దండ మెల్లిగా అతనిమెల్లో వేసింది రాధ. ఉలిక్కిబడిలేచాడు మురళీధరుడు. కట్టెదుట నున్న విగ్రహాన్ని కాంచాడు. ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. రెండునిమిషాలు అట్లాగే విగ్రహంలో చూస్తూ ఊరుకొన్నాడు.

"ఈ యెండలో ఎట్లా వచ్చావు? ఎంత సేపయిందినువ్వొచ్చి?" అన్నాడుమురళీధరుడు. రాధకు నోట మాటలేదు. నీరై పోయింది. కాళ్లదిక్కు కళ్లు తలవంచుకొని కాళ్లుక్రింద రాస్తూ నిలబడింది రాధ.

మురళీధరుడు ఇటుఅటు పరికించాడు. రాధ చెయ్యిచ్చుకొని దగ్గరకుతీసుకొన్నాడు. బలవంతంమీద ఎట్లాగో కాళ్లు వెనక వెనక్కు లాక్కొంటూ సమీపించింది రాధ.

"ఏవళ్ల కేవందమో వాళ్లకే వుండాలి. చెండ్లు మాలలు ఇవన్నీ, చూసావా, ఆడాళ్లకందంగాని; మొగాళ్ల కెందుకు?" అంటూ తన మెళ్లోదండ తీసి రాధమెళ్లో బలవంతంగా పడేసాడు మురళీధరుడు. రాధ బిక్కమొగమేసిం

ది. చూస్తూండగా కళ్ల మ్మటనీళ్లు తిరిగాయి. నాలుగైదు చినుకులైతే మురళీధరుని బట్ట మీద పడ్డాయి. మురళీధరుని మనోభావం మారిపోయింది. "రాధా! రాధా!" అని రెండు సార్లు గద్గదస్వరంతో పిల్చాడు. రాధ నోట మాట లేదు. వెక్కివెక్కి ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. "రాధా ఎందుకే ఏడ్పు" అంటూ తన చెంగుతో కళ్లు తుడిచాడు మురళీధరుడు. రాధ అట్లాగే అధోముఖియై నిలబడిపోయింది.

రాధ గద్గదస్వరముతో "బావా, నేను అనాథ బాలికను" అన్నది.

"రాధా! అలాగయితే నన్ను జీవన్మృతునిగా భావించావా" అన్నాడు దీనంగా.

"బావా, నాన్నగారి అవసానకాలపు మాట మరచితిరా" అన్నది రాధ.

"దేహ పంజరమున ప్రాణవిహంగ మున్నంతకాలము మురళీధరుడు మరువజాలడు" అన్నాడు గంభీరంగా. రాధ తలెత్తి మురళీధరునికేసి చూసింది. మురళీధరుడు ఆమెచూపులో తనచూపు ఐక్యం చేశాడు. అట్లా కాస్సేపు చూచుకొని చిరునవ్వులతో ఇరువురుకూడా సిగ్గున కాబోలు తలలు వంచేశారు. అంత మనస్సులు ఏకమయాయి. తోడనే శ్రీపార్థసారథివారి కోవెలలో "టంగు టంగు" మని రెండుగంటలు కొట్టారు. అంత ఇంట్లో పిల్లాడు "అమ్మా" అంటూ కూని దీర్ఘంతో లేచాడు.

"విూ అత్తొచ్చింది చూశావా" అంటూ మురళీదరుడు లోపలికెళ్లి "అమ్మా అమ్మా రాధొచ్చిందే" అన్నాడు.

ఉలిక్కిపడి లేచి "ఏది, నాకన్నతల్లేది" అంటూ హాల్లోకొచ్చింది యిల్లాలు.

పాపం రాధ బిక్కమొగ మేసుకొని వెనకవెనక్కి వెళ్లడం ఆరంభించింది. పరుగు పరుగునొచ్చి కౌగలించుకొని హోరున ఏడుస్తు, "తల్లీ, నీకెక్కడ దాపురించిందే యీమాయమతం" అంది. కన్నకడుపుకంటె పెంచిన ప్రేమ పెద్దదిగదాండి! పాపం, రాధను చూసి ఏడేళ్లయింది.

రాధను లోపలకు తీసి కెళ్లింది. శుభ్రంగా తలంటి నీళ్లోసి అన్నం పెట్టింది ఆయిల్లాలు. కొత్తగుడ్డలు కట్టపెట్టి పైటవేసింది రాధకు. తలంతా తుడిచేసి జడేసేటందుకు హాల్లోకి తీసుకొచ్చింది రాధను. మురళీధరుడు కూని దీర్ఘాలు తీస్తూ కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. అట్టా క్రీగంటను చూశాడు రాధను. రాధ ఊరుకొంటుంది కనుకనా? ఒండొరుల చూపులు గ్రహించింది యశోద. రాధకు జడేస్తూ కూర్చుంది. "అమ్మానాకే" అంటూ బల్లమీదున్న దండకేసి చూస్తూ ఏడవడం మొదలుపెట్టాడు తారకం.

"ఏడవక; అది అన్నయ్యది. తీస్తే వదిన కొడుతుంది ఊరుకో" అన్నది యశోద.

"అమ్మా! నాకువదినైతే అన్నయకో."

మళ్లా రాధామురళీధరులు ఒండొరులు చూచుకొని ముసిముసినగవుల పాలయారు.

"అమ్మా చెప్పవే అదిన అన్నయి కేమవుతుందే-ఏ-ఏ-"అని మూల్గారంభించాడు తారకం.

"నేను నాన్న కేమవుతాను" అంది విసుగుతో యశోద.

అంత బాలుడు నవ్వుతూ "పెళ్లాంవే" అన్నాడు. అంత అందరి మొగాలు ఒక్కపెట్టున వికాసం వహించాయి. రాధామనోహరులు ఒండొరులు ఒక్కసారిచూచుకొన్నారు.

యశోద రాధను తిరిగి పోవలదని బల వంతపెట్టింది. రాధ పోకవీల్లేదని చెప్పి, గుడి కిపోవు మేకపోతులా పోలేక పోలేక తనఊనికికి పోయింది.

3

మదరాసు ధూమశకటాలయం చూసిన వారు పెద్ద దనక మానరు. బళ్లు విసుగు విరామము లేక అన్నివైపులనుంచి వచ్చి పోతూం టాయి. రాత్రి 7-30 అయింది. కలకత్తాబండి క్రిక్కిరిసింది. అంత ఒకదొరగారు "నీవ్వు, రాహేలు ఆడఓరి పెట్టిలో కూరుచుండి" అని ఒకఆపెతో చెబుతూ భార్యాసమేతంగా తాను మధ్యతరగతి పెట్టిలో కూర్చున్నాడు.

రాత్రి 8 గంట లయింది. "ఢాం" అన్న కోటలోని ఫిరంగిచప్పుడు వినబడింది. 'గుఖు గుఖు' అని ఈలేస్తూ పచ్చలాంతరు చూపించాడు శకటరక్షకుడు. అంత 'కూ' అని కూత కూసి 'గుఫ్ గుఫ్' అనిధూమాన్ని వదలుతూ 'లటక్-లటక్' అనే శబ్దంతో బండి కదిలింది.

రాహేలు! మన మేమూ రెడుతున్నాం? అంది కృపావతమ్మ.

"ఏమో నాకు తెలియదండి" అని పెదవి విరిచింది రాహేలు.

"పోనీ, ఎందు కెడుతున్నామో తెలుసునా?" అంది. "ఊహూఁ" అంటూ తెలియదనే భావం తెలియ జేసింది తలూపుతూ రాహేలు.

"మన మెడుతూన్నది నెల్లూరు, నీపెళ్లి కెడుతున్నాము" అంది కృపావతి.

రాహేలు మోము వెలవెలపోయింది. ఆశ్చర్యంతో నో రావలించింది.

ఆకస్మికంగా మోకాళ్ల మీద తలజేర్చి "ఉస్సూ" అని ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచింది.

కృపావతమ్మ వాళ్ల పంతులమ్మ. సార్థక నామధేయురాలు. "రాహేలు నా మనస్సులో నున్నది దాచకనాతో చెప్పు. ప్రస్తుతంలో నీకు నాకంటె సహాయం చేసేవారెవరు లేరు. నీవొకటి మామార్గొకటి కాదు నాకు" అంది దయాపూర్వకంగా కృపావతి.

రాహేలు మాటాడలేదు. "చెప్పవమ్మా మరి నీమనస్సులో నున్నది; నాకేం తెలుస్తుంది? అమ్మయినా అడగందే అన్నమైనా పెట్టదుగదా" అంది కృపావతి.

"నాకు ఈమతమునందు యిష్టములేదు. ఆర్యమతంలో చేరి మా తల్లిదండ్రుల అభీష్ట ప్రకారం మాబావను......" అని హోరున యేడుపు మొదలుపెట్టింది. కృపావతమ్మ రాహేలు మనోభావం గ్రహించింది.

"అమ్మా! యథార్థం చెబుతున్నాను. దొరగారు పదిహేనువందల రూపాయలు తీసుకొని నిన్ను నెల్లూరులోనున్న సామ్యూలు కొడుకుమేచ్యూసు కియ్యాలని సంకల్పించుకొన్నాడు. రాహేలు, నీవు ధైర్యంగా మాత్రం ఉండు. ఈవిషయంలో నీకు నేను నాశక్తివంచన లేకుండా సహాయం చేస్తాను. ముల్లుని చూస్తానే తియ్యాలి సుమా! దొరగారు నిన్నడిగి నప్పుడు వ్యతిరేకంగా మాత్రం చెప్పకు. నేనసలు గవళ్లదాసను. నాపెనిమిటివల్ల యిందు

లోకి రాక తప్పింది కాదు. నాపేరు అసలు కడలి కాంతమ్మ. నాది గడపారం" అని అంత వృత్తాంతం చెప్పింది కృపావతమ్మ.

బండి నెల్లూరు ఆలయం వచ్చి ఆగింది. దిగేవాళ్లు దిగకుండా యెక్కేవాళ్లు ఎక్కుతున్నారు. దొరగారు "కుపాతి, కుపాతి బండి దిగు" అని కేకలేశారు. అంతా దిగారు. బండి కదిలి వెళ్లిపోయింది. రాహేలు మామగారు సామ్యూల్యాలు, నల్లకోటు తొడిగి, జరీబుట్టపాగా పెట్టి, కొరడా చేత్తోపట్టుకొని దొరగారికి వారి సానిగారికి సలాములు చేసి "దయచేయం" డన్నాడు. దొర పత్నీసమేతంబుగా ఆరెండెడ్లబండి నెక్కెను. రాహేలును, కృపావతిని చోటులేని హేతువుచే బండిదిగి నడిచిరమ్మన్నారు. సామ్యూల్యాలు పళ్లుబిగించి బండి తోలడం ప్రారంభించాడు. ఎలాగో యిల్లు చేరారు. ఆరాత్రి గడిచిపోయింది. తెల్లవారింది. దొరగారికి కాఫీ తయారు చేశారు. బ్రెడ్డుదొరకలేదని మేచ్యూసు మరియు తహ తహ లాడిపోయాడు.

మెచ్యూసు సహజంగా మంచివాడు; దయాపరిపూర్ణ హృదయుడు. బందరు నోబులు కళాశాలలో మధ్యతరగతి చదువుచున్నాడు. దేశంలో జరుగుచున్న సంగతులన్ని తెలిసినవాడు. ఒరులమనస్సు నొప్పించడమే గొప్పపాప మనేవాడు.

పదిగంటల పొద్దెక్కింది. పిల్లను చూసి మరియ, సామ్యూల్యాలు మురిసిపోతూన్నారు. చుట్టుప్రక్కలున్న మతంపేరంటాళ్లు, మాలపేరంటాళ్లు వచ్చి చూచి పోతున్నారు. "పాపం బేమ్మడికూతురు మాలాడిపెళ్లాం" అన్నారు కొందరు. "మాతమ్మ! నీకోడల్ను చూచినావా" అంది దొరసాని.

"అంతా ఏల్నోరి సలవండి. మాఅబ్బాయంటె దొరోరికి నిండా పేమండి" అంది మార్త. "ఈపిల్ల యిశంలో దొరారు చాలాలావు కష్టపడ్డారు" అంది దొరసాని.

ఈమాటలన్ని వింది రాహేలు. అల్లంతదూరములోఉన్న చింతచెట్టుక్రింద కెళ్లి హోరుహోరున యేడవడం ఆరంభించింది. ఏం వారించేటందుకు కడుపు వాపా!

కృపావతికి మెచ్యూసు సంగతి తెలిసింది గనుక వృత్తాంతమంతా చెప్పేసింది." "పిన్నీ పిల్లను రక్షించే భారం నీది. మానాన్న చేదస్తుడు. నేనే యీపిల్లను వద్దంటే పదిహేనువేల రూపాయలు పెట్టానని నాలిక పెరుక్కుంటాడు. పిల్ల కిష్టం లేందే పిల్లమనస్సు నొప్పించి వివాహం చేసుకోవడం నాసమ్మతి కాదు. నేను యిక రెండేళ్లలో నాన్నగారిని ఒడంబడచి మళ్లా హిందూమతంలోకి వెళ్లిపోతాను. మొన్న దేవేంద్రుడుగారివద్ద వాగ్దత్తం చేశాను" అన్నాడు మెచ్యూసు.

మెచ్యూసు తిన్నగా పిల్లదగ్గర కెళ్లాడు. అశోకవనంలో సీత జ్ఞాపకమొచ్చింది మెచ్యూసుకు. "ఆపద్బాంధవా! అనాథరక్షకా! ద్రౌపదీ మానరక్షక! నీవే దిక్కని నిరతము నమ్మియుంటినోయి! నా మనఃపీఠమున నిన్నే నిరతము సేవించుచుంటినోయి తండ్రీ! నీవే నామొరల

కళిసలతవహించిన నా మేలు గోరు ముగ్గురు నెచ్చెలులు కలరోయి! ఆ! ఎవరనియా? నిప్పున్నది, నీరున్నది, విషమున్నది—తండ్రీ!" అని పెద్దపెట్టున యేడుస్తూన్నది రాహేలు.

మెహబ్బాసు కడుపు చెరువై పోయింది. నోట మాట రాలేదు. ఎట్టకేలకు "అమ్మా!

ఏల విచారించెదవు" అని మెహబ్బాసు సంబోధించాడు. అమ్మా, అన్న అక్షరద్వయము చాలా పవిత్రమైంది.

"నేను కృపావతివల్ల మీ మనోభీష్టము తెలుసుకొన్నాను. మిమ్ములన్ని విధములకృపావతి కాపాడును. మీరు విచారించ పనిలేదు. కొలదికాలములో మీఅభీష్టము నెరవేరును." అని దయాపూర్వకంగా ఊరడించాడు మేహబ్బాసు.

అంత రాహేలుకు ధైర్యం వచ్చింది. వినయ పూర్వకంగా నిలబడి "తండ్రీ, నమస్కారములు. తమవంటి పూజ్యు లుండుటచేతనే ప్రపంచక మిటులైన నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులనిన అతిశయోక్తి కానేరదు. పుట్టుకచే గాక బుద్ధిచే మానవుడు బ్రాహ్మణు డగును. మీవంటి పరమపురుషులను భర్తగా స్వీకరించుట నాకును సమ్మతమే కాని నామనస్సు అన్యాయత్తము కావించినదానను. క్షమించ ప్రార్థించుచున్నాను" అని వినయ పూర్వకంగాంది రాహేలు.

"విచారించవలదు. కృపావతి మిమ్ముల రక్షించును." అని చెప్పి మేహబ్బాసు వెళ్లి పోయాడు.

రాత్రయింది. మరుసటిదినము ఉదయముననే వివాహము. సామ్యాలు, మరియ కాళ్లు చేతులు విరక్కొట్టుకొని వాళ్ల జమ్మిటిల్లంతా అలంకరించారు. చుట్టుపక్కల మతం పుచ్చుకొన్న బుద్ధిమంతు లంతా వచ్చారు. ఇల్లంతా కోలాహలంగా ఉంది. రాత్రి 11 గంటలైంది. నిద్రాదేవత అందర్నీ ఆవరించింది. కృపావతికిమాత్రం కాలం గడచినకొలది ఆవేశం హెచ్చవుతోంది.

మెల్లగా రాహేలును వెంటబెట్టుకొని ధూమశకటాలయాని కెళ్లింది కృపావతి. తండ్రి అవసానకాలంలో ఇచ్చిన 36 రూపాయల 9 అణాల 6 పైసలు రాహేలు సంపత్తి దగ్గరున్నది. కృపావతమ్మ తనవద్దనున్న పదకొండు రూపాయలు కూడా యిచ్చి "రాహేలు, మనిద్దరకు యీడబ్బు చాలదు. కాబట్టి నీవు యీ పైకంతో ప్రస్తుతం కాశీకెళ్లు. ఈ ఆపద తప్పుతుంది. తరువాత దైవమున్నాడు. అల

స్యం చెయ్యకు. అదిగో బండొస్తోంది. నే టికెట్టు తీసుకొస్తాను" అని కలకత్తాకు టికెట్టు తీసుకొచ్చింది కృపావతమ్మ.

బండొచ్చి యథాస్థానములో ఆగింది. రాహేలును బండెక్కించి కదిలేదాకా సువార్తలు చెపుతో దగ్గర కూర్చుంది కృపావతమ్మ. ఇంతలో ఈల వినపడింది. కృపావతి "జాగ్రత్తమ్మా" అంటూ దిగలేక దిగలేక బండి దిగింది. రాహేలుకు దుఃఖ మాగలేదు. "తల్లీ, నమస్కారము" అంటూ గవాక్షం వద్ద కొచ్చింది రాహేలు. బండికదలింది. ఇరువురు ఒకరినొకరు చూస్తూ నిలబడి పోయారు.

కృపావతికి ఎట్లాగా యింటికెళ్లడ మని బెంగ కలిగింది. 'తెల్లారాక పిల్లయేదంటే యేమనాలా?' అని ప్రశ్నించుకొంది. 'నాకేం తెలుసు అందామంటే నీదగ్గర పడుకున్న పిల్ల నీకు తెలియక ఎవరికి తెలుస్తుం దంటాడు దొర. పాపం ఎప్పుడు అబద్ధమాడి ఎరుగదు కృపావతి.

ఇలా తర్కవితర్కాలు చేసుకొంటూ ఎక్కడ కెడుతోందో కూడా తనకే తెలియకుండా వెడుతోంది కృపావతమ్మ. త్రోవలో ఒకగాడి నుయ్యిదగ్గర ఒకపెద్దబండఉంటే దాని మీద కూర్చొని యీక్రిందివిధంగా ఆలోచించింది: "నేను నావిధికృత్యాన్ని నెరవేర్చాను, ధన్యురాలను. ఇకను నేనింటికెడితే ఊరుకొనే వాడు కాడు దొర. గుండెల్లేవు; ఎంతపనైనా చేస్తాడు. నేనా అబద్ధానికి అలవాటుపడిన దానను కాను. అబద్ధ మాడుదామని వెడితినా నోరు తడబడుతుంది. కాళ్లు చేతులు ఒణుకుతాయి. ఒళ్లు, చెమట్లు కమ్ముతాయి. చచ్చే అవస్థ పడుతుంది. కంగారుపడి నిజమే చెప్పేస్తాను. లేకపోతే యెక్కడికైనా పారిపోదామంటే-నన్నెరుగని క్రైస్తవులు లేరు. నిలకడమీద జాడ తెలియక మానదు. ఇకను అనిత్యమై అనిర్మలమైన యీదేహంచేత నిత్యమై నిర్మలమైన యశస్సు సంపాదించాను. అదే నాకు పదివేలు. 'జాతస్య మరణం ధ్రువమ్.' ఎప్పటికైనా చావవలసిన వాళ్లమే. ఇక నాకు యీతను వున్నా వొకటే, లేకపోయినా ఒకటే," అని అంటూ, "కృష్ణా, ఆపద్బాం

ధవా" అని అప్రయత్నంగా గుభాలుమని నూతులో ఉరికింది కృపావతమ్మ.

౪

బెజవాడలో గూడూరివారు గొప్పకుటుంబికులు; ఆపదలకు అడ్డుపడేవారు. వాళ్ల బామ్మ కాశీవెళ్లి తిరిగొచ్చింది. వచ్చేటప్పుడు

దిక్కు లేని ఒకపిల్లను తీసుకొచ్చింది. ఆపిల్ల రక్తవిహీనమై పెండిబొమ్మలాగుంది; లేవ సత్తువలేదు. వాళ్లవాళ్లంతాపిల్లను చూచి చాలా కనికరించారు. ఆసాయంత్రమే వారింటి వైద్యులైన డాక్టరు యమ్. ఆర్. ధర్ గారిని పిలిపించి చూపించారు. డాక్టరుగారు చాలా ఉదారస్వభావులు; దీనులపాలిటి కల్పవృక్షం. పిల్ల జీవించుట కష్టమని ఆయనకుకూడా అధైర్యం తోచింది.

"రేపుదయాన్నే మా హాస్పిటలునకు తీసుకు రండి. రోగిని గంటగంటకు చూస్తూండాలి. రోగం చాలా దుర్భరమైంది. రాత్రి గంటగంటకు పాలిస్తూండండి" అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు డాక్టరు.

చెప్పినచొప్పున పిల్లను 'రాధా మెడికల్ హాలు'కు తీసుకొనివెళ్లారు. అంత డాక్టరుగారు దాయి నొకదాన్ని పిలిచి "పడక" ఒకటి ఖాళీచేసి స్నానం చేయించి పడుకోపెట్టండన్నారు. పిల్లకు జ్వరంమాత్రం అధికంగానే యుంది. ఇంత జ్వరంలో నున్న పిల్ల ఆమూల్యం ఏముందో కాని, ఒక చిన్న తాటాకుల పెట్టె మాత్రం వదలింది కాదు.

రోగులందరకు యథాప్రకారం మందులిచ్చి 12 గంటలవేటప్పటికి ఈ రోగిదగ్గర కొచ్చాడు డాక్టరు. ఆమె హృదయం పరీక్షచేసి నాలుకచూచి తలఊచి గంట గంటకు నిద్రపోతూన్నను లేపి పాలు పట్టవలసిం దని దాయితో చెప్పి తా నింటికి పోయాడు. పరిపరి విధా లాలోచించాడు డాక్టరు. కాని రోగం మాత్రం బోధపడలేదు.

రాత్రి షుమారు తొమ్మిదిగంట లైంది. రోగి ఏ అవస్థలో ఉన్నదో చూదామని డాక్టరు లాంతరువేసుకొచ్చాడు. దాది ఒకమూల గుర్రట్టి నిద్దరోతోంది. రోగి ఈక్రింద విధముగా పలవిస్తోంది:—

"మురళీధరా; నన్ను మోసగించితివా? ఆనాటి నాన్నగారి అవసానకాలపు మాట మరచితివా? మురళీధరా—రాధ మరణించినదని వివాహమాడితివా? ముర-ళీ-ధరా—ఇహంబున నీవును, పరంబున దైవము తప్ప నా కన్యులు లేరోయి! ఆ! అడుగో మురళీధరుడు; నానాథుడు! రండి దయచేయండి-నన్ను స్వీకరించండి. నాతో దాగుడుమూతలా-నే చూశాలెండి. నేనే వస్తున్నా" అంటూ లేవబోయింది.

డాక్టరంతా విన్నాడు. నిశ్చేష్టితుడై నిలువునా నీరై పోయాడు. రోగిని గట్టిగా పట్టకొని లేవవద్దనిచెప్పి దాయిని కేకేసాడు. ఉలిక్కి పడిలేచి పరుగెత్తు కొచ్చింది దాయి. రాత్రి జాగరూకతతో కాపాడవలసిందని చెప్పి కిందున్న తాటాకుపెట్టె తీసుకొని యింటికెళ్లాడు డాక్టరు.

డాక్టరు మనస్సులో సంతోషము, దుఃఖము ఒక్కసారి ఉద్భవించాయి. నీరసంగా తన వాలుకుర్చీలో వాలిపోయాడు. లాంతరు పెద్దది చేశాడు. ఆపెట్టెలో ఏముందో అని ఆత్రముతో, తీసాడు. అందులో రెండు ఛాయాపటాలున్నాయి. ఒక వుత్తరం అంటించుంది. దానిమీద విలాసం ఇట్లా వుంది.

మ. రా. శ్రీ—

డాక్టరు మురళీధర్రావు గారికి,
నర్సాపురం; పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.

ఆ ఛాయాపటాల్లో ఒకటి స్త్రీది. ఒకటి పురుషునిది. ఆపురుషుడిపటానికి పసుపురాసుంది. అచ్చటచ్చట నిత్యం పూజ చేస్తూన్నట్లు పువ్వు లగపడుతున్నాయి. మెల్లిగా ఉత్తరం విప్పాడు డాక్టరు. అందులో యీక్రిందవిధంగా ఉంది:—

కాశి,

3-4-1925

పూజ్యులగు మురళీధర బావగారికి,

నమస్కారములు.

అయ్యా,

ఈ లేఖాపూర్వకంబుగ తమకు దుఃఖము కలుగచేసినందులకు క్షమింప ప్రార్థితులు. నామనోనిశ్చయము తమకు తెలిపినగాని నాకు ఆత్మశాంతి లేదు. ఆహేతువుచే నే నిశ్చింతతో మరణించ నేరను.

నేను తమవద్దను, అత్తగారివద్దను సెలవు తీసుకొనిన మాసమునకే నావివాహము తల పెట్టిరి. కృపావతితల్లి కృపచే నే నాకష్టసముద్రమును దాటి కాశీ చేరగలిగితిని. ఇచ్చట శ్రీశంకరస్వాముల అనుమతిని ప్రాయశ్చిత్తము పొందితిని.

నే జీవింతునని ఆశ లేక నే నీలేఖ వ్రాయ పూనుకొంటిని. నామరణానంతరము గాని యిది తమకు చేర నేరదు. మీరు యిప్పటివరకును నామీద ప్రేమచే అవివాహితులుగ నుండెదరని నమ్ముచున్నాను. నే నట్టినోమును నోచుకొన లేదు. మిమ్ముల నెవ్వరి నైనను వివాహము చేసికోవలసినదని కోరుటయే ఈలేఖ యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. మీరు నామీద ప్రేమ గలిగినచో అనాథబాలికల రక్షించ కంకణము కట్ట ప్రార్థించుచున్నాను.

నావిషయమై విచారించవలదు. దైవము తమకు అనతికాలములో పుత్రపౌత్రుల ప్రసాదించుగాక.

ఇట్లు
భవదీయశ్రేయోభిలాషిణి
చరణదాసి,
రాధ.

డాక్టరు ఆలేఖను మరలమరల చదువదొడగెను. కన్నీరు బొటబొటమని రాల జొచ్చె. యథాప్రకారముగ లేఖను భద్రపరచెను.

దీపమును సన్నముచేసి డాక్టరు మంచముమీద వ్రాలెను; నిద్దురపట్టదు. పిచ్చివానివలె తనలో తాను వాదప్రతివాదములు చేసికొనుచుండెను. తెల్లవారవచ్చినది. "కొక్కొరో కో" అని కోడి కూసింది.

అంత డాక్టరు ఆపెట్టెను తీసుకొని ఆసుపత్రి కెళ్లాడు. రోగి యీక్రిందవిధంగా ఒక పిచ్చిపాట పాడుతోంది.

బ్రతికి యున్నానోయి మురళీధర,
ఎందు వెతకిన గాని మురళీధర నీవు-
కానరా వేమోయి మురళీధర
నిన్ను- ఏమనందూనోయి మురళీధర
నన్ను- మోసగించితివోయి మురళీధర
నీవె- దిక్కనిటోయి మురళీధర
నేను- నమ్మియుండితినోయి మురళీధర
వాపోవుచున్నాను మురళీధర

రాళ్లు కరుగులేవోయి మురళీధర
వెన్న రా యయిందోయి మురళీధర
జాగు సేయక నన్ను మురళీధర
వచ్చి రక్షించవోయి మురళీధర

అని పాడుతూ హోరున ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. డాక్టరుకు క్కూడా అప్రయత్నంగా కన్నీళ్లు కారాయి. వెంటనే ఒకబండిమీద దేసి రోగిని తన యింటికి తీసికెళ్లాడు డాక్టరు.

రోగికి ఆనాడే తనచేత్తో కాఫీ యిచ్చాడు. తాగుతూ రోగి డాక్టరుకేసి తేరిపారచూసింది. డాక్టరు చూశాడు. దానితోనే రోగి మొఖానికి కళొచ్చింది. రోగికి డాక్టరే స్వంతంగా అన్ని ఉపచారాలు చేస్తూ ఉండేవాడు. రోజురోజుకు ఆరోగ్యం కలుగుతోంది రోగికి.

రోగి మధ్యమధ్య "డాక్టరుగారు! ఎలాగండి మీఋణం తీర్చుకోడం" అనేది.

నవ్వుతూ డాక్టరు "నీవు బాగా ఆరోగ్యంగా ఉంటే నా ఋణం తీర్చుకోగల వనే ధైర్యం నాకుందిలే" అనేవాడు.

రోగి కొన్నాళ్లకు ఆరోగ్యవతైంది. మదరాసు లేతతమలపాకులా నవనవలాడుతూంది. నవ్వితే బుగ్గలు చొట్టడుతున్నాయి. ఉంగరాలు ఉంగరాల్లా ముంగురులు ముందుకు పడుతున్నాయి. వన్నే చూడ మంటూంది రాధ.

యథాప్రకారంగా ఒకరోజు సాయంకాలం రాధ "డాక్టరుగారు, మీఋణంఎట్లాగండి తీర్చుకోవడం" అంది.

"లేంది యిమ్మంటాను గనుకనా; యేదో నీదగ్గరున్నదాంతోనే తీర్చుకో" అన్నాడు దిరునవ్వునవ్వుతూ డాక్టరు.

"డాక్టరుగారు నాదనిచెప్పేది నా దగ్గర ఏమీలేదండి. మళ్లా జన్మలో తీర్చుకోవాలండి" అంది తీక్ష్ణభావంతో రాధ.

గూడూరి వారితో ఈ వృత్తాంతం చెప్పాడు డాక్టరు. వాళ్లు డాక్టరు మిత్రుడే కాకుండా వాళ్లింటల్లుడయాడని ఆబాలగోపాలం అపరిమితానంద పడ్డారు.

ఆనాడు పూర్ణిమాచంద్రుడు పట్ట శక్యం కాకుండా ఉన్నాడు. రాధ దొడ్లో మాలతి క్రిందచపటామీదకూర్చుంది. డాక్టరుఅప్పుడే భోంచేసి దొడ్లో కొచ్చాడు. ఇటుఅటు పచార్లు చేస్తూ డాక్ట రన్నాడుగదా "రాధా నాఋణం మాటేం చెప్పావు"?

"దానివిషయంలో నే ఆలోచిస్తున్నానండి. ఇహంలో తీర్చుకొనేభాగ్యం పట్టలేదండి" అంది రాధ.

"రాధా, నీవు అవివాహితవు కావా" అన్నాడు డాక్టరు.

"లోకానికి అట్లాగే తోస్తుందండి. నా ఆత్మ అన్యాయత్త మైపోయిందండి. ఆత్మేనా వివాహ మైందన్నమాటేనండి" అంది రాధ.

"నీమనోవిభుడు నాకు తెలియ కూడదా?" అన్నాడు డాక్టరు. "ప్రాణదాతలు మీ దగ్గర మరుగేమిటండి?" అంటూ ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతూ "మురళీధరులు" అంది రాధ.

"ఆయన్ను నే నెరుగుదును. ఆయనకు వివాహ మయింది. ఇప్పుడు నాఋణం తీర్చే

టందుకు నీకభ్యంతర ముందా?" అన్నాడు డాక్టరు.

అంత రాధ మోము తెల్లబారింది. క్రోధంతో "చితితోగాని చిత్తం మార్పుకలుగ దండి; వివాహమైనా ఆయన హితం కూరు స్తూంటానండి" అంద్ధి రాధ.

"ఆయనభార్య నన్ను చేరనియ్యకపోతే ఏపుణ్యక్షేత్రానికో పోయి యిహాన్ని విడచి మళ్లీజన్మంలో మీరుభర్తలు కావాలని దైవాన్నిప్రార్థిస్తాను." అంది దీనంగా రాధ. "బలవంతాన్ని నిన్ను నేయిప్పుడు చెరబడితే యేం చేస్తావు?" అన్నాడు నవ్వుతూ డాక్టరు. "వెలుగే చేను మేస్తే కాసేహా రేవరండి?" అంది రాధ కోపంతో.

"చూడు" అంటూ చేరబోయాడు డాక్టరు.

"క్రూరా! స్త్రీమానచోర!" అంటూ తోటలోని బావివైపు పరుగెత్తింది రాధ.

"రాధా! తొందరపడకు. నేనే మురళీధరుడను. మీ తండ్రికోర్కె ప్రకారము అవివాహితుడను. నీవు కానుకగ నిచ్చిన లే సిదిగో! యశోదత్త లో నున్నది!" అంటూ వెంటాడించాడు మురళీధరుడు.

"నీవు కానుకగ నిచ్చిన లే సిదిగో! యశోదత్త లోనున్నది" అంటూ వెంటాడించాడు మురళీధరుడు.

రాధ మూర్ఛచే వాలిపోయింది. అంత మురళీధరుడు తన కౌగిలి పట్టాడు.

ఈసంగతి గూడూరివారికి తెలిసింది. పీథులు దడికట్టి పెళ్లిమంటూ పెళ్లి చేసారు.

శ్రీరామునికర్తవ్యము

బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు

ప్రజ సౌఖ్యమ్ము దలఁపక-జనులాడుచునుండు దుష్టజల్పములకుఁ దా
వనుదాని సేయకుండ న-వని నేలినవాఁడె న్యాయపార్థివుఁడుగదా!

ఉ. కష్టము కల్గఁజేయ హృది కద్ది యథార్థము కాకపోయినన్
దుష్టుఁడు తోఁచినట్లనిన దోసపుప్రేలుడు మాటనైన స
చ్ఛిష్టులు నమ్మకుండిన 'నిసీ'యని స్వాంతముత్రోసిపుచ్చినన్
స్పష్టము చేయకుండుటయు భావ్యమె? అయ్యది రాజనీతియే?

చ. హృదయము సాక్షియై సుజనహృన్ముకురంబు లెఱింగియున్న నె
ర్మద కలితాత్ములాడు నవమానము కూర్చెడుమాట నెంచకే
పదిలము చేసి-కూర్చొనుట భావ్యమె? విన్న జనంబు లెంతయున్
వదరరె? నిందకల్గదె? యపార్థముతోఁచదె? న్యాయమొప్పునే?

గీ. అనపరాధి యటంచును దనమనంబు-దెలిపినను సత్ప్రమాణముల్ దెలుపకుండ
శిక్షణము చేయకుండుట నేమమగునె?-రాజునకునైన రాజాధిరాజుకైన.

చ. అటులగుటన్ రఘూద్వహుని యంతటి ధీరుఁడు పంచె జానకిన్
గటకటఁ జెంది కానలకుఁ గర్కశ మానవ దూషణంబులన్
గటువుల నెంచి కాని మఱి కానఁడె ఆవిమలాచరిత్రమున్?
అటువలెఁగాక యొంచ నిఁక నన్యవిధం బది వేఱ యున్నదే?

ఉ. ఎక్కడిలంక? పావకుఁడదెక్కడ? సీత పవిత్రయంచుఁ దా
నిక్కము పల్కుటేడ? యవనీపతి దాఁదలయూఁచి మెచ్చి సొం
పెక్క గ్రహించుటేడ? జను లీయవినిశ్చిత సత్ప్రమాణమున్
నిక్కమటంచుఁ బల్కుదురె? నింద్యముకాదె దలంచి (?) చూడఁగన్!

ఆ. మంచి మెచ్చునట్టి మనుజు లరుదుగాని-చెడ్డఁబెగడువారి కడ్డమేమి?
గొడ్డుగోఁతఁబడిన బెడ్డవేయుటకాని-కావనెంచువారు కలరెయెందు.

చ. "వనితపవిత్రయా!" యనుచుఁబల్కుచు నుండి ప్రజల్ తదర్థమై
ఘనతరసాక్షి నున్న మది కాంచఁగనొప్పదసత్ప్రవర్తనన్

మనమది నచ్చనేమి ఫల మారయ లోకులనింద నింపుకన్
గనక మెలంగ న్యాయమగుఁగాదె! రఘూద్వహు దోషమున్న దే?

ఆ. తండ్రియాజ్ఞకంటెఁ దక్కువదే యగుఁ-బ్రజల మెప్పటంచుఁ బ్రథితముగద!
కాన రాముఁ డరిగెఁ గానసీమకు-జనులు దన్నుఁ జూచి జాలిపడఁగ.

ఉ. దోసముకంటె నెక్కుడగు దుష్టుల నిందల వెట్టివారికిన్
గాసిలు మానసంబు "సతికాదుపవిత్ర" యటన్న నెంచియే
దోసముకల్గుచున్నను వధూపరితాపము లెక్కసేయకే
బాసలుచేసి జానకిని బంపెను రాముఁ డరణ్యసీమకున్.

క. గర్భవతియైనఁగానీ-దుర్భర పరితాపమొందు తొయ్యలి కానీ,
నిర్భరమా నవమానము-నర్భకునకునైన సైఁచనగునే చెపుఁడీ!

చ. నిజ మది కాకపోయినను నిందనుబట్టి యశోవినాశమా
రజకుఁడు పల్కియున్నను ధరారమణుండటు పల్కనగ నరే
నిజహృదయంబు నచ్చినను నేమిటి! కెవ్వరు విశ్వసింతు రీ
ప్రజలు తలంపఁ గాకముల వంటి యధర్మపథప్రవర్తకుల్.

ఉ. ఈయదు మానసమ్ము మిథిలేశ్వరపుత్త్రిఁ బరీక్షచేయఁ దా
వీయదు ఖ్యాతి లోక మవనీశ్వరపుత్త్రిఁ బరిత్యజింపకే
పాయదుసాధ్వి కోరి తనుఁ బాపపుటూహఁ దలంపకున్నచోఁ
జేయున దేమి రాఘవుఁడు చేర్పక సీత నరణ్యసీమకున్?

గీ. మానసముఁబట్టివర్తించి మనలుచున్న-లోకమున వాదుపోవునే? ప్రాఁకిపోదె?
జడియకున్నను దనబంధుజనములకును-జనములకునైన జడియంగఁ జనదె చెపుఁడి!

ఆ. కాళిదాసు చెప్పె కమనీయధర్మంబు-వేఱు దానిథాన విధియువేఱు
"అయిన దీనితత్త్వమరయంగవలె" నను-ఫణితి దానియర్థపటిమదెల్పు.

శా. కారుణ్యామృతపూరితాత్ముఁడు యశఃకాంతామనోనాథుఁడా
శ్రీరాముం డెదనేడ్చి గాసిలె నహో! సీతామహాసాధ్వికై
పౌరాహ్లాద పరాత్ముఁడై వనముకున్ బంపెన్ మహాసాధ్వి నీ
ఘోరావిష్కృతికారణంబు ప్రజలే గుర్తింపుఁడీ పాఠకుల్!

చిత్రము ౨

'సెమిరామిసు' రాణి

ప్రేమప్రభావము

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

౧

వేంకయ్యనాయుడు చాల స్థితిమంతుడని పేరు పొందినవాడు. అతడు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నోకదెబ్బతిని వెనుకకు మరలియుండుటచే నాతడు చదువుకొనినవాడనియే చెప్పవలెను. వేంకయ్య నాయుడు జనపనారవర్తకముచేసి ధనవంతుడైనవాడు. కాన నాతనికి జనుపనాయుడనికూడ పేరుగలదు. పేరున కాతడు నాయుడైనను దొరల కాని యట్లుండెడు. అతని చూచినవారు ఏ హైకోర్టుజడ్జియో, ఏ డిప్యూటి కలెక్టరో యనునట్లుండును. నల్లపట్టంచు తెల్లధోవతి, నల్లనిపట్టుకోటు, దానిపై నీలంఅంచు జరీకండువా, జేబులో వాచ్చికి ప్రతికముచేసిన బంగారపు గొలుసుగల గడియారము, శిరమున రాజమండ్రి పట్టుపెల్లా కలపాగ, కాళ్లకు జోడు, కన్నులకు జోడు, చేతిలో బంగారు పొన్నువేసిన కర్ర— సర్వదా యాతని వేషములో నుండును. పూర్వ మాతని వేషము పరిహాసపాత్రముగ నుండినను బ్రాహ్మణేతరప్రాముఖ్యమువచ్చినతరువాత నాతని వేషము పృథక్కాలేదు. శ్రీకృష్ణుని గోపాంగనలు వరించినట్లు జిల్లా బోర్డు, తాలూకాబోర్డు, మ్యునిసిపాలిటి మున్నగు స్థానిక సంఘములలోని సభ్యత్వ అధ్యక్షత్వాది పదవు లనేకము లాతని వరించి యాతనివేషమును సార్థకపఱచినవి. అయినను నాయుడు కీపదవు లన్నియు లభించుటకు ధనము, వేషము, బ్రాహ్మణేతరత్వమే కాకుండా మఱి కొన్ని సుగుణములుగూడ నున్నవి. అందు మొదటిది అధికారప్రాపకసంపాదన. ఆ విషయమున నాయుడు అందెవేసినచేయి. అవిషయమున నాతనికి యుచ్చనీచములు లేవు; గొప్పకొద్దులు లేవు. ఎన్ని యకృత్యములైనచేసి, ఎన్ని శ్రమలైనపడి, ఎంతధనమైన వెచ్చించి, అధికారిని లోబఱచుకొనును. అధికారిచినిబట్టి పసదనము లర్పించి అధికారిని మెప్పించుటలో నతని కతడే సాటి.

అతనికున్నమున్న రెండవసుగుణము అభిమానశూన్యత. ఏవిషయమునందైన నపజయము గలిగినచో నాత డభిమానపడి యూరకుండడు. ఏకృత్రిమోపాయము ద్వారానైన జయమందుటకు కాతడు విశ్వప్రయత్నము చేయును. నాయునకు ధనముతోపాటు, అధికారముల తోపాటు వృద్ధిపొందినది బ్రాహ్మణద్వేషము. బ్రాహ్మణాధిక్య మాతడెంతమాత్రము సహింపడు. దుంపతెగ బ్రాహ్మణులనియో, బ్రాహ్మణముండాకొడుకులనియో, తిట్టనిపదము లేక ఆతడేవేళనుగూడ బ్రాహ్మణనామము యుచ్చరింపడు. అధికారరీత్యా తనకడకువచ్చు బ్రాహ్మణుల కాతడు సాధ్యమైనంత యగౌరవము చేయును. అంతకంటె లోకువైనవారి నాతడు 'ఒరే! బ్రాహ్మణా!' యని సంబోధించుట పరిపాటివిషయమే. పూర్వ మెట్లున్నను సహాయనిరాకరణోద్యమము వచ్చినతరువాత నాతనిమాట తడిసిన మైదాపిండివలె యిచ్చవచ్చినట్లు సాగుచున్నది. వివాహాదిశుభకార్యములలోను, శ్రాద్ధాది క్రియలలోను నాతడనాదిగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణ పురోహితమును మూడుసంవత్సరములక్రిందటనే వదులుకొని, కాపుశాస్త్రిలనో, చాకలిశాస్త్రిలనో రెడ్డిశాస్త్రిలనో పిలిపించి పురోహితక్రియల నడిపింప సాగించినాడు. ఈవిధముగా నాయుడు బ్రాహ్మణేతరుల కొక యాదర్శనాయకుడై, దొరతనమునకు నమ్మినబంటై, దేశభక్తులకు గర్భశత్రువై విరాజిల్లుచున్నాడు. బ్రాహ్మణేతరుల కాతనిమాట వేదవాక్యము.

౨

లక్ష్మీదేవి వేంకయ్యనాయునిభార్య. లక్ష్మీదేవి పల్లెటూరు మనిషి. మాయమర్మము తెలియదు. నాబు

డచ్చా లెఱుగదు. దైవభక్తి, పాపభీతి, బ్రాహ్మణ గౌరవము గలిగి దయాధర్మాది సద్గుణములుగల యుత్తమ సాధ్వియని కీర్తిగాంచిన యిల్లాలు. కేవలమూర్తవాదము, పెద్దలతిరస్కారము నామె విని సహింపదు. బంధుమిత్రులకును గ్రామస్థులకు నామెయనిన మిగులగౌరవము. అతనిప్రకృతికి కేవలము ప్రతికూలముగానుండుటచే నామె యొక్కొక్కప్పుడు వేంకయ్యనాయుని తీవ్రకోపమునకు గురియగుచుండును. నాయుడు అనాదిగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణపురోహితమును తొలగించినప్పుడు ప్రాచీనాచారమును రూపుమాపవలదని లక్ష్మీదేవి భర్తను వేవిధముల బ్రార్థించినది. నాయుడు విన లేదు. బ్రాహ్మణులను నామెనుగూడ నొవ్వఁబెట్టి తండ్రిశ్రాద్ధమును బ్రాహ్మణేతరపురోహితునిచే యథావిధిగ నిర్వర్తింపజేసినాఁడు. అది జరిగిన పదిహైదురోజులకే వేంకయ్యనాయుని కొమార్తె, పదునాలుగేండ్ల చిన్నది, వివాహయోగ్యయై యున్నది, రెండురోజులు జ్వరముతగిలి పుటుక్కున జచ్చినది. అది దైవికమైనను లక్ష్మీదేవి యమాయకపు బుద్ధికిమాత్ర మది బ్రాహ్మణతిరస్కారమువలన గలిగిన కీడేయని గట్టినమ్మకము గలిగినది. బ్రాహ్మణభక్తి మఱింత ప్రబలమైనది. అందుచేతనే బ్రాహ్మణబ్రువులు కొందఱు వీథివాకిట వెళ్లిన నాయుడుగారు కోపించెదరని దొడ్డివాకిటవెళ్లి నాయుడు పత్నిచే సత్కరింపఁబడి వచ్చుచుందురు.

రామస్వామి వేంకయ్యనాయుని యేకపుత్త్రుఁడు. ఇరువదిమూడేండ్ల వయస్సు. చెన్నపురిలో బి.యల్. తరగతిలో జదువుచున్నాఁడు. రామస్వామికి వేంకయ్యనాయునకు ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపుల కున్నంత తారతమ్యమున్నది. తండ్రిచేయు అకార్యములు రామస్వామికి గిట్టవు. కాని కాదనఁడు. తనపనియేమొ తానేమొ: ఇతర విషయము లాతఁడు పట్టించుకొనఁడు. బ్రాహ్మణద్వేషము కాని, పంచమతిరస్కారము కాని, స్వమత దురభిమానముగాని యాతనికి లేవు. అతఁ డందఱితో సమానముగ వర్తించును. అతనికి బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర పంచమమిత్రులుగూడ కలరు. అతఁ డందఱితో స్నేహముకలిగి యందఱిస్నేహమును జూరగొనును.

రామస్వామి కింకను వివాహము కాలేదు. వేంకయ్యనాయునకు కొమారునికట్నముమూలకముగా గొప్పయాస్తిని బడయవలెనని కోరిక. కట్నమే నిషేధింపవలెనని కొమారుని యుద్దేశము. తండ్రికొడుకుల కీవిషయమున మనస్సులో కలతలున్నవి. కాని యింకను పైకిరా లేదు.

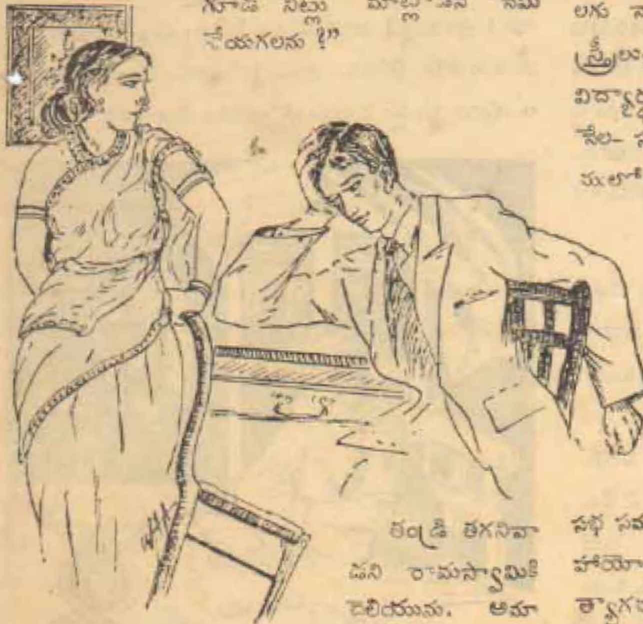
ఏపిల్లవలన ఎక్కువఆస్తి వచ్చునో, ఏపిల్లతండ్రి యెక్కువఅధికార ప్రాబల్యము కలవాఁడో ఆలోచింపుచున్నాఁడు నాయుడు. కొన్ని తానేకొట్టివేయుచున్నాఁడు. కొన్ని భార్యతో నాలోచింపుచున్నాఁడు. కొన్ని రామస్వామిదాకా బంపుచున్నాఁడు. "ఈ పిల్లను జేసికొనిన పాతికవేలరొక్కము వస్తుంది. ఆపిల్లను జేసికొనిన ఏబది యెకరాల పల్లము వస్తుంది. ఆపిల్లను జేసికొనిన లక్షరూపాయల కవిలెకు మనవాఁడే యధిపతి." అని నాయుడు కోడలివల్ల వచ్చు రాబడినిగూర్చి యోచింపుచున్నాఁడు. "ఆపిల్ల యింగ్లీషు బాగుగా జదువుకొనినది. ఈపిల్ల సంస్కృతాంధ్రముల బ్రజ్ఞావతి. ఆపిల్ల సంగీతమున సరస్వతి." అని రామస్వామి విద్యావతులను బాలికల విమర్శింపుచున్నాఁడు. డిసెంబరు సెలవులలో రామస్వామి యింటికివచ్చినప్పుడు తల్లి "నాయనా! మీనాయన నీకీవత్సరము పెండ్లిచేయఁదలంచుచున్నాఁడు. నీవు అడ్డుచెప్పకు. మీ తండ్రి తగనివాఁడు. ఆయన యిష్టప్రకారము నడువకపోయిన నీపై కోపించును. ఇప్పుడే మీ తండ్రికి నీవు నచ్చవు. నీవు పెండ్లివిషయమున తగవు పెట్టితివా, సాగదు. ఆయన సరసుఁడుకాఁడు. మీయిద్దరిలో కలత నాకు మనోవేదన. మీతండ్రికి చెప్పి యొప్పింపలేను. నీవైన నామాటవిని మీతండ్రి కుదిర్చినసంబంధము నొప్పుకొనుము." అని బతిమలాడి చెప్పినది.

"అమ్మా! నాన్నకు కోడలితోపాటు గొప్పసంపత్తిని బడయవలెనని కోరికయున్నట్లున్నది. బాలిక విద్యారూపగుణాదులను జూచుకొనవలెను గాని, యాస్తినా చూచుకొనుట? ఇదియేమిసబబు? వారియొద్దసొమ్ముపుచ్చుకొనినగాని మనకు పొట్టగడవదా?"

"మీతండ్రికి గుణము ప్రధానము కాదు. సొమ్మే ప్రధానము. సొమ్మెక్కువ తీసికొనుటలోనే యెక్కువ గణ్యత యున్నదని యాయనయూహ."

"గుణములేని ఆ స్త్రీతో నాకు బనిలేదు."

"నాయనా! నేను నీకు మొదటనే చెప్పితినిగదా, ఆయనవలెనె నీవు గూడ మూర్ఖపుబట్టు బట్టవలదని! నీవు గూడ నిట్లు మాట్లాడిన నేమి సేయగలను?"

తండ్రి తగనివాడని రామస్వామికి దెలియును. అమాయకురాలగు తల్లి యాతని కెదురాడ నేరదనియుడ వారి దెలుగును. కావున తల్లిని దన్నుగూడ నాపత్తునుండి తప్పింపవలెనని రామస్వామికి దోచినది. కాన తల్లి వంక జూచి "అమ్మా! ఈ నెలవులు వెళ్లిపోయినవి గదా! ఇక వేసవికాలమువఱకు పెండ్లికవకాశమే లేదు. నాకిది రెండవయేడు. పరీక్షలు సమీపించినవి. ఈరెండు మూడు నెలలు గట్టిగా జదివినగాని గట్టెక్కము. కాన వేసవివఱకీవిషయము నాపియుంచుమని నాన్నతో జెప్పుము. అప్పుడు సావకాశముగా సంబంధముల నెంచి చెడుగు లాలించి, యవసరమగుచో నాన్న యిష్టప్రకారమే పోవచ్చును" అన్నాడు. కొమారుని పలుకులు లక్ష్మిదేవి కెంతయో హృదయశాంతిని గలిగించినవి. రామస్వామి చెప్పినవిధము భర్తతో జెప్పినది. నాయుడు గూడ పరీక్షల ప్రాముఖ్యము గుర్తించి వివాహయత్నమాపుచేసినాడు. శీతకాలము వెళ్లగనె రామస్వామి చెన్నపురి వెళ్లినాడు.

3

౧౯౨౧ సంవత్సరము వచ్చినది. మహాత్ముడుపదేశించిన అసహాయోద్యమతత్త్వము ఉత్సాహభరితులగు నాంధ్రులహృదయమున జక్కగా నాటుకొనినది. స్త్రీలు, పురుషులు, ధనికులు, పేదలు, ఉద్యోగులు, విద్యార్థులు, వర్తకులు, వ్యవసాయదారులు-వీరువారననేల- సర్వవర్ణములవారును, సర్వవృత్తులవారును ఉద్యమములో జేరి యుత్సాహముతో బనిచేయ నారంభించినారు. మార్చినెలలో విజయవాడయందు జరిగిన దేశీయమహాజనసభా స్థాయిసంఘ సమావేశమున కేతెంచిన గాంధీమహాత్ముడు ఆంధ్రదేశమున బర్యటనముసల్పి, ఆంధ్రులు కార్యశూరులగునట్లుద్బోధించి, యేప్రిలు మొదటివారములో చెన్నపురి చేరికొనినాడు. చెన్నపురిపౌరు లత్యుత్సాహముతో మహాత్మునకు స్వాగతమొసగిరి. సముద్రతీరమున గొప్పసభ సమావేశమైనది. మహాత్ముడా సభయందు అసహాయోద్యమమునకు మూలసూత్రము లైన సత్యము, త్యాగము, అహింస, ఐకమత్యము నను నాల్గుసూత్రములను గూర్చియు, న్యాయస్థానములు, శాసనసభలు, పాఠశాలలు, విదేశవస్త్రములు, అస్పృశ్యత, మద్యపానము ననువాటి బహిష్కారములను గూర్చియు, గంభీరమైన యుపన్యాస మొసగినాడు. రామస్వామిగూడ ఆమహాసభకేగి మహాత్మునియుపన్యాసము నామూలాగ్రముగ నాలించినాడు. మహాత్ముని పలుకు మహాత్మునికే యొప్పగించి వెళ్లిన యనేకులవలె గాక మహాత్ముడు చెప్పిన ప్రతివిషయము రామస్వామిహృదయమున గాఢముగా నాటుకొనిపోయినది. సభ ముగిసినది. రామస్వామి తననివాసమున కేతెంచినాడు. కాని తనశ్రోత్రేంద్రియముకడజేరి ముక్తకంఠముతో మహాత్ముడు భారతీయువకుల కర్తవ్యమును బోధించుచున్నట్లు రామస్వామికి స్ఫురింపసాగినది. రామస్వామి తనగది చేరగనె దీపము వెలిగించి కిటికీకెదురుగ బడకకుర్చీ వైచుకొని యాలోచింపుచు కూర్చున్నాడు. పరీక్షకై యాతడు దీక్షతో జదువుచున్నలా పుస్తకములు బల్లపై చీకాకుగ బడియున్నవి. అతని ప్రాత కాగితములు వాతావాతిచే తనహృదయమువలెనే

తటతట కొట్టుకొనుచు బ్రహ్మాస్త్రముల నాటనికి స్వాగత మొసగుచున్నవి. వంకెలపైనున్న సేలం అంచు జరీఖండువాలు, పట్టుపట్టెరీయములు సాగరవీచీ పవనంబులకు రామస్వామి మానసమునుబోలి యూయ్యాల లూగుచున్నవి. రామస్వామి వానిని వేనిని పరికించుట లేదు. అతని మానసము మహాత్ముని యుపన్యాస చింతనములో మగ్నమైపోయినది. సమస్తేంద్రియములు, సమస్త వృత్తులు ఆమానసిక చింతల్లో లీనమై కట్టుపడి పోయినవి. అతనికి బాహ్యజగత్తే దూరమైపోయినది. ఏకాగ్రయోగనకు గడంగినాడు.

మహాత్ముని యుపన్యాసము నాలకించినది మొదలాత డొకనూతన ప్రపంచమున ప్రవేశించినట్లున్నాడు. నవ్యచైతన్యము, నవోత్సాహము, నవ్యభావములు! అంతయు నవ్యమే! అతనికనువే నవ్యరూప మెత్తినట్లున్నది. అప్పటి కాతనిదృష్టియందు చదువులు, పరీక్షలు, ఉద్యోగములు కేవలము నిస్సారములుగ, నిస్తేజములుగ, నిరుపయోగములుగ గాన్పించుచున్నవి. ఇట్టి పనికిమాలిన పనులకై యమూల్యమును, నశ్వరప్రాప్తమును నగు జీవితమును వ్యయము సేయుటకంటె శాశ్వతము లగు నీయున్నతోద్యోగములకు జలాంజలి యొసంగి, మహాత్ముని యాన శిరసావహించి మాతృదేశారాధనము సేయుట యుక్తముగాదా యను మహాభావ మొకటి యాతని మానసమున నుదయించినది. మానవసేవయే దేశసేవ. దేశసేవయే దైవసేవ. దైవసేవయే ఆత్మసంతుష్టి. ఆత్మసంతుష్టియే యాత్మోపలబ్ధి. అంతకంటె కావలసినదేమి? ఉన్నతవిద్య, పట్టపుబిరుదులు, ఉద్యోగయత్నములు, అధికారపదవులు, బిరుదులు, సన్మానములు- వీనివలనో చిక్కిన నెప్పటికైన వాంఛాసిద్ధి, ఆత్మసంతుష్టి యనునది కలదా? లేదు. వీని నన్నిటిని వదలి భారతజననీ దాస్యవిమోచన దీక్షావ్రతుడగు మహాత్ముని యాన శిరసావహించి జన్మసాఫల్యము నందుట మేలుగాదా యని రామస్వామి యోచించినాడు. అంతకంటె సత్కర్మము లేదని నిశ్చయించినాడు. కాని వెంటనే రామస్వామికుండె జల్లుమన్నది. శరీరమాపాదమస్తకము కంపించినది. నేత్రము లశ్రుసిక్తములైనవి. "దుష్టుడా, ఏమి నీతలంపు! అధికవ్యయము చేసి నే చెప్పించిన చదువంతయు పాడుచేసి సన్న్యసించి పోవలెననితివా! ఛీ, దరిద్రుడా! పొమ్ము! నాగృహమును వీడిపొమ్ము! నాయాశ లడుగంటజేసి, నాకపయశమును దీసికొనివచ్చి, నాయింటి కేమని వచ్చితివి? పుత్రుడవై పుట్టిన శత్రుడా! పొమ్ము! నాగృహము వీడిపొమ్ము! నీకును నాకును ఋణము తీరినది. పొమ్ము." అని రూక్షవీక్షణముల నంపుచు పండ్లు పటపటకొఱుకుచు భయంకర క్రోధమూ

ర్తియై తండ్రి తనయెదుట నిలువబడినట్లు రామస్వామి మనోదృష్టికి దోచినది. మహాభయముచే రామస్వామి గడగడలాడి కన్నులు మూసికొనినాడు. కాని లాభ మేమి? మనోదృష్టికి మఱుగేమున్నది? నిమీలితనేత్రుడైనను గూడ తండ్రియాకృతి యాతనికగపడుచునే యున్నది. ఇన్ని యేండ్లువచ్చి తండ్రికి తా ననుకూలముగ ప్రవర్తించునప్పుడే యాతని కెదురాడవెఱచు రామస్వామి తండ్రికి గోపకారణమగు నీవిషయమున నెట్లు నిర్భయుడై ప్రవేశింపగలడు? తండ్రియానతి శిరసావహించెనా, ఉద్యోగములు, ఉన్నతాధికారములు, ధనసంపదలు, సర్వసుఖములు; కాని ఆత్మకు సంతుష్టి లేదు: జన్మకు సాఫల్యము లేదు. పారతంత్ర్యభారమునకు విమోచనము లేదు. కాదని మహాత్ముని యానతి నంగీకరించెనా, తండ్రితోడి బలవద్విరోధము! గృహత్యాగము! మాతృదుఃఖము! శ్రమ! దారిద్ర్యము! వేయేల, అనంతసుఖములు దాస; అనంతకష్టములు దీస. ఇందేది శ్రేష్ఠమైనది? రామస్వామి దీర్ఘముగ నాలోచించెను: "తండ్రికి ప్రియము

సేయుటకై మనస్సాక్షికి వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించుట దుస్తరమైనపని. కాన ప్రహ్లాదునివలె తండ్రిపెట్టు బాధలకోర్చి గాంధియుద్యమమున చేరి దేశసేవ చేసితీరెదను." అని కృతనిశ్చయుడైనాడు. ఏదియో యొకనిశ్చయమునకు వచ్చుటచే రామస్వామిహృదయము తేలికపడినది. "వత్సా! నీవు పురుషోచితమైన నిశ్చయము చేసితివి." అని యంతరాత్మ యతని నభినందించినది.

౪

తెల్లవారినది. రామస్వామి నిద్రలేచి ప్రాతఃకృత్యముల నిర్వర్తించుకొని యాలోచనాధీనచేతస్కుడై కుర్చీలో గూర్చున్నాడు. ఇంతలో రామస్వామికి మిత్రుడును సహపాఠియు నగు కృష్ణయ్యచౌదరి వచ్చి రామస్వామి యెదుటి కుర్చీపై గూర్చుండి, "రాత్రి యెంత ప్రయత్నించినను వచ్చుటకు వీలుకాలేదు. మాపిల్లకు కొంచెము సుస్తీగా నున్నది. కుటుంబముతో వచ్చినవారికి కష్టము. నిశ్చింతగా జదువుకొనుటకు వీలుండదు. నీవు చాల చదివినావు కాబోలు అనుకున్నాను. ఏమి చేయుదును? రాజాలకపోయినాను" అనెను. రామస్వామి మందహాసవదనముతో చౌదరివైపు జూచుచు, "మిత్రుడా! దిగులుపడకు. చదువలేదు; చదువను. పరీక్షాజయము నీదే కాని నాదికాదు" అన్నాడు.

"ఏమి! క్రొత్తమాట లాడుచున్నావు! గాంధి తత్త్వము తలకు పట్టలేదు గదా?"

"పట్టినది, బాగుగా బట్టినది."

"ఎంతవరకు?"

"ఈ చదువులు, ఉద్యోగములు, బిరుదులు, సన్మానములు వ్యర్థము లనువరకు."

"ఓహో! చాలముందుకు బోయినావే! ఒక్కరాత్రిలో నున్నది రెండేండ్లశ్రమ. ఏదో విధముగా దీనిగూడ నెగ్గుము. తరువాత తీరుబడిగా గూర్చుండి వ్యర్థసార్థకము లూహింతువుగాని."

"రాత్రి పరీక్షయైనది. ఫలితము తెలిసినది. ఇక చెన్నపురి వీడుటయే తరువాయి. అది సాయంత్రము జరుగును."

"వినదగు నెవ్వరు చెప్పిన
వినినంతనె వేగపడక వివరింపదగున్.

అని మనము చిన్ననాడె చదువుకొంటిమి. ఆనీతి ప్రతివిషయమున నవలంబింపదగినది. నిదానముగా నాలోచింపక యేపనియు చేయరాదు."

"దీర్ఘముగా నాలోచించియే నిశ్చయించితిని; తొందరపడలేదు. మనసు నీరగునట్లు మహాత్ముడు వచించినవాక్యము లాలించితివా, చౌదరీ! ఇంకను జదువుటకును నుద్యోగములు సేయుటకును నీమానస మెట్లంగీకరింపుచున్నది?"

"మహాత్మున కేమి? ఎన్నైన చెప్పును. వాని నన్నిటిని మన మాచరింపగలమా? ఆయన సర్వము వదలుకొని సన్యాసియై, దేశజనులకు సన్యాసమిప్పించుటకు బూనుకొనినాడు. మెత్తనివలువలను వదలి కంపగుడ్డలను కట్టుడనియు, కమ్మని నెయ్యియన్నమును వదలి ముడి రొట్టెలను తినుడనియు మహాత్ముని బోధ. ఇది యేమిపని? పూటకు గుడ్డకు గలవారు గూడ వేసరినను ననుభవించినచో లోకములో పేదలనియు, భాగ్యవంతులనియు తారతమ్య మేమున్నది? ఈయాందోళనలకేమి? వచ్చుచుండును, పోవుచుండును. వందేమాతరం గడబిడ చూడలేదా, మూడునాళ్ల ముచ్చటైనది. నాడు చదువులు మానియు, నుద్యోగములు మానియు, భ్రష్టులైనవారెందరో నేటికిని నశ్లై యున్నారు. కాని

నాటినాయకులైన తిలక్జీ, పాలు మున్నగువారు నేడు దొరతనమునకు జేయూతలై వారొసగిన యుద్యోగములు, బిరుదులు నందుటకు సిద్ధమైనారు. ఈయుద్యమము గూడ నట్టిదే. మూడునాళ్లు; దొరతనమువారేదైన రుచి చూపిరేని యీనాయకులుగూడ అంతే. ఇట్టిబూటకపుటుద్యమములనమ్మి మనచదువులుపాడుచేసికొని, యుద్యోగలాభములు చెడగొట్టుకొని, ధనార్జన చెఱచుకొని, సౌఖ్యమును మంటగలుపుకొని, తలిదండ్రులకు దూరమై దారిద్ర్యమునకు చేరువై, మనమేల భ్రష్టులము కావలెను ?"

"చాదరీ! దీర్ఘోపన్యాసమొసగితివి. నాహితముకోరి నీవు చేసిన హితోపదేశమునకు కృతజ్ఞుడను. కాని యొకమనవి: దేశము, మతము అనునవి మనుష్యునకు ప్రాణముకంటె ప్రియతరములు. ఈరెండిటికిని తమప్రాణములను ధారవోసిన వీరవ్రతుల నెందఱినో మనము దేశచరిత్రములలో గాంచుచున్నాము. కాని మన నేటిచదువు మనలో జీవశక్తినిజంపి స్వార్థచింతను ప్రేరేపించునదిగా నుండుటచేసి మనలో దేశాభిమానము నశించిపోయినది. లేకున్న విద్యార్థికుడవగు నీనోట నిట్టి మాటలురావు. వందేమాతరపు గోల పోయినదంటివి. ఎక్కడకు పోయినది? నాటియుద్యమములో బుట్టిన జాతీయసంస్థలెన్నియో నేటికిని నిలిచి ప్రజలలో జాతీయతను పెంపొందించుచున్నవి. నాటిదేశారాధకు లెందరో నేటి నిరాకరణోద్యమములో జేరి దేశసేవకు గడంగినారు. కావున ఉడుకు చల్లారవచ్చునుగాని యుడికిన గుణమెప్పటికి చల్లారదు. ఉద్యమమున కప్పనీదము లుండునుగాని నాశ ముండదు. సత్యవ్రతుడును, త్యాగశీలుడును నగు మహాత్మునికంటె యుత్తమ నాయకుడు భారతదేశమున కెప్పటికిని లభ్యపడడు. అట్టివానిచే నేర్పడినఅసహాయోద్యమము బూటకపుటుద్యమముగాదు. అతడు చెప్పిన సూత్రములుగూడ సక్రమములును, సన్యాయములునుగాక ప్రజాక్షేమకరమైనవిగను, పరతంత్ర భారతదేశమున కర్హమైనవిగను నున్నవి. సర్వము వర్జించి సన్న్యసింపే గమ్మనుచుండెనని మహాత్ముని నిరసించితివి. స్వార్థదృష్టితో జూచువారికి మహాత్ముని త్యాగతత్త్వము సన్న్యాసముగనే గాన్పింపవచ్చునుగాని నాకుమాత్ర మది మహోత్కృష్టధర్మముగా గాన్పించుచున్నది. ఉత్తమ త్యాగి యెప్పుడును ధనధర్మమును జూచుకొనడు. 'తన భార్యబిడ్డల పోషణమెట్లు? తన సౌఖ్యమెట్లు?' అని స్వార్థమును లెక్కించువాడెట్టి ధర్మకార్యమును చేయజాలడు. 'మనచదువులైన తరువాత, మనయుద్యోగవాంఛ తీరినతరువాత, ధనమునార్జించినతరువాత, మనుమలుపుట్టినతరువాత'- అని యనుపులు పెట్టినచో మనజీవితములో ధర్మసాధనకు కాలమే లభింపదు. మహాత్మునిచే ప్రబోధితమై నాచిత్తము దేశసేవజేయ నుత్సాహపడుచున్నది. కాన నిరుత్సాహవాక్యములచే నన్ను గలవరపెట్టకుము."

"రామస్వామీ! నీత్యాగశీలతకును, నీమనోదార్ఢ్యమునకును సంతసమగుచున్నది. కాని యొకసంగతి యాలోచింపుము: నీతండ్రి ధూర్తుడు. అధికారపక్షపాతి. నీ విట్టిపనిచేసిన కొంపకు రానివ్వడు. ఆసంగతి నాలోచించితివా?"

"ఆలోచించితిని. కొంపకు రానీయకున్న వెలుపలనేయుండ నిశ్చయించితిని."

"అమాయకురాలగు నీ తల్లి యేకపుత్రుడవగు నీవు కనులబడకున్నచో విలపింపదా?"

"చౌదరీ, నామనోదౌర్బల్యమును శోధింపనేతెంచినయీశ్వరునివలె నున్నావు నీవు. నీవుచేసిన పెక్కుప్రశ్నలు నా మనస్సందేహముల బాపి కార్యదీక్షితుని గావించుటకే తోడ్పడుచున్నవి. యథార్థము తెలిపి యనుజ్ఞ వేడినచో మా యమ్మ విచారింపదు. విచారించినను మానునది లేదు. సత్కార్యములకు విఘ్నము లనేకము లుండుట సహజమేకదా! వాని నెదిరింపవలసినచో సధైర్యముగ నెదిరించుటకు కాయత్తుడనుగనే యున్నాను. కాన నా సంకల్పమును వికల్పముసేయ యత్నింపకుము. విఫలుడ వగుదువు."

ఆశ్చర్యసంభ్రమములతో చౌదరి మారుబల్కక నిశ్శక్తుడై యూరకుండెను.

నిర్ణయించుకొనినప్రకారము రామస్వామి నాటి సాయంకాలమె చెన్నపురివీడి స్వగ్రామమేగెను.

౨

రామస్వామి యింటికివెళ్ళిన రెండవ దినమున మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకు వేంకయ్యనాయుడు తనగదిలో నటునిటు పచారుచేయుచు, "ఇదిగో, యిటు రా!" అని భార్యను పిలిచినాడు. లక్ష్మీదేవివచ్చి ఎదుట నిలిచినది. వేంకయ్యనాయుడు కాగితమునుజూచి, "ఇదిగో నీకొమారునికి నచ్చచెప్పు. అన్యాయముగా చెడిపోవద్దను. అయినదేమో అయినది. కడచినదానికి వగచిన లాభములేదు. ముందుసంగతి చూచుకోవలె. కలెక్టరాఫీసులో ఏభైరూపాయలపని ఒకటి ఖాళీ వచ్చింది. దొరతోచెప్పి ఆపని వేయింతుతాను. ఈదినాల్లో మన శూద్రులకు గవర్నమెంటులో పలుకుబడి యెక్కువగా వున్నది. తెలివిగలవాడని అధికారులకు తోచెనా, మూడునాళ్ళలో పైకి తీసుకవస్తారు. మూడేండ్లలో వాడును తాసిల్దారవుతాడు." అన్నాడు.

"ఏమో, వాడు వినేటట్టు లేడు."

"వినకపోతే యింట్లో ఒకక్షణం వుండటానికి వీలులేదు. ఇటువంటివాడు వాడుకని యింట్లో పెట్టుకొంటినా, నాపనుగూడా ముప్పు; నా అధికారాలు గూడ ఊడుతాయి."

"పోలేపోనియ్యండి; అధికారాలకోసం బిడ్డను వదులుకుంటామా? వాడు చెప్పేమాటల్లో యేం తప్పుందని ముప్పువస్తుంది? ఇల్లుఒళ్ళు గుల్లఅయ్యే యీ పనువెందుకు? మనపూర్వులంతా యీ పదవులవల్ల జీవించారా? వ్యవసాయం జేసుకొని పాడిపంటలతో సుఖించలేదా? అట్లానే చేతామంటాడు. 'ఏటా గుడ్డకు లోటెడు డబ్బు పోతూ వున్నది. సొంతంగా రాట్నంమీద నూలువడుక్కొని గుడ్డలు నేయించుకుంటే గుడ్డలు మన్నుతాయి, డబ్బు కలిసివస్తుంది' అంటాడు. ఇందులో తప్పేముంది? మా చిన్నతనంలో మానాయనమ్మవడికిననూలుతో కోకలు నేయించుకుంటే మూడేళ్లు కట్టేవాళ్ళము. పట్టుకుచ్చువలె అంతమెత్తగా, ధామాకువలె అంతసరసంగా వుండేవి. సన్నచీరలు సన్నచీరలు అని గొప్పేకాని యీసన్నాకోకలు మూడునెల్లైనా వుండవు. అంతదాకా యెందుకు? ఏటేటా పాతికలు, యేభయిలు పెట్టి రంగురంగుల కోకలు కొంటుంటారుగదా! వాటిలో యేమైనా సుఖం వున్నదా? సోకుకుకేకాని చలి ఆపదుగదా! నేను కాపురానికి వచ్చేటప్పుడు మానాయనమ్మ కట్టెడు నూలువడికి మాలవాడిచేత దుప్పటి నేయించి యిచ్చింది. పాతికేండ్లయింది, యిప్పటికి కొత్తమాయలేదు. అది కప్పుకుంటేమా చలి యేమూలున్నదో తెలియదు. అదిసరి, కొండారెడ్డి గజం స్థలం ఆక్రమించాడని మూడుకోర్టులు తిరిగారు. మూడువేలు ఖర్చుచేశారు. చివరకు అవతలిపక్షమయింది. ఇంత బేజారులేకుండా మనవూళ్ళోనే మధ్యవర్తులద్వారా పరిష్కారం చేసుకున్నట్లయితే కొంతయినా న్యాయంజరిగేది. లేక వదిలిపెట్టినా యింతనష్టంలేకపొయ్యేది. మూడువేలుపెట్టితే ఎన్నివేలగజాలైన వచ్చేవి. ఇటువంటి నష్టాలు లేకుండావుండాలనేకా, మనరామస్వామిచెప్పేది! అందుకోసం వాడిని కొంపలోంచి వెళ్లగొట్టుతారా? పోగాపోగావుప్పుగల్లాలెవాడొక్కడుకనబడుతున్నాడు. వాడినిగూడావిడనాడుకోని మనంబావుకునేదేమున్నది?"

వేంకయ్యనాయుడికికోపం పట్టరానిదై పోయింది.

"ఛీ నోరుమూయి. ఊరుకున్నకొద్దీ నీధోరణి యెక్కువైందే. నీవల్లనే ఆపెధవ యింతపనిచేశాడు. నీవు యేచ్చినావసరే చచ్చినావసరే. వాడు వుద్యోగంలో చేరక పోతే యింట్లో వుండటానికి వల్లగాదు. పో; నీకొడుకుతో రూఢిగా చెప్పు;పో!" అన్నాడు నాయుడు.

"పెద్ద సుబ్బారావుగారి అబ్బాయి చదువు చాలించుకొనివస్తే వారు యింట్లో పెట్టుకోని వూరుకోలేదా? ఇట్లాగె వెళ్లగొట్టుకున్నారా?"

"వాళ్ళమాటే చెప్పు. చాలించుకోక చదువుకుంటేమాత్రము బాపనయ్యలకు ఉద్యోగ మిచ్చేదెవరు? అటువంటివాళ్లు చదివితేనేమి, మానితేనేమి; వాళ్లకేమి నష్టము? చదువులకోసం మడిమాన్యాలమ్ముకొని బ్రాహ్మణు లిదివరకే సన్న్యాసు లైనారు. వాళ్ల వుద్యోగదాహంచూచి గవర్నమెంటువారు శూద్రాదుల కన్యాయం జరుగుతున్నదని ఉద్యోగాలు యియ్యక బిగించేటప్పటికి ఇబ్బడిసన్న్యాసు లైనారు. ఇప్పుడు గాంధి ఉద్యమంలోజేరి ముమ్మడి సన్న్యాసు లైనారు. వాళ్లు దీనిలో చేరినా చేరకపోయినా సన్న్యాసమే కాబట్టి వాళ్లకు గలిగే నష్టంలేదు. అవంతలాభాలు పొందటానికి

పిలున్నవాళ్లకు మన మెట్లా ఊరకుంటాము? నీకేమైన మంచిచెడు తెలిస్తేనా! పో! కొడుకుతో చెప్పు, పో!"

లక్ష్మీదేవికి కనులనుండి నీళ్లు బొటబొట కారినవి. నోటమాట రాలేదు. ఆమె కనులనీళ్లను జూచియైనను నాయుడుకు కనికరము కలుగలేదు. మఱింతకోపంతో "నా దగ్గిర దొంగేడుపు లేడుస్తావు? కొడుకు దగ్గిర ఏడువు; పో!" అన్నాడు. కన్నీళ్లతో లక్ష్మీదేవి యటనుండి వెడలిపోయినది.

౬

లక్ష్మీదేవికి ఓరిమి, కరుణ, శాంతము, వినయము, దైవభక్తి సహజగుణములు. మత్సరమును, అహంకారియు, దుర్వ్యసనపాయియు నగు నాయుడు ప్రకోపతికుడు గోపముండి మండుటకు కేవలవర్తమైన కారణమైయున్నదో నది లక్ష్మీదేవి సాధ్వీత్వమేకాని వేరు గాదు. ఆమె నిల్లాలుగా బడయుటయే నాయుడి పూర్వపుణ్యము. ఉత్తమురాలగు నామెయందు బంధువులకును, మిత్రులకును, దీనజనులకును సమానమైన గౌరవము. ఇట్టి సర్వజనపూజ్యురా లగు జననియందు రామస్వామి కెనలేని భక్తి. అతనికి తల్లి యొకపర దేవత. ఆమెమాట యాతనికి వేదవాక్యము. ఆత డింతవఱ కెప్పుడునుగూడ తల్లిమాట కాదని యెఱుగడు. ఆమెకు వ్యతిరేకముగ బ్రవర్తించి యెఱుగడు. కాని నేడాతని నొక విషమసమస్య యెదుర్కొనినది. దేశహితైకచింతతో మనస్సాక్షి ప్రేరితుడై యాత డసహకారోద్యమమును చేపట్టినందులకు దండ్రి కోపించుచున్నాడు, తల్లి దుఃఖించుచున్నది. తండ్రియాగ్రహమున కాతనికి జింతలేదు. కాని తల్లికన్నీళ్లాతనికి వేయని సంకెలలై నిర్బంధించుచున్నవి.

జననీజన్మభూములు రెండును నాతనికి సమానగౌరవపాత్రములుగనే యున్నవి. అత డేది త్రోసి యేది యంగీకరింపగలడు? కాన జననిని సమ్మతపఱచి జన్మభూమిని సేవింప నిశ్చయుడై యాతడు తల్లిసన్నిధి కేతెంచినాడు. ఉద్యమతత్త్వ మామెకు బోధపఱచినాడు, తల్లి సమ్మతించినది కాని కొమారునిమాత్రము చూడక యుండలేననుచున్నది. ఎప్పుడును పెనిమిటి కెదురాడని లక్ష్మీదేవి త్రెంపజాలని పుత్రానురాగముచేతనే పెనిమిటి కెదురాడ సాహసించినది. కాని నాయుడు భార్యాపుత్రుల లాలోచింపునంతటి సరసుడా? కాదు. అతని కేరాడ నైన గావలసినది తనమాట చెల్లుబడికాని భార్యాబిడ్డల యభీష్టము కాదు. వాళ్ల భవ్యము నే కాని వాత్సల్యము నాతడు లక్ష్యపెట్టడు కావుననే యాతడిట్లు భార్యను తిరస్కరింపగలిగినాడు.

భర్తచే నావిధముగా నాశాహతురాలైన లక్ష్మీదేవి తిన్నగా కొమారునిగదిలోని కేగినది. రామస్వామి గుంటూరు పోవుటకై యుతికి యారవేయించిన క్రొత్త ఖద్దరు చొక్కాల మడతలు సరుకుకొనుచున్నాడు. లక్ష్మీదేవి కన్నీళ్లచే తడిసిన చెక్కిళ్ల తడి యింకను ఆరలేదు. తల్లి రౌద్రరోదనాకారమున దుఃఖించినట్లు రామస్వామికి తల్లిని గనుటతోడనే విదితమైనది. తోడనె యాతడు "అమ్మా! విచారముగా నున్నావెందులకు?" అన్నాడు.

"నాయనా! మీతండ్రి చెప్పినట్లు నీవు ఉద్యోగములో చేరకున్న నిక నిన్ను జూచు ప్రాప్తము నాకు లేదు." అని లక్ష్మీదేవి కన్నుల నీరు నించినది.

"అమ్మా! భయపడకు. వియోగ సంయోగములు మానవయత్నములు గావు. నీవు నన్ను జూడవని భయపడెదవేల? నే నెక్కడకుపోవుదును? నీ వెక్కడకు పోవుదువు? విద్యార్థి బంధమును త్రెంచుకొని యుద్యోగబంధముల జిక్కువడుట త్రాడుకట్టుల త్రెంచుకొని యినుప గొలుసుల గట్టువడుటవంటిది. ఉద్యోగము చేయుట నా కిష్టముకానొకప్రాతలో బూర్తియగుపరీక్ష నేలవిడిచి పత్తును?"

"పనిలో చేరకున్న మీతండ్రి నీవు యింటినుండి స్వరాజ్యవ్యవహారముల తిరుగుట కంగీకరింపరు."

"అంగీకరింపకున్న వెళ్లెదను."

"వెళ్లుట కొఱకేకదా నా యేడుపు!"

"నీ వెంతమాత్రము దుఃఖింపకు. నన్ను ప్రేమతో బంపుము. నేను యిల్లువిడుచుటే నాకు మేలు. నా పనిని నే జేయవచ్చును. మఱియు నాన్న అనుగ్రహమునుగూడ సంపాదింపవచ్చును. ఎదుటనుండి వ్యతిరేకముగ జేయుచున్నచో ఆయనకు మత్సర మెక్కువ."

"అనుగ్రహమనునది మీనాయనకు లేదు. వదలిపెట్టినా మరల పిలుపు తలపు లుండవు. ఆయన మత్తుమట్టిది. నాకొడుకని ప్రేమపడుమనిషి గాదు."

"అమ్మా! నాన్న కోపదారియైనంతమాత్రమున ప్రేమ శూన్యుడని తలంచుట పొరబాటు. ఆయన వాత్సల్యవంతుడు గానిచో నేనింతవాడ నైతిని. ఆయన నాపై కోపించుటలో గూడ న్యాయమే కలదు. నేనెద్దియో గొప్పయుద్యోగము చేసికొనుచుండవలెనని యాయన గంపెడాశతో నుండ నేనాకస్మికముగ జదువుమానివైచి యీశాభంగము గలిగించితిని. అది ఆయనకు కోపకారణము గాకుండ నెట్లుండును? అట్లు వచ్చినను గూడ మరల నా కుద్యోగమిప్పింప బ్రయత్నించుటయు గూడ ఆయనకు నాపైగల వాత్సల్యమున లనే. ఉద్యోగములపై నాకుగలయుదాసీనతవలన ఆయనను తెల్ల స్వార్థచింతగా నాకు దోచుచున్నను, ఆయన కృషిలోమాత్ర మకలంకమగు పుత్రప్రేమ స్పష్టమగుచునే యున్నది. కాన నాన్నను మరగను. ఆయన ఆజ్ఞప్రకారము నేను యిల్లువెడలిపోయి నాపనిని నేను జేసెదను. ప్రేమను ప్రేమచేతనె జయింప వచ్చునని నావిశ్వాసము. కాన ఎట్టి యవిశ్వాసము లేక నేను నాన్నను ప్రేమించి ఆయన ప్రేమప్రసాదమును బడయుదును. నీవు మాత్రము విచారింపక యుండవలెను, తండ్రికిని, దేశమాతకును గూడ ప్రీతిపాత్రుడనగునట్లు ఆశీర్వదించి పంపుము. నాకు శుభము కలుగును." అని రామస్వామి తల్లిపాదములపైబడినాడు. లక్ష్మీదేవి యెదురు చెప్పలేదు. "నాయనా! నీనమ్మకము నిన్ను కాచుగాక" అనినది. రామస్వామి నాడే యిల్లువీడిపోయి కార్యరంగమున ప్రవేశించినాడు. నిర్మాణకార్యక్రమములో నెల్ల నత్యంతముఖ్యమును మహోన్నతము ప్రియతమమునైన ఖద్దరు వ్యాపకమును గూర్చి యత్యంతశ్రద్ధతో బనిసేయ బూనినాడు.

౭

రామస్వామి యిల్లువదలి దాదాపు తొమ్మిది మాసములైనది. నిరాకరణోద్యమ దేశమంతటను ప్రళయ తాండవ మాడుచున్నది. దేశభక్తులతో కారాగారములు నిండిపోవుచున్నవి. దేశములోని తీవ్రపరిస్థితులను బట్టి నాయుడు, కుమారుడు 'దేశబంధుడగునో' యని లోలోన జంకుచున్నను, నంతకంతకు మిన్నగామున్న తామసమునకు లోనై, రామస్వామిని పిలిపించుటకు మాత్రము యత్నింప లేదు. అసహాయోద్యమప్రచారకుడై రామస్వామి ఆంధ్రదేశమంతట బర్యటనము సేయుచు దనకై తల్లి బెంగ పెట్టుకొనకుండుటకై యింటికి తరుచు రహస్యముగా వార్త తెలుపుచున్నాడు. వానిని జూచి తల్లియేకాక తండ్రి గూడ మనస్సంతుష్టి నొందుచు ప్రొద్దులు పుచ్చుచున్నారు.

౧౯౨౧ సంవత్సరము వచ్చినది. వేంకయ్యనాయుడుకు నూతనసంవత్సర సందర్భమున రావుసాహేబు బిరుదనీయబడినట్లు తెలుపబడినది.

ఆబిరుదమును జూచుకొని తనకేదియో మహాగౌరవము లభించినట్లుగా నాయుడు పరమానందభరితుడైనాడు. అంతకంటె నానందములో నిమగ్నులైనవారతని మిత్రులు. అతనికి గలిగిన యీమహాసన్మానమున కాతని నభినందించుటకై నాయుడుగారి మిత్రులందరొక యల్పాహారవిందును సభను నేర్పాటుచేసినారు. విందుకైన వెనుక సభ యారంభమైనది. పుష్పమాలాలంకృతుడై నాయుడు ఉన్నతాసనముపై నాసీనుడైయుండ, ఆయన మిత్రులు, అనుచరులు, ఆశ్రితులు, మున్నగువారు పద్యములను, శ్లోకములను, ఉపన్యాసములను నొస్స- మ్మని యాతనిపై గురిపించిరి. తరువాత కృతజ్ఞతాభివందనములర్పింప నాయుడు కరతాళధ్వనులు నెలరేగ లేచి నిలువబడినాడు. "అస్మత్ప్రియ సోదరులారా! బ్రాహ్మణేతర నాయకాగ్రేసరులారా! బ్రాహ్మణాధికార నిర్మూలనదీక్షాదక్షులారా! ఆంగ్ల రాజ్యాంగభవనప్రధాన మూలస్తంభములారా! నేడు మీరు నాకు జేసిన సత్కారమునకు నేనెంతయు గృతజ్ఞుడను. నా రావుసాహేబు బిరుదము మీచే నేడు సన్మానింపబడి యత్యంతగౌరవనీయమైనది. మరియు ప్రభుత్వమువారు నేడు నాకు బిరుదనొసగి సన్మానించుట నన్ను సన్మానించుటగాక నాయకుల బ్రాహ్మణేతరసంఘమును సన్మానించుటగా!" అని వేంకయ్యనాయుడు యేమియో చెప్పబోవుచుండ నొకవెలి గ్రామపు బండ్రోతు తెంపు తంతివార్తల క్రింద యిమ్ముగాని యతిత్వరితముగా సభలోని కేతెంచి నాయునికందించెను. నాయుడుగారి యుపన్యాస మాగిపోయినది. ఆత్రముతో నా తంతి వార్తాకాగితముల విప్పి చదివి,

"అక్కటా! తండ్రికి మిగుల తనయునకు జైలు!" అని

నేలగూలిపోయినాడు. మిత్రులెల్ల రాత్రముతో నాయుని కడకేగి యాతంతివార్తల తీసి చూచినారు.

"మీ కొమరుడు రామస్వామి జాతీయగీతములు పాడుచు స్వదేశవస్త్రములు విక్రయింపు చుండగా పట్టుకొనబడి, యొకసంవత్సరము కఠినశిక్షకు గురియైనాడు. పెద్దజయిలుకు తీర్పు పంపబడును.

వి. నారాయణరావు.

ప్రియమైనతండ్రీ! నమస్కారములు. స్వరాజ్యాందోళనము సలుపుచున్నందున నేను శిక్షింపబడితిని. దైవానుగ్రహముండినచో నొక్కసంవత్సరమునకు మరల మిమ్ము సందర్శింపగలను. మాఅమ్మ అమాయకురాలు. నాస్థితికి దుఃఖించును. నాయపరాధశతముల క్షమించి జైలునం దామె నన్నొకసరి చూచునట్లనుగ్రహింప గోరెద.

విధేయతనయుడు,
రామస్వామి.

అని వ్రాయబడియున్న రెండువార్తలను జదివి, "రామస్వామి నిజముగా రామస్వామి. అంతయోగ్యుడుమనవర్గములో లేడు" అని సభ్యులెల్లరు కనుల నీరునించిరి. ఇంతలో వెంకయ్యనాయుడు మిత్రుల శైత్యోపచారములచే దేలుకొని, కన్నీళ్లను త్తరీయమున నొత్తుకొనుచు, 'రామా! నీకు నేను తండ్రిని కాదగినవాడను కాను. నీపాఠశాలాబహిష్కారమాపాదించి నిన్నింటనుండుకొనినచో నీకిట్టికష్టములు వచ్చియుండవుగదా! రామా! రామభక్తుడవగు నీకు రామునకు గైకవలెనే నేను నీకుదాపురించితిని. కుమారా! ఇట్టిదయాశూన్యుడగు తండ్రి ప్రాప్తించినందులకు నీమానసమెంత పరితపించుచుండెనోకదా! నాయనా! నాయనువారులేని పరాయియూర కఠినశృంఖలాబద్ధహస్తుండవై, సాయుధులగు రక్షకభటులు వెంట నడువ, దిక్కులేనిపక్షివలె, కారాగృహము ప్రవేశించితివా! బిడ్డా! నీకుగాని యీ సంపదలు, ఈయధికారములు, సన్మానములు, సౌఖ్యములు, నాకేల? అవివేకిని, మూర్ఖుడను, కఠినుడను; కావుననే నీతల్లిమాట నిరాకరించితిని! ని న్నిల్లువెడల నడిపితిని! అయ్యో! తండ్రీ! ముదిరొట్టెలు తినుచు కఠిన మగు నేలను బవళింపుదు, మోటుపనులు చేయుచు ఒక్కసంవత్సర మెట్లు గడపుదువోయి! అయ్యో! ఈ మహాకష్టమును భరించి నారాముడు మరల నాకన్నుల బడునా! హేరామచంద్రమూర్తీ! నేను ప్రొక్కుచున్నాను. వింటివా! నాకొమారుడు జైలునందున్నయొక్కసంవత్సరము నాభిక్షతిండియే నాతిండి. నాకొడుకు పవళించుకర్కశశయ్యయే నాశయ్య. నాకొడుకుచేయుపనియే నాపని. నీవుతనగా నిట్లువ్రతము సలుపుదును. నాకొమరుని నాకు ప్రసాదింపుము. నీసన్నిధికేతెంచి నీపాదము లర్చించినీకమూల్యములగుకానుకలర్పింతును. అయ్యలారా! నన్నింటికి జేర్చుడు. నేనిచ్చట నిలువలేను. నాకడుపు మండి పోవుచున్నది." అని తలమోదుకొనుచు నాయుడు మరల నేలబడినాడు. నాయుడునకు గుండెచెదరెననియు, ఏకపుత్రుని యెడబాటును సహింపలేకుండెననియు తలంచి, మిత్రులెల్లరతని వెంటనె మోటారుబండిపై నెక్కించుకొని యింటికి దీసికొని వెళ్లిరి.

భార్యమొంగముచూడగనె నాయుడు దానుదానివలె బావురు మన్నాడు. కొమారుని నిర్బంధవార్తవిని, "నా తండ్రి చెఱనుపడ నేసద్దానా" యనిలక్ష్మీదేవి మొదలునఱకిన కదళివలె నేలబడినది. చాలసేపటివఱ కామెకు ప్రాణము రాలేదు. ఆభార్యాభర్తల దుఃఖమునుండి తేర్చుట

దుస్సహమైపోయినది. కట్టతెగిన ప్రవాహమువలె వారి దుఃఖము పొంగిపొంగివచ్చుచున్నది. ఆకొమరుని నొక్కమారు కనులజూచినగాని వారిదుఃఖ మాగదని యెల్లరకు దోచినది. "మీరుభయులువెళ్ళి కొమరుని చూచివచ్చుట మంచి"దనిమిత్రులు నాయుడుతో చెప్పిరి. "వానినిజూచు నర్హత నాకు లేదు. అర్హత సంపాదించుకొనునంతకు నేను జూడజాలను. తల్లినిమాత్రమ్ము రాత్రికి బంపెద"నని నాయుడనెను. నాయుడు హృదయమునందు గలిగినమార్పు తాత్కాలికము గాదని యందఱకప్పుడు తోచినది.

నాటిరాత్రియే తన తోడబుట్టినవానిని దీసికొని లక్ష్మీదేవి కొమారునిజూచుటకు వెళ్లినది.

౮

ఒకానొకప్పుడు కరుణ, భక్తి, వాత్సల్యము మున్నగు భావముల యాకస్మికోదయము మానవునియం దొక యపూర్వపరిణామమునకు హేతుభూతమగుచుండును. కఠినుని కరుణాశాలిగా, నాస్తికుని భక్తునిగా, మత్సరుని వాత్సల్యపూర్ణునిగా మార్చెడి యీ యపూర్వశక్తి మానవహృదయమునందు నక్కియుండి, యదనుజూచి విజృంభించుట దైవచిత్రముగాని వేరుగాదు.

వెంకయ్యనాయుడు నిన్నటివఱకు సామాన్యులకు దేఱిచూడరాని యధికారి. అధికారములను, నధికారులను దానందగా, నధికారములు, నధికారులుతనకందగా మెలగుచున్నవాడు. పరస్పరాశ్రయమనెడి యిరుసు సందులో "నేనధికున్నతుడను, నా పదవు లత్యున్నతము" లనెడి యహంభావములో సుఖస్వప్నములగాంచుచుండువాడు. ఐశ్వర్యగర్వము, అధికార వ్యామోహము, జాతిమత్సరము లనెడి బిరుసుదుప్పటి లాతని సుఖసుప్తి యందలి స్వప్నగాథలకు భంగము కలుగకుండ కాపాడుచుండెను. ఇంతవఱకు ప్రేమోదార విలసితమగు మానవ జగత్తున కతడు కడుదూరముగ నుండెను. కాని నేడాతని హృదయమున హఠాత్తుగా నుదయించిన ప్రేమవాహిని యాతని నొకనవ్యప్రపంచమునకీడ్చుకొనిపోయినది. ఇంతకుపూర్వ మాతని హృదయక్షేత్రమును మలిన పఱచుచున్న క్రోధలోభమోహమాత్సర్యాది కశ్మలము లా ప్రేమ ప్రవాహములో కొట్టుకొనిపోయి రూపరిపోయినవి. అనేక కశ్మలగుణములచే సంకుచితమైయున్న యాతని మనస్సీమ యిప్పుడు అకల్మషమై, పవిత్రమై, సువిశాలమై, యుదారభావభాసితముగా మారిపోయినది. చిరకాలముగా నాతనిచే నుపాసితము లగుచున్న జాతిమాత్సర్యాధికార వ్యామోహాది దోషగుణము లనేకము లాతని హృదయమున నిలువ నీడలేక పలాయనమైనవి. ఆతని విశాలదృష్టికప్పుడు భారతావనిగల భిన్నజాతులు ఒక్కసూత్రమున గ్రుచ్చిన యాణిముత్యములుగా దోచినవి. తనకంటె యధికులని ద్వేషించిన బ్రాహ్మణులు, తనకంటె నల్పులని నిరసించిన యంత్యజులు, తనవారని దురభిమానపడిన యాత్మకులజులు సమానసోదరులే యని యతనికప్పుడు తోచినది. 'నాయనలారా! మీరందఱు నాకడుపున బుట్టినవారు. మీలో మీకు జాతిమత్సరము తగదు. మీరందఱేకమై నాదాస్యవిముక్తికి గృషిసల్పు'డని భారతాంబ యాహ్వానించుచున్నట్లు వెంకయ్య నాయుడు తలంచినాడు. ఆదేశజనని పిలుపునకు నాయుడు ముగ్ధుడైపోయినాడు. ఇక సంశయింప లేదు. "నిన్నటివఱకు దేశహితైకకార్యములకును దేశారాధకులకును బలవద్విరోధిగానున్న నేనేమని స్వరాజ్యాందోళనలో ప్రవేశింప"నని లక్షింపలేదు. తన విలువవస్త్రముల నెల్ల దీసి యావలపారవైచి, తన యధికారముల నెల్ల నొక్కమారుజ్జగించి, తన రావుసాహెబు బిరుదము వలదని తిరస్కరించి, ఖద్దరువస్త్రధారియై ఖద్దరువస్త్రముల విక్రయింపగడగినాడు. కఠినపు జొన్నరొట్టె తిండి, కర్కశపునేలను నిదుర. ఖద్దరు వస్త్రములవిక్రయము-దినమున కొకయూరు. పూటకొకయూరు. తిండితినినయూర నిదురలేదు. నిదురించిన యూర తిండిలేదు. ఒకటే ఖద్దరు ప్రచారము. ఏగ్రామమునకేగిన నాతని కపూర్వమైన స్వాగతసన్మానము జరుగుచున్నది. ప్రజలాతని నత్యంతప్రేమతో నాదరించుచున్నారు. నాయుడు పూర్వముగూడ నెందఱివలననో సన్మానము లందుకొన్నవాడే, కాని యానాటి సన్మానము లింత యుదారములుగ, ప్రేమపురస్సరములుగ నాతనికి గాన్పింపలేదు. జాత్యభిమానమో, అధికారభీతియో, స్వార్థలాభమో, ఏదియో సంకుచితభావ మాసన్మానములకు మూలకందముగా నుండెడిది. కాని నేటి సన్మానమున కట్టికళంక మిసుమంతయు లేదు. కేవలప్రేమచేతనే

ప్రజలు తన్ను సన్మానింపుచున్నారు. ఆసన్మానమును గాంచి వెంకయ్యనాయుడు తన్మయుడై పోయినాడు. అతని కార్యదీక్ష యినుమడించినది. మనపక్షగౌరవమును పాడుచేసి నీవే పనిచేయుచేమి యని మిత్రులు లోనగు కొన్ని దౌర్జన్యములు ప్రార్థించిరి; బోధించిరి; చివరకు దూషించిరి. కాని నాయుడు వెనుదిరగలేదు. ఆహా! ఏమి కార్యదీక్ష!

౬

సంవత్సరము గడచినది. రామస్వామి విడుదల దిన మేతెంచినది. బంధకుల నుత్సవముతో కారాగృహమున ప్రవేశపెట్టుటయు, విముక్తుల నుత్సవముతో తీసికొనిపోవుటయు నిత్యకృత్యముగా పెట్టుకొనిన రాజమండ్రి పౌరులప్పుడే, యువకులు మేలుగంటలైన కాకమునుపే, మేళతాళములతో, పుష్పహారములతో జైలుద్వారముకడ జేరినారు. వారిలో ఖద్దరువస్త్రధారి యు, కృశీభూతశరీరుడును, దీనవదనుడును, నేలచెంబ్లు సహించినవాడును నగు నొక యపరిచితవ్యక్తిగూడ నుండెను. అతడెవరో వారు పరీక్షింపలేదు. తానెవరో యూతడు వారికి తెలుపలేదు. సరిగ ఎనిమిదిన్నరగంట లయినది. రక్షకభటులు రామస్వామిని దీసికొనివచ్చి కారాగృహద్వారముకడ విడిచినారు. తోడనె పుష్ప వర్షము గురిసినది. జయధ్వనులు చెలరేగినవి. మేళతాళ ములు మ్రోగినవి. కారాగృహవాసక్లేశముచే కృశించిన వాడయ్యు రామస్వామి అపూర్వమైన దేశభక్త్యుత్సా హము ఆననమున తాండవింప, ఉజ్జ్వలమైన కాంతిగల నయనముల వెల్గొంద, ముకుళితకరకమలుండై, మందస్మిత వదనారవిందుడై, ప్రజలదెస జూచుచు నిలువబడినాడు. ఇంతలో నెటునుండి వచ్చెనో ఆయపరిచితవ్యక్తి, యొక్క యడుగు ముందుకువచ్చి "నాతండ్రీ! కనబడితివా!" యని రామ స్వామిని కౌగిలించుకొనినాడు. ముప్పదియేండ్ల మిఱుగని యూరడూర నన్నంత ప్రేమపురస్సరముగ గౌగిలించు

కొనిన యా కృశశరీరు డెవరు? రామస్వామి నిశ్చేష్టు డయినాడు. అతని కేమియు తెలియలేదు. "నాయనా! ము

...చితివా! అవును: ఈదశ్శ్శి మాఅవసిగెనవాడె! "అన్నా ఉప్పుడు వెంకయ్యనాయుడు! అనుతాపతప్తములను విచారపరీతములును నావాక్యములు చెవిసోకుటతో డనే రామస్వామి యాతనిదెస పరీక్షించిచూచినాడు. ఎవరాతడు! తనతండ్రి! అతడింక రాకారము లేదు. అవ ర్ణింపనేమము లేదు. ఆగ్రహకషాయములు లేవు. తండ్రి కి ప్రేమభరితమను ప్రాయశ్చిత్తము వచ్చినది! అన్యు తానందము లోకమ్మారు రామస్వామిని కట్టుముట్ట తన్మయుని గావించినది. తోడనే పితృభక్తి భరితుడగు నాతని యుత్తమాంగము తండ్రిచరణములపై వాలినది. నాయుని అనుతప్త బాష్పంబులతో రామస్వామి యానందబాష్పములు వియ్యమంది దేశప్రేమవాహి నిగా ప్రవహించినవి. ఆహా! ఏమి, ప్రేమప్రభావము!

పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

తమిరిశ శ్రీరామ అప్పారావు గారు

క్రూరశకటాసురారాతిఁ గూలఁదన్ను
నపుడు గర్కశమణి సమూహావృత
కాళియాభోగ తాండవకాలమందు తత
పల్లవాంచిత మృదుపాద పంకజముల
వెంతనొచ్చెనో? యిటుదెమ్ము! వేణులోల!
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

జలదమాలిక వెలువడు చంద్రుభాతి
దివ్యతేజోమయుండవై దేవకీవి
శుద్ధగర్భ వితానంబు శుభదభంగిఁ
చెరచివచ్చినదాదిగ దితిసుతాళిఁ
బుడమిభారంబుఁ దీర్పఁగాఁ బూని వెదకి
భవ్యభవదంఘ్రిఘట్టన పాలుచేసి
విగతజీవులఁగాఁ జేసి వెలసితౌర!
కఠిన రాక్షసమర్దనఁ గందెనీదు
మృదుల మంజుల చరణముల్ పదిలనింక!
నీదుసేవకు కోరెద నెమ్మినిమ్ము
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

పాపి నజ్ఞాని నతిరోషభరిత మతిని
నాదుపుణ్య కథాలాపనవ్యసుధను
గ్రోలనేరదు చిత్తంబు కుటిలవర్తి
నమున దుష్కథాశ్రవణ మనారతంబు
నలుపు నీవేడ! మత్పాద జలజసేవఁ
జేయుటెడ యటంచు భాషింతు వేమొ!
కాదుకాదది నీపాదకమలస్మృతి వి
తాన మొకకొంత కాన్పించఁ దరలిపోదె
మలిన భావపరంపర మానసమునఁ
గ్రోధపూరిత హృదయముల్ గూలిపోవె
పాపపుంజంబు బ్రద్దలై పాసిచనదె
వక్రతరక్రూరనైజంబు వమ్ముగాదె!
నిర్దయాత్మ్ముల డెందంబుఁ నీఱుగాదె!
శాంతరస ముప్పతిల్లదే స్వాంతమందు!
సాధుభావంబు పుట్టదే క్షణములోన!
నట్టి త్రిభువనవినుత మహా మహిమలఁ
గోటి ప్రభాతమిత్రుల మీటి వెలుఁగు
నిత్యనిర్వాణదంబగు నీదుపదము
నంటకయమున్న శుద్ధుఁడ నౌదుఁ గాదె!
మోక్షసామ్రాజ్య సౌఖ్యసమ్మోదకరము
భవ్య మాద్యంబు భువన పావనకరంబు
భవజలధిమగ్న మనుజుల పాలినౌక
యఖిలభద్రానుసంధాయి యగుచు మించు
నీదు పదకంజ యుగళంబు నిశ్చలాత్మ
నిల్పి భావించి తిలకించి నెగడఁడేని
భక్తిరసవాహినులఁదోఁగి ప్రబలఁడేని!
ధ్యానమునఁ బారవశ్యతఁ బూనఁడేని!
చేతులారఁగఁ బూజించి చెలఁగఁడేని
పాదకీర్తన నేమాఱు బలుకఁడేని
పాడి సేవించి పులకించి భజనచేసి
నిర్మలానంద వార్ధిలో నిలువఁడేని
విబుధుఁడౌనెట్లు జనుఁ డరయా విబుధవంద్య!
జ్ఞానియేరీతి నగునయ్య జ్ఞానరూప!
సేయుమాట లిఁకేటికి విశ్వాధార
మఱచి యలసితి వెంతయుగుణరహితుఁడ!
ప్రసవకోమలపదములు వాచిపోయె
నాలసింపకుమయ్య, గోపాలబాల,
శ్రమఁదొలఁగఁజేతుఁజరణముల్ చాఁపుమయ్య
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

మాట్లాడుకొనే మర్యాద

హరికుమారుడు

మాట్లాడుకోవడమనేది తమ మనోభావాలను వెల్లడించుకోవడానికి సమస్తజనులకూ సర్వేశ్వరునిచేత ప్రసాదించబడ్డ హక్కు. భిన్నభిన్న మనుష్యజాతుల వలెనే తిర్యగ్జంతువులుకూడా వాటివాటిఊహలను వివిధధ్వనులమూలంగా తెలియజేసికొంటవని సృష్టి శాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయం. గార్నర్ అనేదొర కోతులభాష పరిశ్రమచేసి కనిపెట్టి నేర్చుకొన్నట్లు పత్రికలలో చదువుతున్నాము. అలాగే యితరజంతువులకున్నూ వాటి భాషాసంజ్ఞ లుండవచ్చును. ఏమైనా, సదసద్వివేకయుతమైన భావప్రకటనశక్తి ఇంత విశాలమైనది యీశ్వరుడు మనకే అతిశయంగా అనుగ్రహించాడని మనుష్యజాతి గర్వించడానికి కారణం లేదనరాదు. కాని ఆహారనిద్రాదులకన్న అధికంగా నున్న జ్ఞానమును దుర్వినియోగపరచి ఖగమృగాదులే మేలురా అనిపిస్తూన్నట్లే మనుష్యుడు సంభాషణశక్తిని కూడా పాడుదారులపట్టించి పరమాసహ్యాహాని కలుగజేసుచున్నాడు. పనిచేయడానికంటె మాటలు చెప్పడము తేలిక అంటాము. కానిమాటలాడడంలో గొప్పనేర్పు, అందువల్ల అధికమైన లాభం, వివేకులకు క్రొత్త గాదు. అందలి మర్యాద ముందుకొంచెము సూచించి పలురకాలవక్తల లీలలను అభివర్ణించడమే యీ వ్యాసోద్దేశం.

'వాగ్భూషణం భూషణం' అంటారామనవారెప్పుడూ వాక్కుకు ఎక్కువ ప్రాశస్త్యం, ప్రధానత్వం యిచ్చారు. మాట లమ్ముతారు పుష్పలావికలని కవులు ప్రబంధాలలో వర్ణించారు. వేషం తర్వాత మనిషిగౌరవం పొందడానికి ముఖ్యమైనదిభాషేనని వేషభాషలన్న సమాసం చాటుతున్నది. కుండ గట్టీ ఓటీ పలుకునుబట్టి కనిపెట్టినట్టే మనిషివివేకం, అవివేకం వానిమాటల వాటమును బట్టి తెల్సుకోవచ్చు. 'నోరూ వాయీ' లేదంటూ మాటాడలేనివానిని పనికిమాలినవాడుగా చూస్తుంది లోకం. "మౌనమే భూషణము మూఢమానవునకు" అని భర్తృహరి. 'అతి సర్వత్ర వర్జయేత్' కాని సామాన్యంగా మాట్లాడే నేర్పు అందరికీ అవసరమే.

సంగతిసందర్భం కనిపెట్టిఉచితమైన రీతిని ప్రసంగించడం ఉత్తమం. 'కీలెరిగివాత, పీలెరిగి మాట' అనేదిఅందరూ వాడేసామెతే. 'ఎప్పటి కెయ్యది ప్రస్తుత' మనుపద్యంలోని పరమార్థం యిదేనని తోస్తుంది. లేనినాడు ఆ పద్ధతిగా తప్పించుక తిరగడం దొంగతనం అనిపించు

కొంటుంది. ఏమీచేతగానివాడు ఊరకున్నవాడై ఉత్తమయోగి కావడమే ఉత్తమోత్తమం.

మాటకు ప్రాణమట సత్యము. 'ముఖే సత్యావాణీ' అన్నారు. దానినిగూర్చి వాక్శిల్పులు ఎక్కువ జాగ్రతగా నుండవలసినదే. మాట తిన్నన లేని మనిషిగూడా పలుకుజబ్బునాణెంలాగే జనంలో చలామణీ కాలేడు. పది మాటలలో ఒకటి పొల్లు ఉండక తప్పదు. అతివాగుడులో అసత్యరాహిత్యం అరుదు. ఉండనే ఉండదనవచ్చు. అబద్ధానికే అనేక ఉపోద్ఘాతాలుగాని నిజానికి ఇన్ని మాట లక్కర్లేదు. అందుకోసం పదిపాళ్లు మితభాషిత్వం అలవాటు చేసికోవలె. ప్రసంగంలో మిత భాషిత్వం మేలుదారే. పరమేశ్వరుడు మనకు కళ్లూ చెవులూ రెండేసియిచ్చి నాలుక ఒక్కటే నిర్మించడంచూస్తే మాట్లాడడంకంటే చూడడమూ వినడమే యెక్కువ అవసరమైన పనులని ఉద్దేశించాడని తేలుతుంది. అనగా మనం సంగతులు సావకాశంగాచూచి చక్కగావిని మరీ మాట్లాడవలసి ఉందన్న మాట. సత్యంకోసం మితభాషులని రఘువంశపురాజులను మహాకవి కాళిదాసు వర్ణించాడు. ఇందులో యెంతో అర్థమున్నది. అట్టి మితభాషులే మహామాటకారులనే వాళ్లకంటె యెక్కువ ఉత్సాహం కలుగజేస్తారు. మునుపు ఒక పెద్దమనిషి భోజనంవేళ మూడుమాటలే మాట్లాడేడట అప్పటప్పట మంచివ్యవధితో. కాని అప్పటి ఆయన ప్రతీమాటా యిప్పటికీ మరవరానివై ఉన్నవి. భోజనసమయంలో చక్కని సరసమైన గోష్ఠి ముదావహము. అతిథి అవివేకి గానీ, విచారమగ్నుడు గానీ గృహస్థు ఇతర సదుపాయాలకంటె ముఖ్యంగా తనమాట మర్యాదవల్లనే సంతుష్టహృదయునిజేసి పంపుతున్నాడు.

తెలియని విషయం తెలిసికోవడమునకూ భోగట్టాకూగాదు సంభాషణ యేర్పడ్డది. పరస్పరానందం మాత్రమే దానిపరమార్థం. పరస్పరాభిప్రాయాలు ధారాళంగా వెల్లడించు కోసములోనే ఉన్నవి సంభాషణయొక్క సౌలభ్యమున్నూ, ప్రయోజనమున్నూ. అలా అని అది ప్రశ్నోత్తరమాత్రమై ఉండరాదు. తన వాక్చాతుర్యంచేత ఆకర్షింపగలుగుతున్నప్పటికీ యెదుటివాళ్లకు మాట్లాడడానికి అవకాశం లేకుండా కాలమంతా ఒక్కడే భుక్తం చేసికోవడం పొరపాటుపని. సంభాషణ అటూయిటూ తిరిగే హస్తకందుకము (Badminton) బంతి లాగుండాలికాని ఎదిరికి దొరకనీకుండా ఒక్కడే నడిపే కాల్బంతిలాగ ఆక్రమింపబడగూడదు. అందువల్ల పైన అనుకొన్న పరమ ప్రయోజనమునకు భంగంవాటిల్లుతుంది.

ఒకనిమాట పూర్తిగాకుండానే రెండవవాడు వాక్యం ప్రారంభించడం ఒకఅవివేకము. అ యెదటివానికి అడ్డురాగూడదు. సంభాషిస్తున్నప్పుడు ఎదుటివాని ధోరణి పెంచడానికి కాని, తగ్గించడానికిగాని ఏవిధంగానూ మాటలు అందిస్తూ తయారుకావడము తప్పు. ఇతరులు అడ్డుతూ తమకు మాటలు అందివ్వడమునకు స్వభావసిద్ధంగా ప్రాసంగికులు ఇష్టపడరు. ప్రతీవిషయం పదేపదే రాపాడించే భోగట్టా

గాళ్లా చెప్పేది కడముట్టా వినకుండా మాటి మాటికీ అడ్డుదగిలే వాఖబుదార్లూ క్రియకు ఏవిగా తెలుసుకోలేక పోవడమేకాక చాలా చిరాకు, అసహ్యత కలుగజేస్తారు. అటువంటి ప్రశ్న పరాయణులతో సంఘటనకంటె ఉరిపెట్టుకోవడం సౌఖ్యకరం అన్నాడట పూర్వమొక ఆంగ్లకవీశ్వరుడు.

ప్రసంగం వివాదాత్మకంగా ఉండరాదు. సంభాషకులు సహనపరులుగానినాడు ప్రసంగం తీవ్రవాదంలోనికిన్ని, వాదంద్వేషంలోనికిన్ని దిగడము కద్దు. ఐచ్ఛికమైన అభిప్రాయ ప్రకటనం వాదంలోనికి దిగనీయకుండా కాచుకొనే బాధ్యత ప్రాసంగికులది. ప్రతీబాలుడూ రాజకీయాలు చర్చించే యీరోజులలో మామూలు ఇష్టాగోష్ఠిలో రాజకీయమతవిషయాలు తలపెట్టకపోవడం మంచిదనడము ఆశ్చర్యకరంగా కనబడవచ్చు. అక్కడిపదునుబట్టి నటించవలె. వర్తమానస్థితియందు గ్రామసీమలందు రాజ్యాంగాందోళన మసంగతమని యొకనాయకునికి సమాధానముగా గాంధి మహాత్ము డొకప్పుడు వ్రాసిచ్చిన దీకారణముననే యేమో? ఎదుటిమనిషి వివేకము, సహనశక్తి గలవాడని కనిపెట్టినప్పుడు అట్టి చర్చలు అసందర్భములు కావు. ఒకడు తన సిద్ధాంతాలు విచ్చలవిడిగా చేస్తూ ఉన్నప్పుడు వాటివల్ల సంఘానికి నష్టంవాటిల్లునని తోచనంతవరకూ అనగా ప్రజ వాటిని మన్నించి చెడిపోవుననుకోనంతవరకూ అటువంటివాచాటుని ఖండించడానికి పూనుకోవడము అనవసర శ్రమ.

ప్రతీవాడూ ఎదుటివాళ్లను రంజింపడానికే యత్నిస్తాడు. ఇట్టిప్రయత్నం మెక్కువగాచేసే మాటకారులకే తరుచు అందుకు వ్యతిరేకఫలితం తటస్థించడమున్నా. అధికారబధిరత్వం మొదలైనవి కొన్ని ప్రత్యేక హేతువులు ఉన్నా సామాన్యంగా ఒకరు మాట్లాడుతుంటే ఎదుటివాడు ఎంతసేపటికీ మౌనంగా ఊరుకోవడముకు ముఖ్యకారణాలు మూడనవచ్చు: 1. చెప్పేసంగతి వినేవాడికి కొత్తదై ఉండడం. 2. ఆవిషయమందు అభిరుచి - మనస్సులేక పోవడం. 3. వినేవాడు యెక్కువపండితుడు- అనగా ఆవిషయం అంతకు మునుపే లెస్సగా తెలిసినవాడు అయిఉండడము. అట్టిసందర్భాలు అతిమెలకువతో గమనిస్తూ,వినేవాళ్ల అభిరుచినికనిపెట్టివర్తించే వారే నిజమైన మాటకారులు. అనుకూలతను బట్టి నవుమనదుమ పిట్టకథలు సమకూర్చి చెప్పేనేర్పు ప్రశంసనీయమే. అట్టి కథలు టూకీగాను కొత్తవిగాను వినదగినవై విషయం తట్టించేటట్టు ఉంటే ప్రసంగం బాగా రాణిస్తుంది. చుట్టు తిరుగుడుగానూ ఇరుకు దారిసీగాక కథలు ధారాళంగా టక్కున అతికేటట్టున్నూ,విషయాంతానికి సరిపోయేటట్టున్నూ నడిపించవలె. నిస్సారములైన పుక్కిటి పురాణాలతో వినేవాళ్లకు విసుపుబుట్టించగూడదు. బడబడాయ మానములైన శబ్దాలంకారాలు కట్టిపెట్టి అనువైన హాస్యోక్తులు అప్పటప్పట ప్రయోగిస్తే సంభాషణ మరీబలేగాఉంటుంది. ఈసందర్భంలో 'బరిహాసప్రసంగములేనివాక్యముక్' అనే చాటుపద్యభాగం జ్ఞప్తికి వస్తూ

ప్రాచీన భారతీయాభరణములు

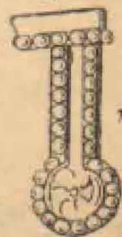

చిత్రము ౧

No. 99
704

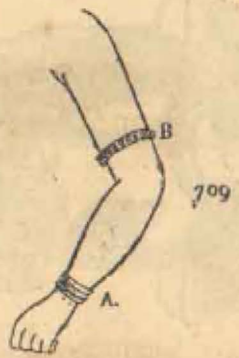

No. 105
705

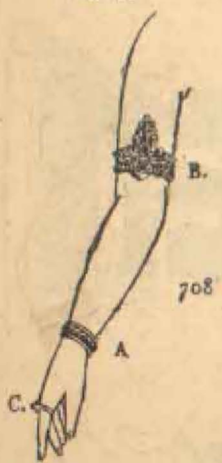

No. 115
706

No. 96
707

No. 127
B.
708
A
C.

No. 123
B
709
A.

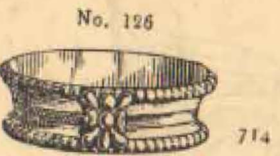

No. 120
B.
710
A.

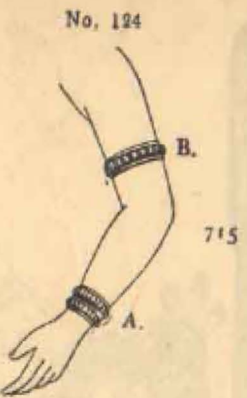

No 133
711

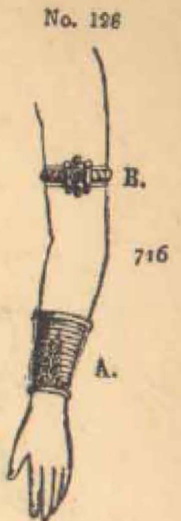
చిత్రము ౨ (౨)

No. 130
712

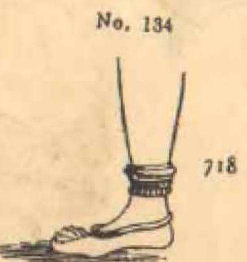

No. 125
713

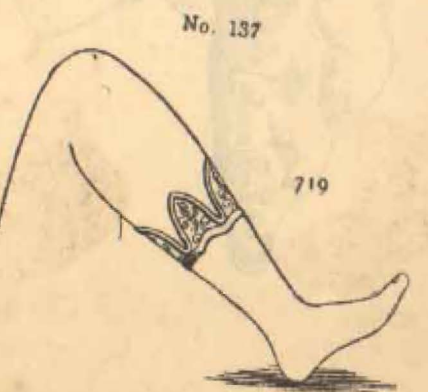

No. 126
714

No. 124
B.
A.
715

No. 128
B.
A.
716

No. 136
717

No. 134
718

No. 137
719

చిత్రము ౨ (బి)

గోవర్ధనధారి

చిత్రకారుడు: శ్రీ మానికొండ రామారావుగారు, బందరు

ఉన్నది. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం అనేకావ్యంలో కవి సంభాషణ చాతుర్యం చక్కగా కనబర్చాడు.

కంఠస్వరాన్నిబట్టికూడా ప్రసంగం ఆకర్షక మవుతుంది. గొంతు ముఖలక్షణాలూ గనుక కొంచెం రమ్యమైతే అర్థశూన్యమైన జల్పనమాత్రమైనా, చెప్పినదే చెప్పినా ఆనంద సంధాయకమే అవుతుంది. చదువురాని అవివేకపు ఆడవాళ్ల మాటలుగూడా అందుచేతనేమో అంతయింపు కావడము. ఈ వైఖరి వక్తలను కీరుమనే చిలకలతోటీ, కూపెట్టే కోయిలలతోటీ జమ చేయవచ్చు.

చిత్రోపచిత్రములైన అభ్యాసాలూ, తమాషా అభినయమూ తరుచు వాచాలురకు పరిపాటిగా ఉంటవి. ముక్కూ,మూతీతిప్పడం, కళ్లు చిట్లించడం, పళ్లు గిట్టగరవడం, ఆవలించినట్టు నోరుతెరిచి నాలుక పారసాచడం కొన్ని లక్షణాలు. ఇందులో గుర్రుగాళ్లను పళ్లుమాత్రం బైటపెట్టి బెదిరిస్తూ ఉండే కరవలేని కాలభైరవులంటే జాలిపడనవసరంలేదు. మెడలురిక్కించడం,బుజాలుఎగరవెయ్యడం,చెయ్యి జాడించడం, కుస్తీపట్టే వస్తాదులాగ కాళ్లునిలదన్ని బారలు సాచడం కొందరి వైఖరి. ఈ రకం వక్తల ప్రసంగప్రాగల్భ్య భరతసూత్రాలను చాలవరకు అనుసరించి ఉంటుంది. ఇలాంటి చతురులు జనంతోమాట్లాడేకంటె శుభ్రమైన నిలువుటద్దమొక్కటిసంపాదించుకొని దానిలో చూచుకొంటూ తమ ప్రతిబింబము తోటే మాట్లాడుకొంటూ ఉంటే తమలో తాము ఆనందించడానికి యెక్కువ అనుకూలిస్తుంది.

బొమలు విరవడం, గుడ్లు తిప్పడం, గుడ్లు పెద్దవి చేసుకొని యేదో హాని ఉందేమో అన్నట్టు పరకాయించడం, ఈహీఁ, ఈహీహీఁ అంటూ ఇకిలిస్తూ ఉండడం, (నవ్వుకాదు)మరియొకరకం వారి మామూలు. వీరిలో కొందరీమర్యాదలో మర్కటచక్రవర్తులకు గూడా గురుపదం వహించడానికి అర్హులై అతిశయిస్తున్నారు.

ఎవరో తరుముకువస్తూ ఉన్నట్టు వగరుస్తూ ఒకవిధమైన బొంగురుగొంతుకతో బొకి చేదలాగ బొణబొణ వాగేది ఇకనొకమోస్తరు. ఇలాంటిస్వరాన్ని కోమటిగొంతుక అంటారు. స్థూలకాయులలోను లంబోదరులలోను తరుచు యీస్వరం తప్పని సరి అవుతుంది. ఇది వారికి స్వభావసిద్ధమై ఉండవచ్చు. తక్కిన వాళ్లలో ఉండే యీపద్ధతి అతిమహాకాయుల వలన పట్టువడ్డదే అనవచ్చు. ఇకవీరు నవ్వులోకిగూడా దిగితే వరాహమూర్తికి వంకలు దిద్దే శబ్దమాధుర్యం అచ్చంగా ఆవిర్భవించి తీరుతుంది.

ఈనవ్వులలో రకాలు అనేకాలు. వీటికి అనేకకారణాలున్నూ ఉంటవనడంకంటె అవి నిర్నిమిత్తహాస్యానుగ్రహాలనడమే నిక్కమైన మాట. అసలు మందహాసం సరసమైనదిగానే యెంచి,'మందమందహాసితాననాంబుజం నంద గోపతనయం' అని భక్తులైన కవీశ్వరులు పాడినారు. 'నగవుమార్గంబు దంతములుదోపక యున్కి' అని ఉన్నది. ఇట్టినవ్వు ఔచిత్యమును బట్టినది అందంగానే ఉంటుందికాని చీటికి మాటికి చిరునవ్వులు చిందిస్తూ చిత్రంగా

మూతివిరుస్తారు కొందరు. ఇందులో మంచి దర్జా ఉందని వారిఊహ. జెంట్రీలోనే యీ దర్జా యెక్కువ. మా నాయుడిగారి ముఖం యెపుడూ కలకలలాడుతూ ఉంటుం దని అచ్చంగా అలాగే మూతివిరవడం అలవాటు చేసుకొంటా డాక్ట మిత్రుడు. ఎలాంటినవ్వు మొహం బాగుంటుందో అని అద్దంలో చూచుకొంటూ అహోరాత్రాలు ఆలోచించి ఆలోచించి అలా పెదవులు కట్టుబాటు చేసుకోబోతా డాక్ట ప్రముఖుడు. అల్లే ఫోటోలు తీయించుకొంటాడు. మననవ్వు అందరినీ ఆకర్షిస్తున్నదనే సంతోషాన ఇంకొకనవ్వు వెంట వెంటనే. ఇలాగే అంతా నవ్వులప్రసంగం గానిస్తాడు. రేగుచెట్టుక్రింద భాగోతం చూసిన ముసలమ్మ నవ్వులు కొన్ని. మనంకూడా నవ్వకపోతే యెదుటివానికి కష్టంగా ఉంటుందేమో అనికొన్ని - అవి నౌఖరునవ్వులు- దాస్యహాస్యములు-హాస్యదాస్యములు. తెలివి తక్కువ నవ్వుగదా అని వెక్కిరించే ఉద్దేశం కొన్ని నవ్వులది. కాముకుల న వ్వు లు, గ్రామాఫోనునవ్వులు - చాలా ఉంటాయి. కొన్ని నవ్వులకు ఏసాక్షీకూడా అర్థంతీయ లేడు. కొందరి నవ్వుతో విపరీతమైన ధ్వని కూడా ఏర్పడుతుంది. ఒకాయన అట్టహాసం చేస్తాడు. కొంచెం కళ్లుమూసికొని గనక వింటే అది యేడుపో నవ్వో, కనిపెట్టలేము. ఇది శేషగ్ర ఆచార్లుగారు రాసభరాగం ఆలాపిస్తున్నాడనుకొంటాము. ఒకాయన నవ్వుకంటె యేడుపే యింపుగా ఉంటుంది. తలుపు కిరకిర, ఎంజిను దడబిడ కొన్నినవ్వులు వినిపిస్తవి. పళ్లుకండలసైతం గుజ్జంలాగ బైటపెట్టే నవ్వులు, పెదవులను చెవులవరకూ సాగనంపే నవ్వులు మఱికొన్ని ఉన్నవి. నవ్వులతో విషయాన్ని మీరు తున్నానని పాఠకులూ నవ్వబోతారేమో, ఒక్కసంగతి. చల్లనిదర్జానవ్వులతోగూడిన అభినయం శాసననిర్మాణ సభ్యత్వము నాసించి తిరిగేపెద్దలు మోటార్లమీద వోటర్లవద్దకు వచ్చినప్పుడు బాగా చూపిస్తారు.

హస్తాద్యభినయంవల్ల ఉద్ఘాటిస్తూ తమ సోదెపెళ్లబోసే డచ్చీకోరుల విలాసాలు బహు విధాలు. మాటమాటకు పుట్టి మునిగిపోయినట్టు ఉద్రేకంతో ఒత్తిపలుకుతూ, చేతుల్లూ కాళ్లూ విరిగి పోయేటట్టు ఆడించుకొంటూ, బు ర్ర టూ కా యి స్తూ మొ గ ం మీ ద మొ గ ం పె ట్టి తుంపర్లతో త డి పే స్తూ, నానాహంగామా అసహ్యం చేస్తారు. కంఠనాళం బద్దలుచేసుకొని శ్రోతల చెవులలోకి గొట్టాలతో పోసేటట్టు ధోరణి కురిపించేస్తూ, అడుగడుగుకు 'మరిమరి' 'నున్ను' మొదలైన పదాలతో హంగుచేస్తూ, తమ వాగ్ధాటి చాటించుకొంటారు కొందరు. తనచెప్పేదానికి సందేహముందా అనే భావంతో కాబోలు,ఒక వాగ్మి ప్రతిమాటకూ 'ఊఁ?' 'ఏంటీ?' అనే పదాలు ఊతగా పాట ఒదిలిపెట్టకుండా సాగిస్తాడు. సమర్థించుకోవడమేమో అనుకొంటూ, వెంటనే 'ఆదీఅదీ'అంటూ అట్టే ఆగుతూఉండడంకూడా. నోటితుంపర్లతోటీ, రొజుకొంటూ విడిచేవేడిగాలితోటీ, నడుమనడుమ ఉద్ఘాటనలనే ఉరుములతోటీ వీరి ప్రసంగం మబ్బు

లేకుండానే అకస్మాత్తూపట్టే చిన్న తుపాను రంగం అవుతుందనడం స్వభావోక్తికిన్నీ చాలనిమాట. ఇట్టి అధికారివక్తలు తాముశ్రమపడి ఇతరులను ఆయాసపెట్టడంకంటె యేశబ్దగ్రాహనాళమో (Speaking trumpet) పెట్టుకొని కొంచెందూరంనుంచే తమమధురవాణిని ప్రదర్శిస్తే సుఖపడతాము.

తలపంకించడం, ఏదోరహస్య మున్నట్టు శ్రోతచెవికీ తమ మూతికీ వియ్యంగలిగించడం, చెవిటికి చెప్పినట్టు ఒంటిమీద తరుచుతట్టుతూ ఉండడం, గుసగుస లాడడం, లోపల లోపల గొణుగు కోవడం కొన్ని విద్యలు. బయస్కోపు బొమ్మలలాగు సంజ్ఞలేకాని వీరిస్వరం యెవ్వరికీ స్పష్టంకాదు. పట్టిచూస్తే యేమీ విషయం కనబడ దందులో. రహస్యం ఉంటే ఏకాంతంగా మాట్లాడుకోవలసిందేకాని అన్నిటికీ అలా గొణుగుకొనే గొడవ అవాచ్యమై, అసహ్యాకరమై, అనర్థకమై అంతరిస్తుంది. అస్తమానమూ చెవులదగ్గిర గొణిగే చాడీకోర్లు దివాంధప్రాయులు.

వాయి తెరిస్తే వరహాలు రాలిపోతాయేమో అన్నట్టు సంభాషణ జరుగుతున్నంతసేపూ నోరుమూసికొనే ఉండే మౌనవ్రతులు మఱికొంద రున్నారు. వీరు వేఱు. వీరి పలుకే బంగారం. "Silence is golden" అన్నవాక్యం అక్షరధర్మంగా ఆరాధిస్తారు. మూడు పాళ్లు ఊఁ, ఉహూఁలతోటే వ్యవహారం గానిస్తారు. కర్మంజాలక పెదవికదిపితే ఔనూ, కాదూ అనే మాటలను మించివెళ్లరు. పైన చెప్పిన దర్జాపద్ధులలో చేరడమే వీరి మహోద్దేశమూ కాబోలు.

శబ్దాడంబరులై విడంబించేవారు కొందరు. శరత్కాలమేఘాలలాగు పట్టి గర్జలేకాని అందులో ఒకఅర్థం, క్రియా ఏమీఉండవు. వీళ్లనే బడబడగాళ్లంటారు. పదజాలమంతా తమ అధీనమై ఉన్నట్టు నలుగురికీ తెలిసేలాగు చేయడమే వీరి సంకల్పం. అందుకోసం అప్రస్తుతాలు, అనర్థకాలూ అయిన అనేకవిషయాలలోకి దిగి ప్రసంగంపెంచుతారు. వీరిలో కొందరు వేదాంతులమంటూ గూఢ దురహంకారులై కస్సుబుస్సుమని విషసర్పాలలాగ చెలరేగుతారు. అర్థంతెలియని (తమకూ) కొన్ని పడికట్టుముక్కలు యెలాగో బట్టీపట్టి సందర్భంలేకుండా అన్నిటిలోనూ దొర్లిస్తూ విడ్డూరంగా విమర్శలలోకిగూడా దిగేవీరికి ఏజంతువు సాటో తెలియరాదు.

మాటమాటకు శపథవర్షం కురిపించేది యింకొకతరహా. ఈతరహా మనుష్యులమాటలూ ఋమార్గములు కావు. అనృతవాదులస్తమానమూ ఒట్లుపెట్టుకొంటారనిఅర్థమిచ్చే లోకోక్తి ఒకటి ఆంగ్లములో ఉన్నది. నీతోడు, దైవముఖంగా, ప్రమాణపూర్తిగా ఇత్యాదులు ప్రతీసంగతికీ వారిపల్లవులూ, అనుపల్లవులూను. ఒక ఘరానామనిషి చెట్టుకింద ఉన్నప్పుడు 'పచ్చనిచెట్టుకింద ఉండి చెబుతున్నాను' అని ప్రమాణం చేస్తాడు. అతడే యింటిదగ్గర మాటాడుతున్నపుడు 'పదిమందికట్టిన యింటికింద ఉండి చెపుతున్నాను' అని ఒట్టుపెట్టుకుంటాడు. వీథిలో ఉన్నవేళ 'నలుగురూ నడిచే

వీథిలో నిలబడి 'చెబుతున్నాను' అని శపథం చేస్తాడు. ఆయన యెక్కడ చేసే ప్రమాణం గట్టిదో మరి. ఇంకొకపెద్ద నమ్మా మాట అని నొక్కి వక్కాణిస్తూ ఉంటాడు. తనమాటలన్నీ నమ్మగూడనివనేమో!

వెనకటికి ఒకమహాపతివ్రత పట్టపగలు కాకి కావుమంటే పరుగెత్తుకు వెళ్లి మగణ్ణి గట్టిగా కౌగలించుకొందట భయంచేత. అంతకు పదిరెట్లు ఆశ్చర్యం కనబర్చే విద్వాంసులను మనం చూస్తున్నాము. తమ అత్యల్ప విషయాలకుగూడా అత్యంత ప్రాముఖ్యమిస్తూ గాభరాపడతారు వీరు. వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ చూచి డీలపోతారు. వీరికి పొద్దెక్కిందంటే బోలెడువింత. పొద్దుకూకడం అద్భుతం. మబ్బుపట్టడం మహాద్భుతం. వానరావడం బహువిచిత్రం. టపాకాయ పేలినా, తారాజువ్వ పైకిపోయినా నివ్వెరపడతారు. మతాబుకాలుస్తూంటే మహాభక్తులులాగ తాండవించిపోతారు. 'చెప్పదంటుప్రశ్న' ఇట్టి బుద్ధిమంతుల వల్లనే పుట్టిఉంటుంది. వీరికి జీవితంలో అద్భుతంగాని విషయం కనబడదు. వీరిబదుకు ఆశ్చర్యంతోటే తెల్లవారి పోతుంది.

ఇందాకా ముచ్చటించుకొన్న అభినయాదికము చాలామట్టుకు కొనితెచ్చుకున్న విద్యే అయి ఉంటుంది. సిరి అబ్బకున్నా జీడి వెంటనే అంటుతుందన్నట్టు ఇతరులవల్ల నుంచి యిట్టి పాండిత్యం యిట్టే పట్టువడుతుంది. కాని మళ్లీ దాన్ని తప్పించుకోవడానికి బ్రహ్మకైనా వశంగాదు. వీలున్నంతలో మునుముందే కాచుకోవాలి. అవసరమైతే అటువంటి పండితుల సావాసముకున్నా ఒకసలాము పెట్టాలి. సర్వరక్షకుడూ, సర్వకారుణ్యుడూ అయిన సర్వేశ్వరుడు మనకు ప్రసాదించిన సంభాషణ ప్రతిభను సక్రమపథాన నడిపి సార్థకం చేసుకోవాలి.

నారాయణతీర్థులు

చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు

ఇవతాళించును జందనక్రియను హా యింగూర్చుమందానిల
మ్మునలెం, గూల్చును గంగపోలిక నఘంబుల్ చెప్పనెవ్వండగున్
భవదుత్తుంగతరంగముల్ త్రిజగతీ ప్రఖ్యాతముల్ పూతముల్
కవినారాయణతీర్థసద్గురుమణీ! కల్యాణవాగ్ధోరణీ!

మ. అణుమాత్రంబును సందియంబువలద య్యా! కృష్ణలీలాతరం
గిణికిం త్రోవను నీవుచూపనియెడన్ గ్రీడింతురే స్వేచ్ఛధీ
మణు లానందరసంబుఁ గ్రోలుదురె శ్రీ మన్మోక్షసామ్రాజ్యశా
గణనారాయణతీర్థదేశికవరా, రాధాపతిచ్ఛాచరా!

మ. చరణాంభోరుహ నూపురారవములాశల్ నిండఁ బార్శ్వమ్ములన్
బరివారం బాగి మేళవింప ననుకంపన్ బాలగోపాలమూ
ర్తి రహిన్ నీ యెదురన్ నటించెఁగద నీ దివ్యోక్తికిన్ మెచ్చి భా
స్వరనారాయణతీర్థ, ధన్యతమ! నిన్ భావింతు హృత్కర్ణికన్.

మ. సుకవీ! యేయమృతంబుఁ బోసితివొ సంశుద్ధాంతరంగోత్థ భా
వుక భావత్కతరంగవర్ణముల నం భోజాక్షుఁడే కాదు బా
లకుఁడున్ నిల్చును విన్నమాత్రమున లౌల్యంబంతయున్ లేక తా
రక! నారాయణతీర్థ, నిన్ గొలుతు ధీరాజీవపూజావిధిన్.

మ. పరికింపంబడె నీదుమూర్తి యదిగో భావప్రపంచంబునం
దు రహిం దోఁన యవే వినంబడెఁ జెవిం దుప్పెల్లఁ బో నూడ్చి శ్రీ
హరిలీలాంగతరంగమంగళమృదంగారావముల్ ముక్తి చే
కుఱ నారాయణతీర్థ, నేఁడిచట మాకున్ మోక్షవిద్యాగురూ!

మ. హరిదుగ్ధాబ్ధి మథించి తెచ్చినసుధన్ వ్యామోహలీలాకృతిం
బరిపూర్ణాశయుఁడై ధృతిన్ సురలకుం బంచెన్ సమస్తశ్రుతుల్
పరిశీలించి కృపం దరంగసుధ శేవన్ భూసురశ్రేణికి
ద్దిర, నారాయణతీర్థ, పంచితివి నీ తెన్నాతఁ డెట్లందెదున్.

మ. మది మోచింపక కొందఱజ్ఞులిపుడున్ మానాథు నయ్యబ్ధిలో
వెదుకం బోవుదు రుండు నే యట ముదబ్ధి ప్రస్ఫురన్మంగళ
ప్రదభావత్కతరంగసౌధములలో భక్తాళితోఁ గూడి య
ల్లదె నారాయణతీర్థ! కొల్వమరినాఁడయ్యా! కుటుంబంబుతోన్.

మ. ధరణీచక్రము చక్రమై ప్రమద ముత్పన్నందకంబై శశి
స్ఫురణన్ మించు యశంబు శంఖమయి చేఁ బొల్పొ గదాదండమున్
గరభాగస్థిత బ్రహ్మదండమగుచున్ గ్రాలన్ జగంబేలు శ్రీ
హరి! నారాయణతీర్థరూప! మది నిన్నశ్రాంతముం గొల్చెదన్.

మ. బహుళాయాసముఁ గూర్చు సంసరణజంబాలమ్మునం జిక్కి య
స్వహమ్ముం జీఁకటి నూతిలోఁ దెరల లేకల్లాడు వేళం జెవిన్
మహిమోత్తుంగ! భవత్తరంగ మొకటైనన్ సుంత యాలింప ని
మ్మహి నారాయణతీర్థ నమ్మదము సామ్రాజ్యంబు చేకూరెడున్.

బుద్ధగయ

కె. నరసింహాచార్యులు గారు

షాడ్వార్షికవ్రతసమాప్తి

శాక్యుని షాడ్వార్షికవ్రతము పరిపూర్తి యయ్యెను. కాని యాయన సంకల్పసిద్ధి కాదయ్యెను. శాక్యుడీ యారుసంవత్సరములును తానొనర్చిన తపోవిధానము మోక్షప్రాప్తికి తగినది కాదని యెంచెను. నిరశనవ్రతమున శరీరము కృశించి, శల్యావశేషమై, యవశమై, జ్ఞానమార్గాన్వేషణకు తగినదార్ఢ్యమును పోగొట్టుకొనుట తప్ప వేఱుఫలము లేదని గ్రహించెను. 'శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం' అని కదా! అందువలన వ్రతమును వదలి మార్గాంతరమును నెమకెంచెను. తనకూర్చుండిన స్థలమును వదలి కొంతయాహారమును గొని బోధిమండమునకు పోవ నుద్యుక్తుడయ్యెను. ఈలోన దేవతలు కొందఱు, ఆహారమును దినకయే శరీరదార్ఢ్యమును నిలుపునట్లు చేసెద మనియు, తమమూలమున నిరశనవ్రతభంగము కానేరదనియు చెప్పిరి. శాక్యు డందులకు సమ్మతింపక, ఋజుమార్గమున నాహారమును భుజించెదనని చెప్పెను. ఇంతవఱకును గౌతముని నాశ్రయించి అయిదుగురు శిష్యులు, అజ్ఞాతకౌండిన్యుడు, మహానాముడు, వాష్పుడు, అశ్వజిత్తుడు, భద్రికుడు అనువారు తపమాచరించుచుండిరి. గౌతముడు తనషాడ్వార్షికనిరశనవ్రతమును ముగించి భోజనము చేయనుద్యుక్తుడు కాగానే వీరయిదుగురును శాక్యుడు చంచలచిత్తుడనియు, అతనికి మోక్షమార్గము లభింపదనియు, తాము అతని త్యజించుటయే క్షేమమనియు నెంచిరి. వారాక్షణముననే కాశీపురమున ఋషిపట్టణమునకు సమీపమున నుండు కురంగారామము, లేక సార్నాథునకు పోయిరి.

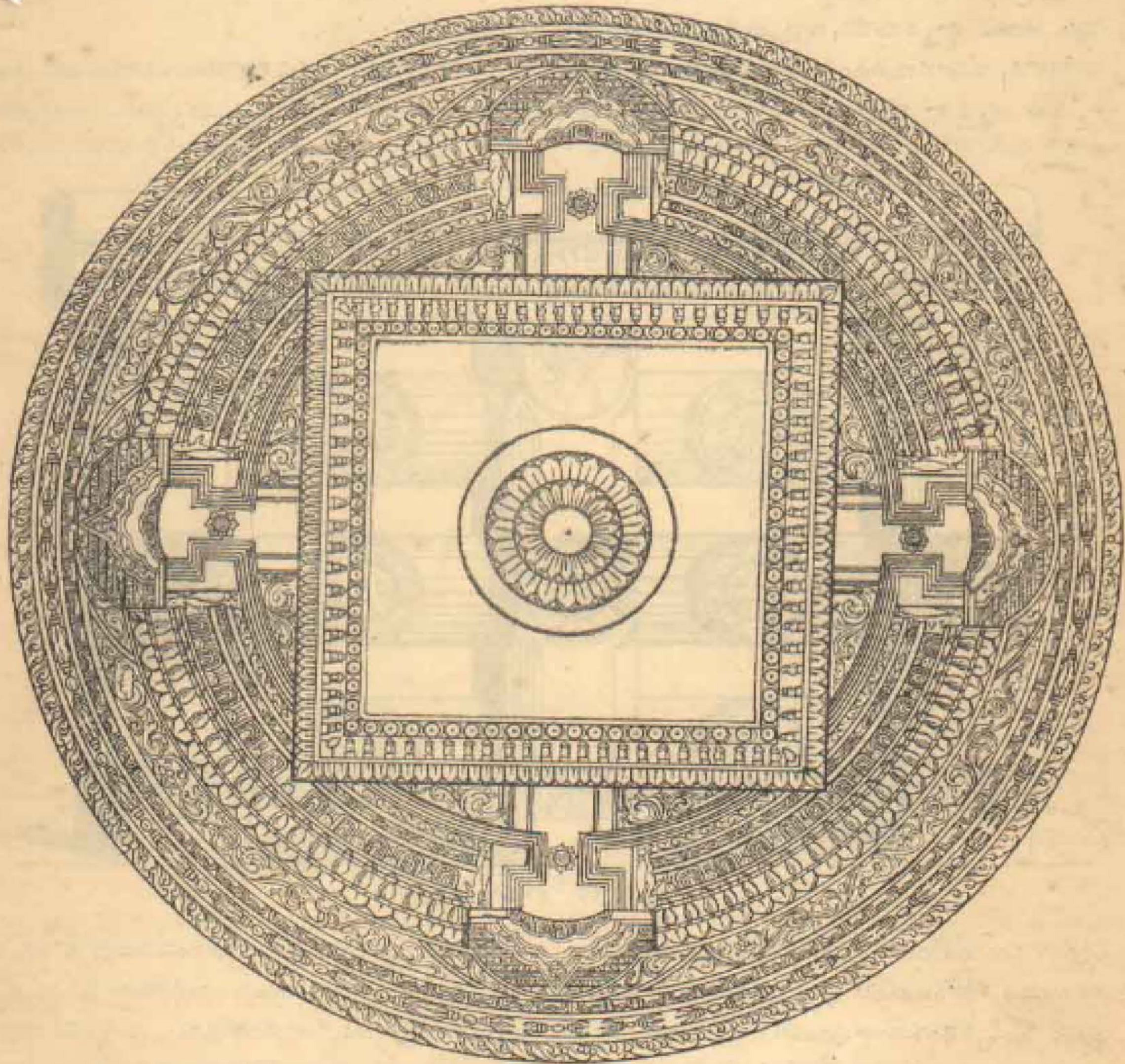
సుజాత యనుకన్య

శాక్యుడు తనభావిచర్యను నిర్ణయించుకొని, శరీరదార్ఢ్యమును కలుగజేసికొనుటకు ఆహారమునకై ఊర్విలయందలి దశకన్యలకడకు పోవనెంచెను. ఆపదుగురుకన్యలును ఆయనషాడ్వార్షికవ్రతమునకు పూర్వమునుండియు పరిచర్యలు కావించుచుండినవారు. వారియందు సుజాత కదంభశ్రేష్ఠురాలు. శాక్యునికి పరిచర్యలు చేయుటయేకాక శాక్యసంకల్పము నెరవేరుగాక యనియు, వీతడు లోకోద్ధారకుడగుగాక యనియు ప్రార్థించుకొనుచు, తత్క్షేమాసక్తయయి ప్రతిదినమును ఎనిమిదివందల బ్రాహ్మణులకు అన్నదానము చేయుచుండెను.

శాక్యునివస్త్రము జీర్ణమయి శరీరాచ్ఛాదనకు చాలకుండెను. శ్మశానవాటికమీదుగా పోవుచుండిన ఆయనకొకశవము కానబడెను. అది సుజాతయొక్క సేవకురాలగు రాధ శవము. గౌతము డాశవముపైనుండినవస్త్రమును లాగికొని, మలినముకాన ఉదికి కట్టుకొనుటకై యోచించుచుండెను. తత్క్షణమే దైవయోగమున నొకహ్రదమును, అందు గుడ్డలుదుకుకొనురాయియు కానబడెను. గుడ్డనుదుకుకొని, అప్పటనే యొకకకుభవృక్షమునీడను గూర్చుండి, తాను శవముపైనుండి లాగికొనిన వస్త్రము జీర్ణమయియుండినందున దానిని కుట్టుకొనుచుండెను. ఈలోన అలిమలప్రభుడను దేవపుత్రుడు యోగులకు ధారణయోగ్యమగు పీతాంబరమును గొనివచ్చి సమర్పింపగా శాక్యుడు దాని స్వీకరించి, మరునాడు గ్రామములోనికి భిక్షాటనార్థమేగెను. దేవత లాయనరాకను సుజాతకాతొలినాడే ఎఱింగించియుండినందున ఆకన్య అతిథిపూజకై సిద్ధపడుచుండెను.

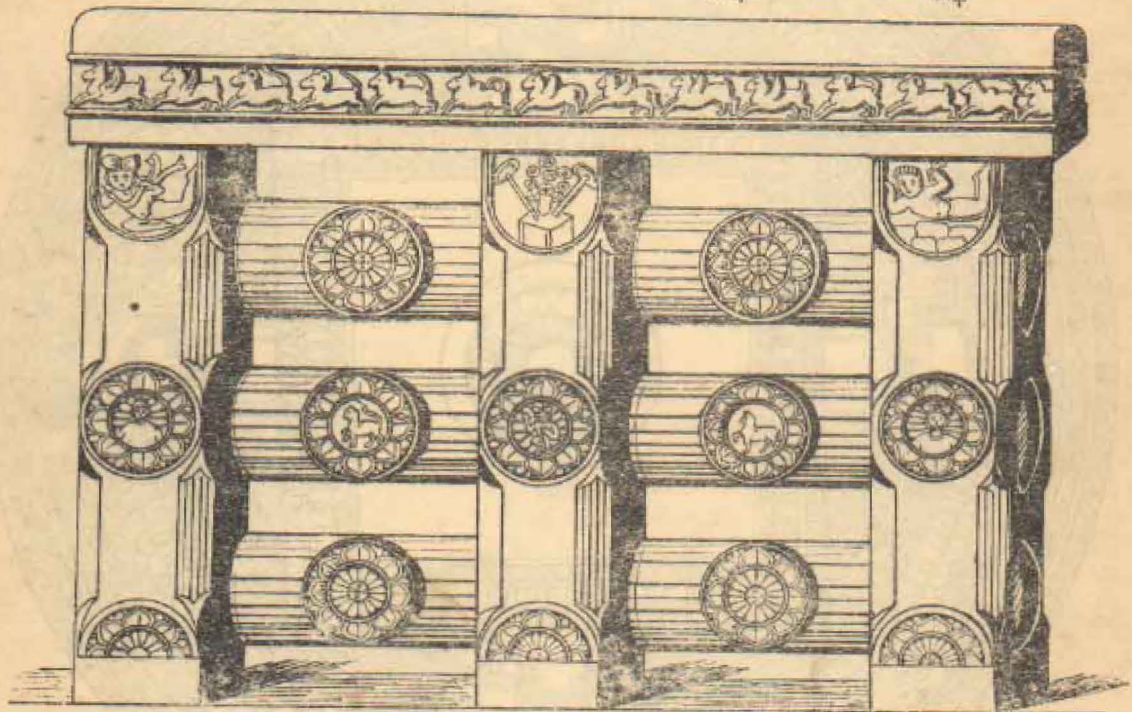
సుజాత గోక్షీరమును తెచ్చి, దానినుండి ఏడుమారులు మీగడనుతీసి, యొకనూతనపాత్రమందు కొంతబియ్యమును పోసి వండి, మీగడతోచేర్చి, వాసనద్రవ్యములను, ఖండశర్కరాదికములనుకలిపి పక్వపరచి, యొకహేమపాత్రమం దాదివ్యాన్నము నుంచెను. తనదాసిని ఉత్తరనుపిలిచి,

"నీవుపట్టణముకెళ్లి యొక బ్రాహ్మణుని భోజనమునకుపిలుచుకొని రమ్మని పంపెను. ఉత్తర మొదట పూర్వాభిముఖముగా బోయెను. బ్రాహ్మణు డెవడును లభించలేదు. కాని యతివేషమున శాక్యుడు కానబడెను. బ్రాహ్మణుడు కాడని ఆయనను ఉత్తర యాహ్వానింపలేదు. క్రమముగా అన్నిదిక్కులయందును బ్రాహ్మణుని కొరకై వెదకెను గాని ఎవరును దొరకలేదు. ఉత్తర మరలి తనరాణియొద్ద కేతెంచి, "అమ్మా! నే నేదిక్కునకు బోయినను బ్రాహ్మణు డెవండును కానరాడు. ఒక్కొక్కసారియు నొక శ్రమణుడుమాత్రము కనబడుచున్నా" డని విన్నవించెను. సుజాత అత్యాతురతతో "నే నాశ్రమణునే పూజింపవలెను; ఆయనను వేగమ పిలుచుకొనిర"మ్మనెను. ఉత్తరయు శాక్యునిగొనివచ్చెను. సుజాత ఆయన నతిగౌరవమున నింటికి గొనిపోయి, తాను పక్వపరచిన క్షీరాన్నమును హేమపాత్రతో గూడ సమర్పించెను. గౌతముడు 'సోదరీ! నా కీపాత్ర మెందులకు? అన్నముమాత్రమి' మ్మనెను. సుజాత పాత్రలేనిది అన్నమునిచ్చుట ధర్మముగాదనియు, భోజనానంతరము పాత్ర

౧. వజ్రాసనము

మును నీయిష్టానుసారముగా నుపయోగించుకొనవచ్చునని యు వేడుకొనెను. అంతశాక్యుడు హేమపాత్రమును, అన్నమును గొని నైరంజనానదికి స్నానార్థమేగెను. తన కాషాయాంబరమును, హేమపాత్రమును గట్టునయుంచి, నది లోదిగెను. నదీజలమంతయు దేవతలవలన చందనాది సుగంధద్రవ్యములతోను, పుష్పములతోను నింపబడియుండెను. ఆయన స్నానముచేసి, వస్త్రమును దొడిగి, అన్నమును చేతగొని, సమీపముననుండిన వనమునకుపోయి, క్షీరాన్నమును దృప్తిగా భుజించి, హేమపాత్రమును నీట పారవైచెను. భోజనానంతరము గౌతముడు యథాపూ

౧. అశోకావరణము

ర్వముగ సుందరశరీరుడయ్యెను. తపమువలన చిక్కిశల్యగతమయిన శరీరము మరల పుష్టికలదయ్యెను. ఆయనశరీరమున ముప్పదిరెండుమహాపురుషలక్షణములును అవగతములయ్యెను. ముఖము దివ్యతేజోయుతమయ్యెను. పునర్లబ్ధదృఢశరీరుడై బోధిమండమునకు బయలుదేరెను.

విశేషవర్ణన లేవియు లేవు. ఊర్విల్వగ్రామమున నదియొక మహాపిప్పలవృక్షము. ఆమహావృక్షముక్రింద సాధారణముగ జ్ఞానవయోవృద్ధులు నిత్యమును గూడి లోకవ్యవహారములను, మతవిషయములను చర్చించుటయు, తత్త్వవిచారము జేయుటయు కలదు. ఆవృక్షమునుచుట్టి యొకవేదికయుండెను. ఇప్పటికే గౌతముడు భోజనానంతరము బయలుదేరినది.

గౌతముడు బుద్ధుడగుకాలము సమీపించెను. ఆయన మనస్సు రాగరహితమయి పరిపక్వస్థితిని పొందియుండెను. పూర్వజ్ఞానులగుటకు పరిపక్వస్థితియందుండువారు బోధిసత్త్వులనబరగుదురు. బోధిమండమునకు గౌతమబోధిసత్త్వుడేగుమార్గమునుగురించి 'లలితవిస్తారము'న నిట్లు వర్ణించియున్నారు: "వాయుదేవుడు మార్గమునంతయు సమ్మార్జనముచేసి, మందమందగమనుడై పథికుల కాహ్లాదజనకుడై యుండెను. వరుణుడు సుగంధయుతజలమును చల్లి పుష్పముల పఱచెను. వృక్షములును, శైలములును గౌరవావనతశిరములై మార్గమునకంతకు నీడనొసగుచుండెను. మార్గమునంతను దేవపుత్త్రులు రక్షించుచుండిరి. ఇరు

బోధిమండము

బుద్ధునిచరిత్రమంతయు విస్తారముగా వర్ణించబడిన లలితవిస్తార మను గ్రంథమున బోధిమండమునుగురించి

పార్శ్వములను నవరత్నఖచితములగు విశ్రమగృహముల నట్టించియుండిరి. మార్గమున తాళవృక్షము లుండెను. వాటిపై ననేకఛత్రచామరము లుంచబడినవి. తాళవృక్షముల మధ్యప్రదేశమున నానావిధజలచరములతోను, పుష్పములతోను నిండినతటాకము లుండినవి. వేలకొలది అప్సరసలు విశ్రమగృహములందుండి సుగంధధూపముల వేయుచు, పుష్ప వర్షములు గురిపించుచు, దివ్యగానములతోను, వాద్యములతోను నృత్యములుచేయుచుండిరి. బోధిమండమును దేవభటులు రక్షించుచుండిరి. బోధివృక్షముక్రిందనుండిన నవరత్నసింహాసనమున గూర్చుండుటకు బోధిసత్త్వుడు నైరంజనానదినుండి వచ్చుకాలమున లోకమంతయు ఆనందమయమయియుండెను. గౌతముడు వృక్షమును సమీపించగనే నాగపతియగు కాళికుడును, తత్పత్ని సువర్ణప్రభయు పరివారసమేతముగ వచ్చి, ఆయనను దర్శించి, నమస్కరించి నిలిచిరి. శాక్యుడు బోధివృక్షమును చేరి తనఆసనమునకై మృదువులగు తృణములను వెదుకజొచ్చెను. అప్పుడు శక్రుడు గడ్డికోయువానివేషమున దర్భమీపమున గడ్డికోయుచుండెను. శాక్యు డతని సమీపించి ఆసనమునకై కొన్నితృణముల దీసికొనివచ్చి బోధిద్రుమమూలమున నొక యాసనమును నిర్మించుకొని పూర్వాభిముఖుడై కూర్చుండెను. అట్లు ఆసీనుడై, "నా శరీరము కృశించినను సరే, చర్మము, మాంసము, శల్యములు నశించినను సరే, నే నన్వేషించుమార్గము గోచరించునంతను ఈయాసనమునుండి లేవజాల"నని దృఢసంకల్పము కావించుకొనెను. వెంటనే కామావచరులను దేవతలారువచ్చి బోధిసత్త్వునికి నమస్కరించి వెడలిపోయిరి.

మారునిదుండగములు

శాక్యుడు మోక్షమార్గాన్వేషియై దృఢసంకల్పముతో నుండగా మారుడు కొనసాగనీయదలచుకొనలేదు. మారుడు అరిషడ్వర్గాధిపతి. అతని జయించిన గాని ముక్తి సులభము కాదని గౌతము డెరుగును. మారానుచరులగు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యాదులను జయించిన, మారుని జయించినట్లే. అందులకుముందు తనఇంద్రియముల జయించవలెను. జితేంద్రియునికి ఏదియు అసాధ్యము కాదు. దేనినైన జయించవచ్చుగాని తనఇంద్రియముల జయించుటయే లోకమున కష్టతరమగుకార్యము. గౌతము డట్టికార్యమును బూనుకొనెను. వాటిని జయించవలెను. ఎటుమాచినను ఏదో యొకరూపమున నవి మనమును బాధించుచునే యుండును. ఒకవస్తువునందలి యపేక్షను వదలుకొనవలెనన్న అంతకంటెను ఆవస్తువునందే మనస్సు నిలుచుచుండును. ఇది మనుష్యస్వభావము.

శాక్యుడు మారజయమునకు పూనుకొనగనే మారునిదుండగములును బలసెను. అతడుగౌతముని సంకల్పమునుండి మరల్పజూచెను. మారునియనుచరులు అనేకభూతములుగను, పిశాచములుగను, రాక్షసులుగను భీకరాకారముల బూని, నఖదంష్ట్రాద్యాయుధములతోను, సర్పసింహవ్యాఘ్రాది క్రూరసత్త్వములతోను బోధిసత్త్వునిపై కేకముఖముగ దుమికిరి. ఆయనను లాగియు, త్రొక్కియు జూచిరి. కాని ఆయన చలింపడయ్యెను. నా రాయనపైకి విడిచినసర్పములు పుష్పమాలికలవలె నయ్యెను. బాణములు కుసుమములై పోయెను. శాక్యుడు మారునిదుండగముల జూచి, సపరివారముగ నతని వెడలిపొమ్మని మందలించెను. దౌష్ట్యమువల్ల జయించుట దుర్లభమని తలచి మారుడు తనకుమార్తెలను నిరుపమానలావణ్యవతులను గౌతమతపోభంగమునకు నియోగించెను. వారును తమశక్తికొలది శృంగారచేష్టలతోను, హావభావవిలాసములతోను, నృత్యగీతాదికములతోను శాక్యునిముందర చేరి, అతనిమనస్సును చలింపజేయ జూచిరి; కాని నిష్ఫలమనోరథలైరి.

మారుడు శాక్యుని కెన్నెన్నియో దుస్సహబాధల గలిగించెను; కాని ఆయన, కంఠీరవంబు గజయూథంబుల చెండాడుభంగి, మారుని చెయిదముల మాయించి, యద్వితీయ ప్రతిభావంతుడై, జితేంద్రియత్వము రూపొందినదో యన్నట్లు వెలయుచుండెను. శాక్యుడు బుద్ధుడయ్యెను. మారుని యాత్మశక్తియు కుంఠితమయ్యెను. అతని వాహనము, గిరిమేఖలమను గజము, మోకరించి బుద్ధునికెరగెను. మారు డేమి చేయునదిలేక యాస్థలమువాసి వెడలిపోయెను. ఇట్లు మారుని ప్రథమదినమునసే జయించి, ఆరాత్రియందు ప్రథమయామమున 'పూర్వనివాసము'

అను పూర్వజన్మజ్ఞానసిద్ధి కాంచెను. ద్వితీయయామమున 'దివ్యచక్షు'వను దివ్యజ్ఞానసిద్ధియు, తృతీయ చతుర్థయామముల సంపూర్ణ బుద్ధత్వమును బడసెను.

బుద్ధత్వము

బుద్ధుడు ప్రాణులయొక్క, జనన జీవన మరణాదికములకును, వాటిదుఃఖములకును కారణము నరసెను.

3. అశోకావరణ స్తంభములపైని చెక్కడపు పనులు

అవిద్యవలన సంస్కారమును, సంస్కారమువలన నామరూపవిజ్ఞానమును, నామరూపవిజ్ఞానమువలన షడాయతనము లనియెడు ఆరు జ్ఞానేంద్రియములును, జ్ఞానేంద్రియములవలనస్పర్శయు, స్పర్శవలన వేదనయు, వేదనవలన తృష్ణయు, తృష్ణవలన ఉపాదానములును— అనగా పంచభూతములును, ఉపాదానములవలన ప్రపంచమును, ప్రపంచమువలన జననమును, జననమువలన మరణమును కలుగుచున్నవని బుద్ధుని ఆశయము. ఏతత్ప్రకారముగ జూచిన జననమరణములకు మూలకారణము అవిద్య, లేక అజ్ఞానము. అజ్ఞానమే సంస్కారవేదనతృష్ణలకు కారణము. జనన మరణములకు లోనగువాని జీవుడు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యాది కారణములచే బాధింపబడుచుండును. "అజ్ఞానాంధకారమునుండితొలగజేసి జీవుడు ముక్తినొందును" ఇదియే బుద్ధు డెరింగి లోకమునకు బోధించిన మోక్షమార్గము.

శాక్యుడు బుద్ధుడు కాగానే ఆయనశరీరమునుండి దశదిక్కులకును ఒక దివ్య తేజము ప్రసరింపదొడగెను. ఈ సంతోషవార్త అన్ని దిక్కులను వ్యాపించెను. బుద్ధునికి తమ సానుభూతి నొసగుటకు మొదట కామావచరులను నప్సరసలు వచ్చిరి. వెనుక శుద్ధావాసకాయికులు (శరీరములును, వస్త్రములును శుద్ధముగా గలవారు), ఆభాస్వరులు (కాంతిగలవారు)ను, సుబ్రహ్మలును, శుక్లపక్షికులు (తెల్లనిరెక్కలు కలవారు)ను, పరివారసమేతులై పరనిర్మితవశవర్తి యను దేవపతియును, సునిర్మితదేవపుత్రుడును, సంతుషితదేవపుత్రుడును, దేవేంద్రాదిదిక్పాలురును వరుసగా వచ్చి బుద్ధుని సందర్శించి పూజించి వెడలిపోయిరి. ఏడుదినము లిట్లు కడచెను. ఎనిమిదవ దివసమున దేవతలు హేమకుంభములయందు జలమును దెచ్చి బుద్ధునికిని, బోధివృక్షమునకును అభిషేకము కావించిరి. బుద్ధుడు మొదటివారమున ప్రీత్యాహారవ్యూహము అను ధ్యానమున నుండెను. అనగా ముక్తిమార్గమును కనుగొన్నందులకు ఆనందము ననుభవించెను. రెండవవారమున ఇటునటు నడచుచుండెను. దీనికే దీర్ఘచంక్రమణ మనిపేరు. మూడవవారమున బోధిద్రుమమున దృష్టి నిలిపి అనిమిషుడై యుండెను. నాలుగవవారమున రత్నచంక్రమణమొనర్చెను: అనగా ప్రాగ్వాపరమధ్యస్థ భూమండలమున రత్నమయశ్చంక్రమణపుల మాదుచుండెను. అయిదవవారమున

౮. బౌద్ధులనాటి ఆభరణములు

ముచిలిందుడను నాగరాజు గృహమునొద్దకు వచ్చెను. అది వర్ష కాలము; శీతల మెక్కుడుగ నుండెను. నాగరాజు దాని నెరింగి తత్క్షణమే బుద్ధుని చుట్టును తనశరీరమును ఏడుమడ్లు చుట్టుకొని పడగతో నాయనశిరమును వాన

౫. బుద్ధగయ ఆలయములోని యొక స్తంభము

నుండి యాచ్ఛాదించెను. ఆరవవారమున వర్షము నిలువ గనే బుద్ధుడు ముచిలిందుని వదలి, యొకన్యగ్రోధవృక్షము క్రింద వసించెను. ఏడవవారమున న్యగ్రోధమును వదలి, మరికొంతదూరమునందున్న రాజాయతనమను వృక్షము క్రింద వసించెను.

ఇద్దరు వణిజులు

త్రపుషుడు, భల్లికుడు అను వణిజసోదరు లిద్దరు ఉత్కల (Orissa) దేశమునకు వ్యాపారార్థము పోయి యుండిరి. వ్యాపారమున విశేషలాభమును సంపాదించి 500 బండ్లనిండ వర్తకసామగ్రుల నింపుకొని మధ్యదేశము నకు పోవుచుండిరి. మార్గమున బుద్ధుడు నివసించుచుండిన రాజాయతనవృక్షమునకు కొంతదూరమునందుండగా వారి బండ్లకు కట్టిన ఎద్దులలో సుజాతము, కీర్తి అను రెండెద్దులు ముందుకు సాగవయ్యెను. ముందేదైన అపాయముగాని, అటంకము గాని యుండినయెడల ఆవృషభము లది గ్రహించి ముందుకు సాగకుండుట వాడుక. కావున వర్తకులు మార్గమున విశేషమేమైన నున్నదా పరీక్షించుడని సేవకుల నంపిరి. వారు ముందుపోయి చూచి, భయకారణ మేమియు లేదనియు, ఒకవృక్షముక్రింద దివ్యతేజోయుతుడగు నొకయోగి యున్నాడనియు తెలిపిరి. వెంటనే వర్తకు లిరువురును సపరివారముగాబోయి బుద్ధుని దర్శించిరి. వెంటనే నేయియు, శర్కరయు కలిపిన యవపిండిరొట్టెలను సమర్పించిరి. బుద్ధుడు దాని భుజించగానే వర్తకు లిరువురును యావజ్జీవమును బుద్ధునికి పరిచర్యచేయుట కియ్యకొనవలెనని యాచనను చేసిరి. బుద్ధుడు వారిని పరిగ్రహించెను. వారికి ఉపాసకులని పేరు. బుద్ధుడు శిష్యులుగా స్వీకరించిన ప్రథమపురుషు లీవణిజసోదరులే.

బుద్ధుని ప్రథమబోధ

బుద్ధుడు త్రపుషభల్లికులచే నాదరింపబడి మరల న్యగ్రోధవృక్షముక్రిందికి వెళ్లెను. అచ్చట తాను గనుగొనిన ముక్తిమార్గము నెవరికి బోధించిన సులభముగా గ్రహింప గలరా యని యోచించెను. కపిలవస్తునగరమును వదలి వచ్చుచుండగా మొదట తా నాశ్రయించిన ఆలారుని కిధర్మమును బోధింప నెంచెను. కాని ఆలారు డొకవార ముక్రిందటనే మరణించినట్లు ఆయనకు మనోగోచరమయ్యె ను. పిమ్మట తా నాశ్రయించిన ఉద్రకుని తలచెను. ఆయనకూడ ఆతొలిరాత్రియే మరణించెనని తెలిసెను. కడపట తన్ను సంచలమనస్కుడనియెంచి త్యజించిన

అయిదుగురుసన్న్యాసుల దలచెను. వారిప్పుడు కాశీయందు సారంగనాథమున తపమాచరించుచుండిరి. అప్పటికి బుద్ధునితపఃపరిసమాప్తియయి ఎనిమిదివారములయ్యెను. ఆషాఢశుద్ధపూర్ణిమనాడితడు వారణాసికిపయనమయ్యెను. అదియే ఆయనదేశసంచారమునకుప్రారంభము. బుద్ధుని త్యజించినఅయిదుగురుసన్న్యాసులును తపోనిష్ఠయం దుండిరి. వారు బుద్ధుని దూరముననే చూచి ఉదాసీనత వహించిరి. కాని వారిలోవారు చంచలచిత్తుడగు గౌతముడు ఆదరణపాత్రుడుకాడనుకొనియుండిరి. బుద్ధుడువారిని సమీపించెను. ఆయనను చూచిచూడనట్లు నటించుచు, లేచి గౌరవింపరాదని దృఢనిశ్చయులైనవా రయిదుగురును, బుద్ధుడు సమీపింపగనే, తమసంకల్పమును మరచి, తమకు తెలియకయే లేచి ఆయనకు నమస్కరించి నిలిచిరి. అప్పుడాయన వారికి తనధర్మమును బోధించెను. వారును తన్మతమును స్వీకరించి అర్హతులైరి. అర్హతులనగా పరిపూర్ణజ్ఞానులై మోక్షార్హులగువారు. సారనాథునందు యశస్సనువాడును, వానితల్లిదండ్రులును, భార్యయును, ఏబదినలుగురుమిత్రులును బుద్ధునిధర్మమును స్వీకరించిరి. బుద్ధుడు అరువదిమందిశిష్యులను నానాదిక్కులకును ధర్మబోధకై పంపి, తాను మరల ఉర్విలకు పోయెను. అచ్చట ఉర్విల కశ్యపుడు, గయాకశ్యపుడు, నదీకశ్యపుడు అను కశ్యపసోదరులు ముగ్గురు అగ్న్యారాధకు లుండిరి. వారికి ధర్మమార్గోపదేశము కావించి, అర్హతుల జేసెను. అటనుండి క్రమముగా లోకసంచారముచేసి, ధర్మమును లోకమునస్థాపించి, ఆచంద్రార్కకీర్తిస్వరూపుడయ్యెను.

బుద్ధునితపోభూమి యగు గయయందు అనేకాలయములును, స్తూపములును కలవు. సుమారు క్రీ. పూ. 250-వ సంవత్సరము మొదలు, క్రీ. శ. చాల సంవత్సరములవరకును అనేక బౌద్ధచక్రవర్తులచేతను, ధనికులచేతను, భిక్షులచేతను కట్టబడినవైయుండెను. ఈ 14 శతాబ్దముల కాలమున బౌద్ధమతము శశాంక, కుమారిలభట్టాదిబౌద్ధమతద్వేషులప్రహారకృత్యములవలన చాలవరకు బాధల నందియుండెను. శశాంకుడు బౌద్ధాలయముల ననేకముల నాశ మొందించెను. అతడు బోధిద్రుమమునుగూడ ఎన్నియోమారులు దహించియును, నరికియును తనవెక్కసమును దీర్చుకొనుచుండెను.

మహాబోధి ఆలయమును కట్టించినవాడు అశోకచక్రవర్తి. ఉపగుప్తుడు ఆయనయొక్క గురువు. ఉపగుప్తుడు శూద్రకులజాతుడయ్యెను, పదునేడవసంవత్సరప్రాయమున బౌద్ధుడై, జితేంద్రియుడని ఖ్యాతిజెందినవాడు. అశోకుడు తొలుత క్రూరుడైయుండెను. సమయము చిక్కినప్పుడెల్ల నతనికి ఉపగుప్తుడు సన్మార్గావలంబనము బోధించుచుండి అతనిని బౌద్ధుని జేసెను. బౌద్ధుడైనఅశోకచక్రవర్తి గయాప్రభావమునువిని, ఉపగుప్తుని ప్రేరణవల్ల గయయందు మహాబోధిఆలయమును ఒకలక్ష హేమనిష్కముల వ్యయించి కట్టించెను. ఈఆలయము పదునారుస్తంభములుగల మంటపమైయుండెను. ఆమంటపమధ్యమున నొక 'వజ్రాసన' ముండెను. దానివ్యాసము ౭¾ అడుగులు, దానిమందము ఆరంగుళములు. అది యొకపాలరాతిచే చేయబడినది. దానిపై చిత్రవిచిత్రములుగ చెక్కడపుపని చేయబడియున్నది. (చిత్రము ౧) అశోకుడు మంటపమునేకాక దాని చుట్టును ఒకస్తంభావరణమునుగూడ కట్టించెను. ప్రతిస్తంభముపైనను చిత్రములు కలవు. స్తంభములకడ్డముగా రాతిదూలము లమర్చబడి, ఆవరణమంతయు నొకకంచెవలె కనబడుచుండును. (చిత్రము ౨) అశోకునితర్వాత ననేకరాజులు ఆలయమును వృద్ధిచేసిరి. అశోకునితర్వాత 9 శతాబ్దములకు హియెన్‌త్సాంగు గయను దర్శించినప్పుడు ఆలయమొకమంటపమాత్రము కాక పెక్కుఅంతస్థులుగలదైయుండెను. అశోకమంటపము క్రీ. పూ. ప్రథమశతాబ్దమున శంకరుడను, సుస్థరగ్రామణి అనునిద్దరు ఉపాసకసోదరులు (ఇందు శంకరుడే శంకరాదిత్యుడనబరగువాడు కానోపును) గొప్పఆలయముగా గట్టించిరి. వీరే నాలంద ఆలయమునుగూడ గట్టించిరి. తర్వాత 300–400 మధ్యకాలమున నేపాళరాజగు పశుపతి బుద్ధవిగ్రహము నొకదానిని ప్రతిష్ఠించి, తూర్పుమంటపమును, ఇంక ననేకస్తూపములను గట్టించెను. క్రీ. శ. 600–620 మధ్యకాలమున శశాంకరాజు బౌద్ధమతమునందలి ద్వేషమువలన బోధిద్రుమమును పెకలించి, ఆలయమును ధ్వంసముచేసెను. తాను ధ్వంసముచేయుట చాలక, తనమంత్రి బౌద్ధుడైనను, అతని నాలయధ్వంసము కావించుట కాజ్ఞాపించెను. ఆమంత్రి యట్టిదారుణమున కొడంబడజాలకయు, రాజాజ్ఞ నుల్లంఘింపను చాలకయు నందలి బుద్ధవిగ్రహమునకు ముందొకకుడ్యమును గట్టించి కప్పించెను.

[సశేషము]

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

౧

ధర్మధేనువు చేపగా దాయఁగట్టి
జగతిఁ బిదికె నెవం డహింసాపయస్సు
నాతపస్వివతంసు నామామృతంబు
వీథివీథులఁ బడి పంచిపెట్టికొనుచు.

౨

కాళ్లు కందగాఁ గట్టిన కడపటెల్ల
నెక్కిదిగితిని పగలెల్ల నీపురాన;
పిలిచి నోరారగా నింత భిక్షఁబెట్టు
గ్రామవాసి యొకండును గానరాఁడు.

౩

వృత్రవధఁ గీర్తనము సేయు వేదవాణి
నధ్యయన మొనరించు బ్రాహ్మణజనంబు
సృష్టిచేతన మెల్ల నార్ద్రీకరించు
మహదహింస కేపగిది బ్రహ్మణ్య మిచ్చు?

౪

చంపఁ జేమెత్తు కటికికసాయి యసికి
నవ్వుచు శిరస్సు నీఁగలపువ్వుకొడఁద
చంపలేదె జీవనపయఃపూరమయిన
యతనిలోని హింసాప్రరోహమును బ్రేమ.

౫

ఊరిసలు ప్రక్కలందును నుదయవేళఁ
గదలి చీమలపుట్టలు వెదకి వెదకి
మంచిబియ్యము చల్లు సంసారులకట!
మాఱినారు మత ద్వేషమలిన మంటి.

౬

వేసవిదినాల పక్షిదప్పికలు దీర్ప
ప్రమిదలను మంచినీర్వోసి బయటిగోడ
మదురులందునఁ బెట్టు బ్రాహ్మణపురంధ్రు
లకట! యిపుడేల యిటు లదయాత్మలైరి.

౭

లేళ్ల మేతకు పచ్చిక బీళ్లు పెంచి
విడిచిపెట్టు కర్షకులు లోభింత్రు నేఁడు
కంచవేసితోఁటల కెల్ల గరుణవిడిచి
మాఱెనే బౌద్ధధర్మ చక్రారపంక్తి!

౮

తొట్టెలో పసిపాపను దొడ్డిలోని
బాలవత్సముఁ, దోఁటలోఁ బచ్చమొలక
నేకవత్సల దృష్టితో సాకినట్టి
ప్రియకుటుంబిను లిప్పు డేమయిరో, యకట!

౯

తీయనీయలేదు తేనెఁ దెట్టెలనుండి
త్రుంపనీయలేదు తొడిమఁ బువులు
కోయనీయలేదు కొమ్మలఁ ఫలములు
ఎటులమాఱె నా యహింస నేఁడు.

౧౦

కావిఁగొన్న పరివ్రాజి కాకులంబు
సుఖముగా చైత్యములయందు సుప్తిఁగొంద్రు
రాళ్లనిలువున "బ్రియదాసి" వ్రాసినట్టి
ధర్మపంక్తులు ధూళిలో దాగు నేఁడు.

౧౧

కాటికివేయుచున్నదిచలి నరము లెల్ల
ప్రాయమున నున్న నన్నె సర్వాంగకముల,
కాన్పులుడిగిన యీగోవు కదలలేక
వణకుచున్నది నావచః ఫణితిపగిది.

౧౨

డొక్కలంటుకపోయెఁ గండ్లు ముసుకొనడు
నీపయస్వినికక్కటా! యెట్లుచూతు;
చలికిఁ గప్పెదమన్న వస్త్రంబులేదు
ఒక్కకావికౌపీనము దక్కనాకు.

౧౩

అనుచు విలపించుచుండె సన్న్యాసి యొకఁడు
లేవలేని యొక్క ముసలిగోవు చెంత
ఆంధ్ర రాజ్యేశ్వరీ కంఠహార మయిన
ధాన్యకటకవీథులమధ్య శూన్యగతిని.

౧౪

మేత తేలేఁడు, వృద్ధగోమాత బాధ
చూడలేడు ప్రాణములు కొట్లాడుచుండ
ఎమితోఁపక చేదోయి నెత్తిగోవు
తల్లిని గవుంగలించె వత్సము విధాన.

౧౫

బుంగతోనీళ్లు మోసుకపోవుచున్న
పేదరాలోర్తు చూచె హృద్భేదనముగ
నామహార్తి సంక్రాంతి నింకేమి చెప్ప
కలదుగాదె సూత్రాత్మ జగత్తునందు.

౧౬

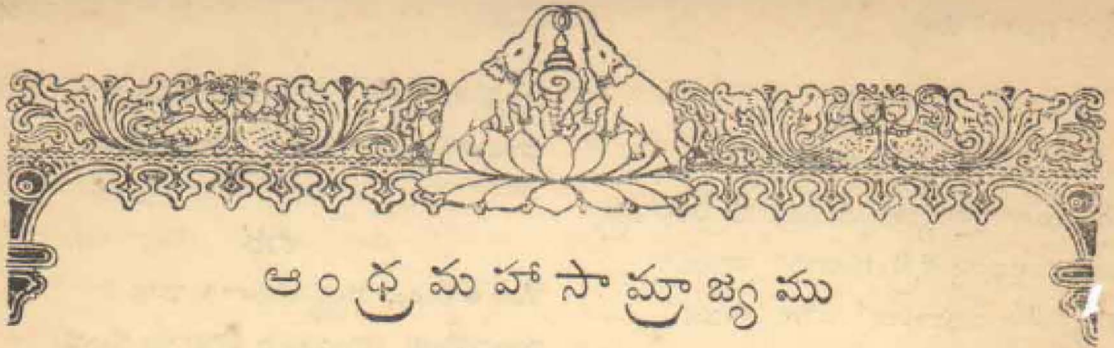
ముందువెనుకలవచ్చుచుఁ బోవుచున్న
పౌరులను జూడలేదామె; వారిమీఁదఁ
జినిగిపోయిన తనమేని చీరవిచ్చి
బుద్ధభగవానుపేరు చెప్పుచును గప్పె.

చింత

వేంకట కాళిదాస కవులు

[ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్యసమ్మేళనము]

తేటినై భవదీయ దివ్యపాదాంభోజ రుచిరమరందంబు గ్రోలువాఁడ
హంసనై భవదీయమగు మానససరోవరోర్మికాశ్రేణుల నూఁగువాఁడ
వరచకోరంబునై భవదీయముఖసుధాకరచంద్రికలవెక్కుఁ దిరుగువాఁడఁ
గోయిల నై భవదీయ భాసురతనూసురసాలముం జేరి వరలువాఁడ
"రామకృష్ణా!" యటంచు గీరంబునగుచు-నీదు కరపల్లవమున రాణించువాఁడ
సుకవినై భవన్నామ సంస్తుతివినిర్మ-లాంబరంబున విహరించి యలరువాఁడ.

ఆంధ్ర మహా సామ్రాజ్యము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఇక భాషావిషయమునుగుఱించి యాలోచింతము. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులే యైన యెడల - ఆంధ్రులు ద్రావిడులలోని వారును, ద్రావిడభాషా కుటుంబమునకు జెందిన ఆంధ్రమును మాటలాడువారును గనుక-వారి శాసనములలో ఒక్కటియైన ద్రావిడభాషాకుటుంబమునకు జెందిన ఆంధ్రభాషలో నున్నది కనబడవలసి ఉండును. కాని, అట్టి శాసనమేదియు ఇంతవఱకు గానరాదు. సాతవాహనులశాసనములన్నియు ప్రాకృత భాషలోనే కలవు. అందువలన సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒకరుకారు' అని వ్యతిరేకవాదము: అనగా సాతవాహనుల మాతృభాష ప్రాకృతము; ప్రాకృతము కావుననేవారి, శాసనము లన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవని దానిభావము.

సాతవాహన శాసనములు ప్రాకృతమున నున్నంత మాత్రమున వారి (మాతృ) భాష ప్రాకృతమని నిర్ణయింప వీలులేదని వ్యతిరేక వాదమునకు సమాధానము. శాసనములలో ప్రాకృతభాష ఒక్క సాతవాహనులనాటి నుండియే, ఒక్క దక్షిణాపథముననే, ఒక్కసాతవాహనుల కాలముననే కాదు; క్రీస్తుకుపూర్వమునను పరమునను, ఉత్తరాపథమునను దక్షిణాపథమునను, అశోకునినాటినుండియు గూడ శాసనములలో గానవచ్చుచున్నది. మౌర్యవంశపురాజైన అశోకుని శాసనము లన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవి. శుంగవంశజులనాటి శాసనములు ప్రాకృతభాషలో గలవు. సాతవాహనులకు సమకాలీనులై ఉత్తరహిందూస్థానమున పరిపాలనము నెఱపినశక, కుషాణవంశజులనాటి శాసనములుచాలవఱకు ప్రాకృతముననే కలవు. మాళవసౌరాష్ట్రముల నేలిన క్షత్రప వంశజుడగు నహపానునియొక్కయు, అతని అల్లుడు వృషభదత్తుని యొక్కయు, అతని కూతురును వృషభదత్తుని భార్యయు నగు దక్షమిత్ర యొక్కయు, అతనిమంత్రి 'అయమ' యొక్కయు శాసనములన్నియు ప్రాకృతముననే కలవు. వృషభదత్తుని యొక శాసనమున మాత్రము ఆతడదివఱకుచేసిన దానధర్మములనువర్ణించు ప్రశస్తియంతయు సంస్కృతముననే యున్నను క్రొత్తగ చేయబోవుదానమును వర్ణించు పట్టునుండి సంస్కృతము కాక ప్రాకృతమే వాడబడెను. ఈ పైనుడివిన వారందఱు సాతవాహనులకు సమకాలీనులే. సాతవాహనులకు సమ

కాలికుఁడైన కళింగరాజగు ఖారవేలుని శాసనము ప్రాకృతముననే రచియింపఁబడినది. సాతవాహన రాజ్య మంతరించినపిదప పరిపాలించి రనబడు కర్ణాటదేశపు కదంబవంశజుల మొదటి శాసనములు ప్రాకృతముననే కలవు. క్రీస్తుశకము మూఁడవ శతాబ్దాంతమునుండి కాంచీపురమును రాజధానిచేసికొని పాలించి రనబడు పల్లవ వంశజుల మొదటి శాసనముల లోని భాషయు ప్రాకృతమే. సాతవాహన రాజ్య మంతరించిన పిదప ఆంధ్ర దేశమున వేఱువేఱు ప్రాంతముల రాజ్యముచేసిరని యూహింప దగు ఆనందగోత్రజుల శాసనములు, బృహత్ఫలాయన సగోత్రుల శాసనములు, వేంగీశాలంకాయనులలోని మొదటిరాజుల శాసనములు— ఇవియన్నియు ప్రాకృతముననే ఉన్నవి.

ఈ పై యుదాహరణముల ననుసరించి చూచినచో ప్రాకృతము ఒక్క సాతవాహన వంశజులశాసనములలోను, వారు పాలించిన ఒక్క పశ్చిమహిందూదేశమునను, వారినాఁడును మాత్రమే కాక వేఱువేఱు రాజవంశములవారి శాసనములలోను, ఉత్తర హిందూస్థానమునను, కళింగమునను, మాళవ సౌరాష్ట్రములలోను, ద్రవిడకర్ణాట దేశములందును, క్రీస్తుపూర్వము అశోకుని నాటినుండి సాతవాహన రాజ్య మంతరించిన పిదప కొంతకాలము వఱకునుగూడ గానవచ్చుచున్నట్లు తెలియగలదు. దీనిని బట్టి ప్రాకృతభాష ఒకప్పుడు అనగా క్రీస్తుపూర్వము ౩౦౦ ల సంవత్సరములనుండి క్రీస్తుతరువాత ౩౦౦ ల సంవత్సరములవఱకు సాధారణముగ హిందూదేశ మందలి రాజవంశములవారి కందఱికి సామాన్యమైన 'శాసనభాష' యయ్యెనని మనము నిస్సంశయముగ నుడువవచ్చును.

ఇట్లు ప్రాకృతము దేశ మంతటను వ్యాపించుటకును, రాజవంశములవారి కందఱికి సామాన్య 'శాసనభాష' యగుటకును కారణము లేకపోలేదు. అది హిందూదేశమున బౌద్ధమతము ప్రబలముగ వ్యాపించిన కాలమను విషయమును జ్ఞాపక ముంచుకొనినచో ఆకారణము సువిదిత మగును. హిందువుల యొక్క వైదికవాఙ్మయమంతయు సంస్కృతమున నున్నయట్లే బౌద్ధులయొక్కయు, జైనుల యొక్కయు మతగ్రంథము లన్నియు 'పలీ' భాషలోగలవు. 'వ్యావహారికమునకు భిన్నమైన గ్రాంథికప్రాకృతముయొక్క ప్రాచీనరూపమునకే 'పాలీ' యని పేరు.' సంస్కృతగ్రంథములకును, సంస్కృత పండితులకును హిందువులలో ఎట్టి గౌరవప్రతిష్ఠ లుండెడివో అట్లే బౌద్ధమతము ప్రబలిన రోజులలో ప్రాకృతగ్రంథములకును, ప్రాకృతభాషా పండితులకును అట్టిగౌరవమర్యాద లుండెడివి. హిందువులకు సంస్కృత మెట్టిపవిత్రభాషయో బౌద్ధజైనాదులకు ప్రాకృత మట్టి పూజ్యభాష. మతవిషయకమైన కార్యకలాపాదుల సందర్భముననే తప్ప మిగిలిన వేళల సంస్కృతమును వాడుట పూర్వ మెంత యపవిత్రముగ తలంపబడుచుండెనో అట్లే బౌద్ధయుగమున మత స్వభావమును సూచించు కార్యముల పట్లనే కాని మిగిలిన యప్పుడు ప్రాకృతమును వాడుట దోషముగ పరిగణింప బడుచుండెను. రాజరాజ

నరేంద్రునినాటి వఱకుగూడ తెలుగువ్యాకరణములైననేమి, మఱి యేగ్రంథములైన నేమి సంస్కృతమున రచియించుటయే ప్రతిష్ఠావహ మనునభిప్రాయ ముండినట్లే బౌద్ధమతము ప్రబలిన సాతవాహనుల నాడు గ్రంథ రచన ప్రాకృతమున జేయుటయే ఘనతగ నెన్నబడుచుండెను. ఇంత యేల, భాషా విషయకముగ వైదిక మతమునకు సంస్కృతము చిహ్నమైనట్లు బౌద్ధజైనమతములకు ప్రాకృతము చిహ్నమయ్యెను. మతస్వభావమును సూచించు ఏలేఖ్యమునైనను బౌద్ధయుగమున ప్రాకృతభాషలో రచించుటయు, వైదికయుగమున సంస్కృతభాషలో రచించుటయు మీఱరాని యొకపవిత్రాచారమయ్యెను. ఇందువలననే బౌద్ధమతస్వభావమును సూచించు దానధర్మములను దెలుపు లేఖ్యము లన్నియు బౌద్ధయుగమున ప్రాకృతముననే కలవు. ప్రాకృతభాషలో గానవచ్చు శాసనము లన్నియు రాజులు కాని ప్రజలు కాని బౌద్ధభిక్షువులకో, బౌద్ధసంస్థలకో లేక జైన సంస్థలకో చేసినదానధర్మములను దెలుపునవే. ఈ కారణముననే ఋషభదత్తుని ప్రశస్తి యంతయు మొదట సంస్కృతమున నుండినను దానవిషయమును దెలుపు పట్టునుండి ప్రాకృతముననే కలదు. అందువలన ఇట్టిప్రాకృతమును ఆధారముగా గైకొని సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారని వాదించుట యుచితముకాదు. సాతవాహనుల కాలమున గాని, అంతకు పూర్వము కాని హిందూదేశమునందలి వేఱువేఱుప్రాంతముల పరిపాలనము నెఱపినవారు తమశాసనములను దేశభాషలలో వేయించియుండినయెడల — ఆయాప్రాంతము లందలి వారు అచ్చటి దేశభాషలో తమశాసనములు వ్రాయించియుండిరి గనుకను, సాతవాహనుల శాసనములు ప్రాకృతమున గానవచ్చుచున్నవి గనుకను — సాతవాహనులభాష ప్రాకృతమే యనియు, అందువలన వారు ఆంధ్రులకు భిన్నులై యుండురనియు అప్పు డూహింపవచ్చును; కాని సాతవాహనుల కాలమున హిందూదేశమునం దెల్లెడల సాధారణముగ ప్రాకృతభాషాశాసనములే కనబడును కాని దేశభాషాశాసనమే కానరాదు. అందువలన ఈభాషాధారమున సాతవాహనులు ఆంధ్రులు కారనుట యొప్పదు.

మఱియొక విషయము: ప్రాకృతము ఇప్పటి ఆంధ్రదేశమునకు గౌతమీపుత్రునితరువాతి సాతవాహనరాజుల కాలమున వచ్చినదను వ్యతిరేకవాదమును సరియైనది కాదు. ఇందుకు కృష్ణామండలములోని భట్టిప్రోలు బౌద్ధస్తూపశాసనములే ప్రమాణము. ఈశాసనము లన్నియు ప్రాకృతముననే కలవు. వీటిని ప్రకటించినబూలరుదొరగారు వాటిలిపి ననుసరించి యవి అశోకునికి కొంచెము తరువాతివనియు, సాతవాహనుల నానాఘట్టముశాసనములు ఖారవేలునిహాథిగుంఫాశాసనము మొదలయినవానికి పూర్వపు వనియు, అందువలన అవి క్రీస్తుకు ౨౦౦ లకు కూడ పూర్వపువేయై యుండుననియు జెప్పుచున్నారు. ఇదియే సరియైనదగుచో సాతవాహనుల నానాఘట్టపు శాసనములకు పూర్వమే ప్రాకృతభాషాశాసనములు భట్టిప్రోలు బౌద్ధస్తూపమున గానవచ్చు

చున్నవని చెప్పవలసియుండును. ఆ శాసనము లొకవేళ బూలరుగారు చెప్పినంతటి ప్రాచీన మైనవి కావని సంశయించినను క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దిలోనివైన గాకపోవు. అవి క్రీస్తుతరువాత మొదటిశతాబ్దిలోని వని వాద మున కొకవేళ వాదించినను అప్పటికిని అవి గౌతమీపుత్త్రాదులకు పూర్వపువే కాగలవు. ఏలయన గౌతమీపుత్త్రాదుల నాసిక శాస నములలోని లిపికంటె భట్టిప్రోలుస్తూపపు శాస నముల లిపి చాల పూర్వపుదని యెల్లరు నంగీ కరించియే యున్నారు. గౌతమీపుత్త్రాదుల తరువాతివారే ఆంధ్ర దేశమునకువచ్చిరనియు, వారే ఆంధ్ర దేశమునకు ప్రాకృతమును దీసి కొనివచ్చిరనియు వ్యతిరేకవాదము. అట్టిచో సాతవాహనులు రాకపూర్వమే ఆంధ్ర దేశమున ప్రాకృతభాషాశాసనములు కాన్పించుట యెట్లు కలిగెను? సాతవాహనులకు పూర్వము ఆంధ్ర దేశమునందలి శాసనములు ద్రావిడ భాషా కుటుంబమునకు సంబంధించిన ఆంధ్రమున గాక ప్రాకృతముననుండుట యెట్లు కలిగెను? వీటిననుసరించియే వ్యతిరేకవాదము సరియైనది కాదనవచ్చును. ఈపై ప్రశ్నలకు ఇదివఱలో చెప్పినదే సమాధానము. శాసనములందు ప్రాకృ తముండుట అది దేశభాష యగుటవలనను కాకపోవుటవలనను కాదు: అది బౌద్ధులమత భాష, పవిత్రభాష యగుటయే అందుకు కార ణము. 'సాతవాహనులకు పూర్వమే' ఆంధ్ర దేశములో ప్రాకృత భాషా శాసనములు కాన్పిం చుటనుబట్టియే ప్రాకృతమునకు భిన్నమైన దేశ భాష యచ్చటనుండి యుండునని యూహింప నవకాశము కలుగుచున్నది. సాతవాహనులకు పూర్వమైనను పరమునైనను ఆంధ్రదేశము నందలి శాసనములలో ప్రాకృతము కాన్పించుట అది దేశభాషయగుటవలన గాదనియు, అది మతభాష యగుటవలననే యనియు మనము నిర్ణయింప వచ్చును. అందువలన ప్రాచీన ప్రాకృతభాషాశాసనములు కాన్పించిన ప్రాంత ముల ప్రాకృతేతరమైన దేశభాష లేదని మాత్రము నిశ్చయముగ చెప్ప వల్లకాదు. ఈ కారణములవలన సాతవాహనులును, ఆంధ్రు లును ఒక్కరుకారనుటకు ప్రాకృతము ఏవిధ మునను అడ్డురాదని మనము నిశ్చయింప వచ్చును.

వేఱొక విషయము: శ్రీమాన్ పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగారు క్రీస్తుశకము 300 లనుండి ఆంధ్ర జాతియు, ఆంధ్ర రాజవంశమును అంతరించెనని చెప్పుచున్నారు: కాని యిది సమంజసమైన యూహగ కాన్పింపదు. ఆంధ్ర రాజవంశము వారిశాసనములు క్రీస్తు శకము మూడువందలనుండి కాన్పింపకపోవుటచేత ఆ వంశ మొకవేళ అంతటినుండి అంతరించెనన్న ననవచ్చునేమో కాని ఆంధ్రజాతి యంతయు నంతరించెననుటకు వీరికిగల యాధారము లేవో తెలియరాకున్నవి. ప్రత్యక్షముగ ఆంధ్రజాతి యిపుడుండగా సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒకరని నిర్వివాదముగ నంగీకరించువీరు ఆంధ్ర జాతి యంతరించెనని చెప్పుట విపరీతముగ కన బడకమానదు. అయితే ఇట్లు చెప్పుటలో ఇప్పటి యాంధ్రజాతియు, పూర్వపు ఆంధ్రజాతియు ఒక్కటికాదని వీరియుద్దేశమనుట స్పష్టము.

పూర్వపు ఆంధ్రులును, ఇప్పటి ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారనుటకు వీరు చూపిన ప్రమాణములు బలమైనవి కావు. బలిష్ఠములైన కారణములున్ననే కాని పూర్వపుఆంధ్రులును,ఇప్పటి ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారని యనజాలము. అంతేకాక ఆంధ్రరాజవంశమును, ఆంధ్రజాతియు అంతరించెనని* వారనుచో ఆంధ్రరాజవంశమే ఆంధ్రజాతియనియు, ఆంధ్రరాజ వంశము మినహాగా ఆంధ్రజాతియే లేదనియువారు చెప్పవలసి యుండును. ఇందుకైనను వారు ప్రమాణములు చూపవలసి యుండును. తగిన బలిష్ఠప్రమాణములు లేనిదే ఆంధ్రజాతి యంతరించెనను వీరి సిద్ధాంతము అంగీకార్యము కాజాలదు.

ఈ పై ప్రమాణములనుబట్టియు, కారణములనుబట్టియు ఇంతకంటెబలిష్ఠములైన వ్యతిరేక ప్రమాణము లున్ననే తప్ప సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒక్కరేయని నిశ్చయించుకొనవచ్చును.

సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును ఒక్కరని మనము నిశ్చయించుకొనుటచేత ఆంధ్రరాజుల కాలనిర్ణయ చరిత్రాదుల కొఱకు— సాతవాహనులశాసనములేకాని ఆంధ్రరాజుల శాసనములు ఏవియుకాన్పింపలేదు కావున— సాతవాహనవంశజుల శాసనములనే పరిశీలింపవలెను.

సాతవాహనవంశజుల శాసనము లెచ్చటెచ్చట నున్నదియు ఈవఱకే తెలుపబడినది. ఆ శాసనములలో సాతవాహనరాజుల రాజ్య సంవత్సరములే కాని శకవర్షములు తెలుపబడియుండలేదు. సాతవాహనరాజుల రాజ్య సంవత్సరములు తెలిసినంతమాత్రమున వారి కాలమును శకవర్షపరిగణనమున గాని, క్రీస్తుశక పరిగణనమున గాని నిర్ణయించుటకువీలులేదు. అందువలన సాతవాహనవంశమునందలి అనగా ఆంధ్రవంశము నందలి ఆయారాజులు — శకవర్షపరిగణనమునగాని, క్రీస్తుశకపరిగణనమున గాని — ఎప్పటినుండి ఎప్పటివఱకుపరిపాలించిరో వారికిసమకాలీన శాసనములను బట్టియైన నిర్ణయించుటకు వీలుకలుగునేమో ఇక చూడవలసి యున్నది.

యవన, శక, పహ్లవులు

సాతవాహనరాజుల శాసనముల ననుసరించి వారియొక్క (అనగా ఆంధ్ర రాజుల యొక్క) కాలమును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదని తేలుటచేత వారికి సమకాలీనులైనవారి శాసనములవలననైనను ఈ కాలనిర్ణయ సమస్యాపరిష్కారమునకు మార్గ మేర్పడునేమో చూతము. సాతవాహనుల శాసనముల ననుసరించియే వారికి సమకాలీనులైనవారిని నిర్ణయించినచో నది ప్రామాణికముగనుండగలదు.

శాసనములవలన దెలియవచ్చు సాతవాహనరాజులలో మొదటి మూవురును స్వయముగ వేయించిన శాసనము లింతవఱకు గానరాలేదు. సాతవాహన ప్రభువులు స్వయముగ వేయించిన శాసనములు గౌతమీపుత్త్రుని నుండియే కనబడుచున్నవి. కాని గౌతమీపుత్త్రుని శాసనములలో సాతవాహనేతరములైన తెగలేవియు పేర్కొనబడియుండలేదు. అందువలన

సాతవాహనులకు సమకాలీను లెవ్వరను విషయమును దెలిసికొనుటకు గౌతమీపుత్ర శాసనములు మన కుపకరింపవు.

గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణి శాసనముల తరువాత మనకు లభ్యము లగునవి వాసిష్ఠీపుత్ర శ్రీ పుళుమావి శాసనములు. ఈ పుళుమావి యొక్క పందొమ్మిదవ రాజ్య సంవత్సరము నాటి నాసికగుహాశాసనమున గౌతమీపుత్రుడు యవన, శక, పహ్లావులను నాశము గావించెననియు, ఖఖరాత వంశమును నిర్మూలము గావించెననియు దెలుపబడి యున్నది. ఇందువలన యవన, శక, పహ్లావులును, ఖఖరాతులును సాతవాహనులకు సమకాలీనులని నిస్సంశయముగ నుడువవచ్చును. ప్రాకృత భాషలో ఖఖరాత వంశ మను పేరం బరగు దానికే సంస్కృతమున క్షహరాతవంశ మని పేరు. అందుచేత యవన, శక, పహ్లావులయొక్కయు, క్షహరాతుల యొక్కయు చరిత్రమును బరిశోధించిన యెడల ఆంధ్రరాజుల కాలనిర్ణయ సమస్యను పరిష్కరించుటకు కీలకము దొరకునేమో చూడవలసి యున్నది.

మనహిందూవాఙ్మయమున అలెగ్జాండరు మొదలగు గ్రీసుదేశీయులకు యవనులనిపేరు. అలెగ్జాండరు హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చి సింధు, పంజాబు ప్రాంతములను జయించుట హిందూదేశ చరిత్ర పాఠకులకు దెలియని విషయము కాదు. అలెగ్జాండరు చనిపోయినపిదప అతని ప్రాగ్దేశరాజ్య మంతయు అతని సేనానాయకులైన యవనముఖ్యుల వశమున నుండెను. మౌర్యచంద్రగుప్తుడు సింధు, పంజాబు ప్రాంతముల నేలుచుండిన యవనులను జయించి స్వరాజ్యమునుస్థాపించినప్పటికి మౌర్యసామ్రాజ్యము పతనము నొందినపిదప దానికిఉత్తరపు సరిహద్దులను, వాయువ్యపు సరిహద్దులను ఉండిన బాక్ట్రియా, పార్థియా దేశములనుండి హిందూదేశముపై మఱల గొన్ని దండయాత్రలు జరిగెను.

హిందూదేశమునకు వాయువ్య మూలనున్న 'హిందూకుష్' పర్వతముల యొక్క ఉత్తరపు 'సాలోపు'లకును మధ్యఆసియాలోని ఇప్పుడు 'ఆమూదేరియా' యనబడు 'ఆక్సుసు' నదికిని మధ్యగల ప్రదేశమునకే, అనగా 'ఆక్సస్' నది ఉత్తరపు సరిహద్దుగాగల ఉత్తర ఆఫ్ఘనిస్థాన దేశమునకు బాక్ట్రియా యని పేరు. ఈ దేశమును అలెగ్జాండరు చనిపోయిన పిదప 'యూథిడిమస్' అను యవనవీరుని వంశమువారు పాలించిరి. 'యూథిడిమస్' కుమారుడైన 'డెమిట్రియస్' చాలసమర్థుడైన మహావీరుడు. ఇతడు బాక్ట్రియానుండి పడుమటి పంజాబు, సింధుప్రాంతము వఱకు జయించి కొంతకాలము హిందూదేశములోని భాగములను గూడ బరిపాలించెను. ఇవతలహిందూదేశభాగముల నాతడు జయించుచుండగా ఆతనికి ప్రతిస్పర్థియైన 'యూక్రెటైడీస్' అను మఱియొక యవనవీరుడు బాక్ట్రియా సింహాసనమునకై కలహించి తుద కారాజ్యమును కైవసముచేసికొనెను. అప్పటినుండి 'యూథిడిమస్'వంశము వారు తాము జయించిన హిందూదేశ భాగములనే పరిపాలించుచువచ్చిరి. కొంతకాలము నకుదరువాత 'యూక్రెటైడీస్' వంశమువారు

'యూథిడిమస్' వంశమువారినిజయించి,అంత వఱకు వారు పరిపాలించు చుండిన పశ్చిమ పంజాబు ప్రాంతములను బాక్ట్రియా దేశమును గూడ పరిపాలించిరి. వీరలెల్లరును యవనులే. ఈయవనుల పరిపాలనము ఒక్క హిందూదేశ వాయవ్య ప్రదేశముననే కాక భరుకచ్ఛ (Broach), మాళవ, సౌరాష్ట్రాది పశ్చిమ హిందూదేశప్రాంతముల కూడ సాగుచుండె ననుటకు నిదర్శనములు కలవు: (౧) అశోక చక్రవర్తి క్రింద సౌరాష్ట్రమున కధిపతిగ నుండిన యవనుడని తెలియుచున్నది. (౨) పారసీక సింధుశాఖ నుండి హిందూదేశము యొక్క పశ్చిమతీరమునకు అనగా భరుకచ్ఛము సౌరాష్ట్రము, కొంకణము మొదలగు దేశములకు సముద్రప్రయాణముచేయు గ్రీసుదేశవర్తకుల కుపయోగకరముగ నుండునట్లు అచ్చటి రేవుపట్టణములు, అచ్చటి పరిశ్రమలు, ఎగుమతి దిగుమతి వ్యాపారము—ఈ మొదలగు వాటిని గుఱించి తెలుపు 'పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్ సి' అనుగ్రంథమున గ్రీకుఅక్షరములతో 'అపోలోడోటస్', 'మినాండర్' (మిళిందుడు)ల పేర ముద్రింపబడిన నాణెములు భరుకచ్ఛము రేవుపట్టణములో చెలామణి యగు చుండెనని తెలుపబడి యున్నది. 'అపోలోడోటస్,మినాండరు'లు'యూథిడిమస్' వంశజులు: 'డెమిత్రియస్' తరువాతివారలు. వారి యధికారము భరుకచ్ఛమున సాగుచుండకపోయినచో వారి నాణెము లచ్చట చెలామణి కానేరవు. అందువలన యవనులయధికారము పశ్చిమ హిందూదేశమునందు కూడ సాగుచుండినట్లు నిర్ణయింపవీలగుచున్నది. (3) కాళిదాసవిరచితమైన చారిత్రకనాటకమగు మాళవికాగ్నిమిత్రమున శుంగవంశకర్తయైన పుష్యమిత్రుని మనుమడగు వసుమిత్రుని సేనానాయకత్వమున నడపింపబడిన సైన్యములకును,యవనులకును మధ్యహిందూదేశమున నెచ్చటనో యొకచోట పోరాటము సంభవించినట్లు తెలుపబడి యున్నది. ఈ విషయము ననుసరించి కూడ యవనులు ఒక్క పశ్చిమపంజాబుప్రాంతముననే కాకమధ్యహిందూదేశమునగూడనుండినట్లు తెలియు చున్నది. ఇట్లే 'గార్గిసంహిత' యను జ్యోతిశ్శాస్త్రము ననుసరించియు యవనులు మధ్య హిందూదేశమున పాటలీపుత్రము (Patna)వఱకు వ్యాపించిరని విశదమగును. ఈ విధములైన ప్రమాణములనుబట్టి యవనులు పశ్చిమపంజాబుప్రాంతములను మాత్రమేకాక మధ్యహిందూదేశమునను, భరుకచ్ఛ సౌరాష్ట్రాదిహిందూదేశపశ్చిమతీరస్థదేశము లందను గూడ నుండిరని సిద్ధాంత మగుచున్నది. ఇంతకంటె వారినిగుఱించి మన కేమియు దెలియరాదు. సాతవాహనవంశజుడైన గౌతమీపుత్త్ర సాతకర్ణి నాశము చేసిన యవనులు హిందూదేశ పశ్చిమతీరస్థ దేశవాసులును, మధ్యహిందూదేశ వాసులునై యుందురు. కాని మధ్యహిందూదేశమునగాని, హిందూదేశ పశ్చిమతీరస్థ దేశములందు గాని పరిపాలనము నెఱపిన యవనప్రభువులను గుఱించి మన కేమియు దెలియరానందున యవన చారిత్రమునుబట్టి ఆంధ్రరాజుల కాలమును నిర్ణయించుటకు మనకు సాధ్యము కాదు.

అందువలన నిక శకపహ్లావులను గురించి విచారింతము.

శకులనబడు తెగవారు మొదట నొక చోట స్థిరముగ నివసింపక దేశముల వెంట ద్రిమ్మరుచుండిరి. కాలక్రమమున వారు పారసీక దేశము(Persia)నకును, హిందూదేశమునకును నడుమనుండిన 'డ్రాంగియానా' రాష్ట్రమున కుదురుకొని యచ్చటనే స్థిరపడిరి. శకులయొక్క స్థిరనివాసస్థాన మగుటవలన నారాష్ట్రమునకు కాలక్రమమున 'శకస్థాన' మనుపేరు కలిగెను. దీనినే యిప్పుడు 'సెయిస్థాన్' అందురు. పార్థియా దేశవాసులకే 'పహ్లావు'లని పేరు. మధ్యఆసియాఖండమునందు గలిగిన ఈశకుల 'అవాంతరము' మూలమున బాక్ట్రియా దేశపు యవనరాజ్య మంతయు విధ్వస్తమయ్యెను. పార్థియా దేశపు రాజులు మిత్రదత్తులు ఈశకవాహిని నడ్డగించుటకు ప్రబల ప్రయత్నములు కావించిరి కాని వారు శకస్థానమునుండి శకులను తఱుమగొట్టుటకు మాత్రము సమర్థులు కాజాలరైరి. శకులు పార్థియాసామ్రాజ్యముననే స్థిరపడిపోవుటవలన కాలక్రమమున శకపహ్లావు లిరువురికిని అన్యోన్యసంబంధము హెచ్చెను. యవనుల పిదప హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చినవారు ఈశకపహ్లావులే.

శకులు పశ్చిమపంజాబు సింధుదేశములపై దాడివెడలి, అంతవఱ కాప్రాంతమును పాలించుచుండిన యవనరాజ వంశజుల నణచి, యచ్చట దమ రాజ్యమును స్థాపించిరి. వీరు పశ్చిమపంజాబు సింధుప్రాంతముల అలెగ్జాండరు నాటినుండి సాగుచుండిన పరిపాలన విధానమునే యవలంబించి, తాముజయించిన ప్రదేశములకు దమకు మాఱుగ ప్రతినిధులను నియమించి, పరిపాలింప దొడంగిరి. ఈ ప్రతినిధులకే 'క్షత్రపు'లని పేరు.

క్షత్రపులు

కొంత క్షేత్రమును (ప్రదేశమును) పరిరక్షించువాడని యర్థమిచ్చు 'క్షత్రపావన'పదమునకు 'క్షత్రప' పదము రూపాంతరము. అసలు మొదట 'మహారాజరాజ'బిరుదమును వహించుచు వచ్చిన పార్థియా దేశపు రాజుల ప్రతినిధులకే 'క్షత్రప' బిరుదము చెల్లుచుండెడిది. తరువాత శకరాజ ప్రతినిధులు కూడ నీబిరుదమును వహించుచువచ్చిరి. అందువలన శకరాజ్యమునుగాని, పహ్లావ రాజ్యమునుగాని తెలిసికొనుట కీ'క్షత్రప' బిరుదము నొకసాధనముగ మనము గ్రహింప వచ్చును. 'క్షత్రప' బిరుదమువలెనే 'మహాక్షత్రప'బిరుదముకూడ గలదు. పదవియందును, స్వాతంత్ర్యాధికారములయందును క్షత్రపుల కంటె మహాక్షత్రపులు ఎక్కువవారు. ఆయా రాష్ట్రములలో 'క్షత్రప' వంశపరిపాలనము స్థిరపడిన పిదప మహాక్షత్రప, క్షత్రపు లిరువురును గలిసి యేకకాలమున పరిపాలనచేయుచుండినట్లు శాసనముల ననుసరించి తెలియనగును. అట్టి సందర్భములలో మహాక్షత్రపుని అసలురాజుగను, క్షత్రపుని యువరాజుగను మనము గ్రహింప వచ్చును. ఇట్లు యవన, శకపహ్లావ ప్రతినిధులు మాత్రమే మొదట ఈ క్షత్రపబిరుదమును వహించుచు వచ్చినను వారివంశముల

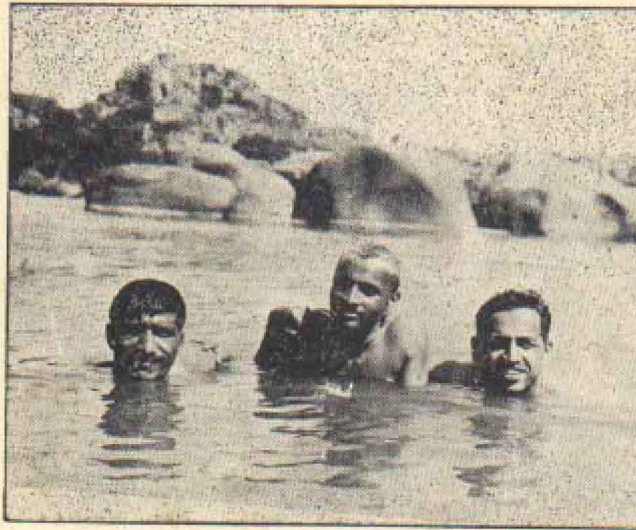
వారు కాలక్రమమున తమపై మహారాజుల యధికారమును ద్రోసిపుచ్చి తాము స్వతంత్రులైనప్పుడుకూడ నీ క్షత్రప, మహాక్షత్రప బిరుదములను వహించుచునేయుండిరి.

హిందూదేశచరిత్రజ్ఞులకు దెలియవచ్చిన క్షత్రపవంశము లింతవఱకు మూడు కలవు. (౧) కపిశాక్షత్రపవంశము. శకులు గాంధారదేశమును జయించిన పిదప కపిశానగరమును రాజధాని గావించుకొని యాదేశమును క్షత్రపులు పాలించిరి. ఆఫ్ఘనిస్థానములోని కందహార (Kandahar) ప్రాంతమే పూర్వపు గాంధారదేశమని పురాతత్త్వవిదులు గుర్తించి యున్నారు. (౨) తక్షశిల రాజధాని చేసికొని పాలించిన క్షత్రపవంశము (౩) మథురానగరము రాజధాని చేసికొని పాలించిన క్షత్రపవంశము. ఈ క్షత్రపవంశములు మూడును ఉత్తరహిందూదేశమున బరిపాలనము నెఱపినవే.

ఇట్టి క్షత్రపవంశములు ఉత్తర హిందూదేశముననే కాక పశ్చిమ హిందూదేశమున మాళవసౌరాష్ట్రప్రాంతముల బరిపాలించుచుండినవికూడ కొన్ని యుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. పశ్చిమహిందూదేశమును పాలించిన యాక్షత్రపులుకూడ అసలు ఉత్తర హిందూదేశీయులే యనుటకు కొన్ని నిదర్శనములు కలవు. వీరి మొదటి నాణెములమీది పేర్లు 'ఖరోష్ఠి' లిపిలో నున్నవి. ఈలిపి యిదివఱలో దెలిపినట్లు, సాధారణముగ ఆఫ్ఘనిస్థానములోని తూర్పుభాగమునను, పంజాబులోని యుత్తరభాగమునను వాడుకలో నుండెను. పశ్చిమక్షత్రపరాజ్యములైన మాళవ, సౌరాష్ట్రాది దేశములలో సాధారణముగ బ్రాహ్మీలిపిలోని శాసనములేకాని ఖరోష్ఠిలిపిలోని శాసనములు కానరావు. పశ్చిమక్షత్రప దేశములలో అశోకచక్రవర్తినాటినుండియు వాడుకలోనుండినలిపి బ్రాహ్మీలిపియే. అందువలన పశ్చిమక్షత్రపులు తమ మొదటినాణెములమీద పేర్లు వ్రాయుటకుపయోగించిన ఖరోష్ఠిలిపి విదేశీయమనుట స్పష్టము. ఆలిపి పంజాబు ప్రాంతముల దని నిశ్చయముగ మనకు దెలియవచ్చుటచేత దానిని తమ నాణెములమీద వ్రాసిన పశ్చిమక్షత్రపులు అసలు ఉత్తర హిందూదేశీయులైయుండు రని నిశ్చయించుట యుక్తము కాకపోదు. వీరు ఉత్తరహిందూదేశీయు లనుటకు మఱియొక ప్రమాణము కూడ గలదు. ప్రద్యుమ్నసూరి యను జైనపండితుడు రచియించిన 'ప్రభావకచరిత' మను జైనగ్రంథమువలన ఈపశ్చిమక్షత్రపులు అసలు ఉత్తర హిందూదేశమున నుండినవారనియు, 'కాలకసూరి' యను జైనమతాచార్యుని ప్రోత్సాహప్రోద్బలములవలన వారు పశ్చిమ హిందూదేశమునకు వచ్చిరనియు దెలియుచున్నది. ఈవిషయమంతయు ప్రభావకచరితములోని 'కాలకసూరి ప్రబంధ'మను నాలుగవ యధ్యాయము ననుసరించి తెలియుచున్నది. అందలికథ యిది:

"శ్రీధరావాసమని యొకనగరము కలదు. అందు వీరసింహుడను పేరుగల పరాక్రమవంతుడైన రాజొక్కడుండెను. ఆతనిభార్య పేరు సురసుందరి. ఆదంపతులిరువురికి నొకకొడుకు, నొకకూతురు కలిగిరి. కొడుకు పేరు కాలకుడు: కూతురి పేరు సరస్వతి. కాలకుడొకప్పుడు నగరమునుదాటి ఉద్యానవనముమీద స్వారిచేయుచు యున్నాడు అశ్వ

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు (Snap shots)

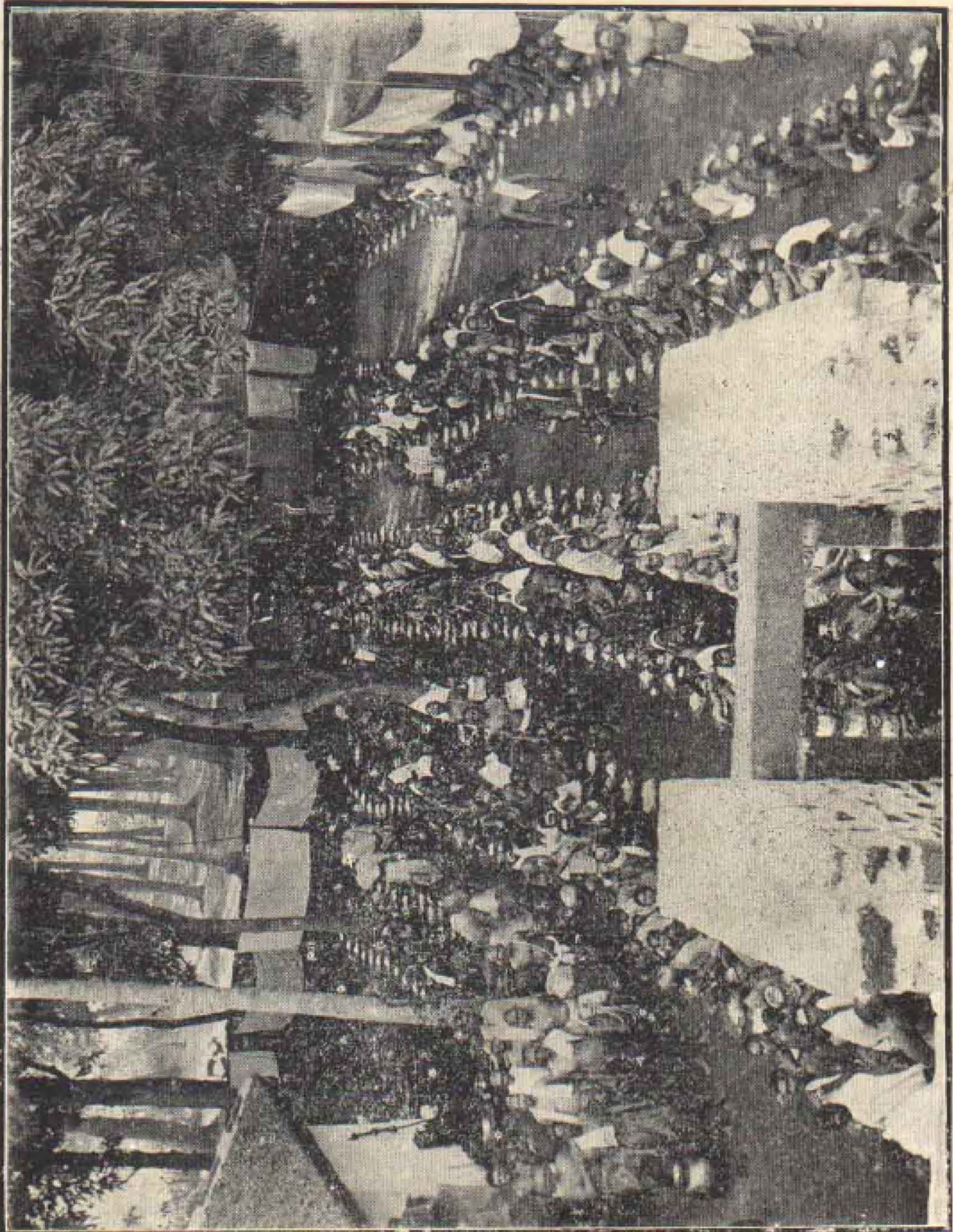
తుంగభద్రలో నీదులాట

శ్రీ జి. తిమ్మారెడ్డిగారు, గుంటకల్లు. (మొదటిబహుమానము)

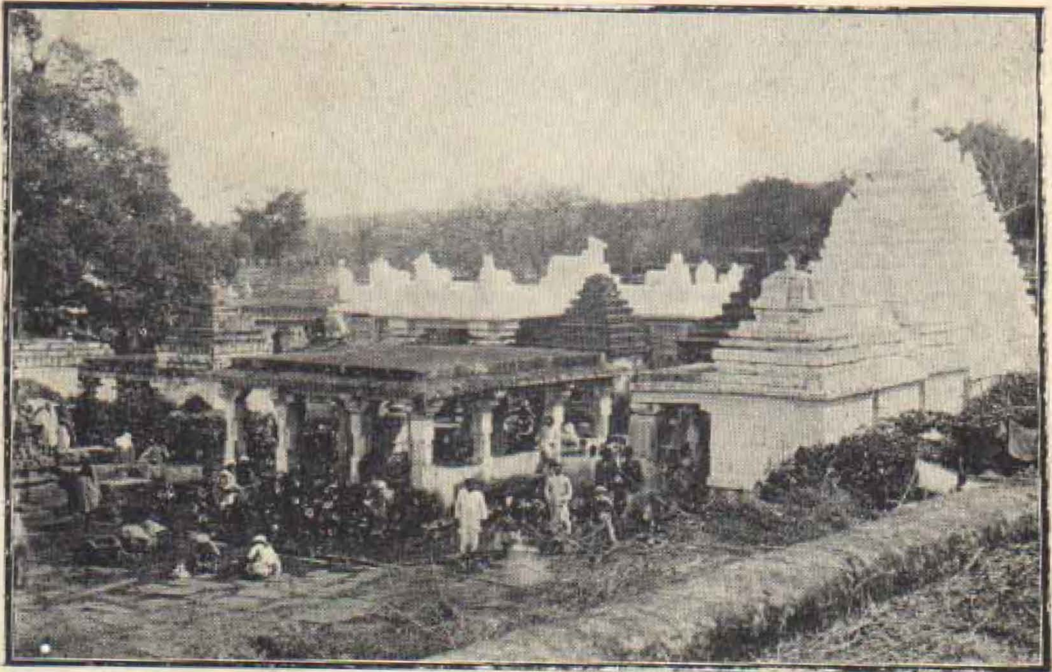
బండ్లపై శ్రీశైలపర్వత ప్రయాణము

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ. (మూడవబహుమానము)

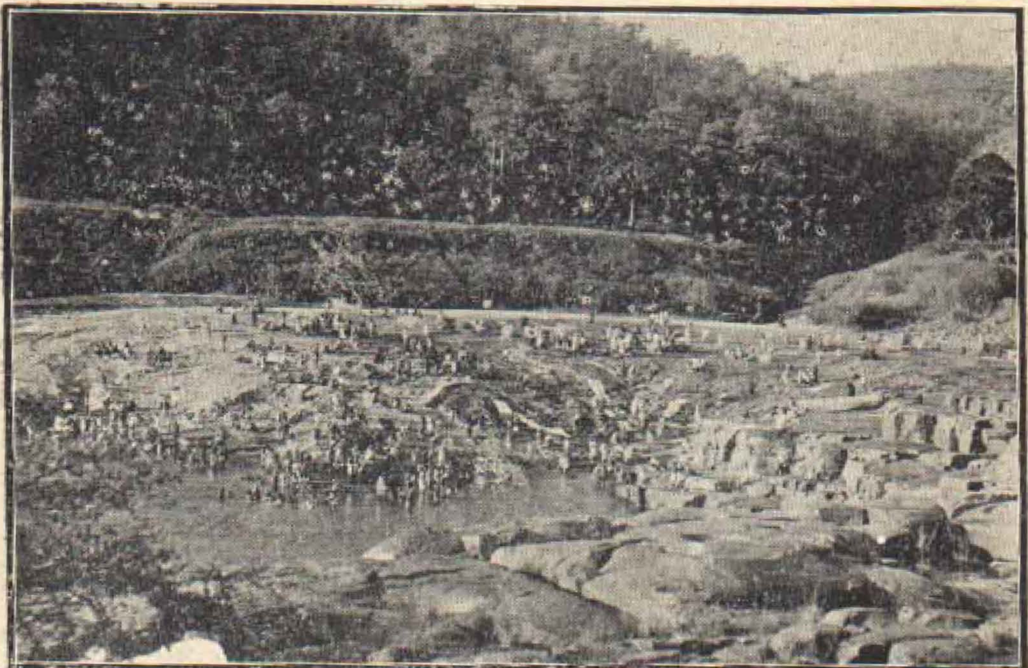

వనభోజనము

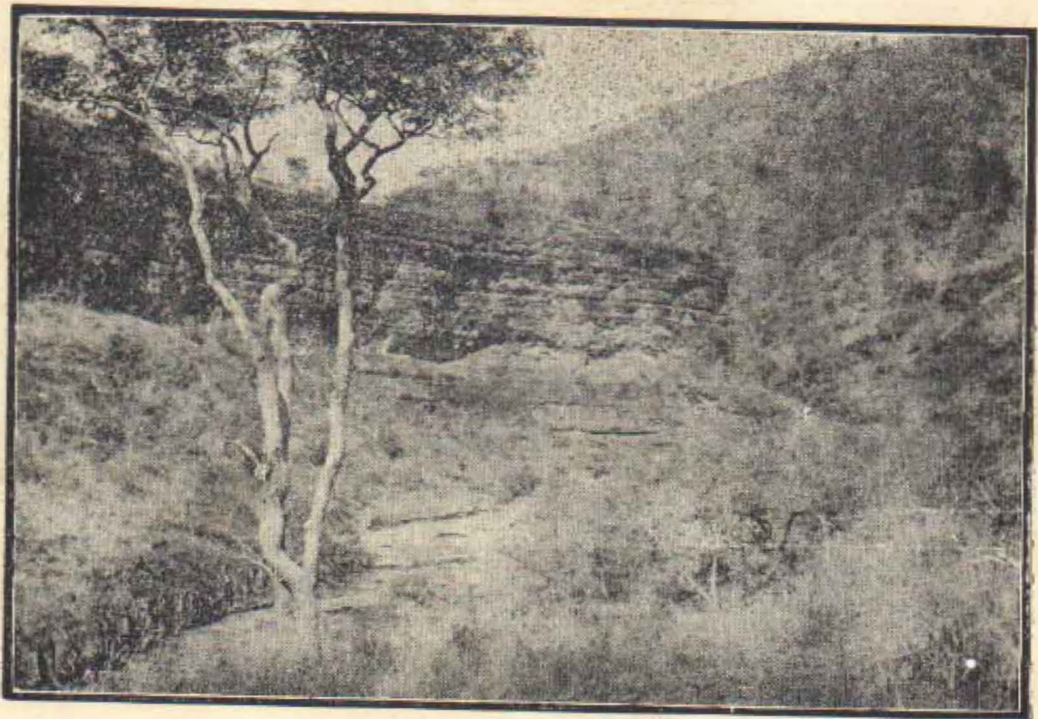
శ్రీ అయ్యగారి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు, కాకినాడ. (రెండవబహుమానము)

శ్రీశైలదేవాలయము
సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

శ్రీశైలక్షేత్రమునకు ౨-౩ మైళ్ల దూరములోనున్న పాతాళగంగ
సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

భీమునికొలను, శ్రీశైలము

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

మార్కాపురమునుండి శ్రీశైలమునకు వెళ్లు దారిలో శిఖరేశ్వరమునకు సమీపమున మేకలబండవద్ద చెంచుఘాటు

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

గరుల దానిని నశింపించెను. తుదకాలకుడును, గుఱ్ఱమునుగూడ అలసటనొందుటచేత గుఱ్ఱమునొకచెట్టునకు గట్టివైచి యాతడు విశ్రాంతిదీసికొనుచు నొకచోటగూర్చుండెను. ఇంతలో నాప్రాంతముల నరణ్యమధ్యమున దవవు అనతి దూరమున ఎవరో మాటాడుచున్న ధ్వనియాతనికి వినవచ్చెను. తోడనే అదియేదో కనుగొనిరావలసినదని కాలకుడు తనమంత్రిని బంపగా ఆతడు ధ్వని వినవచ్చినచోటు ననుసరించి వెళ్లి చూచివచ్చి; గుణాకరుడను జైనమతాచార్యుడొకడు మతబోధగావించుచున్నాడని యాతనికి నివేదించెను. కాలకు డందుమీదట నచటికివెళ్లి జైనమతసిద్ధాంతములనుగుఱించియు, తత్త్వమునుగుఱించియు బోధించుచున్న గుణాకరాచార్యులంగాంచి, యాతని ప్రసంగమును శ్రద్ధతో నాలకించి, జైనమతమువంకనభిమానాసక్తి నివేశములుకలవాడై, నగరికిమఱలివచ్చి, తలిదండ్రులయనుమతి గైకొని, తనసోదరితోగూడ జైనమతము నవలంబించి, తాను జైనసన్న్యాసియయ్యెను. గుణాకరాచార్యుడు సిద్ధిపొందినయనంతరము కాలకు డాతనిపీఠము నధిష్ఠించి మతబోధగావింపజొచ్చెను.

"కాలకాచార్యు డొకప్పుడు ఉజ్జయినికి వెళ్లెను. అప్పుడానగరమును గర్దభిల్లుడనురాజు పాలించుచుండెను. కాలకాచార్యుడును, అతనిసోదరియు ఉజ్జయినీనగరబహిరంగణమున నుండినప్పుడు రాజన్నటనుండుటలెటసించెను. గర్దభిల్లుడు కాలకునిసోదరియైన సరస్వతిని జూచి మోహముగ్ధుడై యామెనెత్తికొనిపోయెను. కాలకాచార్యుడు తనతోవచ్చిన జైనసన్న్యాసినుల మూలమున జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును విని గర్దభిల్లుని కొలువుకూటమునకరిగి యారాజుతో నిట్లనియె :

'ఓ శైవరాజా! మా కన్యము యొక్క ఫలములను గాపాడుటకై దానిచుట్టు మేమొక కంచెవలె నేర్పడియున్న మాటనిజమే ; కాని యన్నిజాతులవారిమతములను గాపాడవలసిననీవే యాఫలములనెత్తికొనిపోయి భుజియింపబూనుకొనినచో మేమిక నెవరితో మొఱపెట్టుకొందుము?'

"మనోనష్టుడైన యారాజు కాలకాచార్యునిమొఱ నాలించక పెడచెవినిబెట్టెను. కాలకుని రక్తనాళములలో క్షత్రియరక్తము ప్రవహించుచుండుటచేత అప్పు డాతడు తీవ్రమైన క్రోధమును వహించి, భార్యలతోను, పుత్త్రికలతోను, బంధువులతోను, పరివారముతోను రాజును తాను చంపక పోయినయెడల మానవలోకము నంతను హత్యచేసినందువలన గలుగు మహాఘోరపాతకము నొడిగట్టుకొనినవాడ నగుదునని ఘోరశపథమును గైకొనెను. భూభారమును దనభుజాస్కంధములవహించి, నిరంతరాధికారమును నెఱపుచు బరిపాలనముచేయు పరాక్రమవంతుడైన యారాజుయొక్కయు, ఆతని కనువర్తులైన ప్రజలయొక్కయు ఆసన్నాస్థి యట్లు శపథముగావించుట జూచి యందఱు నాతనిని పిచ్చివానిగ భావించిరి. శపథముగైకొనిన యనంతరము కాలకాచార్యుడు తన సోదరికై కుందుచు సింధునదీతీరమున నున్న శకదేశముల కరిగెను.

"అప్పట ౯౬ శకసంస్థానములు కలవు. వారింపతీపై నధికారము నెఱపుచు ఏడు లక్షలగుఱ్ఱపు దళముతో మండలికు డొకడుండెను. కాలకసూరి యాతనిని సందర్శించి తన వృత్తాంతమునంతయు నాతనికి విన్నవించి, గర్దభిల్లునిపై పగదీర్చుకొనుటలో దనకు సాయము చేయవలసినదని యాతనిని వేడికొనెను. మండలికు డాతని వేడికోలు నంగీకరించి కాలకాచార్యుని సోదరియైన సరస్వతిని గర్దభిల్లుని చెఱనుండి విడిపించుటకై తన తొంబది యాఱుగురు సామంతులను ఆ యుజ్జయినీ నగరాధిపతిపై బంపెను. ఆసామంతవీరులందఱు గర్దభిల్లుని రాజధానిని ముట్టడించి, యాతనిని జీవగ్రాహముగ బట్టుకొని, తుదకు కాలకసూరిసోదరి సరస్వతిని చెఱవిడిపించిరి.

"కాలకసూరి కోరిక ననుసరించి శకసామంతులు గర్దభిల్లుని చంపకుండ వదలిపెట్టిరి కాని యాతనిరాజ్యమునంతను పరిగ్రహించి యాతనిని స్వదేశబహిష్కృతునిం గావించిరి. పిదప నాసామంతులు గర్దభిల్లరాజ్యమును దమలో దాము పంచుకొనిరి. సరస్వతి తిరిగి జైనసన్న్యాసినులలో జేర్చుకొనబడెను."

ఈ ప్రభావక చరిత్రము క్రీస్తు శకము ౧౨౭౮ లో రచియింపబడెను. క్రీస్తుశకము ఎనిమిది తొమ్మిది శతాబ్దులలో జరిగిన పని మనకు నిశ్చయముగ దెలిసిన విషయములు

కూడ ఇందు పొందుపఱుపబడి యుండుటచేత ఈకథయొక్క సత్యాసత్యములను గుఱించి కొంతసందేహము కలుగుట సహజము: అయినను ఇది ౧౨౭౮ వఱకు జైనసంఘమున తరతరములనుండి పరంపరగ వచ్చుచుండిన గాథయనిమాత్రము నిశ్చయింపవచ్చును. ఎట్లయినను ఉజ్జయినికి శకులు ఎట్లు వచ్చినదియు దెలుపుగాథ యగుటచే దీని సత్యత్వాసత్యత్వములను గుఱించి కొంత శ్రద్ధతో విమర్శింపదగును.

పశ్చిమహిందూదేశమున బరిపాలనము సలిపిన క్షత్రపవంశములు ఇంతవఱకు రెండు తెలియవచ్చుచున్నవి: (౧) క్షహరాతవంశము (౨) చాష్టనవంశము. ఈరెండును శకవంశములే యని చాలమంది యభిప్రాయము. కాని కొందఱుమాత్రము క్షహరాతవంశము పహ్లవవంశమనియు, చాష్టనవంశమే శకవంశ మనియు చెప్పెదరు. ఎట్లయినను వీరందఱును క్షత్రపులే. క్షహరాతులుకూడ శకవంశజులే యైనయెడల వారు శకులలోని యొకశాఖవారై యుందురు.

సాతవాహనవంశజు డగు (శ్రీ) గౌతమీపుత్రసాతకర్ణికి సమకాలీనమైనట్టియు, అతనిచేత ఉన్మూలింపబడినట్టియు క్షహరాత (ఖఖరాత)వంశము తెలియవచ్చినను ఆవంశములోని రాజులనుగుఱించి మనకు దెలిసిననే కాని గౌతమీపుత్రునియొక్క, తద్ద్వారమున సాతవాహన (ఆంధ్ర) రాజులయొక్క కాలమును నిర్ణయింప వీలుపడదు. అందువలన క్షహరాతవంశనృపతులను గుఱించి యించుక తెలిసికొందము.

క్షహరాతవంశమున ఇంతవఱకు చరిత్రకారులకు దెలియవచ్చిన నృపాలురు ఇరువురుమాత్రమే కలరు. వారెవ్వరన (౧) భూమకుడు (౨) నహపానుడు. వీరిరువురు తప్ప ఇతరు లెవ్వరును దెలియరాలేదు. వీరిరువురిలోనైనను నహపానుని శాసనములుమాత్రమే కనబడుచున్నవి కాని భూమకుని శాసనములింతవఱ కేవియు గానరాలేదు. భూమకునివి నాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. క్షహరాతవంశమున భూమకుడను రాజొకడు కలడని తెలియవచ్చినది ఈ నాణెములను బట్టియే. భూమకునికి సంబంధించిన వింతవఱకు రాగి నాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. నహపానునివి రాగినాణెములును, వెండినాణెములును గూడ దొరకినవి. ఉత్తరమహారాష్ట్రదేశమునందలి నాసికమండలములోని 'జోగల్ తెంబి' గ్రామము దగ్గఱ ౧౯౦౬ లో పెద్ద నిక్షేపమొకటి దొరకినది. అందు ౧౩,౨౫౦ వెండి నాణెములు కనబడినవి. వాటిమీది ముద్రలను బట్టియు, పేర్లనుబట్టియు అవి నహపానుని యొక్కయు, గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణియొక్కయు నాణెములని తెలియవచ్చినది. నహపానుని నాణెములమీద ఒకవైపున ఇప్పటిరూపాయనాణెముమీద రాజు తలయున్నట్లే రాజు తలయును, గ్రీకు అక్షరములతో రాజుపేరును, రెండవవైపున అధోముఖముగా నున్న బాణమును, వజ్రమును, దానికి నడుమ నొకగుండును, చుట్టును

'ఖరోష్ఠి' లిపిలోను, 'బ్రాహ్మీ' లిపిలోను రాజు పేరును కలవు. గ్రీకు, ఖరోష్ఠి, బ్రాహ్మీలిపు

సహపానుని నాణెములు

లలో నున్న పేరు సహపానునిది యగుటచేత (-అతడు స్వతంత్రముగనే పాలించుచుండిన యెడల-) రాజుతలప్రాయికముగ సహపానునిదే యైయుండునేమో యని యూహింపవచ్చును. యవనులు పాలించినచోటనే వారి తరువాత క్షహరాతవంశజులు రాజ్యమేలుటచేత వారు యవనుల నాణెముల పద్ధతినే యనుకరించి రాజుతల ముద్రించి, గ్రీకులిపిలోకూడ దమపేర్లు వ్రాసికొనెడు వారనియు, ఖరోష్ఠిలిపివా రసలు పశ్చిమ పంజాబుప్రాంతస్థులనుటనుసూచించుననియు, వారు పాలించిన ప్రదేశమున బ్రాహ్మీలిపియే వాడుకలో నుండుటచేత నాణెముల మీద వారి పేర్లు బ్రాహ్మీలిపిలో నుండుట కూడ దటస్థించెనని యు ఊహింపవచ్చును. 'జోగల్ తెంబి' నిక్షేపము దొరకనంతవఱకు సహపానుని వెండినాణెములు అరుదుగనుండెడివి.

పైనుడివిననాణెములలో గౌతమీపుత్త్ర సాతకర్ణివికూడ కలవని యీవఱకే తెలుపబడినది. ఇట్టి నాణెములు ౯౨౭౦ వఱకు గలవు. వీటి అన్నిటిమీద గౌతమీపుత్త్రుని పేరు బ్రాహ్మీలిపిలో వ్రాయబడియున్నది. వాటి

మీద ఒకవైపున ఖండవృత్తాకారముగల మూడుతోరణములతో నున్న చైత్యమును, ఒక్కొక్క తోరణము నడుమ నొక్కొక్క గుండును, చైత్యముదిగువ తరంగమువలె ఎగుడుదిగుడులుగ నున్న

గౌతమీపుత్త్రుని ముద్రపడిన సహపానుని నాణెములు

గీట్లును, 'రాజ్ఞో గౌతమీపుతస సిరిసాతకణిస' అని పేరును, రెండవప్రైపు 'ఉజ్జయినీ చిహ్నము'ను*, దానిపై అర్ధచంద్ర రేఖయును, 'ఉజ్జయినీచిహ్నము' నడుమ గుండును గలవు.

గౌతమీపుత్త్రునియొక్క యీనాణెము లన్నిటి మీదను రెండుమూడులు ముద్రలు పడినట్లు కనబడును. స్పష్టముగ గనబడునదియే గౌతమీపుత్త్రుని ముద్ర. ఆ నాణెముల మీద అదివఱకే యున్న యొకముద్రమీద మఱల గౌతమీపుత్త్రుడు తనముద్ర కొట్టించి నట్లు తెలియవచ్చును. గౌతమీపుత్త్రుని యీ నాణెముల నన్నిటిని జాగ్రత్తగ బరిశీలించినచో అదివఱకుండిన ముద్ర నహపానునిదిగ గానవచ్చును. వాటిమీద నహపానుని తలయు, అతని నాణెములమీది చిహ్నములును, అతనిపేరు అక్షరములును కూడ కొన్ని చెడిపోయియు, కొన్ని అస్పష్టముగ నుండియు, అరిగిపోయియు కానవచ్చుచున్నవి. ఈకారణముల ననుసరించి గౌతమీపుత్త్రుడు క్షహరాతవంశజుడైన నహపానుని తరువాతివాడనియు, నహపానుడు పాలించుచుండిన దేశమును జయించి స్వాధీనపఱచుకొని దానిని తనరాజ్యమున జేర్చుకొనినప్పుడు అక్కడ చెలామణిలోనుండు నాణెముల నన్నిటిని సంగ్రహించి వాటిని కరగించకుండ వాటిమీదనే మఱల దనముద్ర కొట్టించెననియు నిస్సంశయముగ సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. గౌతమీపుత్త్రుడు క్షహరాతవంశమును నిర్మూలించెనని సాతవాహనుల శాసనములుకూడ సాక్ష్యమిచ్చుచుండుటచేత పైని తెల్పిన సిద్ధాంతము సరియైనదే యని స్థిరపడుచున్నది. క్షహరాత వంశజుడైన నహపానుని నాణెముల మీదనే గౌతమీపుత్త్రునిముద్ర లుండుటచేత అతడు ప్రాయికముగ నహపానుని కాని, అట్లు కాక పోయినచో ఒకవేళ నహపానునినాణెములనే చెలామణీచేయుచుండిన నహపానవంశజులను

---

* నిలువుగ నొకగీటుగీసి దానినడుమ అడ్డముగ నొకగీటుగీసి నాలుగువైపుల నాగీట్లచివర వాటినంటి సున్నలుచుట్టిన నేర్పడు ఆకృతికే (o+o) 'ఉజ్జయినీచిహ్న' మని పేరు. ఉజ్జయిని రాజధానిగాగల అవంతి (పశ్చిమ మాళవ) దేశమున ఈ చిహ్నముగల నాణెములు మొదట ఎక్కువగ దొరకుటచేత వాటిమీది ఈవిధమైన చిహ్నమునకు సర్. ఏ. కన్నింగ్ హాము దొరగారు 'ఉజ్జయినీ చిహ్న' మని పేరిడిరి. కాని ఈపేరుమాత్రము సముచితమైనది కాదని ఎల్లరును అంగీకరించియే యున్నారు. ఏలయన ఇట్టిచిహ్నముగల నాణెములు ఒక్క ఉజ్జయినీప్రాంతమునందే కాక ఇటీవల హిందూదేశమునందలి ఇతరప్రాంతములలో గూడ దొరకినవి. అందువల్ల ఈచిహ్నమున కీపేరు ఉచితమైనను కాకపోయినను ప్రాచీనహిందూనాణకపరిశోధకులు దాని నాపేరుతోనే ఇంకను పేర్కొనుచున్నారు. ఇప్పటికిని ఆచిహ్నముయొక్క యర్థమేమో ఎవరికిని తెలియదు. 'ఉజ్జయినీచిహ్న'మును, చైత్యమును ప్రత్యేకము గౌతమీ పుత్త్రసాతకర్ణి నాణెములమీదను, పులుమాయి యజ్ఞశ్రీ మొదలగు ఇతర సాతవాహనరాజుల నాణెములమీదను మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి; కాని ఏ యితరవంశపురాజుల నాణెముల మీదను గానరావు. అందువలన 'ఉజ్జయినీచిహ్న' చైత్యములు ప్రత్యేకము సాతవాహనవంశజుల నాణెచిహ్నము లని ప్రాచీననాణకపరిశోధకులు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఎచ్చటనైనను ఉజ్జయినీచిహ్న చైత్యములుగల నాణెములు కానవచ్చునో వాటిమీద వాటిని ముద్రించిన రాజుపేరు బ్రాహ్మీలిపిలోగాని ఖరోష్ఠీలిపిలోగాని లేకపోయినను వాటిని సాధారణముగ సాతవాహనుల నాణెములుగనే పరిగణింపవచ్చును.

కాని జయించియుండునని యూహించుట సమంజసము.

ఈ విధమున సాతవాహన వంశజుడైన గౌతమీపుత్త్ర సాతకర్ణికి సమకాలీనమైన క్షహరాతవంశమే కాక ప్రాయికముగ ఆతని చేత (?) జయింపబడిన యావంశజుడైన నహపానుడు కూడ దెలియవచ్చుటచేత ఆతనికాలమును బట్టి సాతవాహన (ఆంధ్ర) వంశజులైన గౌతమీపుత్త్రాదుల కాలమును నిర్ణయింప వీలుకలదేమో చూడవలసియున్నది.

భూమకుని నాణెములమీదగాని, నహపానుని నాణెములమీద కాని సంవత్సరము లేవియు లేవు. కావున వాటికొఱకు ఇంక నహపానుని శాసనములు శోధింపవలసి యుండును.

క్షహరాతవంశనృపాలు రిరువురిలో నహపానుడే కడుబలవంతుడు. నాసిక, జూనాగడము, కార్లీగుహాలలో కనబడిన ఈతనికి సంబంధించిన ఎనిమిది శాసనముల ననుసరించి, యీతడు మహారాష్ట్రమునగూడ చాలభాగము నాక్రమించి పరిపాలించినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పైనుడివిన ఎనిమిది శాసనములలో ఏడు నహపానుని యల్లుడును, ఆతనికి లోబడి పరిపాలనము నెఱపినవాడును, శకవంశజుడును అగు ఉషవదాతు (? ఋషభదత్తు) ని దానధర్మములను దెలుపునవియే. ఎనిమిదవ శాసనము నహపానుని అమాత్యుడైన 'అయమ' వ్రాయించినది.

ఈ శాసనములలో సంవత్సరములు గలవు: అనగా, ఆయా శాసనములవలన దెలియవచ్చు దానధర్మము లేయేసంవత్సరములలో జేయబడినవో అది తెలుపబడెను. నాసిక గుహాశాసనములవలన ౪౧, ౪౨, ౪౫ సంవత్సరములును, జూనాగడము శాసనము వలన ౪౬-వ సంవత్సరమును దెలియుచున్నవి. ఇవి యన్నియు క్షహరాత నహపానుని పరిపాలన సంవత్సరములే యనుకొందమన్న అనుకోవచ్చునుగాని చారిత్త్రమున ౪౬ సంవత్సరముల వఱకు పరిపాలించిన రాజులు అరుదుగ కాన్పింతురు. అదియునుగాక వాటిని పరిపాలన సంవత్సరములుగనే భావించినచో మొదటి నలువది సంవత్సరములవఱకు ఒక్కశాసనమైన గాన్పింపకపోవుటయు, అంతటినుండి ఆఱుసంవత్సరములవఱకు మాత్రమే శాసనములు కాన్పించుటయు విపరీతముగ కనబడకపోదు. అందువలన వాటిని పరిపాలన సంవత్సరములుగ గ్రహించుట సముచితముకాదు. కనుక ఈ సంవత్సరములు నహపానుని పట్టాభిషేకకాలమునుండి లెక్కింపబడదగినవని యన జాలము. అట్లయినచో నివి ఏమిటి? ఏపరిగణనము ననుసరించి కైకొనదగినవి?

ఈ విషయమున హైందవచరిత్త్రకారులలో పెక్కు భేదాభిప్రాయములు కలవు. ఈ సంవత్సరములను గుఱించి తలయొకరు తలయొకరీతిని సిద్ధాంతములు చేసినారు: ఇంకను చేయుచున్నారు. కొందఱు వాటిని విక్రమ సంవత్సరము లనిరి: మఱికొందఱు శకవర్షము లనిరి: వేఱొకకొందఱు వేఱొకవిధమున దెలి

పిరి. ఎవరెవ రెన్నెన్ని విధముల దెలిపినను తుద కిప్పుడు ప్రధానముగనున్న వాదములు రెండే: అవి విక్రమసంవత్సరములా? శకవర్షములా యని. మిగిలినవి పొందికయైన హేతువాదమున కంతగ సరిపడనందున వాటియంతనవియే రంగభూమినుండి జారిపోవుచున్నవి. అందువలన మన మిప్పు డాలోచింపవలసిన విషయ మిది యొక్కటే: శుహారాతసహాపాను ని శాసనములందలి సంవత్సరములను విక్రమసంవత్సరములుగ పరిగ్రహింపదగునా? లేక శకవర్షములుగ పరిగ్రహింపదగునా యని. అవి విక్రమసంవత్సరములే యైనయెడల సహాపానుడు క్రీస్తుపూర్వము (౫౮-౮౬) ౧౨ సంవత్సరముల వఱకు పరిపాలించినట్లు ఊహింపవలసి యుండును. ఒకవేళ నవి శకవర్షములే యన్నయెడల అతడు ౮౬-వ శకవర్షమువఱకు అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪ వఱకు పాలించినట్లు నిశ్చయింపవలసియుండును. శుహారాతవంశపు సహాపానుడు విక్రమశకపరిగణనమున నైన నేమి, శకవర్షపరిగణనమున నైన నేమి ఎప్పటినుండి ఎప్పటివఱకు పరిపాలించెనో నిశ్చయముగ దెలియవచ్చినచో తద్ద్వారమున శాతవాహన (ఆంధ్ర)రాజుల కాలమును నిర్ణయింప వీలు కలుగవచ్చును.

ప్రార్థన

దూపాటి కొండమాచార్యులు గారు

జలదమా! వేచియున్న దీచాతకంబు
నిను మనంబున నెంచుచు ననవరతము
జాగుసేయుట నీబోటిసరసునకును
బ్రాణదానముఁ జేసి కాపాడు మమ్మ!

గీ. దినకరా! నీదురాకకై దీనయగుచు
రాత్రిగడపెను పద్మినీ రమణి! యెటులో!
జాగుసేయుట నీబోటి సరసునకును
బాడి గాదిఁక వచ్చి కాపాడుమయ్య!

గీ. చంద్ర! చల్లనిమాపులనమ్ముదమ్ముఁ
గూర్తువని నమ్మిగాదె నీ గోరి యెటులో
కలువకన్నియ దినమెల్ల గడపుకొనియె
రమ్ముఁకను నీవు మిగులహర్షంబుఁ గూర్ప!

కొన్ని వరిరకములు

౧

గోటేటి జోగిరాజు గారు

గింజలపరిమాణము, తూనిక, ఆకారము

పైని పేర్కొనబడిన లక్షణములలో గూడ ఆయారకములందు చాల వ్యత్యాసములు గానవగును. పొడవునందు 5.7 మిల్లి మీటరులు * మొదలు 10.8 మిల్లి మీటరులవరకు గల రకములు గలవు. వెడల్పున తారతమ్యము 1.9 మి.మి. మొదలు 3.9 మి.మి. వరకు గలదు. దళము అన్ని రకములకును కొలవలేదు. కాని యిది సామాన్యముగ పొడవును, వెడల్పును బట్టియుండును. అయినను, కొన్నిరకములలో గింజ పొడవునకును, వెడల్పునకును తగినంత దళముగనుండక బల్లపరుపుగ నుండును. ఉ. కొర్బైరపూవుధాన్యము. 1, 2 పట్టికలలో లేకరి చామర్లకోట వ్యవసాయస్థానమునను ఇతరచోట్లను పరీక్షించిన 142 రకముల పొడవు వెడల్పులు చూపబడెను.

పొడవునుబట్టి వరిరకములను 5 తరగతులుగ విభాగింపవచ్చును. 7 మి.మి. గాని అంతకు తక్కువగాని పొడవుగల రకములను 'మిక్కిలి పొట్టి' రకము లనవచ్చును. 7.1—8.0 మి.మి. పొడవుగలవానిని 'పొట్టి'రకము లనవచ్చును. 8.1—9.0 మి.మి. పొడవుగల రకములు 'మధ్యమము'లుగ నెంచవచ్చును. 9.1—10.0 మి.మి. పొడవుగలవి 'పొడవు'రకములుగను, 10.0 మి.మి. లకు పైగా పొడవున్నవి 'మిక్కిలి పొడవు' రకములుగను ఎంచవచ్చును. ఇట్లే 2 మి.మి. గాని అంతకు తక్కువ గాని వెడల్పుగలరకములు మిక్కిలి సన్నరకములుగను, 2.1—2.5 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని సన్నరకములుగను, 2.6—3.0 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని మధ్యమములగను, 3.1—3.5 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని ముదుగురకములు గను, 3.5 మి. మి. లకు పైగా వెడల్పుగలవి మిక్కిలి ముదుగురకములుగను ఎంచవచ్చును. 1 వ పటమునందు పొట్టి పొడవు తారతమ్యములు, 2 వ పటమునందు సన్నము ముదుగు తారతమ్యములు గల కొన్నిరకముల గింజలు చూపబడెను. మూడవపటమునందలి మొదటి మూడువరుసలలోను ఈ భేదములుగల గింజలు విడివిడిగా చూపబడెను.

3-వ పట్టికయందు ఆయారకములగింజలు నూరేసి తూచగా వచ్చినయంకెలు (గ్రాయినులలో) చూపబడెను. తూనిక చాలవరకు పరిమాణమునుబట్టియే యుండును. కాని కొంతవరకు గింజలెండుటనుబట్టియు, బియ్యపుగింజయొక్క స్వభావమునుబట్టియు, ఊకపొరలదళమునుబట్టియు గూడ నుండును. కొన్నిరకములలో బియ్యపుగింజ ఊక పొరల మధ్యనుండుస్థలమును పూర్తిగ నాక్రమింపకపోవుటచే చివరగుల్ల గానుండు భాగ ముండును. 3-వ పటము 4-వ వరుస చూడుడు. అట్టివి తేలికగనుండును. పరీక్షింపబడిన 125 రకములలో 100 గింజలును 17 మొదలు 52 గ్రాయినులవరకు తూగెను. ఈ తూనికనుబట్టి వరిరకములను ఈక్రిందివిధముగ 6 తరగతులుగ విభాగింపవచ్చును.

I	—100 గింజలును	25 గ్రాయినులుగాని తక్కువగాని తూగునవి.		
II	,,	26–30	గ్రాయినులు	తూగునవి.
III	,,	31–35	,,	,,
IV	,,	36–40	,,	,,
V	,,	41–45	,,	,,
VI	,,	45–కి పైగా	,,	,,

గింజయొక్క ఆకారమునందుగూడ కొంత భేదము గలదు. చాలరకములలో గింజయొక్క పొట్ట రెండువైపు

* మిల్లిమీటరనగా అంగుళమున సుమారు 25 వ వంతు. మి. మి. అనునది సాంకేతికము.

౧-వ పట్టిక

కొన్ని వరిరకముల గింజలపొడవు—(5 తరగతులుగ విభజించి వ్రాయబడెను.)

మిక్కిలిపొట్టి (7, అంతకుతక్కువ మి. మి.)		పొట్టి (7.1—8.0 మి. మి.)		మధ్యమము (8.1—9.0 మి. మి.)		పొడవు (9.1—10.0 మి. మి.)		మిక్కిలిపొడవు (10.0 మి.మి. లకు పైగా)	
పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.
కాకిరెక్కలు 1	5.7	రాసవడ్లు	7.5	కిచ్చిడిసంబా (జి.ఇ.బి.24)	8.1	తూర్పుసన్నపక్కుళ్లు 3	9.1	బంగారుతీగలు 5	10.5
కోవెలసన్నాలు	6.0	మొలకొలకులు	7.7	పునాసఆట్రగడా	8.1	బలరామభోగం	9.1	బంకు 1	10.8
పునాసపన్నాలు		పేషాగం	7.7	కోగాదిసన్నాలు	8.1	బసంగి 55	9.1		
(మధ్యరాష్ట్రీయులు)	6.1	ముక్తసంబా	7.8	బసంగి 75	8.1	చినముండాబోలాలా	9.1		
తెల్లసిరమణి	6.1	రామగరుడసంబా	7.9	లోగ్రలు	8.1	కొంహాతో	9.1		
చిట్టిముత్యాలు	6.1	స్వర్ణాలు	7.9	కృష్ణకాటుకలు 1	8.1	పాలబలుగుత్తులు	9.1		
కొత్తమలిసంబా	6.2	పునాసఅక్కుళ్లు 5	8.0	రత్నసుడి 7	8.1	పెద్దకన్నెరాలు	9.1		
బర్మా 5	6.3	బిక్కిరిసన్నాలు	8.0	కలహాండిసన్నాలు	8.1	వంకెలు	9.1		
మోపపురులు	6.5	ద్రాహజాపుగడా	8.0	సన్నబయ్యాహులంగా	8.2	శిలను	9.2	మధ్యమము	
బొడ్డుమణి	6.9			బోడామోలి	8.2	వానిలపాడుసన్నం	9.2	8.1—9.0 మి. మి.	
				నవకోటిసన్నాలు 4	8.2	శ్రీకృష్ణభోగం	9.2	(శేషము)	
				గుమపురంసన్నాలు	8.2	బుడమవడ్లు	9.2	——	
				కొక్కిరధాన్యం	8.2	సన్నఅక్కుళ్లు	9.3	సన్నవరి	8.7
				మహారాజభోగం	8.2	బంగారుతీగలు 2	9.3	కొయ్యిసాంపు	8.7
				కొండసంపంగి	8.2	ముండ్లవరి	9.3	రామసాగరాలు	8.7
				కొన్నా	8.2	ఆకుసరులు	9.4	ఆల్వారుసన్నం	8.8
				పానియక్ బా	8.2	బసంగి 46	9.5	లైటల్ పకీర్	8.8
				అరలొడ్డీలు	8.3	కొయ్యిసాంపు	9.5	బంగారుతీగలు 1	8.8
				నవకోటిసన్నాలు	8.3	పసినికంటికలు	9.5	మహిపాలీ	8.8
				పెద్దఅక్కుళ్లు	8.3	ప్రయాగ	9.5	బంగారుతీగలు 3	8.8

నవకోటిసన్నాలు 5	8.3	బసంగి 79	9.7	చులోకనమహిపాళీ	8.8
పునాసఅక్కుళ్లు 9	8.3	కొసాకడ్డీలు	9.8	కో 1	8.8
పాత్తేరుసన్నం	8.5			కె. యు. బి. 130.3	8.8
దూపిసన్నం	8.3	మధ్యమము		పునాసకొణామణి 1,2	8.8
రత్నసుడి 14	8.3	8.1–9.0 మి. మి.		గుదాకుట్లా	8.8
గరికసన్నవరి 1	8.3	(శేషము)		రసంగి 21,24	8.8
రత్నసుడి 9	8.3	చుట్టుబరయ్యాహాండా	8.5	హేమసన్నాలు	8.8
అరవదాంసంబా 6	8.4	పాలగుమ్మసరి 7	8.5	రత్నసుడి 5,13	8.8
పాలగుమ్మసరి 4	8.4	పెద్దకన్నెరాలు	8.5	కనకరత్నాలు	8.8
రాజరత్నాలు	8.4	బయ్యాహాండా	8.6	బర్మా II	8.8
రసంగిల 23	8.4	రత్నసుడి 15	8.6	లంబా	8.9
సత్తికాల	8.4	హరిశంకర్	8.6	గుదారిసన్నాలు	8 9
వర్ఘూణం [ధాన్యం)	8.4	సున్నాపువ్వులు	8.6	గుమ్మసరి	8.9
బర్మా I (కొత్త్బైర పూవు	8.4	కొసిపాంపు	8.6	కెవిటోచాంపా	8.9
మొఖుబంకి	8.4	తెల్లరాధాప్రయాగ	8.6	వల్లకొణామణీ	8.9
దాశరథీలు	8.4	కొణామణి 16	8.6	కొణామణి 14	8.9
వగిసెలు	8.4	రెుంద్రబక్కాలు	8.6	కొండసురంగి	8.9
కనకసాంపు 7	8.4	బసంగి 27	8.7	లోధ్యారి	9.0
నవకోటిసన్నాలు 6	8.4	,, 33	8.7	బొబ్బిలిగంటి	9.0
కృష్ణకాటుకలు 3	8.5	సువర్ణముకీలు	8.7	ప్రన్నియా	9.0
పునాస అక్కుళ్లు 8	8.5	బొబ్బిలిబుడమ	8.7	బర్మా III	9.0
చీపురుబయ్యాహాండా	8.5	చెవిటిసాంపు	8.7	టొబారాసులు	9.0
బసంగి 90	8.5	సారిముండాబోలాలో	8.7	నగుతలీసన్నాలు	9.0
బోరోపాంకో	8.5	దుమ్ముమహిపాళీ	8.7	రసంగి 26,29	9.0
మూన్‌భోగాలు	8.5	కనకసాంపు 14	8.7	ఢిల్లీభోగాలు	9.0
ఖోరియా	8.5	రామగడా	8.7		

౨-వ పట్టిక

కొన్ని వరిరకముల గింజల వెడల్పు—(5 తరగతులుగ విభజించి వ్రాయబడెను.)

మిక్కిలి సన్నము (2.0 మి. మి. అంతకు తక్కువ)		సన్నము (2.1-2.5 మి. మి.)		మధ్యమము (2.6-3.0 మి. మి.)		ముదుగు (3.1-3.5 మి. మి.)		మిక్కిలి ముదుగు (3.5 మి. మి. లకు పైగా)	
పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.
హంసపన్నాలు	1.9	కోటెలసన్నాలు	2.1	సన్నక్కుళ్లు	2.6	పునాసఅబ్రగడా	3.1	టైటల్ ఫకీర్	3.7
బంగారుతీగలు 3	2.0	బంగారుతీగలు 1	2.2	గుడారిసన్నాలు	2.6	పెద్దఅక్కుళ్లు	3.1	బర్మా IV	3.7
(రోహిణీ పుగడా	2.0	పునాసపన్నాలు (మ.	2.3	కనకపొంపు 4, 7, 9	2.6	పునాసఅక్కుళ్లు 5	3.1	,, I (కొల్హైర పూవు ధాన్యం)	3.9
		మహారాజభోగం [రా.)	2.3	నవకోటిసన్నాలు 3,4,6	2.6	బయ్యాహుండా	3.1		
		మొలోకుంభి	2.3	పాత్రేరుసన్నాలు	2.6	చీపురుబయ్యాహుండా	3.1		
		చిక్కిలిసన్నాలు [నా)	2.4	రాజరత్నాలు	2.6	బొబ్బిలిబుడమ	3.1		
		జి.ఇ.బి.24 (కిచ్చిడి సం	2.4	రత్నసుడి 9	2.6	బొబ్బిలిగంటి	3.1		
		కాకిరెక్కలు 1	2.4	ఆకుసరులు	2.7	మలకనమహిపాలీ	3.1		
		సొరుముండాబోరాలో	2.4	సన్న బయ్యాహుండా	2.7	నల్ల ఆరెలు	3.1		
		కుంకిసన్నాలు	2.4	బొద్దుమణి	2.7	ధాన్యరాసుల	3.1		
		బంగారుతీగలు 2	2.5	కో 1	2.7	దుడ్డుమహిపాలీ	3.1		
		చినముండాబోరాలో	2.5	జి. ఇ. బి. 24	2.7	సుడాకుట్టా	3.1		
		దాశరథీలు	2.5	కనకరత్నాలు	2.7	గరికసన్నవరి 1	3.1		
		దూసిసన్నం	2.5	కిచిటోబొంపా	2.7	కొణామణీ 14	3.1		
		సుమపురంసన్నాలు	2.5	కొణామణీ 16	2.7	మొహారో	3.1		
		కాపిపొంపు	2.5	కొక్కెరధాన్యం	2.7	ముత్యసంబా	3.1		
		ముట్టుబయ్యాహుండా	2.5	కొండసంపంగి	2.7	వరిసెలు	3.1		
		శ్రీకృష్ణభోగం	2.5	కృష్ణకాటుకలు 1, 3	2.7	పెద్దకస్తూరాలు	3.1		
		సన్నా పువ్వులు	2.5	మోపపురులు	2.7	రత్నసుడి 15	3.1		
		వాసనవడ్లు	2.5	నవకోటిసన్నాలు 5	2.7	రసంగి 21, 26, 29	3.1		
				పేపాణం	2.7	వత్తికాలు	3.1		
				(పయాగ	2.7	స్వర్ణాలు	3.1		

		రాధాప్రయాగ	2.7	పర్షుగాం	3.1
		పునాసఅక్కుళ్లు 3	2.8	అరవదాంపంబా 6	3.1
		బలరామభోగం	2.8	బసంగి 33	3.2
		బసంగి 75	2.8	బర్మా II	3.2
		బోరోపాంకో	2.8	బర్మా 5	3.2
		చిట్టిముత్యాలు	2.8	దూన్ భోగాలు	3.2
		కొపాకడ్డీలు	2.8	సమ్మసరి	3.2
		డిల్లీ భోగాలు	2.8	ఘోరిదా	3.2
		కొయ్యసాంపు	2.8	కొజామణి 15	3.2
		వగుతలిపసన్నాలు	2.8	మహిపాళీ	3.2
		నోగాదిపసన్నాలు	2.8	నల్లకొజామణీ	3.2
		రత్నసుడి 7, 13, 14	2.8	పాలబలుగుత్తులు	3.2
		సువర్ణ ముకీలు	2.8	పాలగుమ్మసరి 7, 12	3.2
		టూచారాసులు	2.8	పునాసకొజామణీ 1, 2	3.2
		వరికేలు	2.8	సన్నవరి	3.2
మధ్యమము		ఆల్వారుపసన్నాలు	2.9	బట్లమొలకడి	3.3
2.6–3.0 మి. మి.		అత్తలొడ్డీలు	2.9	హరిశంకర్	3.3
(శేషము)		బసంగి 55	2.9	ఈశ్వరకోరా	3.3
మొలకొలకులు	3.0	లంబా	2.9	జిలమ	3.3
పసుపుకంటికలు	3.0	లోధ్యారి	2.9	కొన్నా	3.3
రత్నసుడి 5	3.0	రామగరుడంపంబా	2.9	కొరంగుసంబా	3.3
రసంగి 23, 24	3.0	తెల్ల రాధాప్రయాగ	2.9	మసిపేపాణం	3.3
తెల్లసిరుమణి	3.0	వావిలపాడుసన్నాలు	2.9	పాలగుమ్మసరి 4	3.3
రెట్రబక్కాలు	3.0	బసంగి 27	3.0	పున్నియా	3.3
		చెవిటిసాంపు	3.0	రామగడా	3.3
		గరుడవాహనాలు	3.0	బొడామోళీ	3.4
		కొత్తమలిపంబా	3.0	ముండ్లవరి	3.4
		లోధ్రలు	3.0	బుడమవడ్లు	3.5
				పానియన్‌లా	3.5

3-వ పట్టిక

కొన్ని వరిరకముల గింజలబరువు—నూరేసిగింజల తూనిక (గ్రెయినులు)

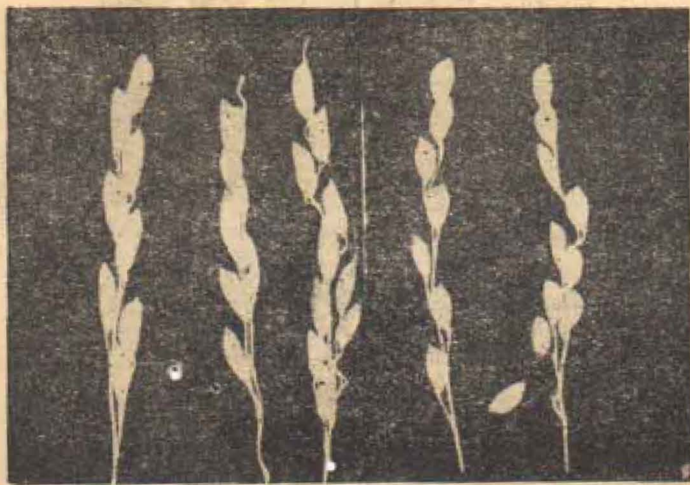
25 గ్రెయినులు అంతకు తక్కువ		26-30 గ్రా.		31-35 గ్రా.		36-40 గ్రా.		41-45 గ్రా.		45 గ్రెయినులకు పైగా	
పేరు	గ్రా	పేరు	గ్రా	పేరు	గ్రా	పేరు	గ్రా	పేరు	గ్రా	పేరు	గ్రా
పునాసపన్నాలు		ద్రోహణాపుగణా	26	బసంగి 61	31	కొక్కిరిధాన్యం	36	ఖోరియా 1	41	బసంగి 46	46
(మధ్యరాష్ట్రములు)	17	వాపనవడ్లు	26	ముట్టుబయ్యాహాలండా	31	బసంగి 27	36	లంబా	41	బర్మా I(కొత్తైరపూవు	
కాకిరెక్కలు 1	20	బిక్కిరిసన్నాలు	26	సొరుముండాబోలాలో	31	బసంగి 23	36	అరువదాంసంబా 6	41	ధాన్యం)	46
హేమసన్నాలు	21	మొలాకుంభి	27	గుడారిసన్నాలు	31	ఆల్వారుసన్నం	36	బసంగి 21	41	జిలమ	46
బంగారుతీగలు 3	21	ముంకిసన్నాలు	27	పునాసఅక్కుళ్లు 9	31	సన్నాపువ్వులు	36	,, 24	41	మహీపాలీ	46
కొత్తమల్లి సంబా	21	జి. ఇ. బి. 24		పునాసఅట్రగణా	32	బొరోహాంకో	36	పాలగుమ్మసరి 7	41	బసంగి 33	47
బంగారుతీగలు 1	22	(కిచ్చిడిసంబా)	27	బర్మా III	32	పునాసఅక్కుళ్లు 2	36	,, 12	41	టైటల్ ఫకీర్	48
కలహాండిసన్నాలు	25	కృష్ణకాటుకలు 1	27	నవకోటిసన్నాలు 5	32	,, 3	36	నల్లకొజామణి	41	పానియన్‌లా	50
బొడ్డుమణి	25	నవకోటిసన్నాలు 6	29	ఎర్రసిరుమణి	32	గుమ్మపురంసన్నాలు	36	గుడాకుట్టా	41	ముండ్లవరి	51
		దాశరథీలు	30	చినముండాబోలాలో	33	రత్నసుడి 13	36	వజ్రాణం	41	బర్మా IV	52
		నవకోటిసన్నాలు 4	30	రాజరత్నాలు	33	ప్రయాగ	36	రత్నసుడి 15	41		
		,, 5	30	రామగరుడసంబా	33	మసిపిషాణి	36	బొబ్బిలిబుడమ	42		
		రత్నసుడి 9	30	మొలకొలకులు	33	యెర్రబక్కాలు	36	కోడిబుడమ	42		
		కనకసాంపు 7	30	సుత్తుసంబా	33	టాఖారాములు	37	సత్తికాలు	42		

కనకసాంపు 4	33	బంగారుతీగలు 2	37	నల్ల ఆరెలు	42
పునాసఅక్కుళ్లు 5	33	రత్నసుడి 14	37	మొహారో	42
కనకరత్నాలు	33	లోధ్యారి	38	రసంగి 29	42
బోరిగి	34	బొబ్బిలిగుటి	38	పున్నియా	42
కృష్ణకాటుకలు 3	34	రత్నసుడి 7	38	పునాసఅక్కుళ్లు 28	42
బలరామభోగాలు	34	బొట్లమొక్కడి 1	39	బర్యాహాండా	42
కాకామణి 16	34	కొసమెదొంటా	39	కొయ్యసాంపు	42
కొండకురింగి	35	కొన్నా	39	కొసిసాంపు	42
బసంగి 75	35	కాకామణి 14	39	రసంగి 26	43
గరికసన్నవరి 1	35	పెద్దఅక్కుళ్లు	39	గుమ్మసరి	43
చెవిటిసాంపు	35	సన్నవరి	39	పాలగుమ్మసరి 4	44
రాధాప్రయాగ	35	అరలోడ్లీలు	40	పాలబలుసుల్లు	45
తెల్లరాధాప్రయాగ	35	లోక్రేలు	40	చారబుడమ	45
కొనాకడ్లీలు	35	బసంగి 55	40		
వంకెలు	35	బొట్లమొక్కడి 2	40		
సన్నఅక్కుళ్లు	35	బసంగి 90	40		
		నావిలపాడుసన్నాలు	40		
కో 1	35	బర్మా II	40		
వగురళ్లసన్నాలు	35	చీపురుబర్యాహాండా	40		
కనకసాంపు 9	35	కాకామణి 15	40		

౪-వ పట్టిక

వరుస సంఖ్య	రకము	అనకాపల్లి (మొదటి పంట)	చామర్లకోట (మొదటిపంట)			చామర్లకోట యిలకపంట			షరా
		ఒక ఔన్సు గింజల సంఖ్య	ఒక ఔన్సు గింజల సంఖ్య	గింజ పొడవు మి. మి.	గింజ వెడల్పు మి. మి.	ఒక ఔన్సు గింజల సంఖ్య	గింజ పొడవు మి. మి.	గింజ వెడల్పు మి. మి.	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1	జి.యి.బి.24 (కిచ్చిడి సంబా)	1868	1609	7.5	2.4	2006	7.0	2.3	
2	నవకోటిసన్నాలు	1698	1473	8.3	2.6	1713	7.4	2.6	
3	కనకసాంపు	1557	1295	8.5	2.7	1809	7.8	2.3	
4	రత్నచూడి	1559	1324	8.5	2.6	1849	7.3	2.3	

లను ఉన్నతముగ నుండును. కాని సామాన్యముగ లోపలి తుషములందు పెద్దదియొక్క ఉన్నతముగ నుండును. కొన్ని రకములలో నీయున్నతము స్వల్పముగ మాత్రమే యుండును. కొన్నిటిలో తుషములవన్నియు (ముఖ్యముగ చిన్న తుషముయొక్క-వన్ను) తిన్నగనుండును. కొన్నిటిలో నించుక నిమ్నతకూడ కలిగియుండును. కొన్ని రకములలో గింజ ఒకవిధమయిన ముక్కుగలిగియుండును. కొన్నిటిలో గింజ పైనవెడల్పుగను, క్రింద సన్నముగను ఉండును. మూడవపటమునందు ఈభేదములు చూడనగును.

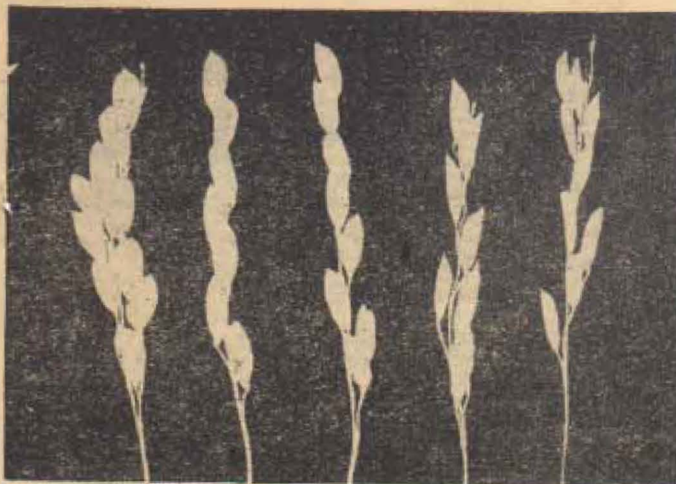

చిత్రము ౧

గింజల ముదుగు సన్నములు చాలవరకు వాని వెడల్పునుబట్టియే నిర్ణయింపబడును. ముదుగు సన్నములను బట్టియే రకములకు గణ్యత యేర్పడుచున్నది. వరియన్నమును తినువారు బియ్యపు ముదుగుసన్నముల నెంచికొనగలంత సామర్థ్యమున్నచో ముదుగురకములనువదలి సన్నరకములనే యెంచుకొనును. సన్నబియ్యము సామాన్యముగ తెలుపుగగూడ నుండుటచే చూచుటకింపుగకూడ నుండును. మిక్కిలి సన్నబియ్యపుఅన్నము కొంచెము బిరుసుగ నుండుటచేతను, మెతుకు నూకలకూడు నందువలె మిక్కిలి చిన్నదిగనుండుటచేతను తినుటకు మధ్యరకపుటన్నమంత యనుకూలముగ నుండదు.

పొడవుగనుండు గింజలు దంపుటలో విరిగి నూకలెక్కువయగును. పొడవునకు తగినంత లావులేనిగింజలు మరింత విరుగును. మరియు పట్టిగింజలు తడిసినగాని, మిగుల నెండినగాని, మిగులపండినగాని మరింత నూకవాటగును. సామాన్యముగ దంపుటకుగాని ధాన్యపు మరలలో పోయుటకుగాని వెడల్పునకు 2½—2¾ రెట్లకంటె హెచ్చు పొడవుగల రకములనుకూలముగావు.

గింజలపరిమాణమును, బరువును సామాన్యముగ నిలుకడయైన రకపు

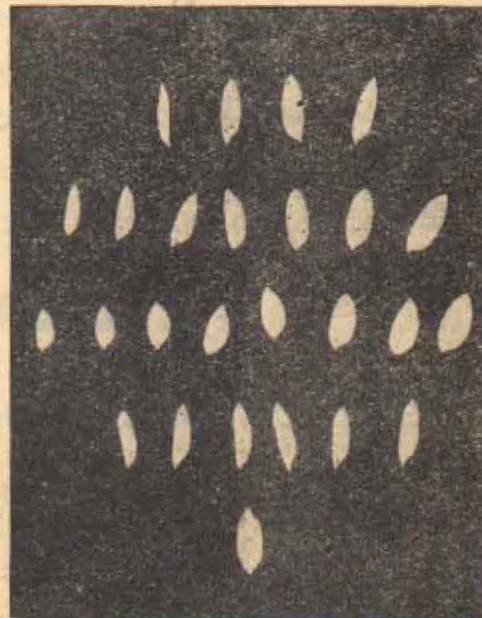

చిత్రము 2

లక్షణములుగ నెంచబడియున్నను, ఈ లక్షణములు స్థితిగతులనుబట్టి కొంతవరకు మార్పునొందుట గలదు. గంజాం విశాఖపట్టణపు జిల్లాలలోని తేలిక నేలలనుండి గోదావరి జిల్లాకు దెచ్చి సాగుచేయబడిన రకములు కొన్ని అచటకంటె ముదు గయ్యెనని చాలమంది యభిప్రాయము. ఇట్టిమార్పు ఎంతవరకుజరుగునో, అందుల కెంతకాలము పట్టునో మొదలగువిషయములు తెలిసికొనవలసియున్నవి. నాల్గవపట్టికలోని 3, 4 కలములలోని యంకెలు పైనిచెప్పినట్లు విశాఖపట్టణము జిల్లానుండి గోదావరిజిల్లాకు విత్తనములు మార్చుటవలన గలిగిన భేదమును తెలుపుచున్నవి. అనకాపల్లి వ్యవసాయస్థానమునందు పండినగింజలకంటె సామర్లకోట వ్యవసాయస్థానమున పండినవి బరువుగ నుండెను.

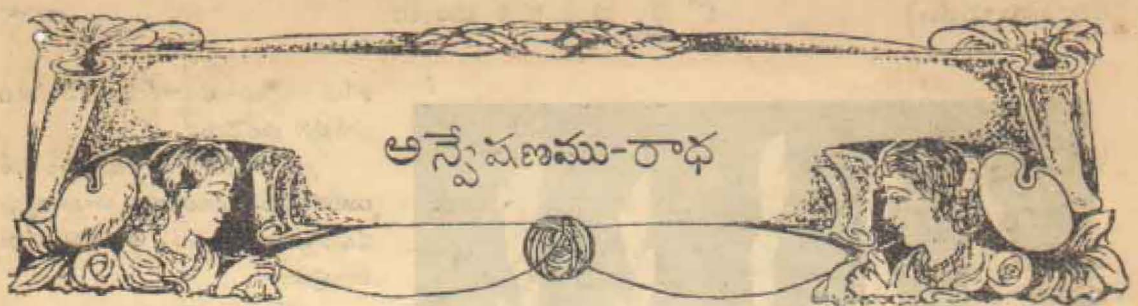
4-9 కలములలోని యంకెలు యిలకపంట గింజలకును, సామాన్యపు పంటగింజలకును గల తారతమ్యమును జూపును.

నేలయందలి సత్తువలోను, నాటుకాలములోను, దూరమునను విశేషవ్యత్యాసము లున్నయెడల నందువలన గూడ గింజలపరిమాణమునందును, తూనికయందును కించిద్భేదములు కలుగవచ్చునని తోచును. ఈవిషయమునుగూడ పరీక్షింప వలసియే యున్నది.

చిత్రము 3

అన్వేషణము-రాధ

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు

విశ్వమోహనమైన వేణుగానంబు
మఱల విన్పింపుమో మాధవా, మాకు
నిండారి చంద్రికల్ నెఱయఁగా సాఁగె
మందమారుతములు మలయుచునుండె
నిశ్శబ్దముగ నుండె నిఖిలజగంబు
పున్నమచంద్రుండు పోవకమున్న
పండువెన్నెలచెన్ను బడలకమున్న
ఇనముచే రోదసి యెనయక మున్న
రావయ్య, యొకమారు రతనాలకృష్ణ,
పలుకరా యొకమారు బంగారు కృష్ణ,
నవ్వరా యొకమారు నాచిన్ని కృష్ణ,
మురళి వాయించరా మోహన కృష్ణ,
దయచేయవేమిరా తాండవ కృష్ణ,
యమునాతరంగిణియందు డాగితివో
కానుగు పొదలలోఁ గలసిపోయితివో
పొదరిండ్లలోపలఁ బొంచియున్నావో
పాడరా యొకమారు ప్రణయగీతంబు
వినిపించరా నాకు వేణుగానంబు.

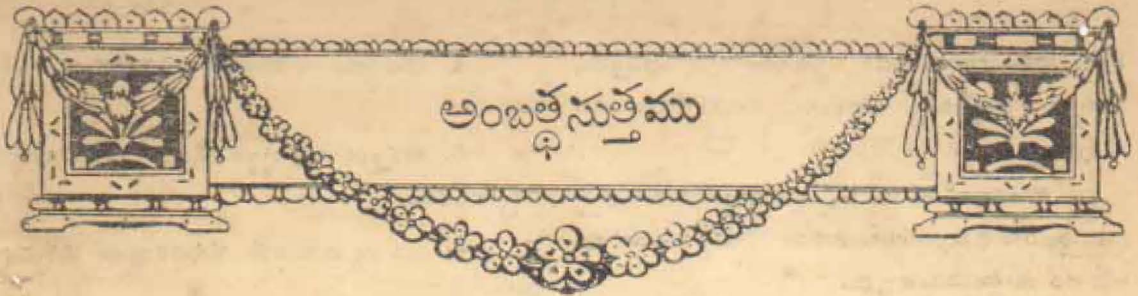

కోమటుల యింటఁ దలఁదాఁచుకొంటి నమ్మ!

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులు

మర్యాదకుఁ లోఁగి మసలునాతండ్రి జీవన మంత నొకఁడు లోఁబఱచుకొనియె
భద్రమ్ముగా నింట నిద్రించుచున్న నామగని నొక్కఁడు గుండె పగులఁదన్ని
చచ్చినందాఁక నాసవతిపాదములనే కొలుచుచున్నా రింకఁ గొంతమంది
మఱికొంతమంది త్రిమ్మరు లెదో బిష పెట్టి కొల్లగా నాయిల్లు గూల్చుచుందు
రన్నివిధముల నాకు మహాపకారు - లైన బాపలవలని భయమ్మువలన
శిష్టులనుచును నన్ను రక్షింతు రనుచుఁ - గోమటులయింటఁ దలదాఁచుకొంటినమ్మ!

[అంబష్ఠ సూత్రము]

కె. రంగాచార్యులు గారు, యమ్. ఏ., బి. యల్.

"కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తప్రదత్తభక్ష్యంబులఁ దినుచు, నసన్మార్గంబుల నవలంబించుచు, నింద్యవిద్యల ననుసరింతురు. అట్టి వెవ్వియనః-

ఈదిగువ నుదాహరింపఁబడిన వస్తువుల పదచిహ్నములను, లక్షణములను బరీక్షించి, యట్టి వస్తువులు గల నరుల దేహస్థితులను గాని, యదృష్టంబులఁ గాని నిర్దేశించుట:— మణులు, దండములు, వస్త్రములు, ఖడ్గములు, నారాచములు, విల్లులు, తదితరాయుధములు, యువతులు, నరులు, బాలురు, బాలికలు, దాసులు, దాసీజనము, గజములు, నశ్వములు, మహిషంబులు, వృషభములు, అజములు, మేషములు, కుక్కుటములు, లావుకులు, గోధారములు, కర్ణావతంసంబులు, కూర్మంబులు మున్నగుజంతువులు.— గోతమముని యట్టి నింద్యవిద్యల నవలంబింపఁడు.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తులచే దత్తంబగు భోజనముం దినుచు, దైవపరీక్షాది నింద్యవిద్యల నవలంబించుచు నసజ్జనమార్గంబు నవలంబింతురు. అవి యెవ్వి యనః—

1. రాజులు సోత్సవులై దాడివెడలుదురు.

2. రాజులు రాష్ట్రములకుం దిరిగివత్తురు.

3. స్వదేశరాజు లెదుర్కొన శత్రువులు వెనుకకుఁ బారిపోవుదురు.

4. శత్రురాజు లెదుర్కొన స్వస్వాములు వెనుకకుఁ దిరుగుదురు.

5. స్వదేశరాజులు జయమును బొందుదురు, పరరాజు లోడిపోవుదురు.

6. పరరాజులు జయముం గాంతురు, స్వదేశరాజులు పరాజయముం బొందుదురు.

ఈ రీతిగ జయ మీపక్షమున నుండును; అపజయ మాపక్షమునకుఁ గలుగును.

గోతమముని యిట్టి నింద్యవిద్యల ననుసరింపఁడు. కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తదత్తభోజనముం దినుచు, రాఁబోవుహానిం జెప్పను, నట్టి నింద్యవిద్యల నభ్యసించుచు, నసజ్జనన మార్గముల నవలంబింతురు. అట్టి వెవ్వి యనినః—

1. చంద్రగ్రహణము కలుగు నని చెప్పుట.

2. సూర్యగ్రహణము కలుగునని చెప్పుట.

3. నక్షత్రగ్రహణము కలుగునని చెప్పుట.

4. చంద్రునియొక్క గాని, సూర్యునియొక్క గాని యుత్పథగమనమును జెప్పుట.

5. చంద్రునియొక్క గాని, సూర్యునియొక్క గాని పథగమనముం జెప్పుట.

6. నక్షత్రోత్పథంబులు కలుగు నని చెప్పుట.

7. నక్షత్రముల పథగమనముం జెప్పుట.

8. ఉల్కాపాతము కలుగు నని చెప్పుట.

9. దిగ్దాహ మగునని చెప్పుట.

10. భూకంపము కలుగునని చెప్పుట.

11. దేవుఁడు మేఘగర్జనము కావించు నని చెప్పుట.

12-15. సూర్యచంద్ర నక్షత్రోదయాస్తమయంబులను, నవ్వాని యస్పష్టతను గాని, వాని నైర్మల్య

మును గాని, యూపంచదశ స్థితులను గాని చెప్పుట, నయ్యవి యట్టియట్టి ఫలములఁ గలుగఁజేయు నని చెప్పుట.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్త ప్రదత్తంబగు భక్ష్యంబులఁ దినుచు నింద్యవ్యాపారములచే ధన మార్జించుచున్నారు.

1. వర్షాధిక్యము కలుగు నని చెప్పుట (పూర్వ కథనము).

2. అల్పవర్షంబులు కురియు నని చెప్పుట.

3. పంటలు సమృద్ధిగఁ బండునని చెప్పుట.

4. దుర్భిక్షము కలుగు నని చెప్పుట.

5. దేశక్షోభము లెవ్వియు నుండ వని చెప్పుట.

6. దేశక్షోభము కలుగు నని చెప్పుట.

7. మారీజాడ్యములు కలుగు నని చెప్పుట.

8. వ్యాధిరహితమై దేశ ముండు నని చెప్పుట.

9. వ్రేళ్లపై లెక్క పెట్టుట.

10. వ్రేళ్ల నుపయోగించకుండ లెక్క పెట్టుట.

11. పృథక్సంఖ్యా సంకలనము.

12. కావ్యరచన.

13. లోకాయతము.

గౌతముని యిట్టి నింద్యవిద్యలకు దూరుండై యుండు.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్త ప్రదత్త భక్ష్యంబుల మెసవుచు, నసన్మార్గావలంబనచే జీవనోపాధిని సంపాదించుచు, నీనింద్యవిద్యల నభ్యసింతురు:-

1. పెండ్లికొడుకును గాని పెండ్లికూఁతును గాని గృహమునకుఁ దీసికొనివచ్చుటకు శుభదినము నిర్ణయించుట.

2. పెండ్లికొడుకునుగాని, పెండ్లికూఁతును గాని, వివాహార్థము తీసికొని వెళ్లుటకై శుభదినము నిశ్చయించుట.

3. సంధి చేసికొనుటకు శుభకాలము నిశ్చయించుట.

4. యుద్ధము చేయుటకు శుభకాలము నిశ్చయించుట.

5. అప్పులు రాఁబట్టుకొనుటకు శుభకాలము నిశ్చయించుట.

6. ధన వ్యయమునకు శుభదినము నిశ్చయించుట.

7. శుభగ కరణము (ప్రజలకు శుభముకలుగుటకై ప్రయోగించు మంత్రములు.)

8. ప్రజల కెగ్గు కలుగునట్లు ప్రయోగించు మంత్రములు.

9. గర్భస్రావ మగుటకై ప్రయోగించు మంత్రములు.

10. మూకత్వముఁ గలుగఁజేయు మంత్రప్రయోగము.

11. అనుగ్రహమునకై మంత్రప్రయోగము.

12. ఊర్ధ్వబాహుఁడై యుండుటకు మంత్ర ప్రయోగము.

13. బధిరత్వము కలుగఁజేయుటకై మంత్ర ప్రయోగము.

14. ఆదర్శ ప్రశ్నము— అభిచారికాదర్శంబుల గోప్యములగు సంభవములఁ గూర్చి ప్రశ్నలడుగ దేవుఁడు కనుపించి యాప్రశ్నల కుత్తరము లిచ్చు నని యర్థము; అట్టిపనులు చేయుట.

15. కుమారీ ప్రశ్న—దేవతపట్టిన సుజాతయగు కన్యను గోప్యములగుసంభవములం గూర్చి ప్రశ్నలడిగి యుత్తరములం బొందుట.

16. దేవ ప్రశ్నలు—ఆకన్యకు బదులుగా దేవదాసియగు నొక్కతె నిట్టి ప్రశ్నలడిగి యుత్తరములఁ బొందుట.

17. ఆదిత్యార్చన.

18. మహాబ్రహ్మపూజ.

19. నోటినుండి జ్వాలలం బుట్టించుట.

20. లక్ష్మీదేవి నర్చించి ప్రార్థించుట.

కొందఱు మనుజులును, బ్రాహ్మణులును భక్తదత్తాహారంబుల భుజియించుచు, నధర్మసవమార్గంబుల నవలంబించుచు నిట్టి నింద్యవిద్యల నభ్యసింతురు:—

1. ఏదియో యొకలాభము కల్గిన నొకదేవున కుపహారముల మ్రొక్కుకొనుట.

2. అట్టి మ్రొక్కులను దీర్చుకొనుట.

3. భూగృహమున నున్నపుడు మంత్రములఁ బఠించుట.

4. పుంస్త్వమును గలుగఁజేయుట.

5. క్లీబునిగ నొనర్చుట (అవఁగవృషణచ్ఛేదనమువలనఁ గాక మంత్రప్రయోగముచేత).

6. మంగళవస్తు నిర్ణయము (గృహాదినిర్మాణమునకై మంగళప్రదాయకంబులగు స్థలములఁ బరీక్షచేసి కనుఁగొనుట. ఇయ్యది వాస్తువిద్యలో నొక ముఖ్య భాగము).

7. వాస్తుకర్మ— (అట్టి స్థలముల కర్షణదేవపూజ బలిదానాదులచేఁ బవిత్రముగ నొనర్చుట).

8. ఆచమనములు.

9. నైమిక స్నానంబులు చేయించుట.

10. యజ్ఞములు చేయుట.

11–14. విరేచనములకును, వమనములకును మందుల నిచ్చుట.

15. మనుజులు తుమ్ముటకై మందుల నిచ్చుట.

16. చెవులలో నూనె పోయుట.

17. కన్నులలో నౌషధములఁ బోసి శమనము కలుగఁజేయుట.

18. నాసికనుండి మందుల నిచ్చుట.

19. కన్నులకుఁ గాటుక నుంచుట.

20. ఔషధీయాంజనము గన్నులయం దుంచుట.

21. నేత్రవైద్యము చేయుట.

22. శస్త్రవైద్యము చేయుట.

23. శిశుచికిత్స చేయుట.

24. మూలములను,నౌషధములను బ్రయోగించుట.

25. ఒకదాని వెనుక నింకొక యౌషధమును బ్రయోగించుట.

గోతముముని యిట్టి నింద్యవిద్యల ననుసరింపఁడు."

మఱియు భిక్షుకుం డీగుణంబులగు నయవిధుల ననుసరించిన నట్టివాని కేవైపునుండియు హానికలుగదు; అవఁగా నాచరణలో నాతని నిగ్రహమున కేయపాయము నుండదు. అభిషిక్తుండైన నృపాలుఁడు జయము పొందినపిదప నేదిక్కునుండియు శత్రువులవలనఁ దన కపాయము కలుగ దను నిబ్బరముతో నెట్లుండునో యట్లే భిక్షుకుండు ధైర్యముతో నుండును.

మఱియు భిక్షుకుం డెట్లింద్రియద్వారముల సంరక్షించుకొనును? తా నేవస్తువునైనఁ జూచినపుడట్టి వస్తువుయొక్క నిమిత్తగ్రాహి గాని, యనువ్యంజనగ్రాహి గాని కాకయుండును. నిమిత్తగ్రాహి యన వస్తుస్వరూపమును, నాకారమును సంపూర్ణావస్థలోఁ గనుఁగొనుట. అనువ్యంజనగ్రాహి యన వస్తువిభిన్నభాగముల యాకారమును బరిశీలించుట. నిమిత్తగ్రాహి యన రూపమును గనుఁగొని యాజ్ఞానముచే వస్తువును దెలిసికొనుట.

ఆకారమును జూచికాని, కంఠధ్వనిని విని కాని యట్టిది స్త్రీయో పురుషుఁడో తెలిసికొనుట. ఇది నిమిత్తగ్రహణము. అనువ్యంజనగ్రహణ మన నట్టిస్త్రీ గాని, పురుషుఁడుకాని నవ్వుచున్నాఁడో, మాటలాడుచున్నాఁడో తెలిసికొనుట. (బుద్ధఘోషుఁడు) చక్షురింద్రియనిగ్రహము లేనియెడల నున్నంతవరకు లోభత్వ విషాదములును, పాపస్థితులు నెట్లాతనికి సంభవించి వానిని లోఁబఱుచుకొనునో, యట్టి దురవస్థఁ జెందకుండునట్లుండుటకై చక్షురింద్రియమును నిగ్రహించును. భిక్షుకుఁడు చక్షురింద్రియమును జాగరూకతతో నిగ్రహించును నాయింద్రియమును జయించును. ఈరీతిగనే కర్ణముతో ధ్వని విన్నప్పుడు కాని, నాసికతో వాసన చూచినప్పుడు కాని, జిహ్వతో రుచిచూచినప్పుడు కాని, కాయముతో స్పర్శచేసినప్పుడు కాని, మనస్సుతో నొకదాని సిద్ధానినైన గ్రహించినపుడు కాని యిట్టివాఁడు తత్త్వవిషయములో నిమిత్తగ్రాహి కాని, యనువ్యంజనగ్రాహి కాని కాఁడు. మనోనిగ్రహము

లేనంతవఱకు నట్టిలోభత్వవిషాదములను, బాపస్థితులు నెట్లాతనికి సంభవించి యాతని భిక్షుకుఁడు మనమును నిగ్రహించును. మఱియు నాతఁడు మనమును నిగ్రహించుచు మనమును జయించును. అట్టి శ్లాఘనీయంబగు నింద్రియనిగ్రహంబు గలిగి మనమున నట్టివాఁడు పాపస్థితి చేరరాని సౌఖ్యావస్థను బొందును.

"భిక్షుకుఁడు స్వస్థచిత్తుండై, జాగరూకుండై యుండునా? ఈవిషయములోఁ గూడ భిక్షుకుఁడు ముందడుగుఁ జనుటలోను, వెనుకకు వెళ్లుటలోను మనమునఁ దత్కార్యహేతువు నిడికొనును. (అనఁగా నట్టిభిక్షువు కర్తవ్యోద్దేశమున నాకర్మ సూచించు ధర్మార్థమును, నట్టి కర్మ తన యుత్కృష్టాశయములకు దోడుపడును మఱియు బ్రాహ్మ్యకర్మలను బ్రేరేపించి చేయించు యథార్థాంతస్థకారణములను దలిసికొనును.) ఈరీతిగనే ముందునకుఁ గాని, సమంతమునఁ గాని యాలోకించుటయందును, చేతులఁ జాపి ముడుచుటయందును, త్రాగుటయందును, నమలుటయందును, మ్రింగుటయందును, మూత్రపురీషోత్సర్జనమందును, నడుచుటయందును, నిలువఁబడి యుండుటయందును, గూరుచుండి యుండుటయందును, నిదురించుటయందును, జాగ్రదవస్థయందును మాటలాడుటయందును, భాషింపక యూరక యుండుటయందును;— ఈవివిధావస్థలం గుర్తెఱింగి యుండును.

"ఏరీతిగ భిక్షువు సంతుష్టుండై యుండును?"

"భిక్షువు దేహమును రక్షించుటకుఁ దగినవస్త్రములతోడను, ఉదరమునకుఁ దగినభోజనముతోడను, సంతుష్టుండై యుండును. పక్షి యెగురునపు డెట్లు తన ఱెక్కలను దనతోఁ గొంపోవునో యట్లే భిక్షువు తాను బోవుప్రదేశములకు వీనిం గొంపోవును! ఈరీతిగ భిక్షువు సంప్రీతుండై యుండును."

"ఇట్టి ధర్మోపదేశమున దక్షుండై, ఘనంబగు నిట్టి యింద్రియనిగ్రహము కలవాఁడై, యిట్లు స్వస్థచిత్తుండును, జాగరూకుండును నై, ఇట్లు సంప్రీతమనస్కుండునై, యాతఁడు తనమార్గమున విశ్రమించుట కడవులయందుఁ గాని, తరుమూలంబునఁ గాని, పర్వతనితంబప్రదేశమునఁ గాని, పర్వతకందరంబునఁ గాని, శిలామయంబగు గుహాయందుఁ గాని, శ్మశానవాటికయందుఁ గాని, బయలున గడ్డిపప్పుపైఁ గాని *నిర్మానుషంబగు స్థలమును జూచుకొనును. భిక్షాపర్యటనానంతర మాతఁ డచ్చటకుం జని, యన్నముం దిని, వ్యత్యస్తపాదుండై, యనతశరీరుండై, యవహితచిత్తుండై, యనన్యమానసుండై యుండును."

"సంసారానురక్తిని గామరహితమనస్కుండై కామరాగముల మనమునుండి పాఱద్రోలును. జీవహింసేచ్ఛా (శీలభ్రంశనంబును) దూషణంబును మనమున జొరనీయక, దుశ్శీలరహితంబగు మనముతో నుండి, మనమును ద్రోహరహితముగ నొనర్చును. హృదయమున నుండు మనమునందు మాంద్యము లేకుండఁ జేసి, యాశయములఁ బ్రభావయుక్తంబులుగ నుంచి, స్వస్థచిత్తుండై, జాగరూకుండై యుండి, మనమును దౌర్బల్యజాడ్యహీనముగ నొనర్చును. సంశోధక్లేశంబులఁ బోవిడిచి, సంశోధరాహిత్యమున జీవించుచు, వంతశాంతియుక్తుండై, సంశోధక్లేశములు లేకుండ జీవించును."

"ఋణమును జేసి పురుషుం డొక్కరుఁడు సాధనముతో వాణిజ్యమును జేసి, యట్టివ్యాపారము లాభకరమైనదియై యాతనికిఁ బూర్వఋణమును దీర్చుకొనుటకే కాక భార్యను బోషించుటకుఁ దగినధనము మిగులునంత లాభమును గలుగఁజేసిన నాతఁ డిట్లు చింతించును! 'అప్పుచేసి వ్యాపారమును జేసితిని. ఆవ్యాపారము లాభకరమైనదియై, చేసినయప్పు తీర్చుకొనఁగ భార్యను బోషించుకొనుటకు మిగులునంత లాభము వచ్చినది' అని. అందుచే నాతఁడు సంతుష్టుఁడై యెట్లానందపూరితమనస్కుండై యుండునో; "ఎట్లు నరుఁ డొకఁడు రోగపూరితుఁడై బాధపడుచుండి, యన్నమును జీర్ణించుకొనలేక దుర్బలుండై యుండి, కొలదికాలమైనపిదప నిరామయుఁడై, యాహారమును జీర్ణము చేసికొనఁగలిగి, యెప్పటివలె బలము కలవాఁడై యుండియపుడు, పూర్వము రోగియై యున్నస్థితికిని, యిప్పటి నిరామయస్థితికిని గల తారతమ్యమును బరికించి చూచిన సంప్రీతుండై యానందపూరితమనస్కుండై యుండునో;"

"ఎట్లు కారాగారమున బంధితుండైనవరుండు కొలఁదికాల మైనపిదప రిక్తము రాజాపహృతము కాక,

యాతఁడు క్షేమముగఁ గారాగృహమునుండి విడిచిపెట్టఁ బడి, యట్టివాఁడు భూతవర్తమానస్థితులను లెస్సఁగఁ బరికించి చూచిన సంప్రీతుండై, యానందపూరితమన స్కుండై యుండఁడో;" "ఎట్లు దాసుండై యస్వేచ్ఛగఁ జననేరక పరాధీనుండై యుండి కొంతకాల మైనపిదప యస్వేచ్ఛగఁ జనుటకు వీలు కలిగి, దాస్యవిముక్తుండై, యనన్యాధీనుండై యుండి, భూతవర్తమానస్థితులను బరి కించి చూచిన సంప్రీతుండై, యానందపూరితమన స్కుండై యుండఁడో;"

"ఎట్లు ధనికుండై, సంపన్నుఁడైన నరుఁ డాహా రము దొరకని యపాయభూయిష్ఠమైన రోడారిలో దీర్ఘమార్గము ననుసరించునుఁ, దుద కట్టిరోడారిని దాటి సురక్షితముగ క్షేమముతోఁ దవగ్రామప్రాంత మును జేరి భూతవర్తమానస్థితులను బరికించిచూచిన నట్టివాఁడు సంప్రీతుండై యానందపూరితమనస్కుండై యుండఁడో;" "అట్లే భిక్షువీపంచనిరోధముల నధిగ మించునంతవఱకును, ఋణగ్రస్తునివలె, బందీకృతునివలె, దా నివలె, వాలుకాబహుళమార్గమునఁ జిక్కుకొన్నవాని వలెఁ దన్నుఁ దాను బరిగణించుకొనును. కాని యీ పంచనిరోధములను నధిగమించిన పిదపఁ దన్నుఁ దాను నిఋణునివలెను, బంధవిముక్తునివలెను, దాస్యవిముక్తుని వలెను, క్షేమముతో నున్నవానివలెను బరికించుకొనును."

"మఱియు నప్పుఁ డాతఁడు ప్రీతుఁడై యా నందపూరితమనస్కుం డగును. అందుచే నాతనికి స్వస్థత కలుగును. అట్టి స్వస్థతచే నాతనిమనము శాంతి పూరితమై యట్టి శాంతముతో నెల్లప్పుడు నుండును." "రాగకామాదులనుండి యట్టివాని మనము దూరంబై ప్రాథమికధ్యానావస్థ వివేకజనితంబైన యానందమయం బగు నవస్థ నట్టివాఁడు చెందును:—మఱియు నీయవస్థ యందట్టివాఁ డనవరతము విచారశీలుండై యాలోచన పరుఁడై యుండును. వివేకజనితంబగు నానందముతో నాతని దేహము పూరితంబై, యట్టి యానందములో నిమగ్నమై యుండుటచే నందల్పభాగంబైన నానం దరహితంబై యుండదు."

"ఎట్లభిషేకస్నానము చేయించువాఁడు కాని, యట్టివాని యంతేవాసికాని, సుగంధితారిష్టచూర్ణం బున లోహపాత్రమందు నిక్షేపించి, యందు బిందువులు బిందువులుగ నీటిని జల్లి, యామార్ణమును ముద్దగఁ జేయు టచే నయ్యది తేమనుగ్రహించి, దానితో నంతటను వ్యాప్తంబై తేమపోవుటకు వీలులేనట్లగును. పరివ్రా జకుఁ డగువాని జీవనము యొక్క ఫల మియ్యది, యీలో కమున దృష్టంబై, పూర్వపుదానికంటె నుత్తమంబును నై యుండు."

"అటుపిమ్మట విచారమును నాలోచనను (నివ ర్తించి) నిగ్రహించి భిక్షువు ద్వితీయధ్యానావస్థంబొం దును. అట్టి యవస్థ సమాధివలన జనించి, యందునందు విచారమునకును, నాలోచనమునకును బ్రసక్తియుండదు. ఏకాగ్రభావమును, మనశ్శాంతియు నందుఁగలుగును. అధోభాగంబున (ప్రస్రవణంబు) వారి ప్రవాహములో నుండి గభీరపల్వలములోనికి నీరెల్లప్పుడును వచ్చుచుం డినఁ, బూర్వపరదక్షిణోత్తర దిక్కులయందు జల మార్గములు లేకయున్నఁ, బర్జన్యుఁ డేకాలమునను వర్షిం పకపోయిన, నాజలాశయంబు స్రోతస్సుగుండ లోనుం డివచ్చు శీతలోదకములతో నిండి సంపూరితంబై, యాపల్వలంబున నేభాగము నుదకము లేక యుండదు. పరివ్రాజకుఁడగు వానిజీవనము యొక్క ఫలమియ్యది యీలోకమున దృష్టంబై పూర్వపుదానికంటె నుత్త మంబును నైయుండు."

"మఱియు నటుపిమ్మట నానందమును దూరముగ నుంచి యుపేక్షకుఁడగును. అవహితచిత్తుండైన యట్టి నరుండు అర్హతుఁడు."

'స్వస్థచిత్తుండై యవహితచిత్తుండై యుండు నరుండు సుసౌఖ్యముననుండు' అనునపు డెట్టిసౌఖ్య మును గూర్చి చెప్పుదురో యట్టి సౌఖ్యముం బొందు. అపుడట్టివాఁడు తృతీయధ్యానావస్థను జెంది యందు సుస్థిరుఁడైయుండు. అట్టివాఁడు తనదేహమును నానంద రహితముగ నున్ననట్టి సౌఖ్యముతో నింపి సంపూర్ణముగ నొనర్చుటచే నాతనిదేహమునం దేభాగమును, నట్టి సౌఖ్యపూరితము కాకుండ నుండదు."

"ఎట్లు పద్మయుక్తంబగు సరోవరంబున ననేక ములగు నీలధవళ పద్మంబు లుదకంబునంబుట్టి యుదక మున, బెరిగి నీటిపైనుండక, యుదకగర్భముననుండి

యాహారమును గ్రహించును. చివరనుండి వ్రేళ్లకు నాతే నుచే నిట్లు వ్యాపింపఁబడియుండి, యాపద్మంబు ధవళం బైనను, రక్తంబైనను, నీలంబైనను భేదములేక యే భాగ మైననుండదు."

"మఱియు భిక్షువు పూర్వావస్థలోఁ బొందుచుం డిన సుఖదుఃఖములను, సంతోషవిషాదములను బోవిడిచి చతుర్ధ్యానావస్థం బొందును. సుఖదుఃఖరాహిత్యంబైన యవస్థయందు స్వస్థచిత్తుండును, సమభావయుక్తుండునై యుండును. అతఁడు మఱియుఁ బవిత్రతతోను, హృదయ నైర్మల్యముతోను దేహమును నింపుటచే నందు స్వల్ప భాగంబైన నసంపూరితంబై యుండదు."

"పురుషుం డొక్కఁడు శుద్ధమైన ధవళాచ్ఛాదన ములో దేహమున నేభాగమైనను దాకకుండునట్లు సం పూర్ణముగఁ గప్పుకొనియుండునట్లే భిక్షువు పవిత్రత తోను, హృదయనైర్మల్యముతోను, దేహమును వ్యాప్త ముగ నొనర్చుటచే నం దేభాగమైనను, సద్గుణములచే నవ్యాప్తముగ నుండదు."

"మనమును నట్లు శాంతముగను, పవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, నిర్వికారంబుగను, కర్మకై సిద్ధముగను నొనర్చి యాతఁ డద్దానిజ్ఞానమువలనఁ గలుగు నిరీక్షణమునకై మనమును శిక్షించివంచును. ఆతఁ డీ విషయమును గ్రహించును: 'ఈ నా దేహము రూపము గల్గి, చతుర్భూతజనితంబై, పరితమును బక్వాన్నము చేతను, రసవంతములైన ద్రవములచేతను, పోషింపఁబడు చున్నదై, యనిత్యస్వభావము గలిగి నాశమునకును, నుచ్ఛాదనంబునకును, బరిమర్దనంబునకును, వియోగమున కును లోనై యున్నది. నా విజ్ఞానమును నందు సంబద్ధమై దానియం దాధారపడుచున్నది. 'ఎట్లతి శ్రేష్ఠంబగు వై డూర్యమణి యష్టముఖములుగలిగి, నిర్మలంబై, దూషణ రహితంబై సమస్తవిధముల నుత్తమంబై యుండి, వేధిం పఁబడి, నీలకాషాయరక్తధవళపీతవర్ణములలో నెద్దియో యొక వర్ణముగల సూత్రము రంధ్రములో దూర్చఁబడి, మనుజుఁ డెవ్వఁడైన హస్తమున నట్టిసూత్రయుక్తంబగు మణినిబట్టిచూచిన నారెండు నొకదానితో నొకటి కలిసి భేదము లేకుండనుండినట్లు కనఁగొనును. ఇయ్యదియే యుత్తమంబగు వృత్తి."

"మనమును నట్లు శాంతమయముగను, పవిత్రము గను,నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మకై సంసిద్ధముగను నొనర్చిన పుట్టినాఁ డొక మానసిక రూపమును మనమున దాల్చుటకుఁ జిత్తమునుపయోగించును. తన దేహరూపము ననుసరించియుండి, యింకొక రూపమును (దన) యంగములం బోలియుండు నంగము లతో నంగములలో నొక్కదానికైన విడువక మనమున నూహించును."

"మనుజుఁడు వలము నావేష్టనమునుండి తీసిన నిట్లు చింతించును: ఇయ్యది వడము ఇయ్యది యా వేష్టనము. వడమొకవస్తువు, ఆవేష్టన మింకొక భిన్నమైన వస్తువు. ఆవేష్టనమునుండియే వడము తీయఁబడినది. ఈ రీతిగనే యాతఁడు భుజంగమును దత్త్వక్కునుండియో, కరవాలమును గోశమునుండియో వెలువేసిన నియ్యదియే యుత్తమంబగువృత్తి."

"అట్లు మనము శాంతమయముగను, పవిత్రము గను నిర్మలముగను, శీలవంతముగను,పాపరహితముగను, నిర్వికారముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మకై సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యాతఁడు మనమును బుద్ధ మార్గములనుండి నిగుడించును. ఆతఁడు వివిధరీతులగు బుద్ధిని బొందును. అవి యెవ్వియనిన:—దృగ్గోచరుండ గును; అదృశ్యుండగును; తానొక్కఁడై యుండియు నానాత్వమును జెంది, తిరిగి యేకత్వమును బొందును. ఆకాశమునకైనట్లు గోడలోనుండికాని, ప్రాకారముల లోనుండికాని, పర్వతములోనుండికాని యొకప్రక్క నుండి యింకొకప్రక్కకుఁ జనును; భూమిలో నీటియం దువలెఁ గ్రిందికిని, మీఁదికిని జనును; భూమిపై నడచు నట్లు నీటిపై మునుఁగక నడచును; పక్షిరెక్కలపైవలె నాతఁ డాకాశములో వ్యస్తపాదుఁడై చనును; చంద్రుఁ డును, సూర్యుఁడును ప్రభవిష్ణులై, తేజోమయులై, తేజస్వులై యుండినను వారలను స్వహస్తములతోఁ దాకుట బ్రహ్మలోకమునకు దేహముతోఁ జనుట వం టివి."

"కుశలుండగు కులాలుండుకాని, యట్టి వాని శిష్యుండుకాని, యుక్తమైనమంటితో చేయఁబడిన పాత్రను గోరిన నావిధమైన పాత్రను జేయసమర్థుండగునో; గజదంతములోఁ బనిచేయువాఁడు దంతములోడను, బంగారుపనివాఁడు బంగారముతోడను, గోరిన వస్తువులను జేయ సమర్థులగుదురు. ఇయ్యదియే యుత్తమం బగువృత్తి."

"అట్లు మనమును శాంతమయముగను, పవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మచేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁడు తనమనమును దివ్యశ్రోత్రముపై నిగుడించును. అట్టిమానుషకర్ణము నుపగమించు దివ్యశ్రవణములో దూరపువైనను, దగ్గరవైనను, మానుషములైనను, దైవసంబంధములైనను వినును".

"రాజపథమునను్న మనుజుఁడు భేరీనాదమును, మృదంగధ్వనిని, పల్పడిండిమధ్వనులను, శంఖధ్వనులనువినిన నియ్యది భేరీధ్వని, యియ్యది మృదంగధ్వని యియ్యదియల్పడిండిమధ్వని, యియ్యది శంఖధ్వని యని గుర్తెఱుంగు."

"అట్లు మనసును శాంతమయముగను, పవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మచేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁడు తనమనమును హృదయమును వ్యాపించు జ్ఞానముపై నిగుడించును. తన హృదయములో నితరులయొక్క హృదయములను దదితరజీవజంతువుల యొక్క హృదయములను తెలిసికొని—

1. చండశీలంబగు హృదయము సత్తాపశీలము కలదానిగను, ప్రసన్నంబగు హృదయమును ప్రసన్నమైన దానిగను;

2. కుపితంబగు హృదయమును కుపితముగను, శాంతియుక్తంబగు మనమును శాంతియుక్తమైనదానిగను;

3. మూఢమైన మనమును మూఢమైనదానిగను, జాగరూకతతోఁ గూడిన మనమును జాగరూకత కల దానిగను;

4. అప్రమత్తమైన మనము నప్రమత్తమైనదానిగను, (స్వస్థతలేని మనమును) స్వస్థతలేని దానిగను;

5. విశాలమైన హృదయమును విశాలమైనదానిగను, క్షుద్రంబైన మనమును క్షుద్రమైనదానిగను;

6. నీచమైనమనమును నీచమైనదానిగను, నున్నతమైన మనము నున్నతమైన దానిగను;

7. దృఢమైనమనమును దృఢమైనదానిగను, ననవస్థితమైనమనము ననవస్థితమైన దానిగను;

8. అనధీనమైన మనము ననధీనమైనదానిగను, పరాధీనమైన మనమును పరాధీనమైనదానిగను;

అట్టివాఁడు గుర్తెఱుంగును."

[సశేషము]

పాంథ!

వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి గారు

నిశ్చలంబు నిర్మలమయి నెగడునట్టి (పూర్వ
మృదుల నవనీతహృదయంబు ముదము
నరుగుచున్నాఁడ వెచ్చటికయ్య; పాంథ!
ఆగు మాగుము, నాపలు కాలకింపు.

నీసహచరులు సంచరించు సరణిఁగని
కంటకావృతమైన మార్గంబటంచు
శిష్యవాత్సల్యమున నీకుఁ జెప్పినట్టి
గురుని హితవాక్యముల నెద మఱువఁబోకు.

మంచిమార్గంబె నీవు గ్రహించినావు
కాపథంబులు కొన్ని నిన్ గలయుచుండు
మందభాగ్యుండ వగుచుఁ బ్రమత్తుఁడవయి
యాసరణు లవలంబింప నాసపడకు.

పాంథ! నీవేగుచున్నదే పరమసౌఖ్య
జాలముల కాలవాలమై శ్రావ్యమైన
శారికాకీర పికకేకి సారస ప్ర
సూతనిస్వనములతోడ సొంపొసంగు
నత్యరమణీయ మార్గంబు, వనకుమారి
భోగ భాగ్యంబులను, కవిపుత్రుఁడవయి
పరగువో స్వీయగీతముల్ పాడుకొనుచు
నందుకొనుమయ్య, గమ్యస్థలంబు పాంథ!

ప్రణతి

కొమరవోలు నాగభూషణరావుగారు

లాలిఁబాడెడు మలయానిలంబు లందు
విమలతోయనదీతరంగములయందు
వికచపుష్పఫల వనవాటికల యందు
అవని నస్పష్ట సూక్ష్మరేణువులయందు.

శ్రీహిమాలయపర్వత శ్రేణులందు
బాలభానుమయూఖ సంస్పర్శయందు
కమలకాంత వినూత్నహాసముల యందు
శారద శశాంకజ్యోత్స్నా ప్రసారమందు

వలపులం జిల్కు చెంగల్వకొలనులందు
గుమిఁగూడిన నీలమేఘములయందు
పచ్చఁగాఁ బండిపొలుపాఱు పంటలందు
కవికుమారులమంజులకవితలందు

నిరుపమానంద తాత్పర్యగరిమ నిచ్చు
ప్రకృతియే ప్రేమ ప్రేమయే ప్రకృతిసుమ్ము
ప్రణయమాధుర్యమూర్తియౌ ప్రకృతి కిది
కరము ననురక్తి నానమస్కారశతము. [గో.

ప్రాచీన భారతీయాభరణములు

దేవతావిగ్రహములకు చెందినవి

చిత్రము ౧

698. స్త్రీ విగ్రహముయొక్క చిన్నకిరీటము. ఇది 'డ్యూక్' అను పాశ్చాత్యదేశపు ప్రభువు ధరించుకిరీటము వలె నున్నది. 694. దేవతాకిరీటము; గొప్పది. 695 చంద్రుకలను, ముకుటమును సరిదిద్దియుంచుట కుపయోగించునది. పైన 8 తురాయిలు గలవు. 696. దేవతాకర్ణాభరణము. ఒరిస్సాలో నిప్పటికిని ఈ యాభరణమును ధరించుచున్నారు. 697. దేవతాకర్ణాభరణము. దీనికి పూవు, గుబ్బ కలవు. ముత్యపుజాలరును గలదు. 698. కర్ణపుష్పము. ఒరిస్సాలో భువనేశ్వరాలయము చేరువనున్న యొక చిన్న ఆలయమునందలి వరాహావతారవిగ్రహమున చెక్కబడియున్నది. 699. ముత్యపుసరులను కూర్చిన బంగారు రేకులో చేసిన కర్ణాభరణము. 700. పైచెవిని ధరించెడు ఒక అందమైనవగ. దీనికి తోలుపత్రమని పేరుగలదు. 701. 699-వ సంఖ్యగల కర్ణాభరణమువంటిది. 702. కార్తికేయ విగ్రహము. 703. భగవతీవిగ్రహము. ఈరెండువిగ్రహముల మేఖలలును ఒకేమాదిరిగనున్నవి. కాని 702 విగ్రహపు మేఖలయొక్క మోపు ఎక్కువశిల్పసౌందర్యముగలిగి చూడ సొంపుగనున్నది. రెండువిగ్రహములయందునున్న కంకణములు, దండకడియములు సుందరముగ నున్నవి. భగవతీ విగ్రహమునకు మధ్యకాలపు పక్కిని చెక్కినచంద్రహార మున్నది. ఇదిగాక ఇతరహారములును రెండువిగ్రహములపై చెక్కబడియున్నవి. అవి చాల అందముగనున్నవి. కార్తికేయవిగ్రహమునకున్న ఇతరహారములో పెద్దదానిమోపు పులిగోళ్లతో బంగారమున కట్టబడినదానివలె చెక్కబడినది. భగవతీవిగ్రహము భువనేశ్వరాలయగోపురమున నొక గూటియం దున్నది. దానిపొడవు 7 అడుగులు. అదిక్లోరైట్ అను ఒక ఖనిజపదార్థముతో చేయబడినది. కార్తికేయ విగ్రహమును ఆగోపురమునందే యున్నది. ఈ గోపురము ఏడవశతాబ్ది మధ్యకాలమున నిర్మింపబడినది. ఈ విగ్రహములయందలి ఆభరణ శిల్పవైఖరి ఆకాలమునకే బంగారపు నగలను చేయుటయందుగల అధికమగు సామర్థ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

చిత్రము ౨ (ఏ, బి)

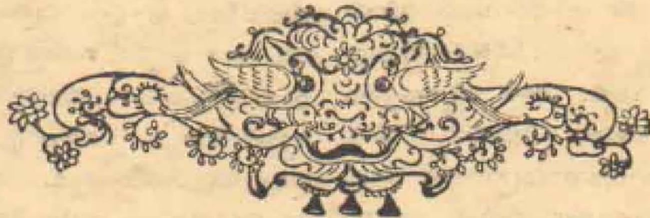
౧౨౦౦ ఏండ్లకు పూర్వము ఒరిస్సాలో నీయాభరణములను ధరించుచుండిరి.

704. తలముడి (కొప్పు). బుజము నానునట్లు చేయబడినది. పూవులు చిత్రించిన నాడాతో కట్టబడినది. ఆ నాడాపైన రెండువైపుల నక్షత్రములవంటి పూవులు చెక్కబడినవి. ముంగలపై ముంగురులు జాలరువలె దిద్దబడియున్నవి. పైన ముక్కోణములుగల యొక భూషణము చెక్కబడియున్నది. చెన్నపురమున నిప్పుడును కొందరు ఆయాలు ఇట్టిముడిని ఎడమవైపున వేసికొనుచున్నారు. 805. తలచెంద్రుకలుగాని, కుట్టుపనిగల నాడాలుగాని కలిపి చేసి కిరీటమువలె కట్టబడిన ముడి. 706. సరిగబుట్టాలు తీగలువేసిన నాడాతో చేర్చి తలపాగావలె చుట్టినముడి. 707. తలముడి. ఇట్టిముడిగలవిగ్రహము భువనేశ్వరాలయగోపురముపై నున్నది. ఒరిస్సాలోను, రాజధానిదక్షిణభాగమునను స్త్రీలు ఇట్టిముడిని ఇప్పటికిని వేసికొనుచున్నారు. దానిపై రాకడివంటి బంగారు నగను తాల్చెదరు. ముత్యములతోగాని, బంగారుతోగాని చేసినగొలుసులజతలు కూడను ముడిపై నొకవైపున ధరింతురు.

హస్తాభరణములలో ప్రధానమయినది 'బాలా' అనునది. ఒరిస్సాలో దానినే 'ఖారు' అందురు. 'బాలా' అనునది గుండ్రనికడ్డితో చేయబడినది. రెండవది: చదునైనకడ్డితో చేయబడినది. సాధారణముగ శిల్పములయందివి పూసలతో కట్టబడినట్లే చెక్కబడును. కొన్నిటియందుమాత్రమే పుష్పములు, రేకులును చెక్కబడియుండును (చూ. 710 ఏ). ఒకొకప్పుడు పైన పూవు లేకుండ రెండువరుసలుగ నుండును (చూ. 715 ఏ). లేక

రెండువలయములమధ్య కొంతఅవకాశము వదిలిగాని, విలువంపులుగనంచిగాని, ఇతరఏవిధమయిన నగిషీపనిగలిగిగాని యుండును. (చూ. 709 ఎ, 713, 714, 708ఎ,). కట్టకడపటిమాదిరి వానిని సామాన్యముగా కలకత్తాలో 'పాటురి' అను పేర ధరియింతురు. అవి అయిరోపీయుల కడియములకు ప్రతిరూపములుగా నుండునవి.

దండను చాలు, ట్రాబి, డాక్ అను పేరులుగల కడియములను మొనమొన్నటివరకు ధరించుచుండిరి. (చూ. 716 బి, 712, 708 బి). 709 బి, 715 బి సంఖ్యగల రెండును 'టాబి'అను దండకడియముమాదిరివి. ఇప్పు డుపయోగమున నుండునవి యిట్టివికావు. 709 బి సంఖ్యగలదానికంటె 710 బి సంఖ్యగలదానికి చిరుగంటలు కలవు. గొలుసుపట్టెడకు చిరుగంటలుకాని, చిరుగజ్జెలుగాని, కట్టెసమాదిరిగాని అందీముఖ్యమైనది. దానిని కింకిణిఅందురు. స్త్రీపురుష లుభయులు ధరింతురు. 718 లో మాదిరిగా గజ్జెలుగాని గంటలుగాని లేక బోలుకడియమున గుండ్లు వేసియుంచుటయుగలదు. దీనికే సంస్కృతమున నూపురమను పేరు. 718 లో పైనున్న అందె మాత్రమే యిప్పుడు వాడుకయం దుండునది. దానిని గుండ్రిఅందురు. అది బోలుగాగాని, గజ్జెలుకట్టబడిగాని యుండును. 719 లో పైది, 717 లో పైది ఒరిస్సాలోను తెలింగణలోను బట్టలుపేనుమునకట్టుకొనువాడుక వారు ఉపయోగింతురు. దీనిని స్త్రీలు పురుషులుకూడ ధరించెదరు. ['ఇండియన్ జ్యూయలరి'అను పత్రికనుండి.]

పయఃపానము (భావగుచ్ఛము)

ఆవంత్స వెంకటరంగారావు గారు, బి. ఏ., సీనియర్

చదలఁ దీవ్రసంచారము సలుపుకతన
జలదబాలుని దేహమ్ము ఛాయదొఱఁగి
అసితమై ఘర్మబిందు ముత్యములరాల్చి
క్షుత్పిపాసార్త రూపమ్ముఁ జూపుచుండఁ
గరుణ భూదేవి నిజధరా ధరపయోధ
రముల దుగ్ధమ్ములాని విశ్రాంతి నొందఁ
బిలువఁగా వాఁడు ప్రీతితో నిలకు దిగుడు
వారెను ప్రసన్నసితపయోధార లపుడు
వరపయఃపానమునఁ దెల్లఁబడియె నతఁడు.

భారతీయుల ప్రాణముల విలువ

టెలిగ్రాఫికుపత్రిక విలాపము

మానవుల ప్రాణములు, వానివిలువ: కడచిన మత కలహముల సమయమున కలకత్తానగరమున దుండగీడ్రి చేతిక్కి షేకుమహమూదు అను తంతిజవాను తన ప్రాణములను గోలుపోయెను. తత్పరిహారముగ ఉబాతేల మగు ప్రభుత్వ మాతని కుటుంబమునకు నలువదిరూపాయలు ధర్మభిక్ష నొసంగెను. ఇందువలన కొంత కాలమునకు పూర్వము ౧౫౦ రూపాయల పరిహారము తనయజమానునకు ప్రభుత్వమువలన లభించునట్లుచేసిన ఒక వేట కుక్క ప్రాణముల విలువకన్న తంతి తపాలుశాఖల యందలి యుద్యోగుల ప్రాణములవిలువ చాల నల్పముగ మదింపబడుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆ ధర్మభిక్ష తపాలుఉద్యోగులవరకు కూడ వ్యాపించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అసాములో నొక గ్రామమునందలి కార్యాలయమున పనిచేయుచున్న సబ్ పోస్టుమేస్టరు తీవ్ర జ్వరపీడితుడయి సాధ్యమయినంతత్వరలో విరామమును దయచేయింపగోరెను. కాని యాతడు తనయుద్యోగపు విధ్యుక్తధర్మములను నెరవేర్చుటకయి తన ప్రాణములను ధారపోయువరకు విరామము లభించుటయను సంప్రాప్తింపనయ్యెను. పాప మాతని కుటుంబమునకు ౧౫౦ రూపాయలు ధర్మభిక్ష నొసంగబడెనట! తంతి తపాలు శాఖలయందు మనప్రాణములవిలువ యిట్టిది. ఆర్జకుడగు వానిమరణమువలన వాని కుటుంబమునకు సంభవించెడు నష్టకష్టములను, నిస్సహాయస్థితినిగూర్చి చక్కగా పరిశీలింపమి వింతలలో వింత!!

భారతదేశ సంస్థానములు-వాని సంవత్సరాదాయము

'హిందూస్థాన్ రివ్యూ' అనుపత్రికలో శ్రీ. సి. విజయరాఘవాచార్యులు గారు 'భారత దేశ సంస్థానముల భావిసమస్య' అను వ్యాసమున నీక్రిందివిధమున వ్రాయుచున్నారు. దీనినిబట్టి అల్పాదాయముగల సంస్థానములూహింప శక్యముగాని స్థితియందున్నవనుట స్పష్టమగును.

భారతదేశమున ౫౬౨ సంస్థానములు గలవు. వానిలో ౧౦ మొత్తము కోటికి తక్కువగాని సంవత్సరాదాయము గలవి. వీనియందు హైదరాబాదు ఒక్కటియే ఆఱుకోట్లు ఆదాయముగలది. ౫౩ సంస్థానములు ౧౦ మొదలు ౧౦౦ లక్షలవఱకు ఆదాయము గలవి. ౧౨౪ సంస్థానములు లక్ష మొదలు ౧౦ లక్షలవఱకు నాదాయము గలవి. తక్కిన ౩౭౨ సంస్థానములు లక్షకంటె తక్కువ ఆదాయము గలవి. వీనిలో రమారమి ౧౩౪ సంస్థానములు ౧౦ వేలకన్న తక్కువ ఆదాయము కలవి; ౮౦ సంస్థానములు వేయికన్న తక్కువ ఆదాయముకలవి. వానిలో రెండుసంస్థానముల విషయ మిట ప్రత్యేకప్రస్తావనార్హము. ౧. రాజానాయక్ గంగారాన్ అంకుష్ అను వ్యవాళ్ నాయకునకు ౧౬౦ రూపాయలు ఆదాయము. ఆతని పోష్యులు ఏబదినలుగురు. సంస్థానవిస్తీర్ణము ౫ చదరపుమైళ్లు. ౨. బిల్బారిరాజును రాజా భావ్ జీ గారికి ౯౦ రూపాయలు ఆదాయము. ఆతనిపోష్యులు ముప్పదియిద్దఱు. సంస్థానవిస్తీర్ణము ౧౪ చదరపుమైళ్లు.

ఇట్టి సంస్థానములను నిర్మించుటకుగల కారణములు మిగుల నాశ్చర్యకరముగ నుండును. ఇట్టిపరిస్థితులలో నిట్టి యనేకసంస్థానముల—వేయిరూపాయలకంటె తక్కువ ఆదాయము గలవాని—అధికులను పశివసులగు పిల్లల ఆట బొమ్మలయందలి రాజారాణులతో పరిపోల్చుట సాహసము గాజాలదు.

భారతదేశమున శిశుమరణములు

౧౯౨౭ సం. ఏప్రిల్ నెల మాడర్న్ రివ్యూలో శ్రీ రాజానికాంతదాసుగారు వ్రాసిన "భారతదేశమున మనుష్యబలనష్టము" అను వ్యాసమునుండి.

౧౯౨౧ వ సం. జనసంఖ్యప్రకారము భారతదేశమునందలి శిసువులసంఖ్య.

వయఃపరిమాణము	సంఖ్య లక్షలు	మొత్తము జనసంఖ్యలో నూరుగురిలో వంతు
౦–౫	౪౦౦	౧౨.౬
౫–౧౦	౪౬౦	౧౪.౭
౧౦–౧౫	౩౮౦	౧౧.౬
మొత్తము	౧౨౪౦	౩౯

భారతదేశమున చాలవరకు ఎక్కువమంది బిడ్డలకు—అందును చంటిబిడ్డలకు—శరీరపుష్టి, వికాసము లేదనియే చెప్పుట యుక్తము. ఆహారము, సుపోషణవిధానము పిల్లలయభివృద్ధి కావశ్యకములైనవి. వ్యవసాయమునకు పేరుగన్న భారతదేశమున పరిశ్రమలకు పేరుగన్న ఇంగ్లాండు జర్మనీలలోకన్న (పిల్లలకు ప్రధానాహారముగు) పాలు చాలతక్కువగా లభించుచుండుట సుప్రసిద్ధమగు విషయము. ఇంతేకాక భారతదేశమునందలి ప్రజలు ౩ వంతులవరకు దుర్భరదారిద్ర్యపీడితులై తినుటకు తిండి లేక మలమలమాడుచున్నారు. కావున పిల్లలపోషణమునకు వలసిన ఆహారాదులు దుర్లభము లగుచున్నవి. ఆరోగ్యసూత్రపరిజ్ఞానాభావమును దీనికి తోడగుచున్నది. ఇట్టిస్థితిగతులలో క్రిందిపట్టికయం దగపడుకీతిని శిసుమరణము లధికముగ నుండుట వింతకాదు. ఇంగ్లాండులో ౧౦౦ కి ౬.౫ ను, జపానులో ౧౦౦ కి ౧౬.౬ ను, కాగా భారతదేశమున ౧౦౦ కి ౧౯.౮ శిసుమరణములు సంభవించుచుండుట పరికింపదగును.

భిన్నభిన్న దేశములయందలి శిశుమరణముల పట్టిక

దేశము	సంవత్సరము	జీవములతో పుట్టిన ప్రతినూరుగురు బిడ్డలలో చనిపోయినవారు
ఇంగ్లాండు–వేల్సు	౧౯౨౮	౬.౫
ఫ్రాన్సు	౧౯౨౮	౯.౫
బెల్జియం	౧౯౨౩	౧౦.౬
జర్మనీ	౧౯౨౮	౧౦.౯
స్పెయిను	౧౯౨౩	౧౪.౫
ఇటలీ	౧౯౧౯	౧౬.౧
జపాను	౧౯౨౨	౧౬.౬
ఇండియా	౧౯౨౧	౧౯.౮

గర్భమున మృతులై జనియించిన శిసువులుగాక భారతదేశమున ప్రతిసంవత్సరమును ౨౦ లక్షలు చంటిపిల్లలు మృతులగుచున్నారని అంచనా వేయబడినది. బాల్యముననే మృతినొందువా రత్యధికసంఖ్యాకులు. ౧౦–౧౫ ఏండ్లబాలురు ౧౦ లక్షలు మృతులగుచున్నారు. పుష్టములగుఆహారముల చేతను, ఆరోగ్యదూరములగు పరిస్థితుల చేతను బాధపడుబాలురు మృతులగువారికన్న నెక్కువమంది గలరు. వారచిరకాలమున మృత్యువాతబడుగాని, చిరకాలము ననారోగ్యజీవనకుగాని బలియై, దేశాభివృద్ధికిని, జనక్షేమమునకును నిరుపయోగులగుచున్నారు.

భారతజాతీయనాయకుల కోసం దేశము

శ్రీయుత తారకనాథదాసు (Ph. D.) గారు ౧౯౨౭ ఏప్రిలునెల మాడరన్ రివ్యూపత్రికయందు ప్రకటించిన 'చైనాతో ఇంగ్లాండు యుద్ధము — భారతజాతీయనాయకుల కొరకు సందేశము' అను వ్యాసమున ప్రకృతము ఇంగ్లాండు చైనాయెడ పన్నుచున్న తంత్రములను, ఇండియాపారతంత్ర్యస్థితిని, ఇండియాపై

ఇంగ్లాండు చూపుచున్న నిరంకుశచర్యలను, నిరసనభావమును, రష్యా టర్కీల విషయమున వెనుక ఇంగ్లాండు కావించిన తంత్రములను వివరించుచు తుదకిట్లు నుడివిరి:

ప్రపంచయుద్ధమున బ్రిటిషురాజ్యము సురక్షితముగ నుండుటకొరకు జర్మనులతోడను, తురుష్కులతోడను, భారతీయులుపోరాడి తమ జీవితములను ధారపోసియుండుటను, తత్ఫలితముగ అమృతసరహత్యలు, రౌలెట్టుచట్టము, బ్రిటిషువారి కొరకు భారతీయులు సంరక్షించిన దక్షిణాఫ్రికాయందు భారతీయుల యెడ బ్రిటిషువారుచూపిన విభేదభావము, ఇన్నిటికి పైగా ప్రపంచసామ్రాజ్య మహాసభయందు భారతదేశ మితర రాజ్యములతో సమానమగుగౌరవమును బొందవర్త్యమను తీర్మానము, మొదలగునవి బ్రిటిషువారు ప్రసాదించిన వరములనుటను భారతీయుల కెన్నిటికిని మరువరాని విషయములు. ఇట్టిమన్ననలను బడసిన భారతదేశము బ్రిటిషుసేనల కొరకును, బ్రిటిషురాజ్యముకొరకును, ఆసియాకు విరుద్ధముగను నేల పోట్లాడవలెను? ప్రపంచమహాయుద్ధసమయమున గాంధీమహాత్ముడు సైన్యమును సమకూర్చెనుగాని నేడట్టి స్థితిలేదు. మహాత్ముడును ఇతర నాయకులును నేతము భారతదేశముయొక్కయు, ఆసియాఖండముయొక్కయు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములకును, జాతీయైకమత్యమునకును విద్రోహమును గావింప సమకట్టిన వారు తప్ప నితరభారతీయు లెవ్వరైనను, బ్రిటిషులాభము కొఱకు చీనాతోగాని ఏయితరదేశములతోగాని కత్తిగట్టి పోరాడ టనుచితమని ప్రబోధింపవలసిన సమయము తటస్థించినది.

చియాంగుకాయిషేకు సేనాని

ఈతడు కాంటనుప్రభుత్వ సేనానాయకుడుగనుండెను. హాంకో, నాంకింగునగరములనుఆక్రమించుకొనెను. మతియు దక్షిణభాగపు జాతీయపక్ష నాయకుడు. కాని యీపక్షమునందు అతివాదులు రష్యాసోవియటుపక్షమువారి ప్రేరేపణలకు వశమగుచున్నారను తలంపుతో అందుకు ప్రతికూలముగ నాంకింగునందు వేరొక ప్రభుత్వమును ఏర్పరచిరి. [౧౯౨౭, ఏప్రిల్ నెల ౨వ తేది స్వరాజ్యపత్రిక.]

—

స్త్రీలయం దున్నతవిద్యావశ్యకత

'సోషల్ సర్వీస్' అను త్రైమాసికపత్రిక ఇట్లు వాకొనుచున్నది.

జాతియొక్క నాగరకతాభివృద్ధిని విద్యాభివృద్ధిపట్ల నాజాతి కావించిన పరిశ్రమనుబట్టి నిశ్చయింపవగును. ప్రభుత్వము తనఆదాయమున నెక్కువభాగమును విద్యాభివృద్ధికై వ్యయించునేని, విద్యావంతులగు మెతీకల వంటియువతు లనేకులు బద్ధకంకణులై తమదేశమునందలి బాలబాలికలకు తెన్నగా విద్యనుజేర్పి వారిని పౌరశిఖామణులుగ చేయుపవిత్రోద్దేశముతో తమజీవితముల నర్పించుచేని, గొప్పవర్తకస్థానములయందలి వర్తకచక్రవర్తు లుదారులై యొండొరులనుమించి తమదేశమునందలి విద్యా

సంస్థలయభివృద్ధికై యపారముగ ధనము నొసంగుదురేని, దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్న తమపిల్లలభావిసుఖజీవితము నకై కుమ్మరిదరిద్రులు సైతము తమప్రాణ్యముల నించుక యేని సరకుగొనకుందురేని, యెన్నియిక్కట్టుల పాలైయు న్నను, ఎన్నిలోపములు గలిగియున్నను జాతి అభ్యు న్నతాభ్యుదయమును, ప్రఖ్యాతిని గాంచగలదని నొక్కి వక్కాణింపదగును. భారతదేశమునందలి ప్రస్తుతపరిస్థితు లను గూర్చి యిట విమర్శించు టనవసరము. కాని విద్యా విధానమునందలి యవస్థావిశేషమును మాత్ర మిట పే ర్కొనదగును. అది స్త్రీలయందున్నతవిద్యావ్యాపనావశ్య కత. విద్య నేర్పుటకును, వైద్యము చేయుటకును, సంఘాభి వృద్ధికరములగు కార్యములను నిర్వర్తించుటకును, కేవలము స్త్రీలే చక్కగా నిర్వహింపగల ఇతరకార్యములను నెర నేర్పుటకును స్త్రీలు వలసినంతమంది లేకపోవుటయే భారత దేశస్త్రీల కున్నతవిద్య యెంతయావసరమో తెలుపగలదు. పాశ్చాత్యదేశములయందు బాలబాలికల ప్రాథమిక మాధ్యమికపాఠశాలలోని యుపాధ్యాయులలో స్త్రీలే యెక్కువమంది యున్నారు. వారు పట్టుదలతోను, ఆస క్తితోను తాము నిర్వర్తింపవలసినవిధులను గుర్తెరిగి పెం పొందియున్నారు. వారు పొందిన సక్రమశిక్షావిధానమే వారి కట్టియభ్యున్నతిని సమకూర్చినది. అందు సాంఘి కాభివృద్ధికరములగు విషయములయందు పాల్గొని సామ ర్థ్యముతో నిర్వహింపగల స్త్రీలు భారతదేశమున చాల తక్కువగ నున్నారు. వేయేల? క్లిష్టములైన ప్రస్తుతపు సాం ఘికపరిస్థితులను సరిచేయుటకు సమర్థులగువారు కావలయు నన్నచో విద్యావిధానమును ప్రస్తుతపు స్థితిగతులకు దగి నట్లు సవరించుకొను టత్యంతావశ్యకము.

'మారజో' ద్వీపపరిశోధనము – ఇండియనులు

("అమేజాను' నదీముఖమున గల యొక ద్వీపమున ఈనడుమ సలిపిన పరిశోధన ఫలిత ములు).

[అమెరికాఖండపు గొప్ప 'పురాతనవస్తు శాస్త్రజ్ఞు' డగు ఫిషర్ దొరగారు 'మారజో' ద్వీపమునందలి తన పరిశోధన ఫలితములను గూర్చి ౧౯౩౭ ఏప్రిల్ ౨౪వ తేదీ 'స్ఫియర్' పత్రికయందు వ్రాసిన వ్యాసము నుండి]

'మాకాకపో' అనుస్థలమునకు సమీపమున నున్న గోరీదిబ్బకై బయలుదేరితిమి. దీని కథయే నేను మా కేండ్లక్రిందట వినియుంటిని. బురదప్రదేశములను, నిండు కాల్వలను దాటుచు రెండుదినములు కఠిన ప్రయాణ ము సాగింపగా, తుదకు 'లారెంజేరో' అను గోరీదిబ్బ చేరుకొంటిమి. ఈస్థలము తేళ్లకును, గబ్బిలములకును, దో

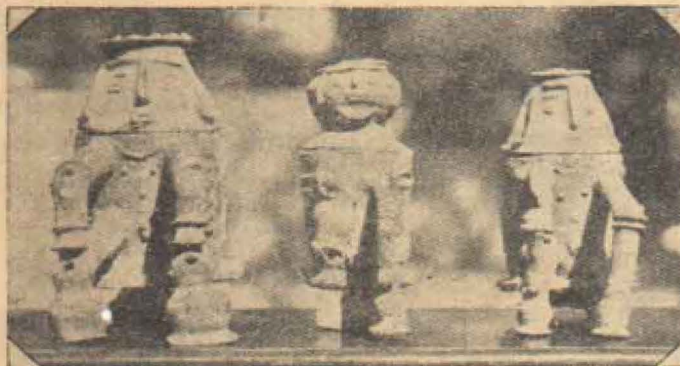
1. మారజో ద్వీపమున దొరకిన (ఇండియనుల పనితనము నిదర్శించు) కుండలు మున్నగునవి ఫిషర్ దొర గారు పరిశీలించుచున్నారు.

మలకును ఆటపట్టయైనను, బసచేయుటకు మాత్రము కౌ తుకావహముగ నేయుండెను. ఇచ్చట కుండలు పెంకులగు మట్టితో చేసిన వస్తువులు దొరకెడి సూచనలు కన్పడెను; విలువగల అట్టి కుండపెంకులు మాత్రమే అనేకములు నాకుదొరకినవి; కాని పూర్ణపాత్రము లేవియు లభింప లేదు.

'మాకాకపో' ఇక్కడికి మూడు మైళ్లుండెను. రెండుదినములకు మరల ఎడ్లపై బయలుదేరితిమి. దోమల దండులు మున్నగువాని బాధలపాలగుచు ఇంచుమించు

నాలుగుగంటలు పయనము చేయుసరికి "మాకాకేవో"కు సంబంధించిన చెక్కని పచ్చికబయలు మాకన్నులబడెను. మేమచటికి చేరుకొనుసరికి దరిదాపు రెండుగంటలు అయినది. ప్రయాణముచే మిక్కిలి బడలియున్నను వెంటనే నా పనిచూచికొనక నాకు తోచినది కాదు.

నేను చాకుతో భూమిలో నొక్కసారి నాటుట తోడనే కఠినపదార్థమొకటి తగిలినది. ఉత్సుకతతో

2. 'మారజో' ద్వీపమునందలి ఇండియనుల అస్థిపాత్రములు

మెల్లగా చుట్టునున్న మట్టిని త్రవ్వివైచితిని. అంతకంతకు గొయ్యి లోతయి కొంచెముసేపటికి కొక పెద్దపాత్ర బయల్పడినది. దానిగొంతుకపై పక్షులయొక్కయు, పాములయొక్కయు చిన్నచిన్న బొమ్మలు కన్పడినవి. మండుటెండలో సుమారొక గంటసేపు పనిచేయుసరికి సమగ్రమైన మట్టికుండయొకటి, 2½ అ. యెత్తును, 18 అం. చుట్టువెడల్పును గలది కనపడినది. వందలకొలది సం॥ముల నుండి దాని కంటియుండిన మట్టిని కొంచెము కొంచెమే కడిగివైచితిని. సూర్యాస్తమయము కాకమునుపే యీ చెక్కనిపాత్ర రంగులతోను, చెక్కిన నగిషీలతోను, సుమారు వేయేండ్లక్రిందట తాను మొదట తయారైన సర్వాంగసౌందర్యముతో వెలుగ సాగెను. జాగరూకతతో నాకుండలోనిమట్టిని త్రవ్వితీసి అందుండి ముక్కలు ముక్కలుగ నొక యువకళేబరపుటవశిష్టముల వేరు పరిచితిని.

మఱియు నాప్రదేశమున అమూల్య వస్తువులు వెలువడినవి. ఆ అవశేషములన్నియు కడిగిన మీదట చెక్కడపు రంగులుగాని, నగిషీలుగాని చెడకుండ అఖండసౌందర్యముతో నొప్పినవి. బ్రద్దలయి పోయినవి కొన్నిశకలములు మ్యూజియములో తరువాత బాగుపరుప బడినవి.

—

భారతదేశమున ప్రారంభవిద్య, కడచినశతాబ్దియందలి వెనుబాటు

['ఆస్ట్రేలియా ఇండియాలీగ్ బుల్లెటిన్' పత్రిక నుండి]

కొంచెమించు మించుగ హిందూదేశములోని ప్రతిగ్రామములో నొక్కొక్క పాఠశాల యుండెనని ౧౮౨౩ లో కామన్సు సభవారికి నివేదింపబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అప్పటి పాఠశాలల సంఖ్య యేమి? ఇప్పటి పాఠశాలల సంఖ్య యేమి? అప్పటినుండి వంద సంవత్సరములకుపైగా బ్రిటీషువారీ దేశమును పాలించుచున్నను అప్పటికి, ఇప్పటికి ఎంతటి విచారకరమైన వ్యత్యాసము! బ్రిటీషువారితోడి సంబంధమువలన నిస్సందేహముగ చాల మేలు కలిగినది కాని విద్యావిషయమున జూచినచో వారవలంబించినపద్ధతి నిరర్థకమై నిష్ప్రయోజనమైనది. ఇది కడుశోచనీయము. ప్రభుత్వమువారు మూలుగుకొనుచు ధనమిచ్చి సాగించుచున్న ఈ విదేశీయవిద్యాపద్ధతి హిందూదేశమునకు సరిపడలేదు. పాశ్చాత్యపద్ధతితో సరిపోల్చి చూచినయెడల హిందూదేశమునకు ప్రాచీనవిద్యాపద్ధతియే మిక్కిలి అనుకూలముగనుండ గలదు. బ్రిటీషువారికి పూర్వము ప్రతిగ్రామమున నొక పాఠశాలను నెలకొల్పుటకు వీలిచ్చిన ప్రాచీనపద్ధతిని యథాస్థానమునకు గొనివచ్చుటకై హైందవదేశాభిమానులు ప్రయత్నములు సలుపుచున్నారు. విదేశీయుడు ప్రజలకొఱకు ఎంత ఎక్కువగ పాటుపడినప్పటికి అతడు వారితో గలసి పనిచేయనికారణమున చెడిపోయిన విద్య స్వపరిపాలనమున తిరిగి సుస్థితికి రాగలదని యూహింపవచ్చును.

—

బుద్ధుని సందేశము

'బ్రిటీషు బుద్ధిస్టు' పత్రికలో 'బుద్ధుని సందేశము'ను గుఱించి 'ఎనటోలి ఫ్రాన్సు' వ్రాసిన వ్యాసములో నీదిగువ విషయములు కలవు:

నిర్వాణసిద్ధాంతమును నమ్మి ఐరోపాఖండము బౌద్ధమతము నవలంబించుటకు సిద్ధముగా నున్నదని యనలేము కాని దానిని గుఱించి ఖండఖండాంతరముల బాగుగ ఇప్పుడు తెలియనచ్చుటచేత ఆమతము విశృంఖల హృదయములను ప్రత్యేకము చిత్రముగ నాకర్షింపగలిగిన దనియు, శాక్యమునికి ఆతనిని గుఱించి విరుద్ధాభిప్రాయ మేర్పడని యట్టి హృదయమును మార్చివేయు శక్తిగల దనియు మాత్రము అంగీకరింపవలెను. బాగుగ నాలోచించినయెడల పాశ్చాత్యప్రతిభ వికసింపక పూర్వమే హిమవత్పర్వతపాదమునుండి ప్రవహించిన యీ నీతి నిర్ఝరిణి ఫలప్రదమైన తన పవిత్రతను, దివ్యమైన తన నవ్యతను ఇప్పటివఱకు గాపాడుకొనుచు వచ్చుటయు, దుఃఖపీడితమైన మానవప్రపంచమున కిప్పటికిని కపిలవస్తు మహర్షియే ఉపదేశకులలో సత్తముడుగను, దుఃఖోపశమనకులలో కడుమధురవనౌషధముగను ఉండుటయు విచిత్రముగ నుండకపోదు.

బౌద్ధము నిజముగా ఒకమతముకాదు. అది ప్రపంచోత్పత్తిని గుఱించి కాని, దేవతలను గుఱించి కాని, సరిగా చెప్పవలసిన యెడల తుదకు పూజను గుఱించి కాని చెప్పదు. అది యొక నీతివిధానము: అన్ని విధానములలో మిక్కిలి సుందరమైనది. అది యొక తత్త్వము. అత్యంతస్వేచ్ఛాప్రవృత్తిగల ఆధునిక వేదాంతులు చేయు మిక్కిలి సాహసపు ఆలోచనలకు కూడ సరివచ్చునట్టి తత్త్వము. అదియొక్క రక్తబిందువైన చిందకుండ టిబెత్తు, బర్మా, నేపాళము, కాంబోడియా, అనాం, చీనా, జపానుదేశములను జయించెను. ఇట్టిది సింహళమున దక్షిణ (తూర్పు) ఇండియాదీవులలో నిలబడుటు సుస్థిరముగ నున్నది. ఆమతముమీద గల విశ్వాసగౌరవముల చేత ఆసియాఖండమున నిప్పటికిని దాని నవలంబించిన వారు ౪౦ కోట్లజనము గలరు. బాగుగ నాలోచించిన యెడల ఐరోపాఖండములో దాని యదృష్టము చాల విపరీతముగ నున్నది. అత్యంతము బుద్ధి సూక్ష్మతకలవారని నిర్వివాదముగ నంగీకరింపబడు ఆధునికతత్త్వశాస్త్రజ్ఞులలో మిక్కిలి శ్రేష్ఠులైన వారి కీమతముల శాస్త్రసిద్ధాంతములు తోచునాటికి ఐరోపాఖండమున దీనిని గుఱించి యెవ్వరు నెఱుగరు. లోకము దుఃఖమయమను వాదమును ప్రతిపాదించిన 'షోపెన్‌హార్' అను శార్మాన్య (జర్మను) తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడు బౌద్ధతత్త్వము నాధారపఱచుకొనియే తనయిచ్ఛాశక్తి సిద్ధాంతమును నిర్మించెనను విషయము లోకవిదితమే. తన శయనగృహమున గూడ సువర్ణబుద్ధప్రతిమ నుంచుకొనిన యాప్రసిద్ధ తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడే యీవిషయమును 'కాదన' లేదు.

పాఠశాలలయం దారోగ్యపరీక్ష

['వెల్తు అండ్ వెల్‌ఫేర్' పత్రిక (౨౬-౨-౩౭) నుండి.]

హిందూదేశమున పాఠశాలల యారోగ్యపరీక్ష యింకను వెనుకబడియున్నది. ఈపద్ధతి హిందూదేశమున వ్యాపించుటకు చాలకాలము పట్టును. మొదట పెద్దపెద్ద పురపాలకసంఘములు దీనిని విద్యాలయ పరిశీలనములందు ప్రవేశపెట్టవలెను. చాలమంది వైద్యశాస్త్రపట్టభద్రులు ఇట్టి పని చూడవలసి యుండురు గాన నిందుకు ధన మత్యావశ్యకము. పట్టణములం దిది ప్రవేశపెట్టినతో పల్లెటూళ్లయందు కాలక్రమమున వ్యాపించి తీరును.

విద్యార్థులకు ఆహారలోపములు కండ్లజబ్బులు మొదలగునంశములు ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములు. ప్రణాళికప్రసిద్ధిచెందుచు మెప్పువడయుచున్నది.

కీ. శే. నాటకశిరోమణి

శ్రీమాన్ ఏ. వి. వరదాచార్యులు గారు

కర్ణాటక రంగభూమి (సంపు ౧, సంచిక ౯) యం దాచార్యులవారినిగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసపరంపర నుండి:—

శ్రీ ఆచార్యులుగారు ఆంధ్రము మాతృభాషగా గల శ్రీవైష్ణవకుటుంబమున ౧౮౬౯ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల ౨ వ తేది జనన మొందిరి. బాల్యమున

వీరు చిత్రదుర్గమునందు విద్యాభ్యాసమును గావించి ప్రవేశపరీక్షయందుత్తీర్ణులయిరి. పదపడి ఉన్నతవిద్యార్జనమునకై బెంగుళూరు కళాశాలయందు ప్రవేశించిరి. కాని కొలదిదినములకే మాతృవియోగదుఃఖకారణముగ విద్యార్జనమును విడనాడి ౧౮౮౯ వ సంవత్సరమున మైసూరునందే ఆరోగ్యశాఖయందొక గుమాస్తా ఉద్యోగమున జేరిరి.

నాటకకళాభిమానము వీరి పుట్టుతో బుట్టినది. వీరుద్యోగమున జేరుటకు పూర్వము కొన్ని నాటకములయందు జేరి తమ యద్భుతాభినయకౌశలమును ప్రదర్శించుచుండిరి. వీరికి ౧౯౦౦ ప్రాంతముల నుద్యోగహాని, దారాపుత్రవియోగము సంభవించి వీరిని దుఃఖసముద్రమున ముంచివైచినవి. మైసూరునం దప్పుడున్న సరస్వతీవిలాససభవారు ౧౯౦౨ వ సంవత్సరము వీరిని ప్రోత్సహించి దుఃఖప్రపంచమునుండి నాట్యకళాప్రపంచములోనికి కడుగుపెట్టించి తమ సభకు 'రత్నావళి నాటక సభ' యను పేరిడి దానికి వీరినే యధిపతిని జేసిరి. అది మొదలు ఆచార్యులుగారు నాట్యకళాభివృద్ధికై సర్వ విధముల పాటుపడుచుండిరి. తమకుగల సామర్థ్యముచే నాసభయందలి నటులనందఱిని దిద్ది తీర్చిరి. అప్పటినుండి యాసభవారు మైసూరుమండలమునందే కాక చెన్నరాష్ట్రమున పెల్లకడలను సంచరించి నాటకములను ప్రదర్శించి యపారమగు కీర్తిని గడించిరి. ౧౯౧౦ వ సంవత్సరమున మైసూరుప్రజలు శ్రీ. శ్రీ కాంతీరాజ అరసుగారి యాధిపత్యమున గొప్పసభను జరిపి ఆచార్యులుగారి నాట్యకౌశల్యమును ప్రశంసించి యొక మణిఖచితస్వర్ణకంకణము (తోడా)ను వారి కొసగిరి. ౧౯౧౪-౧౯౧౫ వ సంవత్సరమున నీసభ దక్షిణదేశసంచారము గావించుచుండ నచటి మహాజనులు తిరుచినాపల్లియందు శ్రీ బెజంటుగారి యాజమాన్యమున సభగూడి వీరికి 'నాటక శిరోమణి' బిరుదమును, సువర్ణకంకణమును ఒసగి సన్మానించిరి. ౧౯౨౮ వ సంవత్సరమున బెంగుళూరుప్రజ లొక మహాసభగూడి రత్నహారము నొకదానిని వీరికి బహుమానముగ నొసగిరి.

వీరు పురుషపాత్రములను ధరించెడివారు. దుష్యంత, హిరణ్యకశిపు, సంతాపక, రామవర్మ, వత్సరాజాదిపాత్రములకు వీరు పెట్టినది పేరు. ఏపాత్రమున కాపాత్రము

వీరి సర్వాంగములయందును కరగిపోయిన ట్లియుండుగాని యుండును. చతుర్విధములగు నభినయములు వీరి నాశ్రయించి యొకదానిని మించి యొకటి వెలయుచుండెడివి. వీరివదనమున కాంతన మహానటశిరోమణి కనుపన్నుల వెలుగుచుండెడిది. అభినయకౌశలమునకు తోడు వీరికి శరీరసౌందర్యము, అవయవవిన్యాసవికాసములు నిండార నమరియుండెడివి. వీరే మహాపురుషుని పాత్రమును ధరించిన నా మహాపురుషుండుగానే ప్రేక్షకులు తలతురు కాని ఆచార్యులనుబుద్ధి పొడమదు. వీరి దుష్యంత మహారాజుపాత్రమున కేమహారాజుసాటి? భిన్నభిన్న భావ పరంపర వీరి ముఖమున బరునిడుచు దేనికది యాక్షణమున సువ్యక్తమగుచుండును. ఏబదియేడేండ్ల ప్రాయమున నైతము వత్సరాజాది యువపాత్రములను ధరించు నాచార్యులు యువవత్సరాజాదులుగ నుండిరే కాని వృద్ధాచార్యులు కారు. ధరించినపాత్రమున దామైక్యమై పోవుదురు.

సంగీతసాహిత్యములయందు వీరు నిరుపమానులు. వీరికంఠము సుశ్రావ్యము. రంగమున వీరి సంగీతము సాహిత్యసంగతిని విలసిల్లుచు శ్రోతలమనస్సాంగజేసెడిది.

ఈ పురుషుడు కేవలము నటకుడుగాడు. నాటకకర్తయు గూడ. పెక్కునాటకములను స్వయముగ రచియించి, రంగానుకూలముగ మఱి పెక్కింటిని పండితులచే రచియింపించెను.

ఈ మహావీరుడు కడునుదారశీలుడు. తొలుత వీరిది పేదకాపురమయినను నాటకప్రపంచమున దామార్జించిన ధనమును దాచుకొనక, నాటకకళాభివృద్ధికిని, దారిద్ర్యపీడితులగు విద్యార్థుల విద్యాభివృద్ధికిని వినియోగించి శాశ్వతమగు కీర్తి నార్జించిరి.

ఇట్టి ఆచార్యులవారు 30-35 ఏండ్లు కర్ణాటక నాటకరంగమున జయభేరి మ్రోగించి ౧౯౨౬ వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల ౭ వ తేదివాడు నాటకరంగముతోపాటు జీవితరంగమును వీడి కీర్తిశేషులైరి. వీరి మృతిచే నాట్యకళాప్రపంచమునకు నష్టమపారముగ వాటిల్లినది.

శివాజీ స్మరణచిహ్నము

[ప్రిన్సు ఆఫ్ ఇండియా మార్చి 28-వ తేది సంచికనుండి.]

'భారతదేశమున శివాజీస్మరణచిహ్నము'నకు ౧౯౨౧ సం.న పూనాలో వేల్సుయువరాజుగారు పునాదివేసిరి. మహావీరుడగు శివాజీ జీవితచరిత్రమును చదువుభాగ్యము లభింపనివారు ఆతనివిగ్రహమునైన జూచుచుండుటకుగా నొకబహిరంగస్థలమున నామహాత్మునివిగ్రహమునొకదానిని సంస్థాపించుటకు, శివాజీవంశీయులగు శ్రీ శ్రీ కొల్హాపూరు మహారాజావారును, తదితరులును సమకట్టిరి. జి. కె. మెహాత్రుగారు ఎనిమిదిమాసములు ఎడతెగక కష్టించి విగ్రహమును నిర్మించిరి. వి. పి. కార్మార్కరు గారు అశ్వమునకు మూడులోహఫలకములను, ఒక రాతిపలకను చెక్కియిచ్చిరి. వీటి నన్నిటియొక్క మట్టినమూనాల బొమ్మలిందు పొందుపరుపబడినవి.

గుఱ్ఱముపై నెక్కియున్న శివాజీ పెద్దవిగ్రహమే ముఖ్యమయినది. ఇది మెహాత్రుగారి శిల్పము. ఈవిగ్రహము ఆధునిక పాశ్చాత్యశిల్పపద్ధతి ననుసరించియున్నది. పీఠముపై చెక్కబడిన తక్కిన శిల్పములు పురాతనప్రాచ్య కళాపద్ధతి నున్నవి. ఈస్మరణచిహ్నస్థాపనము ప్రాచ్య పాశ్చాత్య శిల్పకళావిధానములకు సంపూర్ణరంగభూమి యనుటకు మెహాత్రె కార్మార్కర్ మహాశయు లిరువురును చెక్కిన భిన్నశిల్పములే నిదర్శనములు.

ఈ విగ్రహస్థాపనకు శ్రీ శ్రీ కొల్హాపూరు మహారాజుగారు ముఖ్యకారకులు. మహారాజుగారు పూజ్యుడును, తమపూర్వపురుషుడును నగు శివాజీవిగ్రహమును తమ యుద్యానవనమున ప్రతిష్ఠించుకొనక, ఆమహాత్ముడు హిందూదేశమున కంతకునుగూడ పూజ్యపురుషుడే యను నుదారజాతీయభావమును దమకార్యమువలన బ్రకటించుచున్నారు.

ఈవిగ్రహము ప్రపంచమందలి మిక్కిలి గొప్ప విగ్రహములలోనొకటి. మూడు చిత్రము లీసంచికయందు గలవు. వాని వివరము—

౧. శివాజీ మహారాజు

మెహాత్రుగారి శిల్పము. వారి బొంబాయి కళాభవనమున నిపుడిట్లున్నది. త్వరలో నొక గచ్చునమూనా

తీసి 'విల్లిపార్లె' అనుస్థలమున లోహముననోత పోయు దురు.

౨. శివాజీమహారాజు భవానిపూజ

ఈ చలువరాతిపలక స్మరణచిహ్నపు పీఠమున ముందుభాగమున నమర్చుటకై కల్పింపబడినది.

3. శివాజీమహారాజు అర్ధచిత్రము

మెహోతరుగారు రచించినది. విగ్రహము పురుష ప్రమాణమున కొంకటివ్వరకిట్లున్నది. సూక్ష్మలక్షణములు లోహవిగ్రహమున నింకనుబాగుగ ప్రకటితము లగును.

చెరుకు తోటలకు ఎరువు

౧౯౨౭-వ సం. ఏప్రిల్ ౧౬-వ తేది కృష్ణాపత్రికలో శ్రీ మాచేటి రంగారావుగారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు.

మన దేశములో చెరుకు పంటలవలన విశేష లాభములు ఉండుటచేత రయితులు ఎక్కువగా చెరుకు వ్యవసాయము చేయుచున్నారు. ఎక్కువమంది వ్యవసాయకులు ఇప్పుడు అమలులో ఉండు ఎక్కువ లాభము కలుగజేయు క్రొత్త పద్ధతులు తెలియక పోవుటచే నవలంబించక పూర్వవ్యవసాయ పద్ధతులనే అవలంబించుచు అంత విశేష లాభము పొందుటలేదు. భూములు ఎంత సారవంతముగా నున్నప్పటికి ప్రతి సంవత్సరము పంటకు తగ్గఎరువు వేయని యెడల తగిన ఆదాయము నివ్వవు. మనము ఒకభూమినుండి విశేషము పంటలు తీయుచున్న సంగతి అందరికి విశదమే. సవరుభూమికి తిరిగి ముందు వేయబోవు పంటకు తగిన ఆహారము నిచ్చి బలముచేయు ఎరువులు ఉపయోగించవలసి యున్నది. సవరు ఎరువుల వలన ఖర్చు తక్కువగా నుండవలెను.

ఫక్తు ఒక్క పశువుల ఎరువు ఉపయోగించుటకన్న ఈదిగువ నుదాహరించిన ఎరువులుకూడ ఉపయోగించిన, ఎక్కువ మంచి గుణములు గల్గిన చెరుకురసము-బెల్లము నభివృద్ధి చేయును. మామూలు పశువుల పెంట వేసినప్పుడు కల్పితమైన ఎరువులు తగ్గించవచ్చును. తరుచు చెరుకు సేద్యముయొక్క స్థితులు వేరగును. కనుక సవిస్తరముగా సిఫార్సు చేయుటకు అంత వీలుండదు. తరుచు నైట్రజను ఉపయోగము నీరు పారించు ప్రదేశములలో 70 పౌనులు మొదలు 150 పౌనుల వరకు భిన్నముగా నుండును. కొన్ని సమయములందు ఇంకను ఎక్కువగా నుండును. సూచించు ఎరువు మిశ్రము: ఆముదపుపిండి 500పౌనులు; సామాన్యపు సూపర్ ఫాస్ఫేటు 500 పౌనులు సల్ఫేటు ఆఫ్ పొటాష్ లేక పొట్టుకీటుకు 100 పౌనులు. మొత్తము 800 పౌనులు మొదలు 1000 పౌనులు ఒక ఎకరమునకు ఉపయోగించవచ్చును.

చెరుకు పాతుటకు ముందు పై నుదాహరించిన ఎరువులు భూమిమీద వెదజల్లి దున్నవలయును. ఏప్రిల్ నెలాఖరున 200 మొదలు 300 పౌనుల వరకు నైట్రేటు ఆఫ్ సోడా రెండు మోతాదులలో చెరుకు వరుసలలో వేయవలసినది. ఇంకా వివరములు కావలసిన యెడల గుంటూరు చిలియన్ నైట్రేటు కమిటీవారికి వ్రాయవచ్చును.

తిక్కనకాలనిర్ణయము

విజయనగరం మహారాజాకాలేజి మేగజిను (సంపు. ౬-సం. 3) త్రైమాసికపత్రికలో శ్రీ. జి. నరసింగరావుగారు (బి. ఏ., యల్. టి.) 'తిక్కనకాలనిర్ణయ' మనువ్యాసమున తిక్కన మంత్రిపదము నధిష్ఠించుటకు బూర్వమే యజ్ఞములు చేసియుండుననియు, భారతమును రచియించియుండుననియు, మంత్రియైన తరువాత నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచనమును ప్రారంభించి పూర్తికాక మునుపే యాతడు మరణించియుండుననియు సూచించి యాతనికాలనిర్ణయమును గుఱించి యీక్రింది విధమున వ్రాసిరి:—

తిక్కన రచించిన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున, నెల్లూరు రాజధానిగ రాజ్యమేలుచుండిన మనుమసిద్ధి రాజసభ తానలంకరించినట్లు చెప్పియున్నాడు. అందుచే నాదికవియని పేర్కొనబడిన నన్నయకాలము నిర్ణయించుట కెట్టియాధారముకలదో, అట్టి యాధారమే తిక్కనకాలమును నిర్ణయించుటకుగూడగలదని తోచుచున్నది. కాని యెవ్వనికంకితముగ భారతము నన్నయ రచించెనో యట్టి రాజరాజనరేంద్రునికాలము నిశ్చయ

ముగఁ దెలిపినట్లు మనుమసిద్ధికాలము మనకుఁ దెలియదు. అయినను కొన్ని శిలాశాసనములంబట్టి మనుమసిద్ధియను నొక్క రాజు శా. శ. 1179–1182 వరకు, అనఁగా క్రీ. శ. 1257–1260 వరకుఁగల కాలమున నుండెనని కనఁబడుచున్నది. కాని యిది నిర్ణయమునకు చాలదు. ఈ శాసనముల మనుమసిద్ధియు, తిక్కనమనుమసిద్ధియు నొక్కఁడే యని చెప్పుట కాధారము లేవియును లేవు. తిక్కనమనుమసిద్ధి తాతపేరును మనుమసిద్ధియే యైనట్లు నిర్వచనోత్తర రామాయణముననే చెప్పఁబడియున్నది. అందుచే మనుమసిద్ధియను పేరు వంశమువారికి మరికొందఱి కుండియుండవచ్చును. కావున శాసనముల మనుమసిద్ధి యెవరని వివాదము పొడముచున్నది. ఇది నిర్ణయించుటకు నిర్వచనోత్తరరామాయణమున నేమున్నదో చూతము. తిక్కన కాశ్రయుఁడగు మనుమసిద్ధితండ్రియగు తిక్కనృపాలునిం గూర్చి యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది:

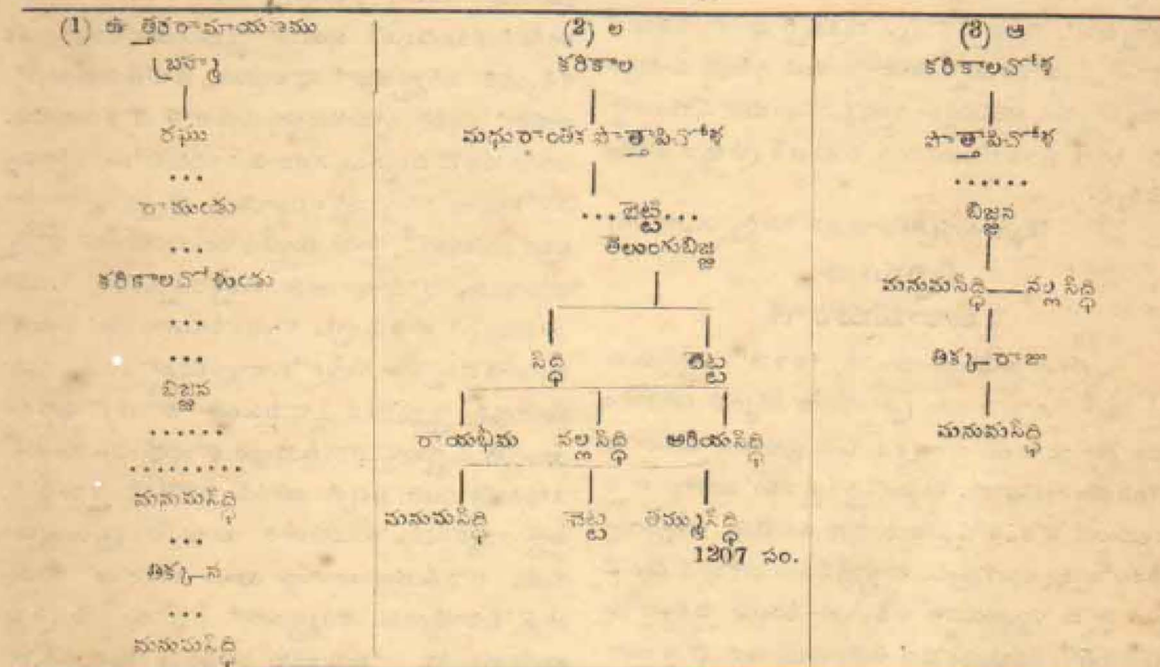
"కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు లెవ్వరి కాచిరిలంబు గల్గునే
శైశవలీల నాఁడుపటు శౌర్యధురంధర బాహుఁడైన పృ
థ్వీశవరేంద్రుము ద్రెకము జేద్దైరఁ గయ్యకు కేలిపల్పఁడే."

ఈ పృథ్వీశవరేంద్రుఁడు క్రీ. శ. 1163–1180 వరకు రాజ్యము చేసెనని యున్నది. కావున నితనిని జయించిన తిక్కనృపాలుని కొమరుఁడగు మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. 1257–1260 వఱకు నుండెనన్నచో తిక్కనృపాలుని రాజ్యపరిపాలనకాలము 80 సంవత్సరము లగుచున్నది. కాని యిది విశ్వాసపాత్రము కాదని కాటమరాజుకథను పరిశీలించినచో తేటపడఁగలదు. కాటమరాజున్ను, పల్నాటి పద్మనాయకుఁడున్ను పశువుల మేఁతబీళ్లను గురించి మనుమసిద్ధితో చేసిన యుద్ధమున తిక్కనసోమయాజి యన్నకుమారుఁడగు ఖడ్గతిక్కన రణనిహతుఁడయ్యెను. ఈ పద్మనాయకుఁ డెవరో విచారింపవలసి యున్నది. పల్నాటివీరులలోఁ బ్రఖ్యాతిగన్న బ్రహ్మనాయనికి జ్యేష్ఠసోదరుఁడగు పద్మనాయఁ డున్నాఁడని చరిత్రవలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈపద్మనాయకుఁడున్ను, కాటమరాజుఁ గలసి ఖడ్గతిక్కనతో యుద్ధముచేసిన పల్నాటి పద్మనాయకుఁడున్ను ఒకరే అయియుండవచ్చును. ఈ పద్మన్నతండ్రి పల్నాటిప్రభుఁడైన కేతరాజునకు మంత్రిగ నుండెను. ఆ కేతరాజు పశ్చిమచాళుక్యరాజగు భూలోకమల్లునకు, అనఁగా మూఁడవసోమేశ్వరునకు సామంతుఁడైయుండెను. ఈపద్మన్నతమ్ముఁడగు బ్రహ్మనాయఁడు రాజుగాకపోయినను రాజ్యభారమువంతయు వహించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇదియునుగాక నాల్గవ సోమేశ్వరుఁడు తనరాజ్యమును తిరిగి సంపాదించుటలో నతని వంశమునం దభిమానముగల బ్రహ్మన్న మిక్కిలి సహాయముచేసి శా. శ. 1104 లేక క్రీ. శ. 1182 కు పూర్వ మనేకయుద్ధములుచేసి సోమేశ్వరుని పట్టాభిషిక్తునిఁ జేసినట్లు శాసనమొకటి యున్నది. క్రీ. శ. 1184 సం.మున నొక్క శాసనమునఁ గూడ బ్రహ్మన్న యున్నట్లున్నది. ఈ బ్రహ్మన్నయు, పశ్చిమచాళుక్యుల సామంతరాజుల మంత్రియగు బ్రహ్మన్నయు నొక్కఁడే యైయుండవచ్చును. అందుచే నీ బ్రహ్మన్నకు జ్యేష్ఠసోదరుఁడైన పద్మన్నగూడ నాకాలమునందే యనఁగా క్రీ.శ. 1182 కు పూర్వమున నున్నవాఁడు. కాఁబట్టి ఖడ్గతిక్కనను రణనిహతునిఁగావించిన పద్మన్నఁబట్టి కవితిక్కనకాశ్రయుఁడైన మనుమసిద్ధియు, నాకాలమువాఁడు కావలయునని యొక యూహ పొడకట్టుచున్నది. అందుచే పృథ్వీశరాజును జయించిన తిక్కనృపాలుఁడు క్రీ. శ. 1182 కు పూర్వమే రాజ్యమందుండవలయుననియు, నతఁడు క్రీ.శ. 1257 వరకు రాజ్యమును పాలించుచుండ నేరఁడనియును తోఁచుచున్నది.

నిర్వచనోత్తరరామాయణమున నింకొక యంశ మున్నది. తిక్కనసోమయాజి కాశ్రయుఁడైన మనుమసిద్ధితండ్రియగు తిక్కనృపాలుఁడు కర్ణాటసోమేశ్వరుని జయించిన ట్లీక్రిందిపద్యమున నున్నది:

"కమలాప్తప్రతిమానమూర్తియగు నాకర్ణాటసోమేశు దు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజసర్వంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిం జోళునిభూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్య నా
మముదక్కంగొని తిక్కభూవిభుఁడు సామ్రాజ్యంబు చెల్లిం
పఁడే." ఇచ్చటనిర్ణయింపవలసిన యంశములు రెండుగలవు. చోళరాజునామము లేకపోయినను చోళరాజ్యమున కిట్టియవస్థ యెవ్వఁడు ఘటిల్లించినదో తెలిసిన నది కొంత సహాయము చేయును. చరిత్రను చూచినచో రెండవ కులోత్తుంగుని కాలమున ననఁగా క్రీ. శ. 1135–1146 మొదలు చోళరాజ్యము బలహీనమైనది. చోళులకును, చాళుక్యులకును వైరము సహజముగ నున్నదిగాని చాళుక్యరాజ్యము క్రీ. శ. 1189 చెడిపోయినది. 1162 కు

పూర్వము బలహీనమై పునరుద్ధారణ గాంచినది. ఈ యంశములంబట్టి చూచినచో 1146 మొదలు 1189 వరకు నున్న కాలములో పరిపాలించిన చోళరాజులెవరైన గావచ్చును. కర్ణాటసోమేశ్వరు డెవరని తెలియవలసి యున్నది. క్రీ. శ. 1163-1180 వరకు రాజ్యముచేసిన నృకేశనరేంద్రుని జయించిన తిక్కరాజు 1234-1253 వరకు రాజ్యముచేయుచున్న వీరసోమేశ్వరుని జయించె నని చెప్పుచు తిక్క కర్ణాటసోమేశ్వరుఁడు వీరసోమేశ్వరుఁడే యని చెప్పిన సందర్భరహితముగ నుండును. ఇంక మఱెవ్వరు? నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పఁబడిన మనుమసిద్ధివంశావళియును హిందూదేశశాసనసంగ్రహము (Epigraphia Indica) న నేడవ సంపుటమందున్న శాసనములవలనను తేలిన వంశావళులును, ఈ క్రిందివిధమున నున్నవి:

నిర్వచనోత్తరరామాయణమందు చెప్పఁబడియున్న బిజ్జనయు, శాసనములయందు చెప్పఁబడియున్న తెలుంగు బిజ్జనయు ఒక్కఁడే. ఈబిజ్జనను తెలుంగు బిజ్జఁడని చెప్పుటవలన నీతఁడును, యాదవవంశజుఁడగు బిజ్జనయును, హైహయవంశజుఁడగు బిజ్జనయును సమకాలికులని తోఁచుచున్నది. తిక్కనసోమయాజి చెప్పిన వంశావళియందు కరికాలచోళునివంశమున బిజ్జన జనించె నని చెప్పి తద్వంశంబున మనుమసిద్ధి జనించెనని చెప్పెను. అందుచే బిజ్జనకును, మనుమసిద్ధికిని నడుమ విశేషకాల ముండెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు గాని శాసనములంబట్టియు 2, 3-వ వంశావళులలోఁగూడ బిజ్జన చెప్పఁబడి యుండెను. ఇందొకటి బిజ్జనసంతతివారును, మరియొకటి బిజ్జనదాయాదుల సంతతివారునై యున్నారు. 3-వ వంశావళియందు మనుమసిద్ధి, యాతనికొడుకు తిక్కరాజు, వానికొడుకు మనుమసిద్ధియు గనుపించుచున్నారు. రెండవదానియందీవరుసగ నీ పేరులు లేవు. తిక్కన కాలీనుఁడగు మనుమసిద్ధి యీ 3-వ వంశావళికిఁ జేరి యుండనోపును. అందుచేతనే కాఁబోలు తద్వంశంబున అని సోమయాజిగారు చెప్పియుందురు.

ప్రాచీనకాలపు మహారాణులు

[స్ఫియరు ౧౯౨౩ మార్చి ౧౫వ తేది]

చిత్రకారుడు:—యఫ్. మెటేనియా అనువారు. ఈజిప్టులో పరిశోధకశాఖా సంఘమువారి స్వాధీనమునందున్న పత్రములు మొదలయిన లేఖనముల నాధారముగా గొని యాతఁడీచిత్రములను వర్ణములతో చిత్రించు

చున్నాడు. వానినుండి తీసినయేకవర్ణ చిత్ర మిది. ఇట్టి చిత్రములు రెండు ఈసంచికయందు గలవు.

చిత్రము ౧
'నెఫర్ టిటి' రాణి

ఈచిత్రమున 'నెఫర్ టిటి' అను నొకరాణి తన సొంతదేవాలయమున పూజారిణినటనను నెరపుచున్నట్లు చిత్రింపబడినది. యువతియు, సుందరియు నగు నీమె 'అఖ్నాటను' చక్రవర్తిభార్య. చక్రవర్తి పూజా పీఠమున కెదుట సింహాసనముపై శిరస్త్రాణమును ధరించి కూర్చుని యున్నాడు. అతనిపిల్లలు ప్రక్కనునిలుచుకొనియున్నారు. రాణి పూజాపీఠముచెంత నిలువబడి ప్రార్థన చేయుచున్నది.

[స్ఫియరుపత్రిక-౧౯౨౭ మార్చి ౫ వ తేది]

చిత్రము ౨
సెమిరామిసు రాణి

ఈమె అసీరియాయందలి 'నినెవే' పట్టణమును క్రీ. పూ. ౨౧౮౨ సం. ప్రాంతముల నిర్మించి పరిపాలించిన యోధురాలు. పరాక్రమమున పురుషులు సైతమీమె కెంతయుసాటిరారు. ఈమెభర్త 'నైనసు' మహారాజు సైన్యములో నొక గొప్పయోధుడుగ నుండెను. అస్సీరియా సేనల నెదిర్చి యొకప్పుడు శాత్రవసేనలు పోరాడుచుండెను. ఈమె స్వయముగా అస్సీరియా సేనలను ధైర్యచాతుర్యములతో నడపుచుండెను. అట్టిసమయమున భర్త యీమెను తన శిబిరమునకురమ్మనికోరెను. ఆమెభర్తమాటను లక్ష్యపెట్టక యుద్ధమును సాగించి శాత్రవను స్వాధీనపరచుకొనెను. చిత్రమున నీమె యీపట్టణమును రాజునకు కైవసము చేయుచున్నట్లున్నది. ఈమె సాహససౌందర్యములకు ముగ్ధుడై రాజీమెను భార్యగా గోరెను. అప్రియుడగు నామె భర్త ఆత్మహత్య కావించుకొనుటచే రాజుకోరిక సులభముగ నెరవేరినట్లుండెను. అంతనామె యైదుదినములు రాజ్యపరిపాలనము గావింప రాజు ననుమతి చేసెను. అందులకాతడంగీకరించెను. ఆమె తన పరిపాలనకాలమున నారాజును చెఱయందుంచి తుదకు తుదముట్టించెను. ఆమె యద్భుతనిర్మాణకౌశల్యమునకు, పరాక్రమమునకు నామె స్థాపించిన సుందరనగరములే నిదర్శనములు.

మొట్టమొదటి సత్యాగ్రహి ఖైది

['కరెంట్ థాట్' పత్రిక ఏప్రిల్ సంచికలో 'దక్షిణాఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహము' అను వ్యాసమునుండి.]

ట్రాన్స్వాలులో ఏషియాటిక్ శాఖవారు తమ క్రింద పనిచేయుటకు ఖైదువందల మందికంటె భారతీయు లంగీకరింపకుండుటచే ఇంకను ఖైదుచేయవలెనని సంకల్పించిరి. జర్మిష్టనులో చాలమంది భారతీయులుండిరి. వారిలో పండిత రామసుందరు డనువాత డొకడుండెను. అతడు గుండె నిబ్బరము గలవాడు; వదరుబోతు. సంస్కృతశ్లోకములు కొన్ని వల్లించినాడు. ఉత్తరహిందూస్థానము వాడగుటచే నతడు తులసీరామాయణమందలి కొన్ని దోహాలును, చౌపాయీలును అప్పచెప్పగలడు. పండిత నామముచేత నాతడచ్చట కొంత పేరుగాంచెను. పలుతావులనాతడెన్నియో గంభీరోపన్యాసము లొసగెను. రామసుందరుని ఖైదుచేసిన చాలమంది లొంగిపోవుదురని యచ్చటి దుష్టులగు భారతీయులు కొందరు ఏషియాటిక్ శాఖవారికి సలహా ఇచ్చిరి. ఆశపడి వారతనిని ఖైదుచేసిరి. అట్టి చర్య కదియే మొదటిసారి యగుటచే ప్రభుత్వమందును, భారతీయులయందును గూడ కలవరము రేగెను. ఆ తొలినాటివరకు జెర్మిష్టనులో కొందరు మాత్రమే యెరిగియుండిన రామసుందరుడు త్వరక్షణమున దక్షిణాఫ్రికాయందంతటను ప్రఖ్యాతుడయ్యెను. అందరతని నొక మహాపురుషునిగ పరిగణింపసాగిరి. అవసరము లేకుండినను శాంతిరక్షణమునకై ప్రభుత్వమేర్పాటులు గావించెను. న్యాయస్థానమున సైతము రామసుందరుడు తన సంఘమునకంతకును ప్రతినిధిగా గౌరవింపబడెను. ఆత్రముతో చూడవచ్చిన భారతీయులు న్యాయస్థానమును నింపివేసిరి. రామసుందరు డొకమాసము సాధారణశిక్షకు పాల్పడి, జోహాన్సుబర్గు జైలులో ఐరోపీయుల వాడ (వార్డు)లో ప్రత్యేక మొకగదియందుంచబడెను. జను లాతని గలిసికొనుటకు నిషేధము లేకుండెను; అతనికి భోజనము బయటనుండి వచ్చుటకు ఆటంకము లేకుండెను. అనుదినము నతని కతనిసంఘమువారు పిండివంటలతో భోజనము పెట్టుచుండిరి. అతని కేమి కావలసినను కొరతలేకుం

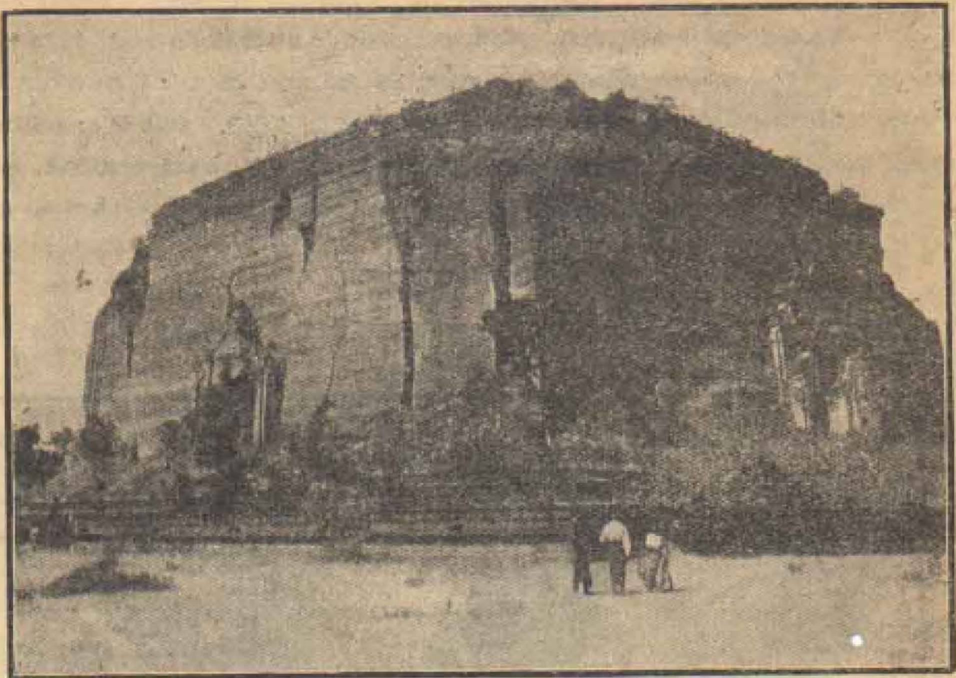
డెను. అతనికి శిక్షవిధించిన దినమున పరితాపమనుమాట రే లేక ఎక్కుడచూచిన నుత్సాహము చెలరేగెను. వందలకొలది భారతీయులు జైలునకుబోవ కుతూహలపడిరి. ఏషియాటిక్ శాఖాధికారుల మొగములు వెలవెలబోయెను. జెర్మిష్టనుండిపైన నొక్కడును తన పేరును (రిజిస్టరు చేయించుకొనుటకు) రాడయ్యెను. గాంధిగారివలన భారతీయులకే మేలుకలిగెను. 'తానొకటి తలప దైవమొకటి తలచెను.' శిక్షాకాలము గడచిపోయెను. రామసుందరు నూరేగించి సభచేసిరి. బల్లగుద్ది యుపన్యాసము లిచ్చిరి. అతనిపై పూలదండలవర్షము గురిపించిరి. విచ్చిక్షభటులతనికి విందుచేసిరి. ఆయుగ్యాన్ సపు కబ్బసంఘ ఎందరో భారతీయులు పగచిరి.

---

౧. బర్మానావికుడు

భారతీయ నావికులలో సమర్థుడగు నొక బర్మానావికుడు సంపూర్ణ శిల్ప సౌందర్యములో నొప్పియున్న పురోభాగముగల నావను మాండలేపురమునకు నడుపుచున్నాడు. అతడు నదియందు నావనుబలి తీవ్రప్రవాహమున కెదురుగ తనబుద్ధికుశలతచేతను, బలముచేతను నడుపగలడు. గాలియు, ప్రవాహమును అనుకూలముగ నున్నరోజుల నాతడు నిర్వాణమహాముద్రితునివలె దినమంతయు (మండు టెండలో పైతము) గడపును. అతడట్లు గడపుట సోమరితనమున గాదనియు, కళాకుశలుడు, ఆధ్యాత్మవేత్తయు నగుటచేతనియు నొక సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త నుడువుచున్నాడు. నీలాకాశము, వివిధకాంతుల నీను నదీజలము నాతడు రొక్కముకన్న మిక్కిలిగ నెంచును. ప్రకృతిసౌందర్యము, ఆత్మానందము నను నవియే శాశ్వతములని యాతని విశ్వాసము. ఆర్థికలాభము స్వప్నప్రాయము, భౌతికజీవితమునకు జెందినదనియు, ఆతనికి నేర్పబడిన లౌకికవిషయము లన్నియు ఆత్మవికాసవినాశకరములనియు నాతడు భావించును.

౨. శిథిలమగు స్తూపము

రంగూను సమీపమున గౌతమబుద్ధుని అస్థికలను నిక్షేపించుటకై మధ్య యుగమున నిర్మింపబడిన ఆలయము. తరువాతి భారతీయ యాత్రికుల కిది యాత్రాస్థలమయినది.

బ్రహ్మసూత్రములు - తదాధార గ్రంథములు

'జయకర్ణాటక' ప్రభవ, చైత్ర సంచిక యందు 'శ్రీమడివాళప్ప సాసనూరు' అను వారు ప్రకటించిన "బ్రహ్మ సూత్రములు" అను వ్యాసమునుండి:

వ్యాసమహర్షి బ్రహ్మసూత్రములను రచియించుట కాధారములగు గ్రంథములు:

౧. ఈశావాస్య, కేన, కఠ, ప్రశ్న, ముండక, మాండూక్య, ఐతరేయ, తైత్తిరీయ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యక, శ్వేతాశ్వతర, కౌషీతకీ, బ్రాహ్మణ, కైవల్య, జాబాలము లను నుపనిషత్తులు;

౨. కాణ్వశాఖ, అగ్నిరహస్య, తాండిశాఖ, శాట్యాయనీశాఖ, పైంగీరహస్యము అను బ్రాహ్మణములు;

3. మనుసంహిత, మహాభారతము, తదంతర్గత భగవద్గీత అను స్మృతిగ్రంథములు;

౪. పాంచరాత్రము లేక భాగవతము అను ఆగమ గ్రంథము;

౫. కపిల, పతంజలి, కణాద, గౌతమ, జైమినులు రచియించిన దర్శనములు;

౬. చార్వాక, బౌద్ధ, జైన, మాహేశ్వరాది మతవాదములు.

శ్రీశంకరాచార్యులవారు తమ (యద్వైత) మత ప్రతిష్ఠాపనకొరకు పైగ్రంథములనేకాక యీక్రిందిగ్రంథములను సైతము సాధారముగా గైకొనిరి:

ఐతరేయారణ్యక, ఐతరేయ బ్రాహ్మణ, ఆపస్తంబ ధర్మసూత్ర, ఆర్షేయ బ్రాహ్మణ, గౌడపాదకారిక (వ్యాసకృతము), మైత్రాయణీయ సంహిత, నిరుక్త (వ్యాసకృతము), పాణిని (వ్యాసకృతము), ఋగ్వేద సంహిత, షడ్వింశ బ్రాహ్మణ, శతపథ బ్రాహ్మణ, తైత్తిరీయారణ్యక, తైత్తిరీయబ్రాహ్మణ, తైత్తిరీయ సంహిత, విష్ణుపురాణ (వ్యాసకృతము), వాజసనేయ సంహిత, విష్ణుధర్మోత్తరపురాణ, శివపురాణ, శివధర్మోత్తర, ఉపవర్షవృత్తులు, మున్నగునవి.

శ్రీరామానుజాచార్యులు స్వీయ(విశిష్టాద్వైత)మత ప్రతిష్ఠాపనకొరకు పైగ్రంథముల నన్నిటినికాక యీ క్రింది గ్రంథములను సైతము గైకొనిరి:

దక్షస్మృతి, గర్భోపనిషత్తు, గౌతమధర్మసూత్రములు, చూళికోపనిషత్తు, మహానారాయణోపనిషత్తు, ముండకోపనిషత్తు, మైత్రాయణోపనిషత్తు, సనత్సుజాతీయము, సుబాలోపనిషత్తు, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, యామున శఠకోపాచార్యాదికృత మతగ్రంథములు.

బ్రహ్మసూత్ర వ్యాఖ్యా రచయితలు:
భారతీయ విజయ, సచ్చిదానంద, బ్రహ్మఘోష, శతానంద, బోధాయన, ఉద్ధత, విజయ, రుద్రభట్ట, వామన, యాదవప్రకాశ, శంకరాచార్య, భర్తృప్రపంచ, శఠకోప, రామానుజ, బ్రహ్మదత్త, భాస్కర, పిశాచ, విజయభట్ట, విష్ణుక్రాంత, వాదీంద్ర, మాధవదాస, పూర్ణప్రజ్ఞ, రాఘవేంద్రస్వామి, వల్లభాచార్య, విజ్ఞానభిక్షు, శంకరానంద, శ్రీకంఠ శివాచార్య, శ్రీశంకరభగవత్పాద శిష్య, ధర్మభట్ట, వ్రజనాథభట్ట, భైరవ, అప్పయ్యదీక్షిత, వాచస్పతిమిశ్ర, సురేశ్వరాచార్య, సదాశివేంద్రసరస్వతి, మొదలయిన వారు.

ఈనాటివరకు ఉపలబ్ధములగు వ్యాఖ్యానాదులు శ్రీశంకర, రామానుజ, పూర్ణప్రజ్ఞ, వల్లభ, భాస్కర, విజ్ఞానభిక్షు, శ్రీకంఠశివాచార్యవిరచితభాష్యములు.

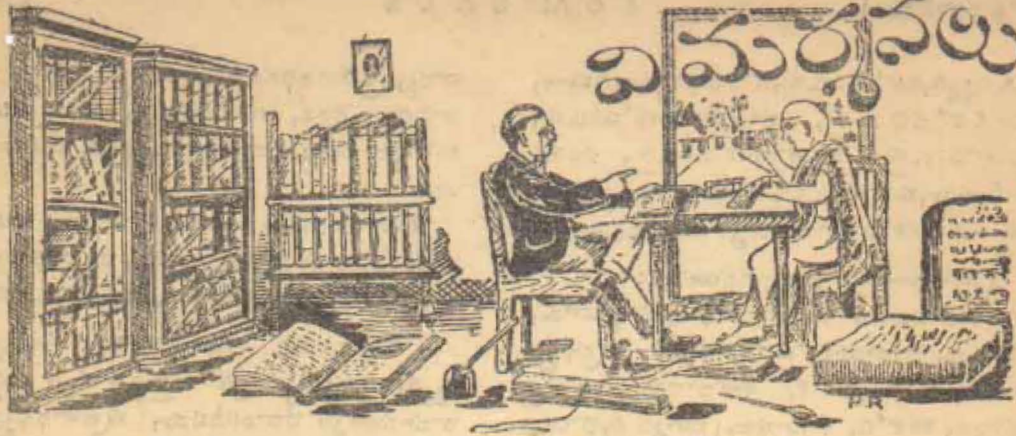
శంకరానంద (శంకరభగవత్పాద శిష్యుడు) వృత్తి, ధర్మభట్ట కృత అద్వైతామృత వర్షిణి, రామానుజకృత వేదాంతదీపము, వ్రజనాథభట్టకృత మరీచిక, రాఘవేంద్రకృతదీపిక, భైరవపండితవిరచిత బ్రహ్మసూత్రవృత్తి, సదాశివేంద్రసరస్వతీకృత తత్త్వప్రకాశికావృత్తి, వైయాసికన్యాయమాల అనునవి.

చీనాలోని కల్లోలము

ఇంగ్లీషు రషియా వీరులు:— "మా చేతిలోని ఆయుధములు (చైనీయులు) ప్రక్కలనువరకు ఇట్లే కొట్టు కొనుచుందుము."

(ఊలు—బెర్లిను)

శివాజీవిజయము

కృతికర్త: మొసలకంటి హనుమంతరావుగారు

క్రౌను సైజు 100 పుటలు. వెల 12 అణాలు

ఇదియొక చరిత్రాత్మకమగు నాటకము : స్వతంత్ర రచన. శివాజీ ఔరంగజేబును దర్శించుటకై ఆగ్రాపురము వచ్చును. దర్బారున నౌరంగజేబతని నవమానించి, ఆరేడు విడిసినయింటనే యతనికిఁ గైదు విధించును. రామసింగనెడు సరదారునకు దేశభక్తిని, గర్తవ్యము నుపదేశించి, అతని సాయమున శివాజీ మారోపాయమునఁ జెఱఁ దప్పించుకొనిపోవును. దారిలోఁ గొన్ని యడ్డంకులదాటి తన రాజధాని సమీపించుచుండఁ దన్నెదిరింప వచ్చిన మొగలులను దనతల్లి పంపిన సేనల సాయమున జయించును. ఇది యింతకే యితివృత్తము. ఇది వీరరసప్రధానము నాటకము. దేశభక్తి చాలగ వర్ణింపఁబడినది.

'శివాజీవిజయము' అను పేరున కనుపించు చరిత్రభాగము లింకనున్నను, రచయిత యీస్వల్పభాగమును ప్రదర్శించుటతోడనే సంతృప్తినొందుటకు గ్రంథరచనాకాలము బాధ్యముగాక పోదు. ఇది ౧౯౧౯ సం. న వెలువడినది. స్వాభావికముగ, నిందు దేశభక్త్యుపన్యాసములు ప్రధానముగ నున్నవి.

ఇందు శివాజీరామసింగులపాత్రలే ముఖ్యములు. తక్కినవి స్వతంత్రచరిత్రల వ్యక్తీకరింపక, నిమిత్తమాత్రములుగ నున్నవి. స్త్రీపాత్రలు రెండున్నను లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఔచిత్యము భంగపడలేదు.

నాయకుని చరిత్రసిద్ధములగు గొప్పలక్షణములుగాక యదనముగ నాయకునికి మెఱుఁగులు పెట్టుట నాటకకారుని కర్తవ్యమైయుండ, చరిత్రసిద్ధములగు మహాలక్షణముల నైన రచయిత సువికసితములుగఁ బ్రదర్శింప యత్నింపకుండుట యిందొకలోపము.

నాటకము మొదటనే రక్తికట్టును. రామసింగుని యుపన్యాసము తగియున్నది. ఔరంగజేబు పంపిన లేఖవలన శివాజీ తనచెంతకిక సెలఁగినరంగమున నటనిమనమున నొదవు సంకులభావములను, దేశభక్తిని బ్రదర్శించుటకు నేర్పుచేయగు కుశీలవుఁ డుండవలెను. రామసింగు దేశభక్తుఁ డగుట కాతని మానసము పొందిన మార్పులు స్వాభావికములు; శివాజీయుపదేశములును సమర్థములు. శివాజీ యుక్తివలనఁ జెఱఁదప్పించుకొను భాగము చతురతతో నిర్వహింపఁబడినది. తుదిభాగమునఁ గొన్ని దృశ్యము లాకర్షకములుగ లేవు. మొత్తముమీఁదఁ గార్యప్రదర్శనముకన్న వాక్ప్రదర్శన మెక్కువగనున్నది.

శైలి గంభీరమై, సరసమై, భావోచిత పాత్రోచిత గతుల వెలయుచున్నది. దేశభక్తిపూరితములగు పద్యములు భావోద్రేకము గల్గించును. మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యము లిటఁ జూపెదము:—

సీ. సహస్రరత్నాన్నార్థ వరదానములచే జ
గజ్జనులను బ్రోచు కల్పశాఖి
రఘుపూరు వంశాది రాణ్మణీతతుల న
పారంబుగాఁగన్న వీరమాత
విజ్ఞానశాస్త్రతా విద్యాలపాశ్చాత్యు
లకు విద్య నేర్పు కలాకలాప
శంకరరామానుజాద్యాది మతధర్మ
పోషకులను గాంచు పుణ్యరాలు

అక్కటా! నేఁడు దిక్కఱి యొక్కరుంటఁ
గడుపుకూటికి దాసులై పడుచునున్న
కష్టములఁబాప మగటిమిఁగన్నట్టి
పుత్త్రుఁడొకఁడైన లేఁడయ్యె మిత్రులార!

శా. మొల్లంబైనను వాహినీధవుఁగ
ప్రోద్భూత సంరంభముల్
పాలైపోవఁగలేదు, సేనుఁడ లవం
బుం బ్రేమ పోలేదు, ఆ
వల్లత్వంబును, మాతృభక్తియు జయో
న్మాదంబుగాఁ జూపనో
తల్లీ! భారతరాజ్యలక్ష్మి! తగు స
త్కాలంబు రాదయ్యెడిన్.

స్వగతములం దేకాని సంభాషణములం దంతగాఁ బద్యములు లేకుండుట యిందు మెచ్చఁదగియున్నది. ముఖ్యముగ శివాజీయుపదేశములు గంభీరమగు గద్యధోరణి నున్నవి.

పద్యములు మితముగానున్నవి. నాటకమంతయు వేగగమనము గలదిగనున్నది. స్వభావవైరుధ్యము లెక్కడను గానరావు.

పుస్తకము వలయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'మహారాజావారి కళాశాల, విజయనగరము' అని వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.

*   *   *   *

రాణా ప్రతాప్

రచయిత: గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావుగారు

రాయల్ సైజు౮, ౧౨౭ పుటలు, వెల రు. ౧ ౫ ౦

ఇది 'రాణాప్రతాపసింహ' అను హిందీ నాటకమునకు కొన్ని మార్పులతోఁ జేసిన యనువాదము. సుప్రసిద్ధనాటకకారుఁడగు శ్రీ ద్విజేంద్రలాల్ రాయల వంగ మాతృక హిందీలో ననువదింపఁబడినది. ఇందలి యితివృత్తము ప్రసిద్ధము. కాళికాలయమునందలి ప్రతిజ్ఞతోఁ బ్రారంభమయి, ప్రతాపుని మరణముతో ముగిసినది; విషాదాంతము. అంకదృశ్యనిర్మాణము, పాత్రపోషణము, ఔచిత్యము చాల బాగున్నవి. భావములు గంభీరములు. చారిత్రికపాత్రలును, కల్పితపాత్రలునుగూడ చక్కఁగ నిపుణతతో సజీవముగఁ జిత్రింపఁబడినవి. శ్రీద్విజేంద్రలాల్ రాయలు స్వయముగఁ జెప్పిన భావయుద్ధమును నుత్తమాశయము మీనాటకమున బాగుగఁ జూపఁబడినది. ఇట్టి యుత్కృష్టనాటకమును తెలుఁగుభాషకు సమర్పించినందులకు శ్రీ సుబ్బారావుగా రాంధ్రజనుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులు.

వీరు భాషాంతరీకరించిన భాగములు చెడకుండ నొప్పించిరి. ఒక్కొకచో హిందీనుండి తర్జుమా యిది యని సూచించు పదప్రయోగములున్నను తర్జుమా బాగున్నదనియే చెప్పవలెను.

ఇందు వీరు కొన్ని దృశ్యములు మార్చిరి, కొన్ని తీసివేసిరి; కొన్ని భాగములు రచించి చేర్చిరి.

ముఖ్యముగ నాల్గవయంకము నాల్గవదృశ్యమున వీరు పెద్దస్వాతంత్ర్యము గైకొని, యితివృత్తమునకే మార్పుఁదెచ్చిరి. ఇతిహాసము ననుసరించియు, మాతృక ననుసరించియు ప్రతాపుఁడు కోమల్ మీర్ దుర్గము కోల్పోయినతరువాతఁ దానులోఁబడినట్లు అక్బరునకు జాబు వ్రాసెను. కాని, ఆజాబు రాజనీతిచతురుఁడగు అక్బరు కల్పించినదని వీరు చూపినారు. దీనివలన వీరు ప్రతాపుని కార్యదీక్షయు, అక్బరురాజనీతినిపుణతయుఁ బోషింప నెంచినట్లు తోఁచును. కాని ఇది చాలమందికి రుచింపదు.

మాతృకయందు - అక్బరునోట ప్రతాపుఁడు తన వలొంగిపోయెనను వార్త వినుటతోడనే పృథ్వీరాజునకు వలెనే మనకుఁగూడ విస్మయాదులు జనించును; కాని పరంపరాగతములగు పరాజయములచేతను, దుర్భరమగు దారిద్ర్యపీడచేతను, తదుపరి హృదయదారకమగు పుత్త్రికామరణముచేతను విశీర్ణహృదయుఁడగు ప్రతాపునివైరాగ్యమున చిత్రించి, అతనినోటనే అక్బరునకు వ్రాసినలేఖ మాట విన్నపుడప్రయత్నముగ బాష్పములు రాలునంతటి సానుభూతియే ప్రతాపునియెడ జనించునుగాని, కార్యదీక్షాశూన్యుఁ డనునవజ్ఞ యించుకయుఁ గలుగదు. ఆసానుభూతి సుబ్బారావుగారి ప్రతాపునియెడ జనింపదు. తనకుపరమప్రీతిపాత్రుఁడగు గోవిందసింహునకును, తనసహోదరుఁడగు శక్తసింహునకునుగూడ నక్బరుపత్త్రమును మొదట చెప్పక తుదివఱకు దాఁచిపెట్టుట ప్రతాపుని

యందలి గౌరవమును గుంటువఱచును. శక్తసింహుఁడు "మొగలాయీలతోడి యుద్ధమునందు మీకుఁదోడ్పడుట కైవచ్చితి" నని చెప్పినపుడు "ఇప్పుడు సాహాయ్యమున కవసరములే" దనియు, పిదప నతఁడు "మీరక్బరునకధీనులైతిరా" యని యడుగ "లే" దనియుఁ బ్రతాపుఁడ సత్యమేలపల్కెను? పరిహాసమునకా? ఇది చాలమల్కెన గనున్నది. పృథ్వీరాజు భామాషాలు వచ్చినతరువాత, సైన్యధనముల యాశచిక్కినవెనుకఁ దెలియఁజేయవచ్చునని ముందిట్లుచెప్పెనా? దైన్యమున కెల్లర నాకర్షింపనెంచెనా? అసత్యమే చెప్పుటకేమి కారణముండెను? నాయకునిపాత్ర చెడిపోయినది. నాటకమంతటనున్న ప్రతాపుఁడువేఱు, ఈ దృశ్యమందలి ప్రతాపుఁడువేఱు. ద్విజేంద్రుని ప్రతాపునికిని ఈసుబ్బారావుగారి ప్రతాపునికిని పోలికలేదు.

అదిగాక, జాబువ్రాసినను నతఁ డక్బరునసమక్షమునకుఁ బోయి తలవంచి యాతని యధికారము స్వీకరింపలేదు. అనతికాలముననే మఱలఁ బనరణభేరి మ్రోఁగించెను. సైన్యధనములయాశ చిక్కుటతోడనే తిరిగివిజృంభించిన ప్రతాపుఁ డట్టియాశలేనపుడు దుర్భరబాధలకుఁ దాళఁజాలక యొక్కపరి మానవదౌర్బల్యమునకు లోఁబడుట యతని కార్యదీక్షయందలి పెద్దలోపముగాదు. ప్రళయమార్తండునిభంగి విజృంభించి జయపరంపరలఁ గొల్లగొనుచున్న వీరుఁడు ముందొకసారి నిరాశావిష్టుఁడగుటంతటి పతనముగాంచుట స్వాభావికమేకాక, కవిలోకము నఁగూడ ననుసరింపఁబడు పద్ధతియే. ప్రకృతిసిద్ధమగు నాయకరత్నమిచట కళంకితమైనది.

అక్బరుపాత్రయు నిందు చెడిపోయినది. (పంచమాంకమున) దనపుత్త్రికద్వారా ప్రతాపుని యుదారగుణమాహాత్మ్యము జాబు నాకర్ణించినపుడు, "ప్రతాప్, ప్రతాప్! నేఁటివఱకును నీస్థలము నాదక్షిణపార్శ్వమందని యూహించియుంటినేకాని, నీయాసనము నామూర్ధోపరి భాగమునందని తలంపనైతిని! నేను జగజ్జేతననియు, నీవొకసామాన్యుఁడ వనియు భావించి గర్వించుచుంటినిగాని, నీవేజగజ్జేతవనియు, నేనేసామాన్యుఁడననియు నిప్పుడు తెలిసికొంటిని!... నేఁటినుండియుఁ బ్రతాపసింహుఁడు ... నాకుఁ బ్రాణబాంధవుఁడు!" అని ముక్తకంఠమున, నోరువెలుఁగక, భక్తునివలెఁ బ్రశంసించిన అక్బరుహృదయమాహాత్మ్యము మూఁడేండ్లపూర్వము నిష్పక్షపాతమైయుండెనా? ప్రతాపునియందలి భక్తిగౌరవములచేతనే అక్బరు చిత్తూరుదుర్గమునువదలివైచెనుగాని తనకూఁతును ప్రతాపసింహుఁడు తనకడకుఁబంపివేసినాఁడనికాదు; ఏలయన నతఁడు చిత్తూరుదుర్గమును గోరకయే యామెను బంపివేసెను. కేవల మక్బరుసుగ్రహణశీలమగు హృదయమే యందులకుఁగారణము. అంతటి గొప్పహృదయముగల అక్బరు మూఁడేండ్లపూర్వ మామహత్త్వపుటంచులనైన లేక, యంతటినికృష్టతంత్రము పన్నెనా? ఇరువదిరెండేండ్లు దుస్సహబాధలచే నొగులుచుండియు, స్వదేశస్వధర్మరక్షణమునకై తాత్పర్యమునఁ బోరుచుండిన ప్రతాపునిచరిత్ర సార్వభౌముఁడగు అక్బరునుదారహృదయమున నిక్కృష్టతఁ జెందుచేయును. ఇప్పటి రాజనీతియుఁ గడు హేలనము. ప్రతాపరుద్రీయమున యుగంధరుని రాజనీతిసరియగు రాజనీతి! నిజము తేలినవెనుక "ఆహా! యుగంధరునిరాజనీతి!"అని లోకమంతయు నేకగ్రీవముగ శ్లాఘించును. కాని యిాఅక్బరు రాజనీతి—రాజనీతి యనఁదగినదో—నిజము తేలినవెనుక లోకమంతయు గర్హింపఁదగియున్నది. అక్బరు రాజనీతికిఁ జేరుపడినవాఁడు. అతనిపాత్ర కీకల్పనమేమియు యోగ్యముగలేదు. ప్రతాపుఁ డెదురొక్కుటకుఁ దగనినిస్సహాయస్థితియున్నను, ఆమిథ్యాపవాదమువిని వాస్తవస్థితి ప్రకటించినఁ జాలు నక్బరుకీర్తికి భంగము వాటిల్లును. కావున నీరాజనీతికి సార్థకత గన్పట్టదు. మఱలద్విజేంద్రుని అక్బరు వేఱు, వీరిఅక్బరు వేఱు. ఆహృదయమును, మేధయుఁ గూడ నిందుఁ గానరావు.

నాయకునికిఁ బెద్ద గీటురాయి యగు అక్బరు పాత్రయుఁ జెడిపోయినది, నాయకుని పాత్రయుఁ జెడిపోయినది.

ఇంకను గొన్ని చిన్నచిన్నమార్పు లున్నవి; మార్పుకను మెఱుఁగుఁబెట్టినవి యేలుకు. వీరు చాలదృశ్యములు తీసివేసిరి. అందు కొన్ని యుండఁదగినవియుఁ గలవు. శోభీబాయి తుదిరంగములు రెండు నుంచియుండినచో నొకగొప్పపరిణతపాత్రము నాటకమునకు లోటుగాకయుండెడిది.